Suffa Meclisleri
AKÂİD DERSLERİ

[1-16. DERSLER]

Kâmil İman Kâmil İnsan

Akaid Yılı
HİCRİ 1438

SİYER YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

1. DERS
Din Nedir? 3
2. DERS
Dinî Hükümler Ve Kaynakları 13
3. DERS
Akli Hükümler 23
4. DERS
Bilgi Edinme Yolları 33
5. DERS
İlmin Dereceleri ve Yolları 43
6. DERS
Îmân ve Mâhiyeti 55
7. DERS
İman ve İslam Terimleri 65
8. DERS
Allah'ın Varlığı 77
9. DERS
Kur'ân'da Allah'ın Varlığı 87
10. DERS
Kainatın Yaratılışı 95
11. DERS
Kainatta Bitki ve Hayvanlar 103
12. DERS
Allah'ın İsimleri Ve Sıfatları 113
13. DERS
Allah'ın İsimleri ve Sıfatları 123
14. DERS
Fiilî ve Haberî Sıfatlar 137
15. DERS
Melekler ve Meleklere İman 149
16. DERS
Peygamberlere İman 159

DİN NEDİR?

Kur'ân İklimi

﴿اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيناً فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِاِثْمٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

"...Bugün kâfirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."

[Mâide, 5/3]

Nebevî Seda

عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ يَقُولُ ذَاقَ طَعْمَ الإِيمَانِ، مَنْ رَضِيَ بِاللّٰهِ رَبًّا، وَبِالإِسْلَامَ دِيناً، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولاً

Abbas b. Abdulmuttalib, Resûlullah'ın (sas) şöyle buyurduğunu işitmiştir: *"Rab olarak Allah'a, din olarak İslam'a, elçi olarak da Muhammed'e razı olan imanın tadına varır."*

[Müslim, *İman*, 56]

DİN NEDİR?

Kur'ân-ı Kerim'de din kelimesi 92 yerde geçmektedir. Anlam itibariyle yönetme-yönetilme, itaat[1], hüküm[2], tapınma, tevhid, İslâm, şeriat, hudûd, adet, ceza,[3] hesap, millet gibi anlamlara gelir. Yine Kur'ân-ı Kerim'de din kelimesi 16 yerde *"Allah'ın dini, din Allah için, hak din, dosdoğru din, hâlis din"*, 13 yerde "din günü", 10 yerde "dinde ihlaslı olma" şeklinde geçmektedir.[4] Efendimiz (sas) Kureyşlilere: *"Sizin dininiz size, benim dinim de banadır"*[5] demesi, din kelimesinin sadece Müslüman değil başkalarının inançlarını da ifade etmek için kullanıldığını ifade eder. İslam ile din bazı yerlerde de eş anlamlı iki kelime gibi kullanılmış ve bütün peygamberlerin getirdiği dinin İslam olduğu ifade edilmiştir.[6]

İslamiyet'e göre dinin kurucusu Allah'tır. Bütün hak dinler vahiy yoluyla Allah'tan gelmiştir. İlk insan olan Hz. Adem (as) ilk peygamberdir ve hak din ile gelmiştir. Bütün peygamberlerin getirdiği hak dinlerin ortak adı İslam'dır. Bir çok ayet ve hadisle hak dinlerin ilahi kaynaklı olduğu ısrarla vurgulandığından İslam alimleri, din tariflerinin hepsinde *"vaz'un ilahiyyûn/Allah tarafından konulmuş ilahî kurum"* kaydını özenle vurgulamışlardır.

---

[1] Nahl 16/52.
[2] Nur 24/24.
[3] Sâffât 37/53.
[4] Tümer, Günay, "Din", *DİA*, IX, 312.
[5] Kafirûn 109/6.
[6] Âl-i İmrân 3/85.

Dinlerin Sınıflandırılması

Günümüzde mensupları olan dinleri özelliklerine göre genelde iki şekilde sınıflandırmak mümkündür:

a) İlahî/Semavî Dinler: *Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet*

Ortak özellikleri vahiy/kutsal kitap ve peygamber olgusunun olmasıdır. Bunlar arasında İslamiyet dışındakiler zaman içerisinde vahiy metinlerinde (Tevrat, Zebur ve İncil) ve temel inançlarda bir takım değişimlere/tahrifata uğradıkları için bunlara "Muharref Dinler" de denmiştir. Bunun ile birlikte Kur'an-ı Kerim'de genelde bu grup din mensupları için *Ehl-i Kitab* ibaresini kullandığını da hatırlamakta yarar vardır.

• ***Yahûdilik***

Yahudilik kavramı, "Yahudi topluluğunun dinî kültürü ya da dinî tecrübesi veya geniş anlamıyla kutsal topluluk/millet fikri üzerine kurulu din" şeklinde tanımlanmıştır.[7] İsrailoğulları'nın tabi oldukları din olan Yahudiliğin kökeni İbrâhimî geleneğe dayanır. Hz. Mûsâ'ya İsrâiloğulları'nın uyması gereken kuralları içeren Tevrat verilmiştir. Tevrat'taki bazı ifadeler ve özellikle on emir iman esaslarının özeti kabul edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de pek çok ayette belirtildiğine göre başlangıçta ilahî bir din olan Yahudilik zamanla İsrailoğulları tarafından tahrif edilmiştir.[8] Kur'an, Yahudile-

[7] Gürkan, Saime Leyla, "Yahudilik", *DİA, XLIII, 187.*
[8] Bakara 2/79; Âl-i İmrân 3/71,78; Maide 5/13, 82.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• Allâh ﴿اللّٰه﴾

Allah kelimesinin kökeni ile ilgili görüş ayrılıkları vardır. Arapça asıllı ilâh lafzından türemiş olduğu kanaati ağır basar. *"Tapınılan, yüceliğinin karşısında hayrete düşülen, gönülden bağlanılıp sığınılan"* mânalarını ifade eder. İlâh kelimesi Türkçe'de kullanılan tanrı kelimesinin karşığı olarak kullanılmıştır. Ancak Allah kelimesi İslâmî naslarda açıkça beyan edilen özel bir kavram olarak kullanılması ile gerçek mâbudun ve tek yaratıcının özel ismi olmuştur. Bu açıdan Türkçe bağlamında tanrı kelimesi, Arapça'daki ilâh kelimesi karşılığı olarak kullanılabilir olsa da hiç bir zaman Allah kavramının karşılığı olarak kullanılmaz. Bu sebeple O'ndan başka herhangi bir varlığa ad olarak verilmemiş, gerek Arap dilinde gerekse bu lafzı kullanan diğer Müslüman milletlerin dillerinde herhangi bir çoğul şekli de oluşmamıştır.

• er-Rahmân ﴿الرَّحْمٰن﴾

Sözlükte *"merhamet etmek, severek ve acıyarak korumak"* anlamındaki رحمة/ rahmet (رحم / ruhm, merhamet) kökünden türeyen Rahmân kelimesi *"şefkat ve merhamet eden, acıyan"* demektir. Kelimenin kök mânasında "yufka yürekli olmak, acımak, birinin üzüntüsüne ortak olmak" gibi beşerî-duygusal unsurlar bulunduğundan Allah'a nisbet edildiğinde *"sonsuz merhametiyle lutuf ve ihsanda bulunan"* şeklinde anlam verilmiştir.

• er-Rahîm ﴿الرَّحِيْم﴾

Rahîm, Rahmân gibi (رحم /ruhm, merhamet) kökünden türemiştir. Yaygın kanaate göre Rahmân dünya hayatında herkesi, Rahîm ise âhirette sadece müminleri kapsayan ilâhî rahmeti, şefkat ve merhameti ifade eder.

"Mektup Süleyman'dandır, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla (başlamakta)dır."

[Neml 27/30]

İMAN DAVASI

﴿وَذَا النُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَن لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

Zünnûn'u da (Yunus'u da zikret). O öfkeli bir halde geçip gitmişti; bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde: "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum." diye niyaz etti.

[Enbiyâ 21/87]

rin özelliklerinden açık bir şekilde bahseder. Bunlardan bazıları; kendilerinin Allah'ın oğlu olduklarını söylemeleri,[9] peygamberlerine isyanda haddi aşmaları, [10] hakkı gizlemeleri,[11] menfaat ve çıkarlarını hep ön planda tutmaları,[12] münafıklarla dost olmaları,[13] kolayca cana kıymaları,[14] korkak olmalarıdır. [15] Allah-u Teala bizlere bu özellikleri vererek adeta onları tanımamız ve ona göre davranmamız konusunda uyarmıştır. Yahudiler Allah tarafından seçilmiş millet olduklarına inanırlar. Yahudilikte var olan Mesih inancı günümüz Filistin\Kudüs meselesini anlamak açısından önemlidir. Yahudileri yabancı boyunduruğundan kurtarılıp Filistin topraklarında dinî ve siyasî bağımsızlık kazanmalarını sağlayacak insan şeklinde tanımlanan, ancak tabiat üstü özelliklere de sahip bulunan kurtarıcı Mesîh'in Kudüs'te doğduğu, gökyüzünde gizlendiği, geri dönmek için kurtuluş gününü beklediği ve İsrâil onu hak ettiğinde heybetli bir şekilde bulutların üzerinde geleceğine dair inançları vardır.

İMAN HAKÎKÂTLERİ

﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى﴾

"Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar, Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini arttırdık."

[Kehf 18/13]

[9] Maide 5/18.
[10] Bakara 2/55.
[11] Bakara 2/42.
[12] Bakara 2/87.
[13] Bakara 2/14.
[14] Bakara 2/61.
[15] Haşr 59/13,14.

• ***Hıristiyanlık***

Filistin'de ortaya çıkmış ve ilahî bir din olmasına rağmen sonradan tahrif edilmiş dinler arasında yer alan Hıristiyanlık, Îsâ Mesîh anlayışı üzerine temellenen bir inanca sahiptir. İsa (as) Meryem annemizden babasız bir şekilde dünyaya gelmiş, beşikte iken konuşmuş insanları bir olan Allah'a inanmaya davet etmiştir. 30 yaşında iken "İncil" ona Allah tarafından bahşedilmiş ve peygamberlik süreci başlamıştır. Hıristiyanlar ise zaman içerisinde İncil'i tahrif etmişler inançlarında ciddi anlamda değişiklikler olmuştur. Onlar Hz. İsa'nın doğumunun mucize oluşunu abartmışlar "Îsâ Mesîh hem Allah'ın oğlu hem de insanlığın kurtarıcısıdır" demişlerdir. Allah'ın insanlığı günahtan kurtarmak üzere "biricik oğlunu" yeryüzüne gönderdiğine inanmışlardır. Hıristiyanlar arasında İsa'nın Allah olduğuna inananlar da vardır. Yahudilerin olduğu gibi Hıristiyanların da özelliklerine Kur'ân'ın birçok ayetinde değinilmiştir.[16] Allah onların inandıklarının yanlışlığını ortaya koymuştur.[17] Bütün bu tahriflerinden ve Allah'ın dinine zulümlerinden dolayı Allahu Teâlâ bizleri Yahudi ve Hıristiyanlarla dost olmama konusunda uyarmıştır.[18]

***b)* Beşerî/Arzî Dinler:** *Hinduizm, Maniheizm, Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük vb.*

Peygamber, vahiy ve ilahi kitap olgusunun olmadığı, daha çok bilge/felsefî bir nosyon sahibi kişiler tarafından ihdas edilen dinlerdir. Bunun ile birlikte

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Amr b. Abese şöyle rivayet eder: Resûlullah'ın (sas) yanına gelerek ona dedim ki: "Ya Resûlullah! Bu işte (davanda) kimler peşinden geldi? "Biri hür, biri köle(iki kişi)" buyurdu. İslam nedir? diye sorduğumda "Güzel konuşmak ve yemek yedirmektir" buyurdu. İman nedir? Diye sorduğumda, "Sabırlı ve müsamahalı olmaktır" buyurdu. Hangi İslam(î amel) daha hayırlıdır? diye sorduğumda, "Müslümanların, dilinden ve elinden emin olmasıdır" buyurdu. Hangi iman(î şey) daha iyidir? diye sorduğumda "Güzel ahlaktır" buyurdu. Hangi namaz daha güzeldir? diye sorduğumda, "Kunûtu (kıyam ve duası) uzun olandır" buyurdu. Hangi hicret daha iyidir? diye sorduğumda, "Rabbinin hoşnut olmadığı şeyden uzaklaşmandır." buyurdu.

[Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XVII, 385]

[16] Bakara 2/120, 140
[17] Âl-i İmrân 3/79, Nisa 4/171, Maide 5/17.
[18] Maide 5/51.

Budizm ve Zerdüştlük için günümüzdeki bazı çağdaş araştırmacılara göre bunlarında daha önce ilahi bir vahye muhatap olan peygamberleri olduğu, zaman içerisinde tahrif edilerek asliyetinden uzaklaştığı da iddia edilmektedir.[19]

• ***Hinduizm***

Hinduizm; Brahmanizm, Paganizm, Budizm ve Jainizm inançlarının sentezi gibi görünen Hindistan'ın geleneksel din anlayışının ortak adıdır. Kısmen İslam sûfizminden de etkilendiği de söylenmiştir. Günümüzde Hinduizm, Brahmanizm'in genişlemiş, yerli inançlarla asimile olmuş ve dış etkilerin de tesiriyle yeni bir şekle bürümüş halidir. Çok tanrılı/ilahlı bir dini yapıdır. En meşhur tanrıları: Brahma (yaratıcı), Vişnü (koruyucu) ve Şiva'dır (cezalandırıcı/yok edici). Kutsal metinlerine genelde "Veda" olarak adlandırılır. Ayrıca sosyal hayatta günümüze kadar gelen kast diye adlandırılan bir sistem mevcuttur. Buna göre toplum 5 ana tabakadan (kasttan) oluşmakta ve bunlar arasında dünyada herhangi bir geçiş veya değişim imkanı yoktur. Ancak ölüm sonrasında ruhların durumuna göre dünyada yaptığı iyilik veya kötülüğe göre ya bir üst kastta ya da daha aşağı bir kastta doğma ile bu durum değişebilir. Bu durum Reenkarnasyon (tenasüh/ruh göçü) prensibini geliştirmiştir. Dolayısıyla Hinduizm'de ahiret inancı yoktur. İnsanlığın mutluluğunun Nirvana'ya ulaşmakta görmektedirler. Yoga olarak bilinen bir takım ritüeller mevcuttur. Ganj nehri kutsaldır ve yılın belli günlerinde burada yıkanmak ile bir tür hac vazifesini ifa ettikleri düşünmektedirler.

• ***Mecûsilik***

Mecûsîlik, Zerdüşt'ün tebliğ ettiği, monoteist bir teoloji içeren inanç ve düşüncelerin eski İran inanç ve gelenekleriyle mezcedilmesinden oluşan bir dindir. Bu din, Sâsânîler döneminde yönetici sınıfla da yakından irtibatlı olan rahip sınıfı Mecî'den (Mecûş) hareketle İslâm kaynaklarında Mecûsîlik, Batı kaynaklarında ise Zerdüşt'ün isminden dolayı Zoroastrianism veya Ahura Mazda isminden hareketle Mazdeizm olarak adlandırılır. Ayrıca ateş kültüyle ilgili inanç ve ritüelleri sebebiyle Ateşperestlik adıyla da bilinir.[20]

[19] Detaylı bilgi için bkz. Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman-Küçük Alparslan, *Dinler Tarihi*, Bekiran Yayınevi, Ankara 2012.

[20] Bkz. Gündüz, Şinasi, *"Mecusilik", DİA*, XXVIII, 279.

Mecûsiliğe göre tanrıları olan Ahura Mazda altı ilahi varlığı yaratmıştır. Bunlar; kutsal ölümsüz, iyi düşünce, iyi gerçek, iyi sadakat, cazip hükümranlık, bütünlük ve ölümsüzlük'tür. Zamanla bir olan ilahın sayısı artmış. Ateş onlar için saf, temiz ve iyi bir varlıktır. Tanrı tarafından korunmuştur. Çeşitli duaları vardır. Nevruz bayram kutlama geleneğinin bu inanç sistemine dayandığı söylenir. Mecûsilik zamanla özellikle İran bölgesinde ciddi bir yayılma göstermeye başlamıştır. Sasaniler döneminde resmi din ilan edilmiştir.

MARİFET MELTEMİ

"Ey Gençler! Davalar ancak kendisine olan imanın kuvvetli olduğu, o yolda samimiyetin tam olduğu, o davaya olan gayretin sürekli arttığı, onu gerçekleştirmeye ve o yolda fedakarlık yapmaya sevk edecek şekilde hazırlıklı olunduğu zaman başarıya ulaşır. İşte bu dört haslet "iman, samimiyet, gayret ve amel" gençleri diğer insanlardan ayıran özelliklerdendir. Çünkü imanın temeli, samimiyetle tutuşan bir kalp; samimiyetin temeli, saf bir gönül; gayretliliğin temeli, güçlü duygular; amelin temeli ise sağlam bir azimdir. İşte bütün bunlar ancak gençlerin özellikleridir. Bundan dolayı gençler geçmişte ve günümüzde her toplumun uyanışının direği, her uyanış hareketinde o uyanışın gücünün sırrı, her davada o davanın sancağının taşıyanlar olmuşlardır. O halde hazırlanın ey gençler ! Bugün çaba gösterin çünkü yarın iş yapmaya gücünüz yetmez!"

İmam Şehid Hasan el-Benna

Kur'ân'da Mecûsiler, Hıristiyan, Yahudi ve Sabiîler ile birlikte anıldığı için[21] Müslüman yöneticiler onlara cizye karşılığında İslam hakimiyetinde yaşama hakkı tanımıştır. Mecûsilerin Ehl-i Kitap'tan sayılıp sayılamayacağı konusu ise ihtilaflıdır. Kutsal kitapları Avesta, Pehlevice'dir. Avesta'nın üçte birlik bir kısmı sonraki dönemlere aktarılmıştır. İçerisinde çeşitli efsaneler ve evrenin yaradılışına ait bazı bilgiler bulunur. Bugün hala İran. Hindistan, Azerbeycan gibi bölgelerde bu dine inananlar vardır.

Değerlendirme

Gerek ilahî/semavî gerekse beşeri dinlere baktığımızda insanlık tarihi boyunca her zaman bir inanma ihtiyacının farklı şekil ve formlarda hayatiyetini devam ettirdiğini görmekteyiz. Bu doğal/fitri ihtiyaç bize dini inanç ve sistemlerinin ne kadar önemli, vazgeçilmez bir olgu olarak insan toplumunun en te-

[21] Hac 22/17.

mel yapısını teşkil ettiğini göstermektedir. Bunun ile birlikte detaylı bir inceleme yapıldığında görülecektir ki Ehl-i Kitap'ta açıkça görülen şey, yani ilk başlarda ilahi ve hak din olan bu sistemlerin zaman içinde tahrifata uğradıkları gerçeğinin bir benzerini beşeri/felsefi dinî yapılarda da görmemiz mümkündür. Şöyle ki: Günümüzde din adına, ahlaki değerler bağlamında ve toplumsal düzeyde karşılık bulmuş dini yapıların özü, esası aslında bir tek *ed-Din/İslâm* idi. Zamanla bunlar pek çok farklı nedenlerden dolayı ya tahrif olunarak farklı isim ve yapılar adına aldılar ya da tamamen yok oldu. Geriye ise kıyamete kadar Allah'ın koruması altında olan İslamiyet kaldı hak din olarak. Âl-i İmrân sûresi 19. ayette sarahaten geçen: *"Allah katında din İslam'dır"* ilahi fermanın işaret ettiği bir hakikat de bu olsa gerek.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَالَّذِينَ هَادُواْ وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحاً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

"Şüphesiz iman edenler; Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sâbiîlerden de Allah'a ve ahiret gününe inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir."

[Bakara 2/62]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Tepeden Tırnağa İman Kesilmek***

Efendimiz (sas) aşağıda anlatılan rivayetteki soruyu Hâris b. Mâlik'e sorduğu zaman o, 18 yaşlarında gençliğinin zirvelerinde olan bir delikanlıydı. İmanla tanışalı 1 yıl olmuştu.

Efendimiz (sas) bir gün mescide girmişti. Baktı ki Hâris b. Mâlik orada istirahat ediyor. Efendimiz (sas) ona sordu:

"Ey Hâris! Bu gece nasıl sabahladın?"

"Ya Resûlullah! Gerçek manada bir mü'min olarak sabahladım."

"Her iddianın/sözün bir hakikati olmalıdır. Senin imanının hakikati nedir?"

"Ya Resûlullah! Gündüzümü oruçla, gecemi kıyamla geçirdim. Şu anda öyle bir ruh haleti içindeyim ki, cennet ehlinin ve cehennem ehlinin birbirleri ile konuşmalarını duyuyor gibiyim ve sanki Rabbimin arşını ellerimle tutar gibi oluyorum."

Efendimiz (sas): *"Sen öyle bir gençsin ki tepeden tırnağa iman kesilmişsin."* diyerek onun, o akılların kavramaktan aciz kaldığı imanını tasdik ediyor.

Ertesi gün veyahut ilerleyen günlerde Hâris, Efendimiz'e:

"Ya Resûlullah! Bana bir tek şey için dua edebilir misin?" diye sordu. Efendimiz (sas) ona duasını sordu. Hâris ise: "Ya Resûlullah dua et Allah yolunda şehid olayım" dedi. Efendimiz (sas) ona dua etti. Bir müddet sonra beytülmâle ait develeri Medine dışında otlatırken şehadet ona nasip oldu.

[İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 392]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Bir Büyük Sevda Hanımı***

Süfyan es-Sevri bir gün Rabiatü'l Adeviyye'nin yanında:

"Ah benim derdim, kederim!" dedi.

Rabia: "Yalan söyleme. Öyle diyeceğine 'Ah yazık bana, ne az dertliyim' de! Eğer gerçekten mahzun olsaydın, bu kadar rahat nefes alamazdın." dedi.

Süfyan devamında şöyle der: "Rabia'nın yanına geldim. İhtiyar, kupkuru bir kadındı. 80 yaşlarında gözüküyordu. Neredeyse durduğu yerden düşecek gibiydi. Kulübesinde kamıştan yapılmış uzunca bir hasır vardı. Yerden iki dirsek yüksekliğinde İran işi bir sedir duruyordu kenarda. Kulübe ya deridendi ya da kamıştandı. Küçük bir tuğla parçası yastık vazifesi yapıyor. Birkaç parça taş da namazlık vazifesini görüyordu. Ötede yine küçük bir sedirin üzerinde kefen bezleri bulunuyordu. Rabia ölümü andığında sarsılırdı. Bir topluluğun yanından geçtiğinde herkes onun ibadet ehli bir kadın olduğunu anlardı."

Bir keresinde adamın biri ona: "Dua et!" dedi.

Rabia şu cevabı verdi: "Allah affetsin seni! Ben kimim ki? Sen kendine dua et. Allah zorda kalan kullarının duasını kabul eder."

Gece karanlığı çöktüğü zaman ise Rabia şöyle dua ederdi:

"İlahi! Sesler sustu, hareketler durdu, bütün sevgililer sevdiğine kavuştu. Ben de seninle baş başayım ey sevdiğim!"

[İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-Âyan*, II, 275, 286]

Râbiatü'l-Adeviyye (v.135\752)

Tasavvufta çığır açmış bir hanımdır. Basra'dan tüm İslam alemine yeni bir soluk getirmiş, kendisinden sonra bir çok takipçi bırakmıştır. Hicrî 100 ile 180 arasında yaşayan Rabia Hatun kimsesizliği tatmış, biraz büyüdüğü sıralarda anne ve babasını kaybetmiş, bir esir gibi satılmıştır. İstemeyerek bir çok harama bulaşan bu kadın sonunda şarkı ve raks aleminin aldatıcı parlaklığından Allah'ın izniyle kurtulacak Süfyan es-Sevrî, Hasan el-Basrî, Malik b. Dinar gibi zamanın en zeki ve alim zatlarının öğüt dinlediği âbide şahsiyetlerden biri olacaktı.

[Ebu'l-Kasım el-Kuşeyri, *er-Risale*, s.262]

DİNÎ HÜKÜMLER VE KAYNAKLARI

Kur'ân İklimi

﴿ إِنَّا أَنزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُواْ لِلَّذِينَ هَادُواْ وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُواْ مِن كِتَابِ اللّهِ وَكَانُواْ عَلَيْهِ شُهَدَاء فَلاَ تَخْشَوُاْ النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلاَ تَشْتَرُواْ بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلاً وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴾

"Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla Yahudilere hükmederlerdi. Allah'ın Kitab'ını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zâhidler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi). Hepsi ona (hak olduğuna) şahitlerdi. Şu halde İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Âyetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."

[Mâide, 5/44]

Nebevî Seda

عن عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَسُلِّطَ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا

Abdullah b. Mes'ûd'dan (ra) rivayetle Resûlullah (sas) buyurdu ki: *"İki hasletten başkasına hased olunmaz. Bunlardan biri, Allah'ın kendisine bir mal verip de o malı hak yolunda tüketmeye muktedir kıldığı kimse; diğeri de Allah'ın kendisine hikmet verdiği, o da bu hikmetle hükmeden ve onu başkalarına öğreten kimsedir."*

[Buhârî, *Ahkam*, 5]

DİNÎ HÜKÜMLER VE KAYNAKLARI

İslâm dini; düzen, intizam, hürriyet ve adalet dinidir. İnsanlarla yardımlaşmayı, danışarak iş yapmayı emreder. Hukukta herkesi eşit görür. Düşmanlara dahi adaletle davranmayı emreder. İslâm bir sistem dini olduğu için, her sistemde olduğu gibi bir takım kurallara sahiptir. Genel olarak bu kurallara, dinî hükümler denir.

a) Dinî Hükümler ve Çeşitleri

Hüküm, iki şey arasında olumlu veya olumsuz bağlantı kurmak anlamına gelir. Ayrıca kurulan bağlantının sonucuna ve bunu kavrama ve algılamaya da hüküm denir.[1]

Resûlullah'ın (sas) getirdiği en son ve en mükemmel olan İslâm dininin kapsadığı hükümler üç ana başlık altında incelenebilinir:

- İtikadî Hükümler
- Amelî Hükümler
- Ahlakî Hükümler

1. İtikadî Hükümler

İtikadî hükümler, bütün peygamberlerin ittifak ettikleri inanç esaslarıdır. Bütün peygamberler aynı inanç esaslarını tebliğ etmişlerdir. Bu sebeple bu hükümler zaman ve mekâna göre değişmeyen, kesinlik ifade eden esaslardır. İslâm

[1] Tehânevî, *Keşşâf,* I, 408.

dini bu esasları altı ana başlık altında toplamıştır. İnanılması zorunlu itikadî hükümleri içeren bu konular -başta Allah ve Ahiret'e iman olsun- aklî deliller ile izahı mümkün olsa da, ila nihaye bunların hakikati ve mahiyeti ancak kat'i ve sahih naslar (ayet ve hadisler) ile bilinebilir.

İtikadî Hükümlerde Aranan Şartlar:

1) İtikadî hükümlerin kesin ve açık delillerle sabit olması gerekir. Bir hükmün, itikadî konularda başlı başına delil olabilmesi için manası açık ayet veya mütevatir hadis olması gerekir.

2) İtikadî hükümler, zamana, yere; fert ve topluma göre değişmez.

3) İtikadî hükümler bir bütündür. Yani bir insanın mü'min olabilmesi için inanılması gereken bütün hususların hepsine iman etmiş olması gerekir. Mesela sadece Allah'a inanırsa yahut her şeye inanıp peygamberleri inkâr ederse iman etmiş olmaz.

2. Amelî Hükümler

İslâm dininde ergenlik çağına ulaşan her mü'min, mükelleftir, yani dinen sorumludur. Mükelleflerin yapmaları veya yapmamaları gereken fiiller, yani amelle ilgili dinî hükümler sekiz kısımdır. Bunlar: Farz, vacib, sünnet, müstehab, mübah, haram, mekruh ve müfsiddir.

Amelî hükümler, mükelleflerin yapmaları gereken şeylerdir. İbadetler ve muamelat olmak üzere ikiye ayrılır. İbadetler, mükelleflerin

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• **el-Melik** ﴿اَلْمَلِكُ﴾

Sözlükte "mâlik ve sahip olmak, elinin altında bulundurup tek başına tasarruf etmek" manasındaki mülk (مَلك / melk, مِلك /milk) kökünden türemiş bir sıfat olan melik, "görünen ve görünmeyen âlemlerin sahibi" demektir.

• **el-Kuddûs** ﴿اَلْقُدُّوسُ﴾

Sözlükte "temiz olmak" manasındaki قدس / kuds kökünden türemiş mübalağa bildiren bir sıfat olan kuddûs "tertemiz, pak, kusurdan arınmış" demektir.

• **es-Selâm** ﴿اَلسَّلَامُ﴾

Sözlükte سلام selâm (selâmet) "bedenî ve ruhî hastalık, eksiklik ve kusurlardan uzak olma" anlamında kullanılır. Allah'a nispet edildiğinde "her türlü eksiklik, acz ve kusurdan, yaratılmışlara özgü değişikliklerden ve yok oluştan münezzeh olan, selâmetin kaynağı olup esenlik veren" şeklinde açıklanır

O, öyle Allah'tır ki kendisinden başka hiçbir ilah yoktur. O, mülkün sahibidir, eksiklikten münezzehtir, selâmet verendir, emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır. Allah, müşriklerin ortak koştukları şeylerden münezzehtir. (Haşr 59/23)

"Mektup Süleyman'dandır, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla (başlamakta)dır."

[Neml 27/30]

İMAN DAVASI

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُواْ اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنِّيَ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum."

[Araf 7/59]

Allah'a karşı yapmakla yükümlü oldukları vazifelerdir. Allah'a ibadet samimiyet ve ihlas ile Kur'ân ve Sünnet'te açıklandığı şekilde yapılmalıdır. Bir insanın bu dünyadaki en büyük vazifesi Allah'a kulluktur. Mükellefin önce kendisine sonra da diğer insanlara karşı vazifeleri ise muamelât olarak adlandırılır. Hukukî, beşerî ve sosyal ilişkileri düzenleyen hükümlerdir. Amelî hükümler, esasen Kur'ân ve Sünnet'e dayanır. Bu iki temel kaynakta hükümleri açıkça yer almadığı görülen bazı amelî hükümler ise içtihad yoluyla yine aynı temel kaynaklardan çıkarılmaya çalışılır. Bu içtihadlar zaman, mekan, örf vb. faktörlerin etkisiyle bazı farklılıklar gösterebilir. Esasen zaman içinde farklı mezheplerin oluşması da bundan dolayıdır.

3. Ahlakî Hükümler

Nefsi kötülüklerden arındırmaya çalışan, insanların birbiriyle hatta cansız varlıklarla olan ilişkilerini de düzenleyen, adab-ı muaşeret ve nezaket kurallarını gösteren, kalbi kötü duygulardan tasfiye eden hükümlerdir. İslâm dini bu hükümlerle Müslümanların vazifesinin sadece namaz kılmak, oruç tutmak vb. ibadetler olmadığını aslında güler yüzlü olmanın, yardımlaşmanın, tatlı dilli olmanın da birer vazife olduğunu göstermiştir. Efendimiz (sas) bir hadis-i şerif de *"Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim."*[2] buyurduğu gibi, günümüze ula-

İMAN HAKÎKÂTLERİ

يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ

Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun. Ona iman edin ki Allah da sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun.

[Ahkâf 46/31]

[2] İmam Mâlik, Muvatta', *Hüsnü'l-Hulk, 8.*

şan birçok rivayette de Efendimiz 'in güzel ahlakı vurgulayarak İslâm dininin buna çok fazla ehemmiyet verdiğini anlatmıştır.

b) Dinî Hükümlerin Kaynakları

Kabul görmüş genel tasnifata göre dinî hükümlerin kaynağı dörttür: Kitap, sünnet, kıyas ve icma. Bunlara "Edille-i Şer'iyye" de denir. Esasen kıyas ve icma bir metod olarak ela alındığında dinî hükümlerin kaynağı temelde Kitap ve Sünnet olarak ikidir. Kitaptan maksat olan Kur'ân-ı Kerim ise aslu'l-usûldür.

1. Kitap

Kitaptan maksat Peygamber Efendimiz'in (sas) ümmetine emanet olarak bıraktığı Kur'ân-ı Kerim'dir. Lafzı, manası, içerdiği hükümler vb. her şeyiyle mucizedir. İndirildiği andan itibaren Müslümanlar tarafından ezberlenen, muhafaza edilen, on dört asırdır değiştirilmeden korunan kitaptır. Kıyamete kadar da aynen korunmaya devam edecektir.[3]

Kur'ân-ı Kerim sadece bir itikad, ibadet ve ahlak kitabı değildir. O, hem bu hükümleri içeren hem de insanların fert ve toplum hayatını düzenleyen ilahi bir kaynaktır. İçerdiği peygamber örneklikleri ile bizlere kâmil imanın nasıl olacağını en mükemmel şekilde gösterir. Bir insanın inanması gereken bütün inanç esasları Kur'ân-ı Kerim'de bildirilir.

2. Sünnet

Dinî hükümlerde Kur'ân'dan sonra ikinci kaynak, Sünnet'tir. Peygamber Efendimiz'in (sas) söz, fiil ve takrirleridir.

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Enes'ten (ra) rivayetle, Resûlullah (sas) buyurdu ki:

"Kimde üç şey bulunursa imanın tadına varmış olur: Allah ve Resûlünü, kendisine onların dışındaki her şeyden daha sevgili gelmesi, bir kimseyi ancak Allah için sevmek, Allah onu küfürden kurtardıktan sonra yine küfre dönmekten ateşe atılacakmış derecesinde hoşlanmamak/endişe duymak."

[Buhârî, *İman*, 9]

[3] Hicr 15/9.

Sözlü Sünnet: Hz. Peygamber'in (sas) dine dair sözlü olarak bildirdiği hususlardır ki bunlara "Hadis" denir. Hadisler sened bakımından mütevatir, meşhur ve ahad olmak üzere üç kısma ayrılır.

Fiilî Sünnet: Hz. Peygamber'in (sas) dine dair işlediği fiillerdir.

Takriri Sünnet: Hz. Peygamber'in (sas) huzurunda sahâbîlerin dine dair işledikleri fiillere yahut söyledikleri sözlere karşı Efendimiz'in (sas) bir şey söylememesidir ki Hz. Peygamber'in bu fiillere karşı susması, herhangi bir ifade buyurmaması o fiilin dinde meşru olmasından kaynaklanır.

MARİFET MELTEMİ

"İman hem nurdur, hem kuvvettir. Evet, hakikî imanı elde eden adam, kâinata meydan okuyabilir."

Bediüzzaman Said Nursî

Hz. Peygamber (sas), dinî konularda ne bildirmiş ise bunların hepsi, Allah'ın Hz. Peygamber'e (sas) öğrettikleri ve ümmetine bildirmesini emrettikleridir. Hz. Peygamber'in dine dair sözlerinin ve fiillerinin vahye dayandığı, Hz. Peygamber'in kendi arzusuna göre konuşmadığı[4] ayetler ile sabittir.

Kur'ân ve Sünnet birbirini tamamlayan iki cüzdür. Sünnet, Kur'ân'ın beyanı, tefsiri, hayata tatbik edilmiş fiili ahvalidir. Bu bağlamda Sünnet'in devre dışı bırakıldığı yerde Kur'ân'ın hakkıyla anlaşılması ve dahi uygulanması mümkün değildir.

3. İcma'

Sözlükte "birleştirmek, derleyip toparlamak, bir işi sağlam yapmak, azmetmek, bir konuda fikir birliği etmek" gibi anlamlara gelir. Dinî terim olarak ise: *"Muhammed ümmetinin (müctehidlerin) O'nun (sas) vefatından sonraki herhangi bir zamanda dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmeleri"* şeklinde tanımlanır.[5]

İcma', özellikle üzerinde bazı görüş farklılıkları ve ihtifaların olduğu meselelerde, ümmetin ortak bir görüş ve yol üzerinde birleşerek ittifak etmeleri ile

[4] Necm 53/3-4.

[5] Dönmez, İbrahim Kafi, "İcma' ", *DİA*, XXI, 417.

toplumsal barış ve huzurun temininde ve ayrıca bir takım fitnelerin önlenmesinde önemli bir işlevî olan bir yapıdır.

4. Kıyas

Genel olarak kıyas şu şekilde tanımlanır: *"Hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özelliklere veya benzerliklere dayanarak hükmü açıkça belirtilen meseleye göre belirlemektir."*[6]

Tanımından da anlaşılacağı üzere kıyas, dinî hükümlerin kaynağı olmaktan daha ziyade hükümlerin çıkarılmasında kullanılan önemli bir metod/usûldür. İtikadî hükümlerden ziyade amelî/fıkhî hükümlerin istinbatında daha çok kullanılır.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

مَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ

Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhine olur. İyi işler yapanlara gelince, onlar da kendileri için (cennetteki yerlerini) hazırlamış olurlar.

[Rum, 30/44]

[6] Apaydın, H. Yunus, "Kıyas", *DİA*, XV,529.

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Davetçinin İlkeleri***

Hz. Peygamber (sas), Muâz b. Cebel'i İslâm'ı anlatıp öğretmek ve Kur'ân-ı Kerim'i ezberletmek üzere, Hicretin dokuzuncu yılında vali olarak Yemen'e göndermiştir. Yolculuk öncesi Hz. Peygamber'le aralarında geçen konuşmayı Muâz (ra) şöyle anlatır: "Allah Resûlü beni Yemen'e gönderirken şöyle dedi: *"Sana bir mesele sorulduğunda ne ile hükmedeceksin?"* Ben: "Allah'ın kitabındakilerle" diye cevap verdim. *"Eğer Allah'ın kitabında bulamazsan ne ile hükmedeceksin?" dedi."* "Allah Resûl'ünün hükmettiği ile dedim. Eğer onda da bulamazsan?" dediğinde: "Kendi reyimle içtihat ederim" diye cevap verdim. Bunun üzerine Allah Resûlü: *"Nebisini, razı olduğu şeyde başarılı kılan Allah'a hamdolsun"* dedi.

[İbn Sâd, *Tabâkat*, II, 350]

Muâz b. Cebel, Yemen'e yola çıktığında: *"Size ashâbımdan ilmi ve dini en iyi bilen hayırlı bir kimseyi gönderiyorum"* diye başlayan bir de mektup yazdı. Ayrıca ona şu tavsiyelerde bulundu: "Ey Muâz! Ehl-i kitap olan bir topluma gidiyorsun. Cennet'in anahtarı nedir? Diye sorarlarsa: "Lâ ilâhe illallah'tır." de. Ya Muâz, daima alçak gönüllü ol, hilimle (yumuşaklıkla, akla uygun olarak) hükmet. Cenab-ı Hak, sende samimiyet görürse yardımını ihsan eder, muvaffakiyet verir. Eğer içtihattan âciz kalırsan meseleyi tahkik edinceye kadar hüküm verebilmek için bekle yahut meseleyi bana bildir. Nefsinin arzularına uymaktan çekin. Nefsin arzuları insanı cehenneme götürür. Halka merhamet ve şefkatle muamele et. Ya Muâz! Onları Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın Resûlü olduğuma şehadete çağır. Eğer bunu kabul ederlerse, Allah'ın kendilerine bir günde beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Bunu da kabul ederlerse, zenginlerden alınıp fakirlere verilmek üzere, kendilerine zekâtın farz kılındığını bildir."

[Buhârî, *Zekât*, 96]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Halifenin Nasihatı***

Bir gün Süleyman b. Abdülmelik, Ömer b. Abdülaziz ile hac yapıyordu. Asfan eşiğine geldiklerinde Süleyman çadırlarına baktı ve evlatlarının çokluğuyla göğsü kabarmıştı.

Şöyle dedi: "Buradakileri nasıl buluyorsun ey Ömer? Muhteşem değil mi?"

Ömer şu cevabı verdi: "Ey Mü'minlerin Emiri! Gördüğüm dünyadır. Bir kısmı bir kısmını yiyor. Sen de bütün bunlardan sorumlusun, burada olan bitenlerden dolayı hesaba çekileceksin!."

O sırada ağzında ekmek kırıntısı bulunan bir karga Süleyman'ın çadırından havalandı. Süleyman, Ömer'e bakarak: "Acaba şu karga neler söylüyor?" dedi.

Ömer: "Sanıyorum, şöyle diyor: 'Kim bilir nereden geldi bu ekmek parçası ve nasıl çıkıyor bu evden?"

Süleyman, Ömer'e: "Sen tuhaf şeyler düşünüyorsun ey Ömer!" dedi.

Ömer: "İstersen sana bundan daha garip şeyler anlatayım mı?" dedi.

Süleyman: "Anlat bakalım." dedi.

Ömer: *"Allah'ı bilip de O'na isyan eden, şeytanı tanıyıp da ona itaat eden, dünyayı gördüğü ve nasıl her şeyi ters yüz ettiğini bilip de yine de dünyayı seven, ancak dünya ile mutmain ve mutlu olan. Bunlar daha da acayiptir!"* dedi.

[Zehebî, *Siyer-u Âlami'n-Nübelâ*, V, 114.]

Ömer b. Abdulaziz (v. 101/720)

Tabiînin büyüklerindendir. Adâleti, insafı ve güzel ahlâkı ile meşhur sekizinci Emevî halifesidir. Hazret-i Ömer'in (ra) de oğlunun torunudur. Halife Ömer b. Abdülaziz, Allah'tan korkan, adaleti ve iffeti kendine şiar edinen, bilgin, gönlünde ümmet için bir sancı taşıyan bir şahsiyettir. 40 yaşında miladi 720 yılında Halep'te vefat etmiştir.

AKLİ HÜKÜMLER

Kur'ân İklimi

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً﴾

Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Resûl'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.

[Nisa 4/59]

Nebevî Seda

تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ، لَنْ تَضِلُّوا ماَ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا: كِتاَبَ اللهِ، وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ مالك أنه بلغه أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - قال

Malik'e şu rivayet edildi: Resûlullah (sas): *"Size iki şey bırakıyorum. Bunlara sımsıkı bağlandığınız sürece, asla doğru yoldan sapmayacaksınız. Bunlar, Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünnetidir."* buyurmuştur.

[Muvatta', *Kader*, 3]

AKLİ HÜKÜMLER

Hüküm, sözlükte "iyileştirmek amacıyla menetmek, düzeltmek; karar vermek" manalarında mastar ve "ilim, derin anlayış; siyasi hakimiyet, karar ve yargı" anlamlarına gelir. Kelam ilminde hüküm, İslam dininin inanç, ibadet, muamelat ve ahlaka dair temel ilkelerini ifade eder.

Aklî hükümlerde varlık üç gruba ayırılır:

1. Vacip (varlığı zorunlu olan)
2. Mümkin (varlığı veya yokluğu eşit olan)
3. Muhal (varlığı mümkün olmayan)

Bu tasnifatı kavramlar (tasavvurât) bağlamında ele aldığımızda önermeler şeklinde örnekler vermek gerekirse "dört sayısı çifttir" dediğimizde bu hüküm vaciptir. Yani kesin ve zorunludur. "İnsan yazı yazar" dediğimizde bu hüküm mümkündür, caizdir. Yani yazı yazmak özelliği insanın asli değil arâzî bir özelliğidir. İnsan yazı yazmayı sonradan öğrenmiştir, bu mümkündür ve dahası herkes yazı da yazamaz. Yazı yazamamak insan olmamak anlamına gelmediği için bu hüküm mümkin ve caiz olarak tanımlanmıştır. "Dört sayısı tektir" dersek, bu muhal/müstehil'dir. Matematik açısından bu hükmün hiç bir anlamı yoktur ve böyle bir hüküm verilemez.[1]

[1] Detaylı bilgiler için bkz. Üzüm, İlyas, "Hüküm", *DİA*, XVIII, 464-466.

1. Vacip ve Özellikleri

Vacip kavramı, ontolojik olarak sadece Allah'ın varlığını ifade eder. Var oluşunda herhangi bir şeye muhtaç olmayan, varlığı kendinden olan ve yokluğu düşünülemeyen demektir. Yani yokluğu aklen muhaldir ki buna vacip lizatihi denir.

Özellikleri:

- Varlığın başlangıcı yoktur. Yani ezeli ve kadimdir.
- Varlığının sonu da yoktur. Yani ebedi ve bakidir.
- Mürekkeb değildir. Yani cüzlerden (atomlardan) meydana gelmemiştir. O'nun (cc) için cevher ve arazdan, madde ve surettendir denemez.

2. Mümkin ve Özellikleri

Varlığı da yokluğu da zatının bir gereği olmayandır. Varlığı ile yokluğu eşit orandadır. Allah dışındaki bütün varlıklar mümkin olarak kabul edilir.

Özellikleri:

- Mümkinin varlığı ve yokluğu eşit olduğundan onu tercih edecek bir müreccihe (tercih ediciye yani Allah'a) muhtaçtır.
- Mümkin varlık, onu tercih eden varlıkla aynı anda veya ondan önce olamayacağı için hadistir (sonradan olmadır) yani ezeli ve kadim değildir.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• el-Mü'min ﴿الْمُؤْمِنُ﴾

Sözlükte güven içinde bulunmak, korkusuz olmak anlamındaki امن emn (أَمَان eman, أمانة emanet) kökünün if'al kalıbından türeyen mü'min kelimesi inanıp tasdik eden, başkalarının güvenli olmasını sağlayan, vaadine güvenilen manalarına gelir.

"İnsanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah mü'minlerin velisidir/dostudur."

[Âl-i İmrân, 3/68]

• el-Müheymin ﴿الْمُهَيْمِنُ﴾

Sözlükte bir şeyi gözetimi altına alıp korumak ve onu yönetmek manasındaki "هيمن/heymene" kökünden türeyen müheymin kelimesi kainatın bütün işlerini idare eden demektir.

"Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı (Kur'ân'ı) gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma. (Ey ümmetler!) Her birinize bir şerîat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde (yol ve şerîatlerde) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri(n gerçek tarafını) O haber verecektir."

[Mâide, 5/48]

• el-Aziz ﴿الْعَزِيزُ﴾

Dengi ve benzeri bulunmayacak derecede değerli ve şerefli olmak, güçlü ve yenilmez olmak; güç, şiddet, üstünlük manalarına gelen "عز/ izz" veya "عزة/ izzet" kökünden sıfat olup değerli, şerefli, güçlü ve daima üstün gelen demektir.

O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, azîz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen Allah'ın takdiridir.

[En'am, 6/96]

3. Muhal (Mümteni')

Yokluğu zatının bir gereğidir ki var olması aklen mümkün değildir. Muhalin temel özelliği katiyen var olmamasıdır.

İMAN DAVASI

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِيَ أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالْطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُواْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde mü'minlerindir. İşte bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.

[Araf, 7/32]

Aklî ve Naklî/ Dinî Deliller

Delil, sözlükte mürşit, rehber, kılavuzluk eden manalarına gelir. Bâkillanî ise delili 'Duyuların ötesinde bulunan ve zaruri olarak bilinemeyen hususların bilgisine götüren şey' diye tarif etmiştir[2]. Kelamcıların eserleri incelendiğinde, onların kelamî problemlerin çözümünde hem aklî hem de naklî delillere başvurdukları görülmektedir.[3]

İMAN HAKÎKÂTLERİ

لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَالْمَلآئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُواْ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاء والضَّرَّاء وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır!

[Bakara 2/177]

[2] Bâkillanî, *et-Temhid,* s.13.

[3] Bkz. Cüveynî, *Kitabu'l-irşad s. 30; el-Basrî, el-Mutemed* fî *usuli'l-fıkh,* II, 886.

Kelam ekolleri, kelamî problemlerin çözümünde aklın alanı (mecalu'l-akl) ve naklin alanı (mecalu'n-nakl) şeklinde bir tasnifatta bulunmuşlardırBu tasnifin amacı, özellikle aklın sınırlarını aşan ve akıl ile ihatası mümkün olmayan bir takım imanî/gaybî hakikatlerin bilinmesinde naklî delillere başvurmanın zaruretinden dolayıdır. Böylece kelamcılar, akıl ve nakil alanlarının her ikisinin de kendine has bir takım alanları olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bundan akıl ve nakil alanlarının birbirinden tamamen bağımsız veya alakasız alanlar olduğu anlamını çıkarmak da doğru olmaz. Zira naklî rivayetlerde akıl işlemez ise hurafata kapı açılır. Aklî alanlarda naklin rehberliği olmaz ise dinsizliğe yol açılır-Delil daha ziyade bir hükmün ispat edilmesini veya bir sonucun ortaya çıkarılmasını sağlayan vasıtadır.

- ***Aklî Delil***

Aklın temel ilkelerinden hareketle bir takım sonuçların çıkarılmasıyla el edilen delillerdir. İtikadî esasların tespitinde aklî deliller kullanılamaz. Bu deliller ancak nakîl (Kur'ân ve Sünnet) ile sabit olan esasların kanıtlanması veyahut daha iyi anlaşılması için yapılan bir takım muhakeme usullerinde (kıyas, tercih vs.) kullanılır.

- ***Naklî Delil (Dinî Delil)***

Şer'i hükümler için naklî delil esastır. Vahye ve işitmeye (sem'iyât) dayanan delillerdir. Kur'ân ve Sünnet'in bildirdikleri naklî deliller olarak kabul edilir.

İslam akaidinin esasları naklî deliler ile belirlenmiştir. Bu alanda yukarıda belirttiğimiz gibi aklî delillerin belirleyici bir fonksiyonu yoktur. Örneğin, imanın ve İslam'ın şartları olarak formüle edilen hakikatlerin (Allah, ahiret, melek, namazın farzları, vakitleri vb) tespiti aklî delilleri aşan bir hususdur.

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

İbn Mes'ud'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir: "Muhakkak ki, en güzel söz Allah'ın kitabıdır. En güzel yol da Muhammed'in yoludur. İşlerin en kötüsü de dine aykırı olarak sonradan çıkarılanıdır. Size vâdedilen mutlaka yerine gelecektir. Siz Allah'ı aciz bırakamazsınız."

[Buhârî, *İ'tisam*, 2]

Kâdı Abdulcebbar bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: "Akıl, Allah'a şükür ve ibadet edilmesi gerektiğine delalet eder. Ancak ibadet kapsamına giren fiillerin ne olduğu, şartlarının neler olabileceği, mekan ve zamanlarının belirlenmesi hususunda, bize hiçbir şey göstermez."[4]

MARİFET MELTEMİ

"İmanın süslediği bir Müslümanlık ne güzeldir. Allah korkusuyla donanmış bir iman ne yücedir. İlimle bezenmiş bir takva ne büyük bir erdemdir. Hilmle (olgunluk, sabır) beslenmiş bir ilim ne kadar faydalıdır. Rıfkla (yumuşaklık ve şefkat) yanyana olan bir hilm ne üstün bir özelliktir."

Reca bin Havle

İslâm alimleri, itikadî konulara ilişkin naklî delilleri Kur'ân-ı Kerim, hadisler ve icma olmak üzere üç grupta toplamışlardır. Kur'ân'ın naklî delil oluşunda alimler arasında herhangi bir ihtilaf yoktur. Tevatür derecesinde sabit olmaları sebebiyle zarûrî ilim (zorunlu bilgi) ifade eden hadislerin de delil olarak kabul edilmesi hususunda ittifak vardır. Tevatür derecesine ulaşmamış ve ahad haber olarak nitelendirilen hadislere gelince, Eş'ariyye ve Matüridiyye alimlerinin çoğu, ahad derecesinde de olsa değişik rivayet yollarıyla doğrulukları sabit olmuş hadisleri, Kur'ân'ın ruhuna ve genel telakkisine aykırı düşmemek şartıyla akaidin delilleri arasında kabul etmişlerdir. Mu'tezile alimlerinin bir kısmı akaid esaslarının tespitinde ahad haberleri/hadisleri bir delil olarak kabul etmemişlerdir. Bu alimlerin ekserisi, bazı şartlara bağlı olarak nübüvvetin mucize ile kanıtlanması ve ahiret halleri gibi konularda hadislerle istidlal etmiştir. Nazzam gibi bazı Mu'tezile alimleri icma'nın akaidde bir delil olamayacağını ileri sürmüşlerse de kelamcıların çoğunluğu icma'yı itikadî konularda nassları te'kit eden bir delil saymıştır.[5]

Deliller ortaya koydukları sonucun değeri açısından da naklî/dinî deliller iki kısma ayrılır:

a) Kat'i Delil (Yakiniyyât):

Kanıtlamayı amaçladığı konuya ilişkin karşı ihtimallerin bütününü ortadan kaldıran delildir, buna "yakinî delil" de denir. Akli bir delilin kesin olabilmesi için bütün öncüllerinin zarüriyyat veya yakiniyyat türünden oluşması ge-

[4] Kâdı Abdulcebbar, *el-Muğni, XV, 28.*
[5] İbn Hazm, *el-Usûl ve'l-fürû', s. 43.*

rekir. Böyle bir delil burhan adını alır. Akli deliller içinde kesin olanı sadece burhandır.

Naklî deliller için kat'ilik (yakiniyât), kendisinden istidlal edilen hükmü içiren rivayetin metinsel olarak sabit, tartışmasız ve dahi delalet/işaret ettiği mananın da kesin ve net olmasıdır. Bu bağlamda mütevatir haber, metnin sübutu açısından kesinlik arz ederler. Bu şartları taşıyan mütevatir haber aynı zamanda manaya delaleti/işareti açısından da net ise bu naklî delil kesindir yani yakinîyât sayılır.

Yakîniyyât kesin bilgi veren akli delilleri oluşturan önermelerdir. Bunlar da evveliyat, fıtriyyat, müşahedat, mücerrebat, mütevatirat ve hadsiyyat diye altıya ayrılır.[6]

b) Zannî Delil (Zanniyyât):

Zan, bilgide kesinliği ifade etmek üzere kullanılan kat'i veya "yakîn" terimine karşılık kullanılır. Buna göre "zan", yakin ve şekk (şüphe) arası kullanılan, içeriğinde tezat bulunma ihtimaline rağmen tercih edilen hususdur.[7]

Kanıtlamayı amaçladığı konuya ilişkin karşı ihtimallerin tamamını ortadan kaldıramayan delildir. Bu tür delillere "iltizami" veya "iknai" deliller de denir.

Kelam alimlerinin çoğunluğuna göre öncülleri yakiniyyât veya zarûriyyât türünden olmayıp cedel, hatâbe, şiir, safsatadan oluşan aklî delillerin hepsi zannî-aklî delil grubuna girer.

Manaya delaleti açık olmayan ayetler (müteşabih ayetler gibi) ile tevatür derecesinin altındaki bütün hadisler nakli-zannî delillerdir. Mahiyeti itibariyle şüpheye elverişli olmayan itikadî konularda zannî deliller yeterli görülmediğinden hadisler tek başına delil kabul edilmemiştir. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim'de açıkça olmasa bile işaretler halinde temas edilen konuları açıklayıcı mahiyette olan veya Kur'ân'da bulunmayıp da genel esaslarına aykırı bir hüküm taşımayan ahad hadisler alimlerin çoğunluğu tarafından delil olarak kullanılmıştır. Ancak Kur'ân'ın genel esaslarına veya aklın temel ilkelerine aykırı hükümler ihtiva eden hadisler zannî bilgi dahi ifade etmez ve delil olarak kullanıl-

[6] Detaylı bilgi için bkz. Öner, Necati, *Klasik Mantık*, s.184.
[7] Cürcanî, *Ta'rifat, s.62.*

maz. Mu'tezile ve Eş'ariyye alimlerinin çoğunluğu, doğrulukları aklın kanıtlamasıyla bilindiğinden naklî delillerin tek başına yakinî bilgi ifade etmediğini kabul ederken, Cürcanî ile Beyazizâde Ahmed Efendi gibi bazı Eş'arî ve Matüridî alimleri dini konularda kat'i- naklî delillerin kesin bilgi ifade ettiğini savunmuşlardır.

Zanniyyât, zanna dayanarak verilen hükümleri kapsamakta ve kesinliğe yaklaşmaları yönüyle genel olarak; meşhurat, makbulat, müsellemat, vehmiyat, maznunat ve muhayyelat şeklinde altı türe ayrılmaktadır.[8]

Bu bölümde kısaca ana hatlarıyla değinmeye çalıştığımız aklî ve naklî deliller ve bunlardan çıkarılan hükümler, sağlam bir itikad ve sahih bir din anlayışının oluşmasında önemli katkı ve etkileri olan konulardır.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُم بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِندَنَا زُلْفَى إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُوْلَئِكَ لَهُمْ جَزَاء الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ آمِنُونَ

Sizi huzurumuza yaklaştıracak olan ne mallarınızdır ne de evlâtlarınız. İman edip iyi amelde bulunanlar müstesna; onlara yaptıklarının kat kat fazlası mükâfat vardır. Onlar (cennet) odalarında güven içindedirler.

[Sebe 34/37]

[8] Yavuz, Yusuf Şevki, "Delil", *DİA*, IX, 137.

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***İslam Nedir?***

Hicri 2. yüzyıl Basra'nın önemli hadis alimlerinden birisi olan Behz. b. Hakîm, babası ve dedesinden şöyle bir hadis nakletmiştir:

Hz. Peygamber'e (sas): "Ey Allah'ın nebisi! Sana gelmemeye ve dinine girmemeye elimin parmakları sayısınca yemin etmiştim. Ben Allah ve Resûlünun bana öğrettiğinden başka hiçbir şey bilmeyen biri idim. Şu anda sana Allah rızası için soruyorum. Rabbin seni bize ne ile gönderdi?" dedim.

Resûlullah (sas): *"İslâm ile"* buyurdu.

Dedim ki: "İslâm'ın alametleri nelerdir?"

Resûlullah (sas): *"Allah rızası için Müslüman oldum ve İslâm dışı her şeyden sıyrıldım demen, namazı dosdoğru ve devamlı kılman, zekatı vermen ve Müslüman'ın Müslüman'a canı, ırzı ve malının haram olduğunu bilmen ve ona göre yaşaman ve Müslümanların birbirleriyle kardeş olduklarını bilmen ve İslâm olan bir kimsenin müşrikler arasında kalmayıp Müslümanlar arasına gelmesi gerektiğini aksi takdirde Allah'ın onun hiçbir amelini kabul etmeyeceğini bilmendir."*

[Nesâî, *Zekat*, 73]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Neyi Aramalı?***

Ebû Haşim hakikati bilme ve takip etme hakkında şöyle bir beyanda bulunur:

"Ben derinliğine tefekkür edip uzun uzun düşünerek hidayete ulaştıracak bilgi aradım. Daha sonra Allahın kitabı, Resûlullah'ın sünneti ve müminlerin icmaından bana ayan oldu ki haris olmak (dünyaya karşı aşırı hırslı olmak) insanı körleştiriyor ve böylece onu hak yolu aramaktan engelliyor, sonuçta batıla düşürüyor."

Ebu Haşim (v.160/776)

Asıl adı Osman bin Şüreyk, künyesi Ebû Haşim, nisbesi el-Kûfi, şöhreti es-Sufidir. Süfyan-ı Sevrî, onun hakkında şöyle der: *"Ebû Haşim olmasaydı, riyanın inceliklerini kavrayamaz ve o beladan kurtulamazdım. Ebû Haşim'i görünceye kadar sufiliğin ne olduğunu bilmiyordum."*

Bilgi Edinme Yolları

Kur'ân İklimi

﴿يَا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ نُوراً مُبِيناً﴾

Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur (Kur'ân) indirdik.

[Nisa 4/174]

Nebevî Seda

عَنْ أبي مُوسى ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : قَالَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : " مَثَلُ مَا بعثَنِي اللَّه بِهِ مِنَ الهُدى والْعِلْمِ كَمَثَل غَيْثٍ أصاب أرْضاً ، فَكَانَتْ مِنْهَا طَائفَةٌ طَيِّبَةٌ قَبِلَتِ المَاءَ فَأَنْبَتَتِ الْكَلأَ ، وَالْعُشْب الْكَثِيرَ ، وَكَانَ مِنْهَا أجَادِبُ أمسَكَتِ المَاءَ ، فَنَفَعَ اللَّه بِهَا النَّاسَ، فَشَرِبُوا مِنْهَا وَسَقَوْا وزَرَعُوا ، وأَصَاب طَائفَةً مِنْهَا أُخْرى إنَّما هِي قِيعانٌ ، لا تمْسِكُ مَاءً ، وتُنْبِتُ كَلأً ، فَذلكَ مثَلُ منْ فَقُهَ في دِينِ اللَّهِ ، وَنَفَعَهُ ما بَعَثَنِي اللَّه بِهِ فَعلِمَ وَعلَّمَ، وَمَثَلُ منْ لَمْ يَرْفَعْ بِذلكَ رأساً ، وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الَّذي أُرْسِلْتُ بِهِ

Ebû Mûsâ'nın [el-Eş'arî] (ra) rivayet ettiğine göre, Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: *"Allah'ın benimle göndermiş olduğu hidâyet ve ilim, yeryüzüne yağan bol yağmura benzer. Yağmurun yağdığı yerin bir bölümü verimli bir topraktır. Yağmur suyunu emer, bol çayır ve ot bitirir. Bir kısmı da suyu emmeyip üstünde tutan çorak bir yerdir. Allah burada biriken sudan insanları faydalandırır. Hem kendileri içer hem de hayvanlarını sular ve ziraatlarını o su sayesinde yaparlar. Yağmurun yağdığı bir yer daha vardır ki düz ve hiçbir bitki bitmeyen kaypak ve kaygan arazidir. Ne su tutar, ne de ot bitirir. İşte bu, Allah'ın dininde anlayışlı olan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilim kendisine fayda veren, onu hem öğrenen hem öğreten kimse ile, buna başını kaldırıp kulak vermeyen, Allah'ın benimle gönderdiği hidâyeti kabul etmeyen kimsenin benzeridir."*

[Buhârî, *İlim*, 21]

BİLGİ EDİNME YOLLARI

İslâmî terminolojide genel olarak el-ilm ve el-ma'rife terimleriyle ifade edilen bilgi, daha ziyade bilen (özne) ile bilinen (nesne) arasındaki ilişki, yahut bilme eyleminin belli bir ifade şekline bürünmüş sonucu olarak anlaşılmıştır. Aynı şekilde sonuç olarak "bilinmiş" olduğu için bilginin mâlumat kelimesiyle de karşılandığı görülür.[1] Kadîm ve hâdis olmak üzeri genelde iki kısma ayrılır.

Kadîm, Allah'ın zatı ile kaim olan ilimdir ki beşerin ilmine benzemez. "Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır"[2] ayeti de bu gerçeği gözler önüne sermektedir. İlim hadislerde de Allah'a nisbet edilmiş, ilahî ilmin hem duyu hem duyular ötesi alemi kapsadığı belirtilmiş ve mugayyebâtın (mahiyeti itibariyle beşerî bilgisinin ulaşamayacağı gerçekler) sadece O'nun tarafından bilindiği ifade edilmiştir.[3]

Hâdis ilim ise beşere ait olan ilimdir, bu da zarurî ve iktisabî olarak iki kısma ayrılır:

Zarurî ilim: Beşerin ihtiyarı/tercihi olmaksızın Allah'ın onda yarattığı bilgidir. Buna açlık, susuzluk, acı vb. halleri örnek verebiliriz. İlmin bu türü tüm canlılarda ortaktır. Buna bir tür doğal, doğuştan verilmiş/kazanılmış bilgi de diyebiliriz.

[1] Bkz. Taylan, Necip, "Bilgi", *DİA*, VI, 157.
[2] Mülk 67/14.
[3] Bkz. Buhârî, *İstiska*, 29; Müslim, *İman*, 5.

İktisabî ilim: Allah'ın, beşerin gayret ve iradesiyle onda meydana getirdiği ilimdir. Bu tür ilmin elde edilmesi insanın bilgi edinme yollarına başvurmasıyla olur. Bunlar sağlam duyular (5 duyu), doğru haber ve aklın tefekkürü olmak üzere üç tanedir.

Başka bir açıdan bakıldığında Kur'ân, bilgi kaynaklarını, vahiy başta olmak üzere duyular, akıl yahut bunun ötesinde kalbi de bir bilgi edinme kaynağı olarak tespit ettiği görülmektedir. Kur'ân'da yer yer göz, kulak ve kalbin birlikte anılması ve kalbin sadece sezgisel boyutu değil aynı zamanda akledici (yefkehu/fıkh eden) fonksiyonunun vurgulanması dikkat çekicidir.[4]

Eşya hakkındaki bilgilerimizi ya duyu organlarımızla (göz, kulak, burun, dil, deri) veya bilgisine güvendiğimiz birisinin verdiği bilgiler ve yahut da aklî muhakeme ile elde edebilir.

A) Duyu Organları: Bu duyu organlarıyla ancak kendileriyle algılayabileceğimiz şeyleri öğreniriz. Mesela gözle ancak görülebilecek şeyler hakkında bilgi edinebiliriz. Bu duyu organlarını bilgi edinme aracı olarak kullanmamız için bunların sağlıklı olması gerekir, sağlıklı değillerse edinilen bilgiye güvenilmezken, sağlıklı olmaları halinde doğal ola-

[4] Bkz. Araf 7/179; Yunus 10/31; Nahl 16/78.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• el-Cebbâr ﴿الْجَبَّارُ﴾

"Bozuk olan bir şeyi ıslah edip düzeltmek, birine zor kullanarak iş yaptırmak" anlamındaki جبر cebr kökünden mübalağa ifade eden bir sıfattır. Ayrıca "herhangi bir şekilde zor kullanarak bir şeyi ıslah etmek" olarak da tanımlanmıştır. Bununla beraber kelime bazen zor kullanmaksızın düzeltme, bazan da düzeltme söz konusu olmadan zor kullanmayı da ifade eder. Bu sözlük anlamlarına göre cebbâr "kırık dökük ve bozuk olan şeyleri düzeltip onaran, her şeyi tasarrufu altına alan ve iradesini her durumda yürüten" demektir.

• el-Mütekebbir ﴿الْمُتَكَبِّرُ﴾

Sözlükte "büyük ve cüsseli, ulu ve yüce olmak" mânasındaki كبر kiber kökünün "tefe'ul" kalıbından türeyen mütekebbir "büyük, ulu" anlamına gelir. Mütekebbir, esmâ-i hüsnâdan biri olarak "zâtının ve sıfatlarının mahiyeti bilinemeyecek kadar ulu" anlamına gelir.

"O, kendisinden başka tanrı olmayan, hükümran, çok kutsal; esenlik veren, güvenlik veren, görüp gözeten, güçlü, buyruğunu herşeye geçiren (el-cebbâr), ulu olan (el-mütekebbir), Allah'tır. Allah onların koştukları eşlerden (ortaklardan) münezzehtir"

[Haşr, 59/23]

• el-Hâlık ﴿الْخَالِقُ﴾

"Yaratmak" anlamındaki خلق halk masdarından sıfat olup "yaratan" demektir. Arap dili uzmanları, halk kelimesinin temel mânasının "takdir" olduğunu kabul ederler. Mütercim Âsım Efendi'nin takdire verdiği Türkçe karşılık ise "oranlamak ve ölçümlemek"tir. Halkın, "bir işi ölçülü ve âhenkli biçimde yapmak" mânasından hareket ederek hâlıkı "planlı ve amaçlı (bir anlamda şuurlu) bir şekilde yaratan" diye tanımlamak mümkündür.

"Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekîldir."

[Zümer 39/62]

rak en etkin bilgi edinme yolu duyularımızdır.

Ancak bunlar da yanılmaz ve mutlak bilgiyi temsil etmeyebilir. Bir takım göz yanılmaları ve ilizyon durumları bunun açık göstergesidir. Duyular ile elde edilen bu bilgiler "Zarurî Bilgiler" olarak da adlandırılır.

Kelamcıların çoğu görme duyusunun işitme duyusuna üstünlüğünü kabul eder. Bunun ile birlikte Fahreddin er-Râzî, Yunus sûresinin 48. ayetini tefsir ederken İbn Kuteybe'nin bu ayete dayanarak işitme duyusunun görmeden daha üstün olduğunu kabul ettiğini nakleder.[5]

İMAN DAVASI

قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى قَالُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا تُرِيدُونَ أَن تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ

Peygamberleri dedi ki: Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var? Halbuki O, sizin günahlarınızdan bir kısmını bağışlamak ve sizi muayyen bir vakte kadar yaşatmak için sizi (hak dine) çağırıyor. Onlar dediler ki: Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Siz bizi atalarımızın tapmış olduğu şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize, apaçık bir delil getirin!

[İbrahim, 14/10]

İMAN HAKÎKÂTLERİ

اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَكَفٰى بِهٖٓ اِثْماً مُبِيناً () اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيباً مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هٰٓؤُلَآءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا سَبِيلاً

Bak, nasıl da Allah üzerine yalan uyduruyorlar; apaçık bir günah olarak bu (onlara) yeter! Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve bâtıla iman ediyorlar, sonra da kâfirler için: "Bunlar, Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar!

[Nisa, 4/50-51]

B) Doğru Haber: Terim olarak "haber" geçmişte meydana gelen veya gelecekte vuku bulacak bir olayı bildiren söz, mahiyeti itibari ile doğru veya yanlış olma ihtimali bulunan bilgi demektir. Haberin bilgi kaynağı olabilmesi için doğru(sadık) haber olması gerekir. Ancak bizim burada söz konusu ettiğimiz bilgiler dini bilgiler olduğundan bir haberin sadık (doğru,

[5] er-Râzî, *Mefatihu'l Gayb*, IV, 848-850.

güvenilir) olması bir takım özel şartlara bağlıdır. Ayrıca bu konunun uzmanı İslam alimlerinin görüş birliğinde olması da ayrıca büyük bir önem arz etmektedir. Kur'ân, bu konuda haberlerin gerçeğe uygunluğunun araştırılması ile ilgili bir ayetinde şöyle der:

"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz."[6]

Doğru(Sadık) Haber, iki kısımda ele alınmıştır:

1) Haber-i Vahid (Ahad Haber):

Bu haber türü genel olarak haberi ulaştıran ravinin veya nakledicinin belli bir düzeyde (örneğin sahâbe tabakasında) aktardığı haberde yalnız kalması, tek olması durumu olarak tarif edilmiştir. Bu haberde onunla amel etmek ya da onu hiç dikkate almamak gibi iki alternatif söz konusudur. Bu da ravilerin durumlarını iyiden iyiye incelemeye, haberin muhtevasından çıkacak sonucu değerlendirip kesinlikle sabit olan nass çerçevesinde olabileceğini belirtmeye bağlıdır. Bu işlemlerden sonra ağır basan tarafla yani almak veya terk etmek şıklarından biriyle amel edilir. Gerçi burada yanılma ihtimali mevcuttur, ne var

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Nevvas İbn Sem'an el-Ensârî anlatıyor: *Resûlullah (sas) buyurdular ki: "Allah, bize iki tarafında iki ev bulunan bir doğru yolu misal veriyor. - Bir rivayette iki ev değil "iki sur" denmiştir. - Bu evlerin açık olan kapıları vardır. Kapıların üzerine de perdeler çekilmiştir. Biri yolun başında, biri de onun yukarısında durmuş iki davetçi (gelip geçenlere) şu daveti okuyorlar: "Allah cennete çağırır, dilediğini doğru yola eriştirir" (Yunus, 10/25). Yolun iki yakasındaki kapılar ise Allah'ın hududu (yani yasakları). Hiç kimse perdeyi açmadan bu yasaklara düşmez. Kişinin yukarısındaki davetçi, Rabbisinin vaiz'idir."*

[Tirmizî, *Emsâl*, 2863]

Ebu'l- Hasan Rezin (v. 535/1140) bu temsili, İbn Mesud tarafından rivayet edilen bir hadisle şöyle açıklar: Doğru yol, İslam'dır; kapılar, Allah'ın haramlarıdır; perdeler, Allah'ın hudutları (yasakları); yolun başındaki davetçi, Kur'ân-ı Kerim'dir. Bunun yukarısındaki davetçi, her mü'minin kalbinde yerleştirilmiş olan hakkaniyet duygusu vaizullahtır.

[6] Hucurât 49/6.

ki bilgi edinme yollarının en üstünü olan algı(duyular) yönteminde bile duyuların zayıflığı, algılanacak şeyin uzaklığı vs. sebepleriyle yanılma ihtimaline rağmen elde edilen sonuca güvenilmektedir. Hemen belirtilmelidir ki bu statüdeki haberi terk etmek veya onunla amel etmekle, kişi kapsayıcı bir aydınlığa ulaşamaz. Şıklardan hangisine ağırlık verirse versin haberin temel amacından uzaklaşmış olabilir bu sebeple de ravilerin hallerini incelemek ve haberin muhtevasını kesin delillerle mukayese etmek yoluyla işlem yapmak gerekir.[7]

Ahad haberin sıhhati ile ilgili, haberi getiren ravinin özellikleri bağlamında yani sened olarak nitelendirilen hususlarda yapılacak işlemler sonrasında bir de haberin metni üzerinde de bir takım değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çerçevede te'vil olarak adlandırdığımız bir takım aklî muhakeme usulleriyle bilhassa müteşabih dediğimiz haberlerin anlaşılması ve yorumlanması çabası da İslam alimlerinin çoğunun başvurduğu bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

2) Haber-i Mütevatir (Mütevatir Haber):

Yalan söylemek üzere ittifak etmelerini aklın imkansız gördüğü bir topluluğun verdiği haberdir. Bir haberin mütevatir sayılabilmesi için bazı şartları taşıması zaruri görülmüştür:

- Haberin yalan üzere ittifak etmeleri aklen imkansız görülen ve farklı zümrelerden oluşan bir topluluk tarafından, haber konusunun oluştuğu dönemden itibaren kesintisiz olarak her devirde nakledilmesidir.
- Haberi nakleden ilk topluluğun habere konu olan olayı duyularıyla idrak etmesi ve bu topluluğun yaptığı gözlem sonunda her türlü şüpheden kurtulup kesin bilgiye ulaşmasıdır.
- Haberi veren topluluğun yalan söylemelerini gerektirecek sebeplerin bulunmamasıdır.
- Mütevatir haberin aklın imkansız gördüğü bir bilgiyi ihtiva etmemesidir.[8]

C) Akıl:

Kur'ân'ı Kerim'e göre insanı insan yapan onun her türlü fiilerine anlam kazandıran ve ilmi emirler karşısında insanın yükümlülük ve sorumluluk altına gir-

[7] et-Temimî, *Kitabu't-Tevhid*, 49.
[8] Gazzalî, *el-Mustasfa*, I,138.

mesini sağlayan akıldır. Yine Kur'ân terimi olarak akıl, "bilgi edinmeye yarayan bir güç" şeklinde tarif edilmiştir. Bu gücü ve bilgiyi kullanamadıklarını anlatmak için şu ayet nazil olmuştur: "Onların (münafıkların) durumu, (karanlık gecede) bir ateş yakan kimse misalidir. O ateş yanıp da etrafını aydınlattığı anda Allah, hemen onların aydınlığını giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır; (artık hiçbir şeyi) görmezler."[9] Kur'ân'ın bir çok ayetinde kazanılan bilginin yine bir gücün kontrolünde kullanılması gerektiği, bunu yapmayanların sorumlu tutulacağı sık sık ifade edilmektedir. Nitekim "Allah size işte böylece âyetlerini açıklar ki düşünüp hakikati anlayasınız."[10] ayeti buna işaret etmektedir.

MARİFET MELTEMİ

Bizler Allah'a bağlı oldukça, O'nun yardımını aldıkça kafirlere karşı üstünüz. Onunla zenginiz. Onunla güçlüyüz. Ona güveniyoruz. Ancak bir tek şey yenilgimizi ispat edebilir: O da tevhit sancağını yüceltme ve İslam'ın sözünü üstün kılmanın vacip olduğuna dair inancımızdan vazgeçmemizdir.

Zeynep Gazali

Akıl vasıtasıyla elde edilen bilgiler, zarurî (zorunlu) veya nazarî (istidlali) olur.

1) Zarurî (Bedihi): Nazar ve istidlale yani akıl yürütmeye ihtiyaç duyulmadan bedihi (apaçık) olarak bilinen bilgilerdir. Güneşin ışık vermesi, ateşin yakması gibi herkes tarafından açık seçik anlaşılan ve bilinen bilgilerdir.

2) Nazari(istidlali)bilgiler: İsminden de anlaşılacağı üzere bu bilgiler, kişinin belli bir akıl yürütme, delil getirme (istidlal) yöntemlerini kullanarak elde edilen bilgileri kapsamaktadır.

İstidlal; daha önceden bilinen bilgilerle bilinmeyen bilgilere ulaşma işlemidir. Sözlükte "yol gösterme, rehberlik etme" anlamındaki delalet kökünden türemiştir. Kelamî terim olarak ise "zihnin yaptığı akıl yürütme eylemi" dir. Kur'ân'da yer alan istidlal yöntemleri, bir düşüncenin kanıtlanması veya yanlışlığının ortaya konması şeklinde olur.[11] Hadislerde ise istidlalin pek çok türünün çeşitli vesileler ile Hz. Peygamber (sas) tarafından oldukça başarılı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir

[9] Bakara 2/17.
[10] Bakara 2/242.
[11] Nitekim Hz. İbrahim putları kırdıktan sonra bu işi en büyüğünün yapmış olabileceğini söyleyerek kavminden ona sormalarını isteyince kavmi tecrübelerine dayanarak putların konuşamayacağını ifade etmiştir. (Enbiya 21/58-67)

İstidlal Çeşitleri

1-Kıyas(dedüksiyon-tümdengelim): Genel/küllî önermelerden cüz'î önermeler çıkartmaktır. Şartlarına uygun yapıldığında kesinlik belirtir. Örneğin:

Küllî önerme: Her değişim halinde olan şey hâdistir (sonradan olmadır).

Cüzî önerme: Alem değişim halindedir.

Sonuç: Öyle ise alem hâdistir (sonradan olmadır).

2-İstikra (Endüksiyon-tümevarım): Cüz'î önermelerden genel/küllî önermeler çıkartmaktır. Şartları sağlanırsa "Tam İstikra" olarak adlandırılır ve kesinlik ifade eder. Örneğin; Demir ve bakır madendir, demir ve bakır ısıyla uzar, öyleyse tüm madenler ısıyla uzar. Ama bir gün ısıyla uzamayan bir maden keşfedilebileceğinden bu tam istikra değildir. Tam olmadığı içinde kesinlik belirmez.

3-Temsil(Analoji/Analiz): Bir cüz'ün hükmünün başka bir cüz'e verilmesidir. Örneğin: Su bir sıvıdır ve buharlaşır, zeytin yağı da bir sıvıdır, öyleyse zeytin yağı da buharlaşır.

İslam alimleri, akaid esaslarının tespiti ve ispatı hususunda yukarıda kısaca temas ettiğimiz akıl yürütme yöntemlerinin (istidlal) tamamını oldukça başarılı bir şekilde kullanmışlardır. Bilhassa Kur'an ve Sünnet'te pek çok örneklerine temas edilen "kıyas" yönteminin daha yaygın olarak kullanıldığı da görülmektedir.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓا اِذَا مَا اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَاَحْسَنُوا ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

İnananlara ve yararlı iş işleyenlere, -sakınırlar, inanırlar, yararlı işler işlerler, sonra haramdan sakınıp inanırlar ve sonra isyandan sakınıp iyilik yaparlarsa- daha önceleri tatmış olduklarından dolayı bir sorumluluk yoktur. Allah iyi davrananları sever.

[Maide, 5/93]

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***Kâmil İman?***

Hz Ebû Zer'den (ra) naklediliyor:

Bir gece dışarı çıkmıştım, baktım ki Allah Resûlü (sas) tek başına yürüyor. Yanında hiç kimse yoktu. İçimden dedim ki: Galiba beraberinde birinin yürümesini istemiyor. Bu sebeble sessizce O'nu (sas) takibe koyuldum. Dönüp baktığında beni gördü ve şöyle buyurdu:

"Kim o?"

"Ebû Zer'dir; Allah beni sana feda etsin!" dedim.

"Ey Ebû Zer gel!" buyurdu ve tam bir saat O'nunla yürüdüm.

Sonra şöyle buyurdu:

"(Malı) çok olanlar, kıyamet gününde (sevabı) az olanlardır. Ancak Allah'ın kendilerine hayır verdikleri müstesna! Çünkü onlar, bu sayede sağını solunu, önünü ve arkasını (temiz tutup) hayır işlemişlerdir." Sonra O'nunla bir saat (biraz daha) yürüdüm. *"Buraya otur!"* dedi ve beni etrafında taşlar bulunan bir yere oturttu ve: *"Ben geliceye dek buradan ayrılma!"* buyurdu. Sonra taşlık bölgeye gitti, gözden kayboldu, O'nu göremez oldum. Orada gayet uzun müddet durduktan sonra: *"Zina etse de, hırsızlık yapsa da"* diyerek çıkageldi. Geldiğinde sabrım taştı ve şu soruyu sormaktan kendimi alamadım: "Ey Allah'ın Nebisi! Allah beni sana feda etsin, taşlıkta seninle konuşan kimdi? Sana karşılık veren kimse duymadım (kiminle konuşuyordun öyle?)"

"O Cibril idi. Taşlığın yanında bana göründü ve şöyle dedi:

Ümmetine müjdele: Her kim, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölürse cennete girer. Dedim ki: "Ey Cibril! Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı?

"Evet" diye cevap verdi.

Ben de aynı soruyu sordum:

"Ey Allah Resulü, (gerçekten) zina etse de, hırsızlık yapsa da mı?"

"Evet" buyurdu. Sonra yine sordum:

"Hırsızlık yapsa da zina etse de mi?"

"Evet içki içse de!" buyurdu.

[Buhârî, *Tevhid*, 33]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Saf Tevhid Dolu Bir Kalp***

Bir defasında Cüneyd-i Bağdadî'ye:

"Sadece Allah'a yönelmenin, gönlü O'na adamanın yolu nedir?" diye soruldu.

Hazret: *"Günah işlemekte ısrar etmeyi gideren bir tevbe, ibadetleri ertelemeyi yok eden bir Allah korkusu, salih amelleri işlemeye yöneltecek bir ümit, devamlı Allah'ı zikretmek, kendini ölüme yakın, emellerine ulaşmayı uzak kabul ederek nefse muhalefet etmektir"*, cevabını verdi. Bunun üzerine:

–Peki, kul bu hale nasıl ulaşır, diye soruldu.

Bu defa:

–*Saf, tevhid dolu bir kalple*, buyurdu.

[es-Sülemî, *Uyubun'n-Nefs*]

Cüneyd-i Bağdadî (822 - 911)

Bağdat'ta doğdu ve orada yaşadı. Ailesi aslen Nihâvendli olup cam ticaretiyle uğraştıklarından Kavârirî nisbesiyle tanınmaktaydı. Bizzat Cüneyd-i Bağdadi'de ipek ticaretiyle meşgul olduğundan Hazzâz lakabıyla tanınmıştır. Ailesinin Nihâvend'den Bağdat'a ne zaman geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Zamanının meşhur hocalarından fıkıh dersleri almış ve hadis ilmiyle de meşgul olmuştur.

İLMİN DERECELERİ VE YOLLARI

Kur'ân İklimi

﴿فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِن وِعَاءِ أَخِيهِ ۚ كَذَٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ ۖ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّن نَّشَاءُ ۗ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ﴾

Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini (aramaya) başladı. Sonra da onu, kardeşinin yükünden çıkarttı. İşte biz Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik, yoksa kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı. Ancak Allah'ın dilemesi hariç. Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.

[Yusuf, 12/76]

Nebevî Seda

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَيْسَ الْخَبَرُ كَالْمُعَايَنَةِ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَخْبَرَ مُوسَى بِمَا صَنَعَ قَوْمُهُ فِي الْعِجْلِ، فَلَمْ يُلْقِ الْأَلْوَاحَ، فَلَمَّا عَايَنَ مَا صَنَعُوا، أَلْقَى الْأَلْوَاحَ فَانْكَسَرَتْ

İbn Abbas'tan (ra) rivayetle, Resûlullah (sas) buyurdular ki:
"Duymak (haber) görmek gibi değildir. Nitekim Allah, Musa'ya kavminin buzağıya taptıklarını bildirdiği zaman elindeki Levhaları atmamıştı, fakat onların yaptıklarını bizzat gördüğünde Levhaları atıvermişti ve onlar kırılmıştı."

[Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 271]

5. Ders

İLMİN DERECELERİ VE YOLLARI

İLMİN DERECELERİ

Sözlükte "bilmek" anlamına gelen Türkçe'de genellikle "bilgi" ve "bilim" kelimeleriyle karşılanan ilmin geniş tanımı ve çeşitleri bir önceki derste detaylı bir şekilde anlatılmıştı. Bu derste ise "yakîn" ifade eden ilmin derecelerine değineceğiz.

"Gerçeğe uygun, kesin hüküm, inanç veya bilgi" manasına gelen "yakîn" kavramı İslam literatüründe üç ayrı terkiple anılmıştır. Bunlar:

- İlme'l-Yakîn
- Ayne'l-Yakîn
- Hakka'l-Yakîn

1- İLME'L-YAKÎN:

Doğru bilgiyi ifade eden ve kesinlik açısından ilk basamakta yer alan bir tabirdir. "Kesin olan aklî ve naklî delillerin ifade ettiği bilgi" diye tanımlanır.[1] Buna göre, aklın (nazar) ve naklin (haber) ifade ettiği ilme "ilme'l-yakîn" denir. Akıl ile naklin birbirine zıt olması düşünülemez. Bu ikisi daima birbirine uyumludur. Fakat akıl ile nakil arasında bir çelişki yahut zıtlık olduğu düşünülse bu ya aklın selim ya da naklin sahih olmamasından kaynaklanmaktadır.

[1] Yavuz, Yusuf Şevki "İlme'l-Yakîn", *DİA*, XXII, ,s.137-138.

Alimler zihne gelen tereddütleri giderme hususunda ilme'l yakîni ilk derceye almışlardır. Bazı alimlerse ilme'l-yakîninin istidlal yoluyla üretilen bilgileri ifade eden bir terim olduğunu düşünmüştür.

Ehl- tasavvufa göre ise akıl, nazar, rey ve istidlal sahipleri olan ashâb-ı ukul'un derecesini ilme'l-yakîn, zevk ve keşfe dayanan ilim sahipleri olan ashâb-ı ulum'un derecesini ayne'l-yakîn, irfan ve hakikat sahipleri olan ashâb-ı maarif'in decesini ise hakka'l-yakîn olarak değerlendirilir.[2]

İlme'l-yakîn tabiri Kur'ân-ı Kerim'de yalnızca Tekâsür sûresinin 5. ayetinde geçmektedir. (كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ). İnsanların ölümle ilgili bilgileri hususunda "Gerçek öyle değil! Kesin bilgi ile bilmiş olsaydınız" denilerek bilmekten bilmeye fark olduğuna değinilmiş ve şayet yakînen bilseydiniz boş şeylerle övünüp ebedî saadetlerinizi ihmal etmezdiniz denilmiştir.

2- AYNE'L- YAKÎN

Gözlem yoluyla elde edilen ve doğruluğu apaçık olan bilgi anlamına gelen bir terimdir. Ayne'l-yakîn müşahede etmek manasındaki "ayn" ile gerçeğe uygun bilgi anlamındaki "yakîn" kelimelerinin birleşmesinden meydana gelir. Ayne'l yakîn yoluyla elde edilen bilgi havas-ı selime denilen özrü olmayan, selim duyu organlarının ve müşahede (gözlem) veya tecrübenin (deney) bildirdiği bilgidir. Ayne'l-yakîn

[2] Kuşeyri, *er-Risâle*, s.180.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• el-Bari ﴿الْبَارِئُ﴾

Kelimenin kökü olan بَرءًا ber', bür' veya بُروءًا bürû' "yaratmak" mânasına geldiği gibi "hastalık, kusur ve ayıp türünden olup insana hoş gelmeyen şeylerden uzak bulunmak; borç ve zimmetten berî olmak anlamlarına da gelir. el-Bâri' "yaratan, maddesi ve modeli olmadan icat eden; sıfatlarında yaratılmışlara benzemekten berî olan; birçok farklılıklarına rağmen evrenin bütün parçalarını âhenksizlik ve düzensizlikten uzak olarak meydana getiren; hiçbir borç ve zimmet altında bulunmayan, bütün nimetleri bir lutuf olarak veren" mânalarını taşır.

• el-Musavvir ﴿الْمُصَوِّرُ﴾

Sözlükte "bir şeyi bir tarafa doğru eğmek, onu kesmek; bir şeye yönelmek" anlamlarındaki صور savr kökünün tef'îl kalıbından türemiş bir sıfat olan musavvir "şekil ve özellik veren" demektir. Allah'ın sıfatı olarak da "Musavvir" varlıklara şekil ve suret veren anlamına gelir.

"O, yaratan, benzersiz var eden (el-bâri) ve şekil veren (el-Musavvir)'dir..."

[Haşr 59/24]

• el-Gaffar ﴿الْغَفَّارُ﴾

Gaffâr (Gafûr) kelimesi, sözlükte "örtmek, gizlemek, kirlenmekten korumak için bir şeyin üstünü örtmek" mânasındaki غفر gafr (غفران gufran, مغفرة mağfiret) kökünden sıfat olup "birinin kusurunu örten, suçunu bağışlayan" anlamına gelir. "Gaffâr" ise "Gafir" ve "Gafur" kelimelerinin mübalağalı şekli olup, "çok affeden, çok bağışlayan" demektir.

"Şu da muhakkak ki ben, tevbe eden, inanan ve yararlı iş yapan, sonra (böylece) doğru yolda giden kimseyi bağışlarım (le-gaffârun)."

[Tâhâ 20/82]

doğru bilgilerin kesinlik bakımından yapılan tasnifinin ikinci sırasında yer alır. Çünkü gözle görülerek öğrenilen, başkasından duyularak öğrenilene nisbetle daha tatmin edicidir. Kişi gördüğü ve hissettiği şeye daha çok inanır, ona karşı daha çok güven besler. Bunun için " ليس الخبر كالعيان / verilen haber görülen gibi değildir" denilmiştir.

İMAN DAVASI

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي شَكٍّ مِّن دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

De ki: "Ey insanlar! Benim dinimden şüphede iseniz, (bilin ki) ben Allah'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam, fakat ancak sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim. Bana mü'minlerden olmam emrolundu."

[Yunus 10/104]

Kur'ân-ı Kerim'de Tekâsür sûresi 7. ayette ayne'l-lafzı zikredilmektedir.

(ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ) "Andolsun ki onu (cehennemi) gözünüzle kesin olarak göreceksiniz" buyrulmaktadır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan Hz. İbrahim'in (as) kıssası ayne'l-yakîn ile elde edilen bilginin kesinlik açısından ilme'l-yakîn ile elde edilen bilgiden üstün olduğuna işaret etmektedir. İbrahim (as), Allah'ın ölüleri dirilttiğinde şüphe etmediği halde Allah'tan ölüleri nasıl dirilttiğini kendisine göstermesini istemiştir.[3] İbrahim (as) bu isteğiyle bilgisini ilme'l-yakînden ayne'l-yakîne taşımak istemiştir. Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) gibi alimler bu ayetleri delil göstererek yakîn (kesin) bilgiler arasında derece farkının bulunduğuna kanaat getirmişlerdir.[4]

İMAN HAKÎKÂTLERİ

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِن رَّبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا لَّكُمْ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

Ey insanlar! Resûl size Rabbinizden gerçeği getirdi (bunda şüphe yoktur), şu halde kendi iyiliğinize olarak (ona) iman edin. Eğer inkar ederseniz, göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır. (O'nun sizin inanmanıza ihtiyacı yoktur). Allah geniş ilim ve hikmet sahibidir.

[Nisa 4/170]

[3] Bakara, 2/260.

[4] Yavuz, Yusuf Şevki, "Ayne'l-Yakîn ", *DİA*, IV, 269.

Tasavvuf literatüründe ise aynel-yakîn farklı bir yönüyle ele alınarak "keşf ve ilham" ile elde edilen bilgiler sınıfında değerlendirilmiştir

3- HAKKA'L-YAKÎN

Kesinlik açısından en ileri derecede bulunan doğru bilgi anlamında bir terimdir.[5] Hiss-i batınî denilen kalp ile sezilip duyulan, basiret ile müşahede edilen ve bizzat yaşanılarak elde edilen bilgiye "hakka'l-yakîn" denir. Hakka'l-yakîn "gerçek varlık ve doğru hüküm" anlamındaki "hak" ile "gerçeğe uygun kesin bilgi" anlamındaki "yakîn" kelimelerinden oluşup, yakîn derecelerinin en yüksek mertebesidir.

Hakka'l-yakîn tabiri Kur'ân-ı Kerim'de iki yerde geçmektedir. Biri Vakıa sûresinin 95. ayetidir: "إِنَّ هَـٰذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ Şüphesiz ki bu, kesin gerçektir." Kur'ân-ı Kerim'i ve İslâmî gerçekleri yalanlayanların cehenneme atılacağı beyanında, bunun kesin olarak (fiilen) gerçekleşeceği belirtilir. Diğeri ise, Hakka sûresinin 51. ayetidir: وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ/ve o, gerçekten kati bilginin ta kendisidir." Bu ayetteki o zamiri Kur'ân'a işarettir. Ayrıca Allah'ın ölüleri nasıl dirilttiğini merak eden bir müminin, O'nun tarafından öldürülüp diriltilmesini anlatan ayet-i kerîmenin[6] de hakka'l yakîne işaret ettiği görülür.

O halde Kur'ân-ı Kerim'de kafirlerin cehenneme gireceğine dair verilen, haberler vasıtası ile elde edilen bilgi ilme'l-yakîne, onların cehennemi görerek

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Hureyre'den rivayetle Resûlullah (sas) buyurdular ki: *"Biz şüphe etmeye İbrahim'den (as) daha layığız. Hani, "Ya Rabbi! Ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster" demişti. Rabbi: "İnanmadın mı yoksa?" demiş, o da "Yok inandım ama kalbim mutmain olsun diye (sordum)." demişti. Allah Lut'a da rahmet eylesin! Gerçekten o pek muhkem bir istinadgaha (Allah'a) sığınıyordu. Eğer ben zindanda Yusuf'un kaldığı kadar uzun müddet kalsaydım (zindandan çıkarmaya gelen) davetçiye mutlaka icabet ederdim." buyurmuşlar.*

[Buhârî, *Enbiya*, 11]

[5] Yavuz, Yusuf Şevki, "Hakka'l-Yakîn", *DİA*, XV, 203.
[6] Bakara, 2/259.

bilgilenmeleri ayne'l-yakîne, oraya girip azabı bizzat tatmalarıyla hasıl olan sonuç ise hakka'l-yakîne örnek olarak zikredilir.[7]

İslam düşünürleri ile batılı filozoflar da hakka'l-yakînin bizzat yaşanıp idrak edilen bilgi olduğu ve böyle bir bilginin bütün şüpheleri ortadan kaldıran en kesin bilgi olduğu hususunda görüş birliği içindedir.

Sufilere göre ise hakka'l-yakîn, kulun Allah'ta fani olması ve O'nunla hem ilim hem müşahede hem de hal itibariyle beka bulmasıdır. Bu metebeye erişenlerin bütün mevcudattan yüz çevireceklerini söylemişlerdir. Ve onları "havassu'l-havas", "ashab-ı maarif" diye isimlendirmişlerdir. Bazı sufilere göre ise ilme'l-yakîn şeriatın zahiri, ayne'l-yakîn şeriatta ihlas, hakka'l-yakîn ise müşahede yoluyla şeriatın iç yüzüne vakıf olmak diye anlaşılmıştır.[8]

GERÇEĞİ ARAMA USULÜ:

İnsan, varoluşundan beri gerçeği bulmaya derin bir hasret duymuş ve bunun yollarını aramıştır. Hakikati bulmayı imkan dahiline sokmak için çeşitli metotlar geliştirmiştir.

Metot; tarik, nahv, usûl, menhec, yöntem gibi ifadelerle de karşılık bulabilir. Tanımı ise; sahih bir tefekkür ile neticeye ulaştıran ve amacın gerçekleştirilmesi için izlenen yol şeklinde yapılabilir. Hemen her disiplin için bir metodolojiden/usûlden söz edilir. Kelam ilminde ise başlıca iki metot/usûl vardır. Bunlar; nakli esas alan "dini yol" ile aklı esas alan "felsefî yol"dur.

1- DİNÎ YOL:

Din, insanları kendi irade ve arzuları ile mutlak hayır ve fazilete sevkeden, insanlara saadet yollarını gösteren ilahi bir nizamdır. Dinde gerçeği Allah'ın muradı oluşturur, kula düşen bu muradın farkına varıp onu ortaya çıkarmaktır. İşte murad-ı ilahi'yi ortaya çıkarma hususunda Müslümanlar değişik görüşlere sahip olmuşlar, farklı usuller edinmişlerdir. Bu usulleri selefiyye, kelamcılar ve sufiyye olmak üzere 3 grupta inceleyebiliriz.

[7] Yavuz, Yusuf Şevki, "Hakka'l-Yakîn", *DİA*, XV, 203.
[8] Yavuz, Yusuf Şevki, "Hakka'l-Yakîn", *DİA*, XV, 203.

a) Selefiyye:

Ehl-i Sünnet ilmi kelamının Ebu'l-Hasan el-Eşârî (ö.324/936) ve Ebû Mansur el-Maturidî (ö.333/944) vasıtasıyla hicri dördüncü asrın başlarında kurulmasından önceki Ehl-i Sünnet alimlerine verilen genel bir isimdir.[9] Selefiyye, ilk dönem İslâm büyükleridir, "ilk tevhid uleması" diye anılırlar. Akaidde kitap ve sünnetle istidlali esas alan tabiîn, mezhep imamları, müctehidler ve hadisçilere "selef alimleri" denir.

> **Marifet Meltemi**
>
> "İmanın fazlalaşmış ve hakikat haline gelmiş şekline "yakîn" denir. Yakînin başlangıçı mükaşefedir. Bunun için seleften biri "Allah ile aramda bulunan hicab / perde ortadan kalksa yine yakînim artmazdı" demiştir. Mükaşefeden sonra muayene (gözle görme) ve daha sonra da müşahede gelir."
>
> ***Sehl b. Abdullah et-Tuster***

Selefiyye'nin en önemli özelliği akaid esaslarının tespitinde naklî delilleri önceleyerek, aklî muhakemeyi bu naklî veriler üzerine inşa etmiş olmalarıdır. Bu bağlamda naklî delil ile kendilerine ulaşan sahih rivayetleri, te'vil ya da başka bir yöntem ile farklı anlamlara çekmeye çalışmamışlar, ayrıca tecsim ve teşbih gibi gayr-i sahih yollara da girmemişlerdir. Bu bağlamda ayet ve sahih hadis ile sabit olan herşeye –haberi sıfatlar ve müteşabih ayetler de dahil olmak üzere- olduğu gibi iman etmekle tam bir teslimiyet örnekliği teşkil etmişlerdir.

Selefin takip ettiği dinî metodu İmam Malik'in (ö.179/795) "Rahman arşa istiva etti"[10] mealindeki ayet için yaptığı açıklama özetler. Ona bu ayetin anlamı sorulduğunda şöyle demiştir: "İstiva malum, keyfiyeti meçhul, ona inanmak vacip, onu sormak bidattir."[11] Bu cevapla İmam Malik; istiva malumdur biz onu biliriz fakat keyfiyeti meçhuldür, nasıl olduğunu bilemeyiz, ona inanmak vaciptir çünkü onu bize Kur'ân bildiriyor, onu sormak bidattir çünkü biz onun mahiyetini, hakikatini bilemeyiz; sorup, araştırmayız yalnızca ona teslim olur, iman ederiz demek istemiştir.

[9] Bulut, Mehmet, *Delilleriyle İslam Akaidi-İslam İnaç Esasları*, s.45
[10] Tâhâ 20/5.
[11] Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihâl*, I, 85.

b)Kelamcılar:

Kelamî metodoloji olarak tanımlayabileceğimiz naklî verilerin aklî yorumlarla yeniden tanımlanması süreci hicrî birinci asrın sonlarında ortaya çıkan ve mu'tezile olarak adlandırılan ekol ile gündeme gelmiştir. Mu'tezîle yaklaşımında akıl esas, nakil ikincil bir konuma getirilmiş, nakil ile sabit olan pek çok akaid esası bir takım aklî muhakemeler ile te'vil edilerek farklı bir yaklaşım içinde yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte bazı imanî meselelere getirdikleri izahlar/yorumlar dolayısıyla selef alimleri ve dolayısıyla Ehl-i Sünnet olarak tabir ettiğimiz İslam'ın ana caddesinden farklı bir kulvara doğru yol almışlardır...

Eş'arîlik ve Maturidîlik olarak iki ana ekol üzerinde isimlendirilen Ehl-i Sünnet kelamı, Mu'tezilî yaklaşımının aksine akıl ile nakil düzleminde nakli, akla öncellemiştir. Onlar dinî akideleri ispat ederken müsbet ilimlerin tecrübe ve istidlal yollarından faydalanır, akaid esaslarını aklî ve naklî deliller ile ispat ederler. Onlara göre, akıl; ilahi tekliflerin vaki olması için önemli bir şarttır. Aklı olmayan dinde mükellef sayılmaz. Akıl hayr ile şerri, güzel ile çirkini, iyi ile kötüyü ayırt edebilir. Fakat akıl, dinin temel kaidelerini, esaslarını, "mesail" denilen dinin ana prensiplerini vazedemez. Ayrıca akıl farz, vacip, haram, helal gibi nassların belirlediği hükümleri koymakta da acizdir. Aklın vacip kılma yetkisi yoktur. Böylece akıl, ancak naklî destekleyen, naklin hükümlerini anlamaya, idrak etmeye yarayan bir vasıta olur. Bu sebeple tek delil değildir; ancak naklin yanında yer alır.

Yani kelamcılar, duyuların sahasına giren meselelerde duyulara, aklın sahasına giren hususlarda akla, gaybla ilgili mevzularda ise vahye (nakle) itimad ederek, geniş boyutlu bir metodu benimsemişlerdir.

c) Sufiyye:

Bu ekolün takipçilerine göre akıl ve nakil dini bilgilerin elde edilmesinde önemli bir yere sahiptir. Ancak onlar en yüce ve kudsi bilgilerin keşif ve ilham yoluyla elde edildiğini savunurlar. Onlara göre bilgi, elde edilme yöntemlerine göre "vasıtalı" ve "vasıtasız" olmak üzere ikiye ayrılır. Nassların (ayet ve hadislerin) nakil ve rivayet edilenleri ile aklın yaptığı kıyas ve istidlal ile elde edilen bilgilere vasıtalı ilim; iç tecrübeye ve manevi müşahedeye dayananlar ise vasıtasız ilim olarak kabul ederler. Onlara göre vasıtasız ilim en değerli olanıdır.

Sufiyyeye göre, kişi nefsini arındırıp tezkiye ederse, dünyevî arzu ve isteklerden kaçınıp zühd hayatını benimserse, ibadetleri ve riyazeti sayesinde kendisine "ilham ve mafiret" bahşedilir. Bu Allah'tan kuluna bir lütuftur, ihsandır bu sebeple bu tür bilgilere "ilahi mevhibe" yahut "vehbi ilim" denir.

Kelamcılar ise, sufiyyenin bahsettiği bu yolun yani keşf ve ilhamın sadece sahibini ilgilendirdiğini, kişisel bir durum olduğu ve dolayısıyla zan ifade ettiğini söylerler. Çünkü ilham herkes tarafından kullanılabilen ve kontrol edilebilen bir bilgi elde etme yolu değildir. Kelamcılar yalnızca Hz. Peygamber'in bir tür vahiy olan ilhamını bilgi kaynağı olarak kabul eder

2- FELSEFİ YOL:

Gerçeği arama usulleri ve bilgi edinme yollarından bir diğeri de felsefecilerin yoldur. Felsefî yol, akıl ve muhakemeyi öne alarak kişisel görüş ve düşünceye dayanan filozofların takip ettiği yoldur. Bu yolda her filozof, kendi aklına dayanarak hakikati arar. Felsefî yolda "nakil" diye bir kıstas yoktur. Oysa dinin esas kaynağı vahiydir; bu bakımdan dini yoldan ayrılır.

Felsefî yol ile dinî yol arasındaki farkları şöyle sıralayabiliriz:

1. Felsefî yol yalnızca kıyas ve burhan ile sadece aklî muhakemeye dayanırken, dinî yol vahyi, duyuları ve aklı birlikte kullanır, bu sebeple daha doğru ve sağlamdır.

2. Felsefî sistemler sürekli değişiklik halindedir. Kümülatif (birikimli, yığılmacı) disiplinlerdir. Birinin bittiği yerde diğeri başlar, "son söz" diye bir şeyi kabul etmezler. Dinî yol ise temel esaslarını vahiy ile tespit ettiği için bu manada sabit, tutarlı ve evrenseldir. İçtihadlar ile yorum ve anlaşılma süreçlerinde farklılıklar olsa da temel esaslarda bir değişim ve farklılaşma söz konusu değildir.

3. Felsefî yol özel, dini yol geneldir; felsefî yolla elde edilen bilgiler ve varılan neticeler şahsidir, sahibini bağlar. Neticenin başlangıç noktası da bitiş noktası da filozofun kendisidir. Böyle bir metottan herkes için bağlayıcı olabilecek genel kaideler çıkartılamaz. Ayrıca felsefî yolun muhatap kitlesi dinî yola nisbetle oldukça sınırlı ve bir tür elisit karaktere sahiptir. Toplumun sadece bir kesiminin takip edebileceği bir yoldur.

4. Felsefî yol tahminkar, dini yol ise tatminkardır. Felsefî yol akıl, muhakeme, müşahede ve tecrübe dünyasında söz sahibidir. Bu sebeple, ancak deney ve gözleme dayanan olayları bilebilir, eşyanın mahiyetine nüfuz edemez. Ruh, nefis, zihin gibi kişinin kendi varlığıyla ilgili olan mefhumları bile idrak etmeye kadir değildir. Bu hususlarda yaptığı çıkarımların hakka isabet etmesi de daima ihtimal dahilindedir. Dini yol ise, aksine kesindir, kafidir, ikna edicidir, tatminkardır.

5. Felsefî yol görüşlerin nakzedildiği, dinî yol ise vahyin nakledildiği bir yoldur: Felsefe tarihi daima birbirini yalanlayan, birbirine karşı tezler üreten filozofların görüşleri ve ihtilaflarıyla doluyken; dinî yolda peygamberler daima birbirlerini tasdikleyerek vahyin insanlığa ulaşmasını sağlamışlar, onlara ortak bir ahlak ve fazilet anlayışı sunmuşlardır. İnsanlığı imanın esaslarına uyarak erdemli bir toplum olmaya davet etmişlerdir.

Neticede felsefî yol mahiyeti itibariyle beşerî ve arzîdir. Dinî yol ise ilahî ve semavîdir...

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُم بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِندَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ آمِنُونَ

Sizi huzurumuza yaklaştıracak olan ne mallarınızdır ne de evlatlarınız. İman edip iyi amelde bulunanlar müstesna; onlara yaptıklarının kat kat fazlası mükafat vardır. Onlar (cennet) odalarında güven içindedirler.

[Sebe, 34/37]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Cennet Kimin İçin?***

Abdullah b. Mes'ûd naklediyor:

Resûlullah (sas) ile bir kubbenin altında kırk kadar nefer beraber bulunuyorduk.

Bize: *"Siz cennetliklerin dörtte biri olmanıza razı mısınız?"* diye sordu.

Biz "evet" cevabını verdik, sonra yine *"Siz cennetliklerin üçte biri olmanıza razı mısınız?"* dedi, biz de "evet" dedik.

Bunun üzerine: *"Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki ben, sizin cennetliklerin yarısı olmanızı gönülden dilerim. Çünkü cennete müslümanlardan başka hiçbir kimse giremeyecektir. Sizler ehl-i şirkin içinde ancak kara öküzün cildindeki beyaz kıl yahut beyaz öküzün cildindeki siyah bir kıl gibisiniz"* buyurdu.

[Müslim, *İmân*, 376]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***İman İnsana Ne Kazandırtır?***

Rivayete göre, İmam Ahmed b. Hanbel, mihne hadisesinde işkence günlerinde sorgulanmak üzere halifenin huzuruna götürülmüştü, istedikleri gibi konuşup (yani Kur'an'ın mahluk olduğunu ikrar ederek) kendisini kurtarması için onu tehdit ettiler ve korkutmak için gözlerinin önünde iki kişinin boynunu vurdular. Bu korkunç manzara sırasında, İmam Ahmed'in gözü İmam Şafiî'nin bir talebesine ilişmiş ve ona ayakları meshetmek konusunda: "İmam Şafiî'den hatırında kalan bir şey var mı" diye sormuştur.

İmam Ahmed'in gösterdiği bu soğuk kanlılık orada bulunanları dehşete düşürmüş ve hayranlıklarını celbetmiştir. Hatta onun azılı düşmanı Ahmed b. Ebû Duad, "Şu adama bakın! Boynu vurulmak üzereyken kendisi fıkhi görüşmede bulunuyor!" demekten kendini alamamıştır.

[Ebû Zehra, *Mezhepler Tarihi*, s.540]

ÎMÂN VE MÂHİYETİ

Kur'ân İklimi

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ آمِنُواْ بِاللّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِيَ أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللّهِ وَمَلآئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيدًا﴾

"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır."

[Nisa 4/136]

Nebevî Seda

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ لا يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ

Ebû Hureyre'den rivayetle Resûlullah (sas) şöyle buyurdu:
"Muhakkak Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Ama kalplerinize ve amellerinize bakar."

[Nevevî, *el-Minhâc*, X, 542]

ÎMÂN VE MÂHİYETİ

İman Nedir?

Güven içinde bulunmak, korkusuz olmak anlamındaki emn/emân (أمن/أمان) kökünden türeyen Îmân (الايمان) "güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak" manasına gelir. Terim olarak ise; "Peygamberlerin Allah'tan aldıkları ve din olarak insanlara tebliğ ettikleri hakikatleri, hiçbir şüpheye mahal vermeden kesin olarak inanmak ve tasdik" demektir.[1]

İnanma ihtiyacı, insanlığın yeryüzünde var oluşundan günümüze kadar hem ferdî hem de toplumsal bazda her zaman kendisini hissettirmiş en önemli hakikattir. İnsanın yeme, içme, giyinme, uyuma, dinlenme vb. bedensel ihtiyaçları olduğu gibi kendinden üstün bir Yaratıcı'ya inanma ve sığınma ihtiyacı da vardır. İnsanın maddi ihtiyaçlarını karşılaması, fiziksel varlığını devam ettirmek için bir zorunluluk olduğu gibi sağlıklı bir ruh dünyasına sahip olabilmek için de inanma ihtiyacını gidermesi gerekir. İnsan ancak bu şekilde bir iç huzura sahip olmak ile aradığı mutluluğa erişebilir. Her biri inanmış, ayrı ayrı fertlerden oluşan bir toplumda ise düzen ve huzur olur. Çünkü Allah'a inanan insan diğer insanlar ile iyi geçinmeyi, onlara iyilik ve ihsanda bulunmayı, onların bireysel haklarını da en az kendi hakkı kadar gözetmeyi inancının bir gereği olarak yerine getirir.

İnsanı yaratan ve ona sonsuz nimetler bahşeden Yüce Allah'tır. Allah Tealâ Zâriyât sûresi 56. ayetinde :

[1] Topaloğlu, Bekir – Çelebi, İlyas, *Kelam Terimleri Sözlüğü,* s.154.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُون

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." buyurarak insanın yaratılış gayesini bildirmiştir. Ayetten açıkça anlaşıldığı üzere insanın var edilme ve bu dünyaya gönderilme sebebi Rabb'ine kulluk etmesidir. İnsan ancak yaratılış gayesine uygun yaşadığında hem dünya hem de ahiret mutluluğunu elde edebilir.

Allah Teala ancak akıl ve irade nimetini bahşettiği kullarını iman etmek ile mükellef tutmuştur. Nitekim delilere, mesuliyet yoktur. İman etmek için ilk şart olan aklın, Allah'ı tek başına bilip bilemeyeceği hususunda ise alimler arasında görüş farklılığı vardır. Ebû Hanife: "Allah hiçbir peygamber göndermemiş olsaydı bile, yine de insanların akıllarını kullanmak şartı ile Yaratan'ı bilmeleri gerekli olurdu" der. Eş'âriyye'ye göre akıl vasıtasıyla bazı şeylerin iyiliği veya kötülüğü anlaşılır ya da alemin hâdis (sonradan olma), Yüce Yaratıcı'nın da kâdim (ezelî ve ebedî) olduğu da bilinebilinir. Ancak bu bilgilerin hiçbiri dinî anlamda insanı bağlayıcı hükümler va'z etme anlamında sorumlu/mükellef kılamaz. Mu'tezile'de ise aklın müstakilen Allah Teala'ya imanı ve onun nimetlerine şükrü gerektirici olduğuna, dinî hükümleri kendi başına isbata kâfi geldiğine hükmetmiştir.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• el-Kahhâr ﴿الْقَهَّارُ﴾

Sözlükte "yenmek, üstün gelmek, zor kullanarak istediğini yapmak" anlamındaki قهر kahr kökünden mübâlağa ifade eden bir sıfat olup "yenilmeyen, yegâne kudret ve tasarruf sahibi" demektir. Dilciler ve âlimlerin hemen hepsi kahr kavramının temel mânasını "boyun eğdirip üstün gelmek (tezlîl ve galebe)" olarak belirlemişlerdir. Fahreddin er-Râzî, bu kavrama "zor kullanmak ve mecrasından çıkarmak suretiyle bir şeye boyun eğdirmek" anlamını verdikten sonra bunun zât-ı ilâhiyyeye nisbet edildiği takdirde iki şekilde düşünülebileceğini söylemiştir: "Başkasını ilâhî iradenin dışında iş yapmaktan alıkoymak ve kendi iradesince hareket etmekten kişiyi men etmek."

"Yer başka bir yer, gökler de (başka gökler) haline getirildiği, (insanlar) bir ve gücüne karşı durulamaz olan Allah'ın huzuruna çıktıkları gün Allah bütün zalimlerin cezasını verecektir."

[İbrahim 14/48]

• el-Vehhâb ﴿الْوَهَّابُ﴾

Sözlükte "karşılıksız vermek, bağışlamak, daha çok vermek" anlamındaki وهب vehb (hibe) kökünden türemiş mübalağalı bir sıfattır. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak "karşılık beklemeden bol bol veren" demektir. Vehb kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi beş yerde geçmekte, bunların üçünde vehhâb şeklinde zikredilmektedir.

"Yoksa azîz ve lütufkâr olan Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır!"

[Sa'd 38/9]

• er-Rezzâk ﴿الرَّزَّاقُ﴾

Sözlükte "rızık vermek" anlamındaki رزق rezk kökünden türeyen rezzâk kelimesi "kesintisiz biçimde çokça rızık veren" demektir. Allah'a nisbet edildiğinde "bedenlerin ve ruhların gıdasını yaratıp veren" mânasına gelir.

"Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır."

[Zariyat, 51/58]

İMAN DAVASI

وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُواْ اللّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُواْ إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ

Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. O sizi yerden (topraktan) yarattı. Ve sizi orada yaşattı. O halde O'ndan mağfiret isteyin; sonra da O'na tevbe edin. Çünkü Rabbim (kullarına) çok yakındır, (dualarını) kabul edendir."

[Hud 11/61]

Ehl-i Sünnet'in genel kanaatine göre akıl bir araçtır. Onun ile eşyanın mahiyeti ve hususiyetleri üzerine bir takım hükümler çıkarılabilir. Ayrıca Yaradan'ı tanıma ve ona şükretmenin gerekliliği de anlaşılabilinir. Ancak iman başta olmak üzere dini hakikatlerin varlığı ve tespiti için yeterli bir araç değildir. Onun için vahiy başta olmak üzere naklî bilgi ve delillerin de olması şarttır.[2]

İman Esasları

Ehl-i Sünnet inancına göre imân; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonra dirilmeye (ahiret), kadere hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmaktır. İnandım diyen bir kişinin aynı zamanda hesaba, mizana cennet ve cehenneme inandım, bunların hepsi haktır demesi icab eder.[3] İslam dininin ana kaynağı olan Kur'ân'ın pek çok yerinde Allah'a imân ile ilgili ayetler bulunmaktadır. Nitekim Allah Tealâ:

İMAN HAKÎKÂTLERİ

وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

(Resûlüm!) Şüphesiz sana da senden öncekilere de şöyle vahyolunmuştur ki: "Andolsun şayet Allah'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun."

[Zümer 39/65]

[2] Sâbunî, *Maturîdiyye Akaidi,* s.168-169.

[3] Ebû Hanife, *Fıkhu'l-Ekber ve İzahı,* s.13-18.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ آمِنُواْ بِاللّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِيَ أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللّهِ وَمَلآئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيدًا

"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır."[4] buyurarak iman esaslarını bildirmiş ve bunların bölünmez bir bir bütün olduğunu vurgulamıştır.[5] İmân ayetlerini topluca bildiren ayetlerde "kadere iman" konusu geçmemekle birlikte Ehl-i Sünnet inacına göre kadere iman etmek de imanın esaslarındandır. Zira "Cibril Hadisi" olarak meşhur olmuş sahih bir hadiste Efendimiz (sas) iman esasları altı madde olarak bildirmiştir.[6] Esasen Allah'ın ilim, irade, kudret ve tekvin sıfatlarına iman kadere imanı da gerektirmektedir. İnsanın ve hayır ve şer olsun onun her türlü fiillerinin yaratıcısının Allah olduğuna dair pek çok ayet bulunmaktadır.[7] Nitekim Allah Tealâ, Furkan sûresi 2. Ayetinde bu gerçeği şöyle beyan etmektedir;

وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا

"Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir."

İmanın Hakikati

İmanın hakikati başka bir deyişle imanın rükûnları hakkında İslam alimleri birbirinden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ebû Hanife'ye göre iman, tasdik ve ikrardan ibarettir. İkrar dil ile tasdik ise kalp iledir. Yalnızca ikrar ile iman olmaz

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Abdurrahman b. Ebû Bekre babasından şöyle dediğini rivayet etti: "Resûlullah'ın (sas) yanında idik. Üç defa: "Size büyük günahların en büyük(ler)ini bildireyim mi ? (Bunlar) Allah'a ortak koşmak, anne babaya karşı gelmek, yalan şahitlik etmek-yahut yalan söz söylemek(tir)" buyurdu. Resûlullah (sas) yaslanırken oturuverdi. Bunu o kadar çok tekrar etti ki biz "keşke sussa" dedik.

[Nevevî, *el-Minhâc*, II, 143]

[4] Nisa, 4/136.
[5] İman esasları ile ilgili ayetler için ayrıca bkz. Nisa, 4/162; A'raf, 7/158; Bakara,2/285.
[6] Cibril hadisinin metni ve şerhi için bkz. Nevevî, *el-Minhâc, I, 354-357.*
[7] Ra'd 13/16; Fatır 35/3; Kamer 54/49.

o halde münafıkların hepsi mü'min olurdu. Yalnız Allah'ı bilmek de iman sayılmaz öyle olsaydı Yahudi ve Hıristiyanlar'ın da Allah'a inandıkları düşünüldüğünde bu durumda onların da mü'minlerden sayılmaları gerekirdi.[8] Sabunî'ye göre imânın mahiyeti kalbin tasdikinden ibarettir. Kimde kalpteki tasdikin alameti olan ikrar mevcut olursa mü'min vasfına haiz olur. Binaenaleyh ondaki tasdik tekzib ile, ikrar da inkar ile yer değiştirmedikçe o kişi kafir diye vasıflandırılamaz. [9]İmam Maturidî'ye göre de iman sadece kalp ile tasdiktir. Kişi imanını dil ile ikrar etmese bile Allah katında mü'min sayılır.[10] İmam Şafiî ise iman kalp ile tasdik dil ile ikrar ve ameldir demiştir.[11] Ehli Sünnet alimlerinin büyük çoğunluğuna göre iman kalp ile tasdiktir Dil ile ikrar etmek suretiyle kişinin inancını zahirde ilan etmesi bir takım hukuki (fıkhî muamelât) uygulamaların sağlıklı gerçekleşmeleri açısından şarttır.

Marifet Meltemi

"Masivadan sarf-ı nazar kılarak Allah'a teveccüh kıl, O'na yönel. Sıdk-ı Cenâb-ı Allah'ı tanımak istersen O'na tam teveccüh et! O'na yakın olman, kendi benliğinden uzak olman demektir. Benliğinden ayrıl. O'nu kalbinde bulacak, böylece kendi benliğinden geçmiş, O'nun ünsiyle mesud kalmış olacaksın. Allah'ı tanıyıp sevmek için asıl olan kalbdir. Kalb sultan, tevhid onun tahtı, hilm ise tacıdır. Kalb, geçici hislerin kervansarayıdır, onu koru!"

İsmail Fakirullah Tillovi

Îmân –Amel İlişkisi ve Büyük Günah

Büyük günah meselesi kelam alimleri tarafından çokça tartışılmış ve hakkında pek çok görüş ileri sürülmüştür. Büyük günahın ne olduğu konusunda ise Teftâzânî'nin şu tanımı oldukça isabetlidir: "Kulun işlemekte ısrar ettiği her günah büyük günahtır, tevbe edip ısrarcı olmadığı her günah ise küçük günahlardandır." [12] Ehl-i Sünnet genel olarak: "Küfürden başka büyük günah işleyen kimse (Mürtekib-i Kebira) ne kafir ne de münafık olur, böylesi imandan çıkmaz. Tevbe etmeden ölürse Allah şefaatinin gereği olarak kendi lütfu keremiyle onu affeder, yahut işlediği suç miktarınca cezalandırdıktan sonra mutlaka cennete koyar" görüşündedir. Haricilere göre bu kimseler kafirdir. Mu'tezile'ye göre ise bu kimseler imandan çıkar, fakat küfre de girmiş sayılmazlar. Mu'tezile'nin beş prensibinden birisi olan el-Menzile Beyne'l-Menzileteyn (iki durum/konum

[8] Ebû Hanife , *Fıklıu'l-Ekber ve İzalu,* s.74-75.
[9] Sâbûnî, *Maturîdiyye Akaidi,* s.161-162.
[10] Teftâzânî, *Şerhu'l-Akaidu'n-Nesefiyye,* s.190.
[11] Sâbûnî, *Maturîdiyye Akaidi, s.174.*
[12] Teftâzânî, *Şerhu'l-Akaidu'n-Nesefiyye,* s.172

arasında bir yerde) bu durumdaki kişiler için tanımlanmıştır. Sonradan fasık kelimesi büyük günah işleyenler için kullanılır olmuştur. Bu konumda olanlar tevbe etmeden ölür ise kafir gibi hüküm görüp cehenneme atılırlar.[13] Bu konuda yukarıda belirtilen şekli ile Ehl-i Sünnet'in görüşünün daha tutarlı olduğu açıktır. Nitekim Yüce Allah ayet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: *"Ey imân edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter."*[14] Görüldüğü gibi Yüce Allah (cc) günahkar kullarına hitap ederken "Ey iman edenler!" şeklinde ifade kullanması onları iman dairesinin dışına çıkarmadığının bir göstergesidir.

Ehl-i Sünnet inancına göre her ne kadar günah işleyen kimse kafir olmazsa bile, Allahu Tealâ'nın iradesine ters hareket etmiş olur. Çünkü Allah insanları yaratıp onlara sonsuz nimetler bahşetmiştir. Kulun ise bu nimetlerin bir şükrü gereği, onu Yaradan'a ibadet etmesi gerekir. Eğer imanı bir lambaya ve amelleri ise onun gazına benzetecek olursak, iman ettiği halde amel ve ibadetlerinde eksiklik bulunan bir kişinin imanı; ışığı çok zayıf, etrafını aydınlatmayan bir lamba gibidir. Kişi amel ve ibadetlerini arttırdıkça lambanın gazı çoğalır, etrafına o derecede nur saçar.

İmanın Artması veya Eksilmesi Meselesi

İmamın artması veya eksilmesi meselesinde İslam alimlerinin görüşlerini temelde şu şekilde sınıflandırabiliriz:

• ***Artma veya Eksilmeyi Kabul Etmeyenler***

İman konusuna kalben tasdik açısından bakanlar, imanın artıp eksilmesini kabul etmemişlerdir. Ebû Hanife; "Göklerde olanların (meleklerin) ve yeryüzünde bulunanların (insanlar ve cinler) imanı inanılacak şeyler bakımından ne artar ne de eksilir. İman birdir ve bütündür, iman ettim demek tam ve mutlak inanmaktır. Her mü'minin imanı inanma açısından eşittir. Amellerde ise yek diğerinden ileri geride bulunabilirler."[15] demektedir. Sâbûnî; "İman tasdik ile teşekkül eder, bu imanda bir ziyade ve noksan düşünülmez" der.[16] Teftâzânî ise "Bazı amellerin eksikliği imanın eksikliğine delalet etmez, amellerin sıhhati için iman gereklidir" der.[17]

---

[13] Sâbûnî, *Maturîdiyye Akaidi,* s.161
[14] Tahrim 66/8.
[15] Ebû Hanife , *Fıkhu'l-Ekber ve İzahı,* s.78.
[16] Sâbûnî, *Maturîdiyye Akaidi,* s.174.
[17] Teftâzânî, *Şerhu'l-Akaidu'n-Nesefiyye*, s. 195-196.

• ***Artma veya Eksilmeyi Kabul Edenler***

Bu görüşü kabul edenler, imanın, "tasdik, ikrar ve amel" amel olmak üzere üç rüknü olduğunu ileri sürenlerdir. Ameli yani dini vecibeleri imandan bir parça sayanlara göre amele paralel olarak iman artar yahut eksilir. İmam Şafiî amelleri imandan bir cüz sayarak, imanın artıp eksilebileceğine hükmetmiştir.[18] Mu'tezile ve Hariciler de bu görüştedirler.[19]

İmanın kuvvetli ve zayıf olması anlamında bir artma ve eksilme söz konusu olabilir. Nitekim Hz. Peygamber'in (sas) imanı ile sıradan bir mü'minin imanının yakîn derecesinden aynı olduğunu kimse iddia edemez. Kişinin imanının kuvvet derecesi dinî yasak ve emirleri ne kadar gözettiği ile doğrudan alakalıdır.

Netice olarak iman, inanılacak olan şeyler bağlamında artmaz ve eksilmez. Zira bu hakikatlerde bir değişim söz konusu değildir. Ancak kişinin bu hakikatlere olan inancında, yani onlara karşı bireysel bazdaki değerlerinde kuvvet derecesi bağlamında değişiklikler olması son derece doğaldır.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُواْ مِنْهَا مِن ثَمَرَةٍ رِّزْقاً قَالُواْ هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِن قَبْلُ وَأُتُواْ بِهِ مُتَشَابِهاً وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

İman edip iyi davranışlarda bulunanlara, içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele! O cennetlerdeki bir meyveden kendilerine rızık olarak yedirildikçe: "Bundan önce dünyada bize verilenlerdendir bu" derler. Bu rızıklar onlara (bazı yönlerden dünyadakine) benzer olarak verilmiştir. Onlar için cennette tertemiz eşler de vardır. Ve onlar orada ebedî kalıcılardır.

[Bakara 2/25]

[18] Sâbûnî, *Maturîdiyye Akaidi,* s.174

[19] Bulut, Mehmet, *Delilleriyle İslam Akaidi,* s.6

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Üsame b. Zeyd'in Büyük İmtihanı***

Hz. Peygamber'in (sas) evinde O'nun sevgisiyle yetişen Üsame b. Zeyd'in başından şöyle bir olay geçtiği nakledilir:

Ebû Zebyan, Üsame bin Zeyd'in şöyle dediğini işitmiştir: Zeyd dedi ki: Resulûllah (sas) bizi Cuheyne'den el-Hurakat'a gönderdi. O kavme sabah baskını yaptık ve onları hezimete uğrattık. Ben ve ensârdan bir adam, o kavimden bir adama yetiştik, onu bayılttık. (Adam) "La ilahe illallah" dedi, (yanımdaki) ensârdan olana bu yetti, ben ise o adamı öldürünceye dek mızrağımı ona sapladım. Sonra biz geri dönünce olay Resûlullah'a ulaştı. O (sas) bana dedi ki: *"Ey Usame! Sen onu lâ ilahe illallah dedikten sonra mı öldürdün?"* dedim ki: "Ya Resûlullah! O lâ ilahe illallah'a sığındı (korktuğu için öyle söyledi)." Dedi ki: *"Sen onu lâ ilahe illallah dedikten sonra mı öldürdün?"* Zeyd dedi ki: "Allah Resûlu bu sözü bana o kadar tekrar edip durdu ki , keşke o güne kadar Müslüman olmasaydım, diye temenni ettim."

[Nevevî, *el-Minhâc*, I, 34]

Üsame b. Zeyd

Üsame bin Zeyd, hicretten sekiz yıl önce (614) Mekke'de doğdu. Babası Zeyd b. Hârise, Hz. Hatice'nin kölesiydi. Hz. Hatice, Hz. Peygamber ile evlenince kölesini ona hediye etmiş, o da âzat ederek kendi yanında tutmuştur. Annesi Resûl-i Ekrem'in dadısı Ümmü Eymen'dir. Hz. Peygamber, Üsâme'yi küçüklüğünden beri çok sever, bir dizine onu, diğer dizine de Hasan'ı oturtur ve: "Allahım, ben bunları seviyorum, sen de sev!" diye dua ederdi.

[**Arı, Mehmet Salih, "Üsâme b. Zeyd", *DİA*, XLII, 34**]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Şakîlikten Veliliğe***

Tövbe kahramanlarının en büyüklerinden biri olan ve îmanın tadını aldıktan sonra bir daha o kapıdan hiç ayrılmayan miladî 9. yüzyılda yaşayan büyük alimlerden biridir Fudayl bin İyad.

Yunus bin Muhammed'in bize naklettiğine göre Fudayl bin İyad bir adama şöyle nasihatte bulunmuştur:

"Sana bir kelime öğreteyim ki o dünyadan ve dünyadaki şeylerden de kıymetlidir: Allah'a yemin ederim ki Allah senin kalbinden insanları çıkardığını bilir de, öyle ki kalbinde O'ndan başkasına yer kalmazsa, O'ndan ne istersen mutlaka onu sana verir."

[İbnu'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s. 498)]

İMAN VE İSLAM TERİMLERİ

Kur'ân İklimi

﴿قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَٰكِن قُولُوٓا۟ أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَٰنُ فِى قُلُوبِكُمْ وَإِن تُطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَٰلِكُمْ شَيْـًٔا إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾

Bedevîler "İnandık (imân ettik)" dediler. De ki: "Siz iman etmediniz, ama 'boyun eğdik (İslam olduk)' deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allah'a ve elçisine itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."

[Hucurât 49\14]

Nebevî Seda

عن أنس :كان رسل الله (ص) يقول: "الإسلم علانية والإيمان في القلب"

Enes (ra), Resûlullah'ın şöyle söylediğini bildiriyor: *"İslam aşikar ve meydanda olandır. İman ise kalptedir."*

[Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III/135]

İMAN VE İSLAM TERİMLERİ

Güven içinde bulunmak, korkusuz olmak anlamındaki emn/emân (أمن/أمـان) kökünden türeyen Îmân (الايمـان) "güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak" manasına gelir. Terim olarak İse genellikle "Peygamberlerin Allah'tan aldıkları ve din olarak insanlara tebliğ ettikleri hakikatleri, hiçbir şüpheye mahal vermeden kesin olarak inanmak ve tasdik" olarak tanımlanır. Kur'ân-ı Kerim'de iman kavramı 800'den fazla yerde geçmektedir.

İslam ise sözlükte "kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak, barış yapmak" manalarına gelen silm سـلم kökünden türemiştir. Terim olarak "Allah'ın uluhiyetini kabul edip boyun eğmek" anlamına gelir. İslam kelimesi Kur'ân'da 8 yerde geçmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de imân ve İslâm bazen aynı anlamda[1] bazen farklı anlamlarda[2] kullanılmıştır. Bu nedenle bazı alimlerimiz imân ve İslâm'ı bir kabul etmiş bazıları ise İslam ve imânı ayrı şeyler olarak görmüştür. Aynı olduğunu kabul edenlere göre her mü'min müslüman her müslüman mü'mindir. Ayrı şey olduğunu kabul edenler ise her mü'min müslüman olmakla birlikte her müslüman mü'min değildir. Çünkü İslam daha genel, iman ise daha özel bir kavramdır.

[1] Bkz. Yunus 10\84; Hucurât 49\17; Zariyât 51\35-36; Neml 27/81.
[2] Bkz. Âl-i İmrân 3\19; Maide 5\3; Hucurât 49\14.

İman ve İnkar Bakımından İnsanlar

1- Mü'min: Allah'a, Hz Peygamber'e ve O'nun haber verdiği şeylere yürekten inanıp, kabul ve tasdik eden kimseye denir. Mü'min olmak için herhangi bir kişi veya kurumdan izin almak ya da merasim düzenlemek gerekli değildir. Sadece kelime-i tevhid dediğimiz "Lâ ilâhe illallah, Muhammedü'r-Resûlullah / Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed (sas), O'nun peygamberidir." cümlesini ya da kelime-i şehadet dediğimiz "Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resuluh / Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Yine şehadet ederim ki Muhammed (sas) O'nun kulu ve peygamberidir." cümlesini telaffuz etmesi yeterlidir. Görüldüğü gibi imânın kazanılması kolaydır. Lakin korunması zordur. Bu nedenle dil ile ikrara ilaveten imanın gereği olan kulluk vazifesini yapmak, dini emir ve yasaklara bağlı kalmak vazgeçilmez bir dusturdur. Allahu Tealâ, Kur'ân'da mü'minleri tanımlarken bu konuya iman-amel ilişkisine çokça dikkat çeker.[3]

2- Kafir: Küfrü benimseyene "fıtri hakikatleri gizleyip örten" anlamında kafir denilir.

Küfr ise sözlükte "örtmek, gizlemek; nankörlük etmek" gibi manalara gelir, terim olarak genellikle "Allah'tan alıp din adına

[3] Bkz. Furkân 25\68; Tevbe 9\112; Enfal 8\2; Bakara 2\2-5.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ
اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• **el-Alîm** ﴿الْعَلِيمُ﴾

علم /ilm kökünden mübalağa sıfatı olan alîm, "hakkıyla bilen" demektir. Allah Tealâ'ya nisbet edildiğinde, "zaman ve mekan kaydı olmaksızın küçük büyük, gizli aşikar her şeyi, her hadiseyi hakkıyla bilen" manasına gelir.

• **el-Fettâh** ﴿الْفَتَّاحُ﴾

"Bir şeyi açmak, taraflar arasında hüküm vermek, birine yardım edip zafere ulaştırmak" anlamındaki فتح feth kökünden mübalağa ifade eden bir sıfat olup "iyilik kapılarını açan, bütün anlaşmazlıkların nihaî hakemliğini yapmak suretiyle mutlak adaleti gerçekleştiren, hak İle bâtılı birbirinden ayırıp durumu açıklığa kavuşturan, mazlumlara yardım edip mü'min kullarına zafer veren" mânalarına gelir.

"De ki: Rabbimiz hepimizi bir araya toplayacak, sonra aramızda hak ile hükmedecektir. O, en âdil hüküm veren, (her şeyi) hakkıyla bilendir."

[Sebe 34\26]

• **el-Kâbız** ﴿الْقَابِضُ﴾

Sözlükte "almak, tutmak, avucunda tutmak, sahip olmak; daraltmak" mânalarındaki قبض kabz kökünden sıfat kuruluşunda bir isim olup Allah'a nispet edildiğinde "rızkı daraltan; canlıların ruhunu alıp hayatlarına son veren" anlamında kullanılır.

"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz"

[Bakara 2\245]

tebliğ ettiği hususlarda peygamberi tasdik etmemek, ona inanmamak" diye tanımlanır.[4] Kur'an-ı Kerim'de küfür kavramı kök halinde 41 yerde geçmekte, bunun yanında çok sayıda ayette aynı kökten türemiş fiil ve isimler bulunmaktadır. Kur'ân'da جحـد cahd (bilerek inkar etmek), اشـرق işrak (ortak koşmak) ve تكذيـب tekzib (yalancı kabul etmek) kavramları da küfür manasında kullanılmıştır. Ayrıca tuğyan طغيـان (haddi aşmak, azmak). Zulm ظلـم (haksızlık etmek, yersiz hareket etmek), اثـم ism (günah işlemek) ve فسـق fısk (belli bir sınırı aşmak, hak yoldan ayrılmak) kavramlarına küfrü ve inanmayanları nitelemek için yer verilmiştir.

İMAN DAVASI

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُواْ اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنِّيَ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum."

[Araf 7\59]

a) Küfür Çeşitleri

1. **Küfr-i İnkar:** Allah'ı, peygamberleri ve onların Allah'tan alıp getirdikleri esasları kişinin kalbiyle tasdik, diliyle ikrar etmemesidir.

İMAN HAKÎKÂTLERİ

أَلا إِنَّ لِلّهِ مَن فِي السَّمَاوَات وَمَن فِي الأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللّهِ شُرَكَاء إِن يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلاَّ يَخْرُصُونَ

"İyi bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa yalnız Allah'ındır. (O halde) Allah'tan başka ortaklara tapanlar neyin ardına düşüyorlar! Doğrusu onlar, zandan başka bir şeyin ardına düşmüyorlar ve onlar sadece yalan söylüyorlar"

[Yunus 10\66]

[4] Teftazânî, *Şerhü'l-Akaid,* s.189.

2. **Küfr-i Cühud:** Kişinin bildiği halde iman etmemesi, inkarı tercih etmesidir. Firavun ve İblis'in küfrü buna örnektir.

3. **Küfr-i İnad:** Kişinin kalben Allah'ı bilip bazen diliyle de ikrar ettiği halde haset, şöhret ve makam düşkünlüğü, kavmiyetçilik gibi sebeplerle İslam'ı bir din olarak kabullenmemesidir. Ebû Cehil'in küfrünü buraya örnek olarak alabiriz.

4. **Küfr-i Nifak:** Kişinin inanılması gereken hususları diliyle ikrar ettiği halde kalben tasdik etmemesidir. Münafığın küfrü bu türdendir.

5. **Küfr-i Cehlî:** Kişinin kendi isteğiyle, ama küfür olduğunu bilmeden gerçekleştirdiği küfürdür.

6. **Küfr-i Hükmî:** Kişinin Allah'ı ve Resulünü yalanlama alameti olarak bilinen sözleri söylemek veya hareketlerini yapmak suretiyle İslam'dan çıkmasıdır.

b) Kişiyi Küfre Götüren Söz ve Davranışlar

- Allah'ın inkar edilmesi: (Nisa 4/136; Tevbe 9/54; Nahl 16/106)
- O'na oğul isnat edilmesi: (Maide 5/72-73; Tevbe 9/30)
- Yolundan yüz çevrilmesi: (Nisa 4/167)
- Uluhiyyetinde ortak tanıyarak şirke düşülmesi: (Âl-i İmrân 3/151; Beyyine 98/1-6)
- O'nun ayetlerinin inkar edilmesi: (En'am 6/39; Enfal 8/31)
- Peygamberlerinin inkar edilmesi: (Nisa 4/42; Yunus 10/2; Ra'd 13/42-43)
- Melekleri, öldükten sonra dirilmeyi (Yasin 36/78-79) ve ahireti reddettikleri (Araf 7/45; Hud 11/7,19) belirtilmek suretiyle ferdi küfre götüren inançlara açıklık getirilmiştir.

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Enes (ra), Resûlullah'ın (sas) şöyle buyurduğunu bildiriyor: "İçinizden biri kendisi için sevdiğini/istediğini, kardeşi için de sevmezse/istemezse iman etmiş sayılmaz."

[Buhârî, *İmân*, 9]

Bunlara ilave olarak zamanla toplum içinde karşılaştığımız bazı davranışlar da kişiyi küfre götürebilir:

- Dinle alay etmek, onu hafife almak.
- Allah'ın rahmetinden ümit kesmek, gazabından emin olmak.
- Allah'ın adaletsizlik ve haksızlık yaptığını söylemek.
- Allah'tan başkasına secde ve ibadet etmek.
- Gaybden verdiği haberde kahinin doğru söylediğine inanmak.
- Haramı helal, helalı haram saymak.
- Ruhların bir bedenden diğer bedene geçtiğine inanmak.

> Marifet Meltemi
> "Cemiyetteki ruh hastalıkları iman eksikliğinden doğuyor."
> **Seyyid Abdulhakim Arvasi**

c) Belli başlı küfür sebepleri:

- Kendini beğenme, kibirlenme, gururlanma (Firavun gibi)
- Makam, mevki endişesi (Herakliyus gibi)
- Kınanma ve ayıplanma endişesi (Ebû Talip)

3- Münafık: Sözlükte "(tarla faresi) yuvasına girmek; (bir kimsenin) olduğundan başka türlü görünmek" anlamındaki نيفـاق nifak masdarından türemiş bir sıfat olan münafık kelimesi "inanmadığı halde kendisini mü'min gösteren" kimse demektir. Kur'ân'da Münafikûn adlı müstakil bir süre mevcuttur. Bu ayetlerde münafıkların itikadî durumları, psikolojik yapıları ve ahlaki bozuklukları, toplumsal hayattaki yerleri, Hz. Peygamber'e ve mü'minlere karşı tutumları, ahiretteki konumları ayrıntılı biçimde anlatılır. Bunun yanısıra başka surelerde de geçmektedir. Örneğin Nisa sûresi 145. ayette şöyle buyrulur: "Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın." Allahu Tealâ bu ayetiyle inkar bakımından en tehlikeli ve en kötü grubun münafıklar olduğunu bizlere bildirmek istemiştir.

4- Müşrik: Şirke düşmüş insandır. Şirk ise tevhidin zıddı olup, kâinatı yaratan ve idare eden varlığa ulûhiyyet ve rubûbiyyette ortak koşmaktır.

Şirk ve küfür birbirine yakın kavramlardır. Ebû Hanife'ye göre küfrün kapsamı daha geniş olup her şirk küfürdür, fakat her küfür şirk değildir.

"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur."[5] ayeti, şirkin günahların en büyüğü ve affedilmeyeni olduğunu bize bildirir.

İzmirli İsmail Hakkı, İslâm âlimlerinin naslardan hareketle şirk olarak nitelendirdikleri inanç biçimlerini beş kısma ayırmıştır:

1. *Şirk-i istiklâl* (vasıtasız şirk): Mecûsîler ile düalist inanç gruplarında görüldüğü gibi (hayır ve şer tanrıları) iki ilâhın varlığını kabul etmek.

2. *Şirk-i teb'îz* (kısmî şirk): Allah'ın birliğini kabul etmekle birlikte Hıristiyanlık'taki teslîs inancı gibi bir ilahın birkaç unsurdan oluştuğunu benimsemek.

3. *Şirk-i takrîb:* Allah'a yakınlık sağlamaları ve O'nun katında şefaatçi olmaları için putlara ve heykellere tapınmak.

4. *Şirk-i taklîd:* Câhiliye Arapları'nda olduğu gibi atalarını taklit ederek putlara ve heykellere ilâh niteliği nisbet etmek.

5. *Şirk-i esbâb:* Tabiat kanunlarının Allah'ın yaratmasıyla değil nesne ve olayların doğalarının gereği olduğuna inananların şirkidir.[6]

6. *Şirk-i hafi* (gizli şirk) :Kendi nefislerini ilah derecesine yükseltenlerin şirkidir. Bazı Müslümanların ibadetlerini Allah rızası için değil de gösteriş için yapmaları bu tür şirke dahildir. [7]

5- Mürted: Sözlükte "dönmek; geri çevirmek, kabul etmemek" anlamlarındaki redd kökünden türeyen ridde ve irtidad, fıkıh terimi olarak Müslüman bir kişinin kendi iradesiyle İslam dininden çıkmasını ifade eder. İrtidad eden erkeğe mürted, kadına mürtedde denilir.

[5] Nisâ 4/48.
[6] İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlmi Kelam,* II, 102-103.
[7] Gölcük, Şerafettin – Toprak, Süleyman, *Kelam,* s.114.

MUKALLİDİN İMANI

Delil istemeden ve araştırma yapmadan inanmaya taklidî iman denir. Bu şekilde inanan kimseye mukallid denir. Ehl-i Sünnet'e göre mukallidin imanı sahihtir. Zira imanda mühim olan inanılacak hususlara inanmaktır. Eş'ariler ise her mü'minin Allah için vacip ve mümteni olan şeyleri bilmesinin vacip olduğunu, taklidin caiz olmadığını söyleseler de mukallid kişiyi kafir değil günahkar olarak görürler. Mutezile'ye göre ise mukallid, mü'min kabul edilmez.

İSLAM DAVETİ ULAŞMAYANLARIN DURUMU

Dünya'nın herhangi bir yerinde İslam dininden habersiz olarak yaşayan ve ölen kişinin durumu hakkında İslam alimleri ihtilaf etmiştir.

Maturidîlerin Görüşü: Maturidîlere göre Allah'ı akılla bilmek vaciptir. Kişi akıl baliğ olduktan sonra kendisine İslâm dini ulaşmasa bile aklını kullanarak bir yaratıcı fikrine sahip olmalıdır. Allah'ın varlığını kavrayamadan ölürse mazur sayılmaz, azab görür.

Eş'arîlerin Görüşü: Eş'arîlere göre dinî hükümler bağlamında aklî muhakemenin bir vucubiyet (zorunluluk) özelliği yoktur. Kişinin aklı ile Allah'ı bulması veya onu tanıma çabasının dinî anlamda bir değeri yoktur. Dolayısıyla bundan dolayı da bir sorumluluk yüklenemez. Nitekim şu ayette buyurulduğu gibi: *"Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz"*[8] sorumluluk ancak vahiy ile tebliğ edilenler ile sınırlıdır.

Bu ihtilafa göre İslam daveti ulaşmayan kimseler Allah'a iman etmeden ölenler Maturidîlere göre azab görür, Eş'arîlere göre azab görmezler.

İMANIN SAHİH OLMASININ ŞARTLARI

İmanın geçerli olabilmesi ve sahibini ahirette ebedi kurtuluşa erdirebilmesi için şu şartları taşıması gerekir:

1. İmanın hür iradeye dayalı bir tercih olması, baskı, tehdit veya dünya hayatından ümit kesme (ye's) durumunda gerçekleşmemiş bulunması gerekir. Daha önce mü'min olmayan bir kimsenin, hayattan ümidini kestiği son nefesinde uğrayacağı azabı farkedip "iman ettim" demesi halinde, onun bu

[8] İsrâ 17/15.

imanı geçerli olmaz. Bir ayette "Artık o çetin azabımızı gördükleri zaman: 'Allah'a inandık ve O'na ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik' derler. Fakat azabımızı gördükleri zaman imanları kendilerine bir fayda vermeyecektir. Allah'ın kulları hakkında süregelen âdeti budur. İşte o zaman kâfirler hüsrana uğrayacaklardır."[9] buyrulmuştur.

2. Mü'min, iman esaslarından birini inkar anlamına gelen tutum ve davranışlardan kaçınmalıdır. Mesela Allahu Tealâ'yı ve bütün peygamberleri tasdik edip de Hz. Muhammed'in (sas) peygamberliğine inanmayan yahut namazın farz, şarab içmenin haram olduğunu kendi hür iradesiyle inkar eden, alaya alan, puta, haça vb. şeylere tapan bir kimseye mümin denilemez.

3. Mü'min, Allah'ın rahmetinden ne ümitsiz ne de emin olmalıdır. Korku ile ümit arasında bulunmalıdır. Mü'minin "Nasıl olsa imanım var, o halde muhakkak cennete giderim" düşüncesiyle kendinden emin olması ya da "Çok günah işledim, ben muhakkak cehennemliğim" diye Allah'ın rahmetinden ümit kesmesi imanını kaybetmesine sebep olabilir. Bu konuda Kur'ân'da şöyle buyurulur: "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."[10]

İMANDA İSTİSNA MESELESİ

"Ben inşallah mü'minim" ifadesine kelam literatüründe istisna denir. Bu tür imanın caiz olup olmayacağı hakkında İslam alimleri ihtilaf etmiştir.

a) Caiz görmeyenler: Başta Ebû Hanife olmak üzere Maturidî ve Mu'tezile alimlerin çoğunluğu ile Eş'arîlerden Cüveynî ve Bakıllânî bu görüştedir. Bu grup konuya tasdik açısından bakmaktadırlar: Kalpte tasdik olunca gerçek iman var demektir. İmanda asıl olan sözü kesin şüpheden uzak söylemektir. Hayatta olanın "inşaallah hayattayım" demesi ne kadar gülünç ve komikse "inşaallah mü'minim" demesi de gülünç ve saçma olduğunu ifade etmişlerdir.

[9] Mü'min 40/84-85.
[10] Yusuf 12/87.

"Mü'minler ancak Allah'a ve Resûlüne iman eden, ondan sonra asla şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlardır. İşte doğrular ancak onlardır"(Hucurât 49/15) ayeti de imanın kesin olması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

b) Caiz görenler: İmam Şafiî, Ahmed b. Hanbel, Gazzalî, Fahreddin Razi, İbn Furek gibi alimler imanda istisnayı caiz görenlerdir. Lakin bununla şüpheyi kastetmemişlerdir. Münafıklıktan korktuklarından ve sonlarının ne olacağını kesin bilemediklerinden dolayı bunu söylemelerini caiz görmüşlerdir.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتَ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُوْلَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلاَ يُظْلَمُونَ نَقِيرًا

"Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mü'min olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar."

[Nisâ 4\124]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Ben Münafık Oldum!***

Ebû Rib'î Hanzale, bir gün Resûl-i Ekrem'den ayrı kaldığı zamanlarda onun yanında iken aldığı mânevî hazzı duyamadığı için kendisinin münafık olduğunu düşünmüş ve bu durumdayken başından geçenleri bize şu şekilde aktarmıştır:

Bir gün Ebû Bekr ile karşılaştım ve bana:

"Neyin var, Hanzale?" diye sordu.

"Hanzale münafık oldu" dedim.

Ebû Bekir: "Bu nasıl söz, sen ne diyorsun" diye sordu.

Şöyle dedim: "Öyle ya, Resul-i Ekrem'in (sas) yanında bulunuyoruz. Bize cennet ve cehennemden bahsediyor; onları gözümüzle görmüş gibi oluyoruz. Huzurundan ayrılıp çoluk çocuğumuzun yanına ve işlerimizin başına dönünce, çok şeyi unutuyoruz."

Bunun üzerine Ebu Bekir, "Vallahi biz de aynı durumdayız. Yürü Resul-i Ekrem'e gidelim" dedi.

Birlikte yola düştük ve Hz. Peygamber'in huzuruna girdik. Ben, "Ya Resûlullah! Hanzale münafık oldu" dedim.

"Bu ne demek?" buyurdu.

Ben: "Ey Allah'ın Elçisi! Yanında bulunduğumuzda bize cennet ve cehennemden bahsediyorsun; biz de onları gözümüzle görmüş gibi oluyoruz. Senin huzurundan çıkıp çoluk çocuğumuzun yanına ve işlerimizin başına dönünce bunların çoğunu unutuyoruz." Bunun üzerine Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: *"Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim, eğer siz, benim yanımda bulunduğunuz hali devam ettirip hep zikirle meşgul olsaydınız, melekler yattığınız yataklarda, yürüdüğünüz yollarda sizinle tokalaşırdı. Fakat ey Hanzale, bir saatinizi ibadete, bir saatinizi dünya işlerine ayırınız."*

Peygamber Efendimiz (sas) bu sözleri üç defa tekrarladılar.

[Müslim, *Tevbe*, 12]

Ebû Rib'î Hanzale b. er-Rebî' b. Sayfî el-Üseyyidî et-Temîmî (ö. 45/665)

Hz. Peygamber'e kâtiplik yapan sahâbîlerdendir. Temîm kabilesinin Üseyyidoğulları koluna mensuptur. Câhiliye devri şair ve hatiplerinden Eksem b. Sayfî'nin kardeşinin oğlu ve ashâbdan Rebâh (Riyâh) b. Rebî'in kardeşidir. Hz. Peygamber'e vahiy kâtipliği yaptığı için "Hanzaletü'l-kâtib" veya sadece "Kâtib" diye anılır.

[Topaloğlu, Nuri, "*Hanzale b. Rebî*", DİA, XVI, 52.]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• *Al Bakalım Kısmetini!*

Türkiye'nin uzun yıllar Reisü'l-Kurra'sı olan Gönenli Mehmed Efendi, dini eğitim alanında birçok hizmetleri olmuş değerli bir kişiydi. Sultan Ahmet'e imam olarak ilk atandığı vakit, oranın fakirinden, fukarasından, meczubundan, sarhoşundan kendini sorumlu hissetmiş ve bir vakit orada yaşayan âmâ (kör) bir adamı ziyaret etmiş:

- Selamün aleyküm!

- Aleyküm selam, buyurun efendim ne istiyorsunuz benden?

- Ziyaretinize geldik efendim. Ben Sultan Ahmed'e imam geldim. Hem halinizi, hatırınızı sual edeyim hem de bize düşen bir hizmet var mı diye sorayım diye geldim.

- Allah razı olsun, hoş geldin.

- Maaşınız falan var mı?

- Hayır, öyle bir şey yok.

- Peki, başka da bir geliriniz falan?

- Öyle bir şey de yok.

- Peki ne ile geçiniyorsunuz siz?

- Bundan size ne ne efendi, bir de imamsınız ha? Rızık ha! Rızık kimden gelir hoca? Gidebilirsiniz!

Adam celallenip gidebilirsiniz deyince, yanından çıkmak zorunda kalmış, ama gece uyku girmemiş gözüne. Ertesi sabah yine gitmiş:

- Kimsin?

- Dün kovduğun yüzsüz imam

- Yine niye geldin?

- Hiç efendim, ziyaretinize geldim. Beni bin defada kovsanız yine geleceğim, yine geleceğim.

- Adın ne senin, ne derler sana?

- Adım Mehmet Ögütçü efendim. Gönenli Hoca diye tanırlar beni.

- Bak şimdi, iş değişti işte! Buyur gir de konuşalım. Kusura bakma hoca dün kalbini kırdım.

- Estağfurullah efendim, sizi dinliyorum.

- Benim sırrım şu hocam. Ben her gün kuşluk namazından sonra 'Ya Rabbi kuşluk senindir, güzellik senindir. Eğer rızkım gökte ise indir, yerde ise çıkar, uzakta ise yakınlaştır, haram ise helal eyle, dar ise genişlet ve elcağızıma ilet' diye dua ederim. Sonra elimi yüzüme çalar çalmaz biri gelir: "Aç elini der", o günkü ihtiyacımı bırakır gider. Her gün böyledir bu. Aynı zat bu günde geldi ve sağ dizime vurarak benim kısmetimi verdi sonra sol dizime vurarak: "Bunu da Gönenli Mehmed Efendi'ye ver" dedi ve gitti. Şimdi sende al bakalım kısmetini.

Gönenli Hoca mübarek kısmeti aldıktan sonra darlık yüzü görmemiş, sürekli alıp dağıtmaya devam etmiştir.

[*Sahâbeden Günümüze Allah Dostları*, Şule Yayınları, X, 314-315]

ALLAH'IN VARLIĞI

Kur'ân İklimi

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللّهُ مِنَ السَّمَاء مِن مَّاء فَأَحْيَا بِهِ الأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخِّرِ بَيْنَ السَّمَاء وَالأَرْضِ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiği yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgarları ve gökle yer arasındaki emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır.

[Bakara 2/164]

Nebevî Seda

Enes (ra) anlatıyor: "Kur'ân'da Allah Resûlu'ne (sas) bir şey sormaktan alıkonmuştuk. Bu nedenle –yasaktan habersiz- çöl halkından akıllı bir adamın gelip Allah Resûlu'ne (sas) soru sormasından hoşlanırdık. Nihayet çöl halkından biri gelip şöyle dedi: *"Ey Muhammed! Senin elçin gelip Allah'ın seni peygamber olarak gönderdiğini iddia etti."* Resûlullah: *"Doğru söylemiş"* buyurdu. Bedevî: "Göğü kim yarattı?" Resûlullah: *"Allah!"* Dedi ki: "Yeri kim yarattı?" Resûlullah: *"Allah!"* Dedi ki: "Bu dağları diken ve içine yerleştirdiğini yerleştiren kim?" Resûlullah: *"Allah!"* Dedi ki: "Göğü ve yeri yaratan, dağları yerleştirenin hakkı için Allah mı seni peygamber olarak gönderdi?" Resûlullah: *"Evet!"* Dedi ki: "Elçi bize gündüz ve gece beş vakit namaz kılmamızı söyledi, doğru mu?" Resûlullah: *"Evet, doğru söylemiş."* Dedi ki: "Seni gönderenin hakkı için Allah mı bunu sana emretti?" Resûlullah: *"Evet"* dedi. Sonra zekât, oruç ve hac hakkında da aynısını sordu ve cevabını aldıktan sonra arkasını dönüp şöyle diyerek gitti: "Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, bunlardan ne bir fazla şey yaparım ne de eksik." Bunun üzerine Peygamber (sas) şöyle buyurdu: *"Bu adam, eğer doğru söylediyse mutlaka cennete girer."*

(Müslim, *İman*, 10)

ALLAH'IN VARLIĞI

Bir Müslüman Allah'ın varlığına iman etmekte hiçbir sıkıntı duymaz. O, en başta kendi bedeni olmak üzere baktığı her yerde Rabb'ini görür. Nitekim ayet-i kerimelerde de âleme bu cihetle bakıp, düşünmemiz istenmektedir.[1]

Allah'a inanmak insanın fıtratında vardır.[2] Bunun en büyük delili de insanlık tarihidir. İnsanoğlu ilk günden itibaren farklı şekillerde de olsa da aşkın bir kudretin varlığına inanmış, O'na sığınmış ve O'ndan yardım istemiştir. Aslında şirk inancı da birtakım insanların Allah'ı inkar edemeyişleri sebebiyle O'nun oteritesini, kudretini paylaştırma çabaları sonucu doğmuştur.[3] Bütün bunlar bize Allah'ın inkar edilemeyeceğini göstermektedir. İnkar edenlere gelince de Kur'ân-ı Kerim'de onlar için "Kendileri de bunların hak olduklarını kesin olarak bildikleri hâlde, sırf zalimliklerinden ve büyüklük taslamalarından ötürü inkâr ettiler. Ama bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak!"[4] buyurularak inkâr sebepleri açıklanmıştır.

A- ALLAH'IN VARLIĞININ İSPATLANMASI

"İsbât-ı Vâcib" yani Allah'ın varlığının aklî delillerle ispatlanması konusu İslam alimlerince tartışılmıştır. "Bir taraftan duyu vasıtalarıyla idrâk edilemediği için gizli, diğer taraftan her nesne ve olayda varlığının izleri bulunduğu için

[1] Ankebut 21/61; Neml, 27/60.
[2] Rûm 30/30.
[3] Lokman 31/25.
[4] Neml 27/14.

âşikâr olan Allah'ın varlığının ispatı herhangi bir fizik veya matematik gerçeğin ispatına benzemez. Kendine has gaybî ve aşkın özelliği sebebiyle, O'nun varlığını hiçbir itiraza mahal bırakmayacak ve herkesin kabul edeceği bir ispat şekliyle ortaya koymak kolay değildir."[5] Bunlara binâen bu konu farklı açılardan ele alınmıştır. İmam Gazzâlî (v.505/1111) gibi bazı âlimler, Allah'a inanmanın insan fıtratında bulunduğu için böyle bir ispatlamayı gerekli görmemişlerdir. Nitekim O bu konuda şöyle söylemektedir: "Azıcık akıl sahibi bile bu ayet-i celilelerin[6] manalarıyla yer ve göklerin bu acaip yaratılışlarını, bütün hayvanlarla bitkilerin böyle muntazam bir şekilde varlıklarını düşünürse, bu acaip emrin ve bu sağlam nizamın kendiliğinden olmayıp, bunları yaradıp sevk-u idâre eden bir yaratıcıya ihtiyaçları olduğunda asla şüphe etmez. Belki insan fıtratı, bütün bu varlıkların O yaratıcının emrinde musahhar olduklarını tereddüdsüz şehadet eder."[7] Bazı alimler de, aklın sınırlı olması ve Allah'ın zamanla ve mekanla sınırlı olmayışından hareketle, sınırlı bir şey ile sınırsız bir şeyin ispat edilemeyeceğini savunmuşlardır. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'de *"Gözler O'nu idrâk edemez ama O, gözleri idrâk eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır."*[8] buyurulmaktadır. Ancak akıl tek başına Allah'ın varlığını ispatlamaya yetmese de O'nun varlığının işaretlerine ulaşmada bir araç olarak görülebilir. Nitekim akıl ve duyu organlarının vasıtasıyla insanın hem iç âle-

[5] M. Sait Özervarlı, "*İsbât-ı Vâcib*" DİA, XXII, 496.
[6] Nuh 71/15-18; Vakıa, 56/58-73.
[7] İmam Gazzâlî, İhyâ*u Ulûmid-D*în, I, 268.
[8] En'am 6/103.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ
اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• **er-Râfi'** ﴿الرَّافِعُ﴾

Sözlükte "yukarı kaldırmak, yükseltmek, yüceltmek" anlamındaki رفع ref' (رفاع rifâ') kökünden türeyen râfi' kelimesi "yükselten, değerini arttıran, izzetli ve şerefli kılan" demektir.

"Dostlarının dereceleri yüceltir, arşın sâhibidir; kavuşma gününden korkutmak için kullarından dilediğine Rûh'u, emriyle indirir."

[Mü'min 40/15]

• **el-Hâfıd** ﴿الْخَافِضُ﴾

Sözlükte "aşağıya indirmek, alçaltmak, değerini azaltmak" anlamına gelen خفض hafd masdarından sıfat olup "aşağıya indiren, alçaltan, değerini azaltan" demektir.

"O (kimini) yükseltir, (kimini) alçaltır."

[Vakıa 56/3]

• **el-Bâsıt** ﴿الْبَاسِطُ﴾

Yaymak, genişletmek, uzatmak anlamındaki بسط bast kökünden sıfat kuruluşunda bir isim olup Allah'a nisbet edildiğinde "rızkı genişleten, lutuf ve keremini esirgemeyen; ruhları bedenlerine yayan" manalarına gelmektedir.

"Kimdir Allah'a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin. (Rızkı) Allah daraltır ve genişletir. Ancak O'na döndürüleceksiniz."

[Bakara 2/245]

İMAN HAKÎKÂTLERİ

اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُواْ إِلاَّ لِيَعْبُدُواْ إِلَهًا وَاحِدًا لاَّ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

(Yahudiler) Allah'ı bırakıp, hahamlarını; (Hırıstiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler. Oysa, bunlar da ancak, bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O, onların ortak koştukları her şeyden uzaktır.

(Tevbe 9/31)

minde hem dış dünyada O'nun işaretlerine ulaşması mümkündür. [9]

Bütün bunların yanında Allah'a iman konusu herkes için kesinkes zaruri bir şey olsaydı irade devre dışı bırakılmış olurdu ve dolayısıyla da imtihan olmazdı.

B- ALLAH'IN VARLIĞINI DELİLLERİ

Allah'ın varlığının delilleri, naklî ve aklî olarak sınıflandırılabilir. Ancak Allah'ın varlığının ispatlanması konusunda naklî delillerden ziyade aklî deliller kullanılmıştır. Çünkü nakil dediğimiz Kur'ân ve Sünnet, Müslüman olmayanlar için bağlayıcı değildir. Bu sebeple özellikle muhatap inanmayan kişiler olduğunda aklî deliller devreye girmektedir.

İMAN DAVASI

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُواْ إِنَّ اللّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُواْ اللّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّهُ عَلَيهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ

Andolsun, "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler kesinlikle kâfir oldu. Oysa Mesih şöyle demişti: "Ey İsrailoğulları! Yalnız, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin. Kim Allah'a ortak koşarsa, Allah artık ona cenneti muhakkak haram kılmıştır. Onun barınağı da ateştir. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur."

[Maide 5/72]

a) Hudûs Delili

Kelamcıların kullandıkları hudûs delili şu önermelerden oluşmaktır:

"Âlem hâdistir.

Her hâdisin bir muhdisi vardır.

Âlemin muhdisi de Allah'tır."

Öncelikle önermedeki kavramları ele alalım:

[9] Fussilet 41/53.

Hâdis: Sonradan meydana gelen, başlangıçta olmayıp sonradan var olan,

Muhdis: Var edici, meydana getirici,

Hudûs: Sonradan meydana gelme, var olma,

Âlem: Allah'tan başka her şey anlamlarına gelmektedir.

"Âlem hâdistir" önermesini ele alacak olursak, "âlem" cevher[10] ve arazlardan[11] oluşmaktadır. Cevherlerin ve cisimlerin (iki veya daha fazla cevherden oluşan varlıklar) arazlar olmadan düşünülmesi imkansızdır. Arazlarda da sürekli değişim vardır. Ve her değişim önceki halden bir farklılığa ve dolayısıyla da yokluğa delalet eder. Mesela hareket etmek, öncesinde bir durgunluğu barındırıyor ve bu da hareketin sonradan olduğunun delilidir. Bunlara binâen değişimi dolayısıyla da öncesinde yokluğu ifade eden cevher ve arazlardan oluşan âleminde hâdis olması kaçınılmazdır. "Her hâdisin bir muhdisi vardır." önermesine gelince de her hâdisin yani sonradan var olan şeylerin var olmaları zorunlu değildir, yoklukları da düşünebiliriz. Burada sorulması gereken soru "varlığı ile yokluğu eşit olan şeylerin var olmasını kim istedi de var oldular?" sorusudur. İşte bu sorunun cevabıdır muhdis. Zaten akılda her meydana gelen için bir meydana getirici aramaktadır. Ve son önermede de bu muhdisin Allahu Teâlâ olduğu söylenmektedir. Çünkü her sonradan var olanın bir var edicisi olsa ve bu zincir geriye doğru sarılsa sonsuza kadar giden bir zincir (teselsül) oluşacak. İşte bu zincir ezelî ve ebedî olan Allah-u Teâlâ da durmaktadır.

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Hureyre'den (ra) rivayetle Resûllulah (sas) buyurdu ki: "Allahu Teâlâ, kendi uğrunda (cihada) çıkan kimseye: "Onu (cihada) çıkaran ancak Bana iman ve Peygamberlerimi tasdik etmesidir. Nail olduğu sevap ve ganimetle evine geri döndürürüm yahut da cennete koyarım" diye vadetmiştir. Eğer ümmetime güçlük çıkarmış olmasaydım, sefere çıkan hiçbir birlikten geri kalmazdım. Allah yolunda öldürülmeyi sonra dirilmeyi, sonra yine öldürülüp dirilmeyi, sonunda tekrar öldürülmeyi ne kadar istemişimdir."

[Buhârî, *İmân*, 34]

[10] Cevher; kendi başına bulunan, değişmeyen, daima bir yüklemin konusu olup kendisi yüklem olmayan öz varlık anlamında mantık, felsefe ve kelâm terimidir.

[11] Araz; cevher ve cismin gelip geçici niteliği anlamına gelen, cevher ve zâtın zıddı olarak kullanılan felsefe, mantık ve kelâm terimidir.

Hudûs delilini Said Nursî şu şekilde açıklamaktadır: "Evet kâinat hâdistir. Çünkü görüyoruz; her asırda, belki her senede, belki her mevsimde; bir kâinat gider, bir âlem gider, biri gelir. Demek bir Kadîr-i Zülcelâl var ki, bu kâinatı hiçten icad ederek her senede, belki her mevsimde, belki her günde birisini icad eder, ehl-i şuura gösterir. Ve sonra onu alır, başkasını getirir. Birbiri arkasına takıp, zincirleme bir surette zamanın şeridine asıyor. Elbette bu âlem gibi birer kâinat-ı müteceddide hükmünde olan her baharda, gözümüzün önünde hiçten gelen ve giden kâinatları icad eden bir Zât-ı Kadîr'in mu'cizat-ı kudretidirler. Elbette âlem içinde her vakit âlemleri halkedip değiştiren Zât, mutlaka şu âlemi dahi O halketmiştir. Ve şu âlemi ve ruy-i zemini, o büyük misafirlere misafirhane yapmıştır."[12]

Marifet Meltemi

Hayret ediyorum; nasıl isyan edilir Allah'a
Bile bile nasıl yüz çevirir münkirler O'ndan.

Halbuki Allah'a şahitler vardır, sonsuza dek
Her hareketten ve her sükûndan

Bir ayeti görünür O'nun her şeyde
O ayetler delildir vahdaniyetine.

İmam Şâfii

b) İmkân Delili

Varlık, vâcib ve mümkin olmak üzere ikiye ayırılmıştır.[13] "Vâcip" varlığı kendinden olan, var olmak için başka bir şeye ihtiyaç duymayan, "mümkin" ise var olmak için başkasına muhtaç olan, varlığı da yokluğu da düşünülebilendir. Dolayısıyla mümkin varlık hâdistir. Bizim gördüğümüz şu âlem de hem hâdis hem de mümkindir. Hâdistir çünkü sonradan var olmuştur, mümkindir çünkü şu an var olması her daim var olmasını zorunlu kılmamaktadır, yani yokluğu da düşünülebilir. Âlemin var olmasını yok olmasına tercih eden bir mureccih (tercih edici) vardır, O da Allahu Teâlâ'dır. İmkan delilinin hedefi de bu şekilde bir Vâcib'in mevcudiyetini ispat etmektir. "Hudûs ve imkan delillerinde kâinatın yaratılmış (hâdis) veya var olmak için başkasına muhtaç (mümkin) olduğu is-

[12] Nursî, Said, *Sözler*, s. 663.

[13] Önceki ders konularında varlığı kavramsal kategoride üç sınıfa ayırmıştık. Mümkin, Mümteni ve Vacip. Burada ise ikili bir tasnifatın olmasının sebebi mevcut (bilfiil var olanlar) varlıkları için yapılmış bir sınıflandırmadır.

pat edildikten sonra, bunun mantıkî bir sonucu olarak her hâdisin bir muhdisi (yaratıcı) veya her mümkinin bir sebebi (illet,vâcip) bulunduğunu kabul etmek gerekir."[14] Ve bu deliller ile Yüce Rabb'imizin varlığı ispatlanılmaya çalışılmıştır.

c) Hareket Delili

Âlemde hareket eden şeylerin varlığı herkesçe bilinmektedir. Her hareket edenin bir hareket ettiricisinin olması gerekir. Bu şekilde bir zincir oluşsa son yer, ilk hareket ettirici olan Allahu Teâlâ'dır. Aksi muhaldir. Çünkü bir ilk hareket ettirici olmazsa bu sonsuza kadar gider ve teselsül oluşur, ancak akıl bunu kabul etmez yani böyle bir şeyin olması imkansızdır.

d) Fıtrat Delili

İnsanı en iyi bilen Allah, onun inanma fıtratında yaratıldığını hatırlatır ve insanlardan o fıtrata uymalarını[15] ister. Fıtrat delili de inansın ya da inanmasın insanın içine kodlanmış olan ve "fıtrat" olarak adlandırılan bu sistem üzerine oluşturulmuştur. Resûllullah'da (sas) bu konuda şöyle buyurmuştur: " Her doğan insan fıtrat üzere doğar. Sonra anne-babası onu Yahudi veya Hıristiyan veya Mecusi yapar."[16] Bu hadis-i şerifte de Resûllullah (sas) Allah'a inanmaya kodlanarak hazırlanmış olan fıtrata değinir, aile ve çevre gibi etkenlerden ötürü insanın bu fıtratından uzaklaştığına işaret eder. İmam Ebû Hanife (v.150/767) de insanın içinde var olan bu fıtratı ve aklı sebebiyle Allah'ı bulabileceğini dolayısıyla da inanmakla mes'ul olduğunu söylemiştir.[17] Buna en büyük delili de Hz. İbrahim'in yıldıza, aya ve güneşe bakarak Allah'ı bulmasıdır.[18] İnsanlık tarihine baktığımızda yanlış inanç şekillerinde olsa da her daim bir Allah tasavvurunun bulunması da insanın fıtratında bu inanma eğiliminin olduğunun başka bir delilidir. İnsanın sıkıştığı anda bir ilaha sığınma eğilimi de bu fıtrat sebebiyledir.[19]

---

[14] Topaloğlu, Bekir, "Allah", *DİA*, II, 476.
[15] Rum 30/30.
[16] Müslim, *Kader,* 23.
[17] Ebû Hanife, *el-Fıkhu'l-Ekber,* s. 41.
[18] En'am 6/ 74-82.
[19] Yunus 10/12; Zümer 39/8,49; Ankebut 29/65,66.

e) Nizam Delili

"Nizam delilini mantikî bir kıyas halinde ise şöyle ifade etmek mümkündür: "Kâinat birbirine uygun bir sebepler ve gayeler sistemi arzeder; böyle bir sistem ancak âlim ve âkil bir yaratıcının eseridir ki bu da Allahu Teâlâ'dır."[20]

İnâyet, hikmet, itkan ve gaye diye de adlandırılan nizam delili aslında âleme bakarak, Âlemlerin Rabb'ini görmektir şeklinde de tarif edilebilir. Nasıl ki biz muhteşem, eksiksiz diyebileceğimiz bir sanat eseri görsek ve sadece bu esere bakarak bile bu eserin sahibinin, sanatkârının son derece mâhir olduğuna kanaat getirebilirsek, aynı şekilde de tabiattaki fevkaladeliğin ancak sonsuz kudret sahibi bir Yaratıcı'nın var etmesi ile mümkün olabileceğini anlayabiliriz.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاء حَتَّى إِذَا جَاءهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ

İnkâr edenlere gelince; onların amelleri ıssız bir çöldeki serap gibidir. Susamış kimse onu su sanır. Yanına geldiğinde hiçbir şey bulamaz. (Tıpkı bunun gibi kâfir de hesap günü amellerinden bir şey bulamaz.) Ancak Allah'ı yanında bulur da Allah onun hesabını tastamam görür. Allah, hesabı çabuk görendir.

[Nûr 24/39]

[20] Topaloğlu, Bekir, "Allah", *DİA*, II, 476.

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***Gönlüm Artık Uçmaya Yaklaştı***

Cübeyr b. Mut'im, Bedir Gazvesi'nden sonra müşrik esirlerin salıverilmesi konusunda görüşmeler yapmak üzere Medine'ye gelmiştir. İşte bu gelişinde Cübeyr b. Mut'im'den (ra) rivayet edildiğine göre: "O, bir akşam namazında *"Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar. Hayır! Onlar bir türlü anlayıp inanmazlar"* (Tûr 52/35-36) ayetlerini okuyan Hz. Peygamber'i (sas) dinler, son derece etkilenir ve "Gönlüm artık uçmaya yaklaştı." demiştir.

[Buhârî, *Tefsir*, 52]

Cübeyr b. Mut'im (v.59/678-679)

Nesep konusundaki bilgisiyle tanınırdı. Babası Mut'im b. Adiyy, Taif dönüşü ve ambargo günlerinde Hz. Peygamber'i himaye etmişti. Mekke Fethi sonrasında Müslüman olmasından ötürü Tulekâ'dan sayılır. Hz. Peygamber'den (sas) altmış hadis rivayet etmiştir.

✥ KÂMİL İNSAN ✥

• ***Kendi Kendine Giden Gemi Var Mı?***

Allah'ın varlığı ve birliği hususunda şüphe içinde bulunan bir grup, İmam-ı Azâm'ın huzuruna gelip bu konuyu kendisiyle tartışmak istemişlerdi. İmam-ı Azâm münazara başlamadan önce şöyle bir soru sorar: "Konuşmaya başlamadan önce bu konuda vukû bulmuş bir olay hakkında bana cevap verin. Dicle'de bir gemi kendi kendine limana gidiyor, kendi kendine doluyor, yiyecek giyecek ve benzeri eşya yükleniyor, kendi kendine dönüyor, demir atıyor, kendi kendine boşalıyor ve tekrar geri dönüyor, böylece çalışmasına kaptansız, tayfasız olarak devam ediyor. Bu olaya ne dersiniz?" dedi. Onlar da dediler ki: "Bu mümkün değildir, asla olamaz." Buna karşılık İmam Âzam da şöyle dedi: *"Bu geminin böylece kendi kendine idaresi mümkün olmazsa ya bu âlem nasıl kendi kendine irade edilir?"*

[İmam-ı Azam, *Fıkhu'l-Ekber Aliyyu'l-Kari Şerhi,* s. 33]

KUR'ÂN'DA ALLAH'IN VARLIĞI

Kur'ân İklimi

Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan), sonra uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan ceninden) yarattık ki size (kudretimizi) gösterelim. Ve dilediğimizi, belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz). İçinizden kimi vefat eder; yine içinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür; ta ki bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin. Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten (veya çiftten) iç açıcı bitkiler verir.

[Hac 22/5]

Nebevî Seda

Abdullah b. Mes'ud'dan (ra) rivayetle: "Resûlullah (sas), bize konuşma yaptı, bilgiler verdi-kendisi doğru (sadık) ve doğrulanmıştır. Şöyle buyurdu: *"Şüphesiz sizden birinizin anne karnındaki yaratılışı kırk günde derlenip toplanır. Sonra bir o kadar (süre içinde) alaka olur. Sonra bir o kadar (süre içinde) bir et parçası olur. Sonra da Allah bir melek gönderir de dört kelimeyi (yazması) emr olunur. Ona: "Amelini, rızkını, ecelini, şaki (günahkâr kimse) veya saîd (iyi kimse) olacağını yaz" denilir. Sonra da içerisine ruh üflenir, şüphesiz sizden bir kimse çalışıp amel işler sonunda kendisi ile cennet arasında bir kulaç kalır, ama yazısı gelip onu geçer, bu sefer cehennemliklerin amelini işler. Yine sizden bir kimse çalışıp amel işler sonunda kendisi ile cehennem arasında bir kulaç kalır, ama yazı gelip onu geçer, bu sefer cennetliklerin amelini işler."*

[ez-Zebidî, *Tecrîd-i Sarîh*, II, 28]

KUR'ÂN'DA ALLAH'IN VARLIĞI

ALLAH'IN VARLIĞI ve İNSAN

Allah'ın kelamı olan Kur'ân'da bir Müslüman için gerekli olanlar mevcuttur. Allahu Teâlâ'nın varlığını ve birliğini, yaratılışımızın güzelliğini de en güzel biçimde yine O'ndan öğreniyoruz. İnsan gökyüzüne kuşlara böceklere diline gözüne kulağına bakarak Allah'ın varlığını ayan beyan anlayabilir. Zaten Kur'ân-ı Kerim'deki ayetlere baktığımızda da Allah'ın varlığından nasıl şüpheye düşülemeyeceğini, yine birçok ayette geçen 'akletmez misiniz?' ifadesini insanların nasıl görmezden gelemeyeceğini gözler önüne seriyor.

Mesela insan aynaya baktığında eğer akleden biriyse kendisini yoktan var eden bir yaratıcının varlığını idrak eder. "Biz insanı en güzel biçimde yarattık"[1] ayetinin kendisinde nasıl tecelli ettiğini hayretle idrak eder.

Allahu Teâlâ insanı topraktan yarattığını defaatle beyan etmiştir.[2] Toprağa baktığımızda her gün üzerine basıp geçtiğimiz, üzerinde bitkilerin yeşerdiği kocaman ağaçların yetiştiği topraktan onun üzerinde yürüyen bir insan var oluyor. O ölü toprak; konuşan dil, yürüyen ayak, gören göz, duyan kulak oluyor. Elbette bunda düşünen bir insan için ibretler vardır.

Yine başka bir ayette, insanın sudan yaratıldığı ifade ediliyor. Mesela Tarık suresi 5-7 ayeti kerimelerine baktığımızda insan bayağı (basit) bir sudan yaratı-

[1] Tin 95/4.
[2] Kehf 18/37.

lıp ana rahmine yerleştiriliyor. Ana rahmindeki çocuk Allah'ın lütfuyla yavaş yavaş gelişiyor. Mü'minûn sûresinde belirtildiği gibi çamurdan yaratılıp sonra sperm, alaka, mudga ve kemik oluyor.[3] O kemikler etle kaplanıyor ve sonuna yaratıkların en güzeli olan insan yaratılıyor. Ve bizler Allah Teâlâ'nın lütfuyla bu dünyaya geliyoruz. Ana rahminden yine yaratıldığımız toprağa geliyoruz. Böyle bir yaratmaya hiç bir beşerin gücü yeter mi?

Bu kadar harikulade evrelerden geçerek yaratılan insanın elbette vücudu da harikulade bir işleve sahip olmalıdır. Mesela insanın organları! Her zaman gözümüzü kulağımızı parmaklarımızı örnek veririz. Ya iç organlarımız?

Kalbimiz ve dolaşım sistemimizi örnek vererek başlayalım. Heyecanlanınca kalp ritmimiz ne kadar değişir ya da üzüldüğümüzdeki ruh halimiz. Bu işlevleri sağlayan organımıza baktığımızda küçücük bir et parçası. O kalp denen organımız eğer kanı pompalamasaydı, kanımız damarlar vasıtasıyla tüm vücuda dağılmasaydı ne kadar büyük sorunların ortaya çıkacağı aşikârdır.

Ya da sindirim sistemimiz… Yediğimiz bir lokma yiyecek vücuda girerken onlarca işlemden geçiyor. Ağızdan alınıp dişlere parçalama başlayıp mide ince bağırsak kalın bağırsak… Devam edip gidiyor. Bu sistemi yaratan bir varlığın olmaması mümkün mü diye insan nasıl düşünmez?

[3] Mü'minûn 23/13-14.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• el-Muiz ﴿الْمُعِزُّ﴾

Sözlükte "dengi ve benzeri bulunamayacak derecede değerli ve şerefli, güçlü ve yenilmez olmak" manasında mastar ve "güç, şiddet, yenilmezlik" anlamında isim olarak kullanılan عزّ izz (izzet) kökünün "if'âl" kalıbından türemiş bir sıfat olan muiz (muizz) "aziz kılan" demektir.

• el-Müzil ﴿الْمُذِلُّ﴾

Sözlükte "Zelil olmak, hor görülmek" anlamındaki ذل züll (zillet, mezellet) kökünün "if'âl" kalıbından bir sıfat olup "zelil, hakir ve alçak duruma düşüren" demektir. Zât-ı ilahiyeyse nispet edildiğinde "dilediği kimseyi hor ve hakir duruma düşürüp bütün üstünlük niteliklerini ondan kaldıran" manasına gelir.

"(Resûlüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kadirsin."

[Âl-i İmran 3/26]

• es-Semî' ﴿السَّمِيعُ﴾

Sözlükte "işitmek, duymak, bir dileği kabul etmek, anlamak; duyurmak" manalarındaki سمع sem' kökünden türeyen semî' "işiten" demektir. Allah'a nisbet edildiğinde "işitilmeye konu teşkil eden her şeyi işiten" diye açıklanır.

"(Peygamber) dedi ki: Rabbim, yerde ve gökte (söylenmiş) her sözü bilir. O, hakkıyla işiten ve bilendir."

[Enbiya 21/4]

İMAN HAKÎKÂTLERİ

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا
نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُواْ
الْعَذَابَ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allah daima üstün ve hakîmdir."

[Nisa 4/56])

Solunum sistemi. Nefes yoluyla vücuda gerekli olan oksijenin alınıp daha sonra oluşan karbondioksit gazının ise dışarı atılması ve bu işlem gerçekleşirken temiz hava ile kirli havanın birbirine hiçbir şekilde karışmaması… Nefes almak için organlarımızın bu işleme uygun olarak yaratılması ve nefes yoluyla içeri giren havanın dışarı çıkarken ses tellerini titretip bizim için en büyük lütuflardan biri ola sesin oluşumunu sağlaması ve bunlar kısa bir zaman diliminde olup biterken, en küçük bir aksama hayatımıza mal olabilecekken Allah Teâlâ'nın bunları, bizim için mucizevi olan bu sistemi bizim için yaratıyor, bizlere bahşediyor.

İskelet sistemimize bakacak olursak yine mükemmel bir işleyiş daha. Eğer parmaklarımız hareket etmeseydi kalem tutamazdık. Omurlarımızın arasında disk denen kıkırdaklar bulunmasaydı sürtünmeden dolayı aşınmalar meydana gelecekti.

Ya da beynimize bakalım. Konuşmamız, hafızamız, öğrenmemiz hep beynimiz sayesinde. Bu işlemler insan beyninin çok çok az bir kısmını kullanabildiği halde gerçekleşiyor. Teknoloji o kadar geliştiği halde beynimiz hala bir sır olarak kalmak-

İMAN DAVASI

قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاء وَالأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ السَّمْعَ
والأَبْصَارَ وَمَن يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ
الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيَّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَن يُدَبِّرُ الأَمْرَ
فَسَيَقُولُونَ اللّهُ فَقُلْ أَفَلاَ تَتَّقُون

(Resûlüm!) De ki: Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere kim mâlik (ve hakim) bulunuyor? Ölüden diriyi kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? (Her türlü) işi kim idare ediyor? "Allah" diyecekler. De ki: Öyle ise (Ona âsi olmaktan) sakınmıyor musunuz?

[Yunus 10/31]

tadır. Ve Allah Teâlâ da bu sistemi en güzel bir şekilde koruyarak kafatasımızı da yaratmıştır. Böyle bir sistemi insanoğlunun yapmasının ne kadar imkânsız olduğunu söylemeye bile gerek yok.

Bu saydıklarımız yanında sayamadığımız anlatsak ne kelimelerin yeteceği ne de aklımızın alabileceği ve her geçen gün keşfedilmeye devam eden nice güzellikler mevcuttur. Bunların hepsi Yüce yaratıcının varlığına delil değil de nedir?

Bir de insanın dış organlarına bakalım. Göz, kulak, burun, diş, deri, parmak izi…

Göz o kadar harikulade bir sistemle donatılmıştır ki kaşlarımız, tozdan koruyan kirpiklerimiz, göz bebeklerimizin hareketli olması ve daha neler neler...

Allah Teâlâ bizleri yarattı. Bu kadar insan birbiriyle iletişim kuramasaydı! Dil denen organımız olmasaydı. Ya bizlere eşyanın isimlerini öğretmeyip bir şeyin ismini söylemek yerine o şeyi yanımızda taşımak zorunda ya da onun yanına gitmek zorunda kalsaydık!

Allah Teâlâ bizleri en güzel şekilde yarattı. İskelet halinde gelmedik dünyaya. Üzerinde yine aklımızın idrak etmekten aciz kalacağı bir deri yaratmıştır. Bu derinin yenilenmesi sürekli devam ediyor. Faydaların saymakla bitmeyeceği bir nimet daha.

Kıyamet suresinde "Evet, Biz onu parmak uçlarına varıncaya kadar bütün incelikleriyle yeniden yaratmaya kadiriz"[4] diyor. Niçin parmak uçları? Dünya-

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Affan bin Müslimin rivayetiyle Humaşe dedi ki: "İman artar ve eksilir." Kendisine: "İman nasıl artar ve eksilir" diye sorulduğunda "Allah'ı hatırlayıp ona karşı gelmekten korktuğunuz zaman işte bu imanın artması demektir. O'ndan gaflet edip O'nu unuttuğumuz ve vaktimizi boşa harcadığımız zaman ise, bu onun eksikliği demektir."dedi

[İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 312]

[4] Kıyame 75/4.

da milyarlarca insan var ve bunların hiçbirisinin parmak izi diğeriyle aynı değil. Milyarlarca insan ve milyarlarca parmak izi. Böyle bir nimeti bizlere Allahtan başka kim bahşedebilir ki?

Marifet Meltemi

Ey heva ve hevesi, derununda tazeleyen kimse; imanını tazele. Fakat, yalnız dilin söylemesiyle değil.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Kâinata kulak verdiğimizde çeşitli sesler duyarız. Rabbimiz bizlere öyle bir nimet bahşetti ki belli bir seviyenin altındaki ve üstündeki sesleri duymuyoruz. Her şey harikulade bir dengeyle yaratılmıştır.

Allah Teâlâ'nın yarattığı bir çiçeğin kokusunu yine bize bahşettiği organımızla kokluyoruz. Onunla nefes alıyoruz.

Bir lokmayı ağzımıza atarken dişlerimiz sayesinde önce parçalıyoruz ve bu dişlerimizin sıralanışında bile değiştirilemeyecek bir düzen mevcuttur.

Diğer organlarımıza bakacak olursak daha sayamadığımız nice organlarımız ve onların harikulade işlevleri vardır. Hepsi de Allah Teâlâ'nın varlığını adeta haykırmaktadır. Bunların hepsini Allah Teâlâ bizim için yaratmıştır.

Sözlerin en güzeliyle bitirecek olursak: "O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!" [5]

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلاَمٌ

"İman edip de iyi işler yapanlar, Rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır. Orada (birbirleriyle) karşılaştıkça söyledikleri 'selam' dır."

[İbrahim 14/23]

[5] İbrahim 14/34.

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***Kendinden Başkasına Muhtaç Etme Allahım!***

Ebû Said el-Hudrî'nin Medine'deki zor yıllara dair şöyle bir hatırasını anlatır:

Bir sabah kalktım ki hiç yiyecek kalmamış, açlıktan karnıma taş bağladım. Eşim bana "Peygamber'e (sas) git ve ondan yiyecek iste! Falan kişi ona gitmişti, ona yiyecek vermişti, falan da gitmişti." dedi. Ben "Hayır, ancak hiçbir şey bulamazsam o zaman giderim." dedim.Yiyecek aradım ve hiçbir şey bulamadım. Bunun üzerine Peygamber'e (sas) vardım. O insanlara hitap ediyordu. Onun şu sözüne yetiştim: *"Kim insanlara ihtiyacını arz etmezse Allah onun ihtiyacını giderir ve başkasına muhtaç etmez. Kim insanlardan bir şey istemezse Allah onu muhtaç olmaktan kurtarır. Kim bizden bir şey isterse ya ona bolca veririz; ya da (bir şey vermeyerek) onu üzeriz. İhtiyacını arz etmeyen kişiyi bir şey isteyenden daha fazla severiz."* Allah Resûlu'nun (sas) bu sözünden sonra artık hiç kimseden bir şey istemedim. Allah bize rızık vermeye o kadar çok devam etti ki, ensar içinde bizden daha zengin bir ev halkı bilmez olduk.

[İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 173]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Nefsin İçin Hazırlık Yap?***

İbrahim b. Beşşar dedi ki: "Ben İbrahim Edhem ile Trablus şehrine kadar arkadaşlık ettim. Yanımda iki yufka ekmek vardı, onlardan başka bir şeyimiz yoktu. Bir ara bir dilenci bizden bir şey istedi. İbrahim de bana: "Yanındakini ona ver" dedi. Ben de biraz ağırdan aldım. Bana: "Neyin var? Ona ver" dedi. Ben de yaptığına şaşarak ona verdim. Bana: "Ey İshak'ın babası yarın hiç karşılaşmadığın şeyle karşılaşacaksın. Bil ki sen önden gönderdiğin şeyle karşılaşacaksın, geride bıraktığın şeyle karşılaşmayacaksın. Şimdiden nefsin için hazırlık yap. Çünkü Rabbin'den ne sürprizle karşılaşacağını bilemezsin" dedi ve konuşması beni ağlattı, dünyayı gözümden düşürdü. Ağladığımı görünce: "İşte böyle ol" dedi.

[İbnu'l-Cevzî, Sıfatu'-Safve, s. 1025]

Ebû İshâk İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr (ö. 161/778 [?])

Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya geldi. Anne ve babasının hac için Mekke'de bulunduğu sırada orada doğduğunu söyleyenler de vardır. Ailesi Arap kabilelerinden Benî İcl'e veya Temîm'e mensuptur. Hakkında kaynakların verdiği bilgiler çelişkilidir. Genç yaşta zühd yoluna girmeye karar verinceye kadar Horasan'da yaşadığı anlaşılmaktadır. Memleketinden ayrılmadan önce birçok hizmetçisi bulunan zengin ve itibarlı bir ailenin çocuğu olduğuna dair kayıtlar, Belh hükümdarı veya hükümdarın oğlu ya da torunu olduğu şeklindeki rivayetlerden daha doğru görünmektedir. Sahip bulunduğu bütün dünya nimetlerinden vazgeçip zühd yolunu seçmesi sebebiyle destanlaştırılan hayatına dair bilgiler arasında önemli farklılıklar görüldüğü gibi tarihî kimliğiyle menkıbelerde anlatılan şahsiyeti arasında da ciddi uyumsuzluklar gözlenmektedir.

[Öngören, Reşat, "*İbrahim b. Edhem*", DİA, XXI, s. 293]

KAİNATIN YARATILIŞI

Kur'ân İklimi

﴿وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن رِّزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

"Gecenin ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten indirmiş olduğu rızıkta (yağmurda) ve ölümünden sonra yeri onunla diriltmesinde, rüzgârları değişik yönlerden estirmesinde, aklını kullanan toplum için dersler vardır."

[Casiye 45/5]

Nebevî Seda

İmrân b. Husayn (ra) anlatıyor. "Resûlullah'ın (sas) huzuruna girmiştim. (O sırada) Benî Temim kabilesinden bir grup insan geldi. Onlara: *"Ey Beni Temim, size müjde olsun!"* diyerek söze başlamıştı. Onlar hemen: "Bize müjde verdin öyleyse (Beytü'l-Malden) iki kere bağış yap" diye talepte bulundular. Onların bu cevabı karşısında Resûllullah'ın (sas) yüzünden rengi değişti. Hz. Peygamber'in (sas) huzuruna (Hayber'in fethi sırasında) Yemen halkından bir grup girmişti. Onlara: *"Ey Yemenliler! Benî Temim'in kabul etmediği müjdeyi siz bari kabul edin!" dedi. "Kabul ettik Ya Resûllullah!"* dediler ve akabinde şunları da söylediler: "Biz dinimizi öğrenmeye ve bu (yaratılış) işinin başı ne idi onu senden sormaya geldik" dediler. Bunun üzerine Resûllullah (sas) mahlukatın ve arşın başlangıcını anlatmaya başladı. *"Bidayette Allah vardı. O'ndan önce başka bir şey de yoktu. O'nun arşı suyun üzerinde bulunuyordu. Sonra gökleri ve yeri yarattı ve herşeyi ez-Zikr'e kaydetti."*

[Buhârî, *Tevhid*, 22]

KAİNATIN YARATILIŞI

İnsanlığın ilk atası Hz. Adem'den (sas) bu yana tüm insanların bir gönderiliş amacı vardır. Hz. Adem (as) cennetten sevk-i ilahi ile dünyaya gönderilirken her bir adım için hazırlanmış ilahi bir plan vardı. Kainat yaratıldı, cennet-cehennem yaratıldı, yer-gök yaratıldı ve bunlar insanlığın hizmetine sunuldu. Bunlar şerefli ve Yüce olan İlahî Kelam'da öyle muhteşem bir şekilde anlatıldı ki, Rabbimiz bir sivrisineği misal vermekten çekinmediği gibi, kainatın oluşumunu, yerin ve göğün yaratılışını, rüzgarları, dağları vb. olayları da misal vermekten geri durmadı. Çünkü göklerde, yerde ve kainatın tamamında bulunan şuurlu ve şuursuz tüm varlıklar Allah'ın varlığının ve birliğinin delillerindendir. Kur'an'da bununla ilgili birçok ayet vardır. Onlardan sadece biri şu şekildedir: *"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini ispatlayan) birçok deliller vardır."*[1]

Yüce Rab, önce kainatı yaratmış, daha sonra sonsuz keremi ve kudretiyle Hz. Adem'i kainatın bir parçası olan dünyaya göndermiştir. Rabbimiz kainatın yaratılışını anlatırken bize şunları söyler: *"Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye: İsteyerek veya istemeyerek, gelin! dedi. İkisi de "İsteyerek geldik" dediler. Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe görevini*

[1] Bakara 2/164.

vahyetti. Ve biz, yakın semâyı kandillerle donattık, bozulmaktan da koruduk. İşte bu, azîz, alîm Allah'ın takdiridir."[2]

Kainatın yaratılışından bahsedilirken yerin ve göğün yaratılışı da incelenmesi gereken konulardandır. Rabbimiz ayeti kerimede şöyle buyurur: *"Andolsun biz, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık. Bize hiçbir yorgunluk çökmedi."*[3] Burada sözü edilen "altı gün" kavramında müfessirler tarafından ihtilaf vardır. "Yevm/gün" kelimesi zaman olarak güneşin doğması ile batması arasındaki süreyi ifade eder. Kimi zaman da süre dikkate alınmaksızın herhangi bir zaman dilimini anlatır."[4] ve ya "miktarı binlerce seneye varan, altı zamanda"[5] anlamına gelmektedir. Bundan dolayı buradaki altı gün, altı devre, altı safha, altı dönem olarak da algılanabilir.

Bir başka ayette de, *"O ki, birbiri ile âhenktar yedi göğü yaratmıştır. Rahmân olan Allah'ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?."*[6] buyruluyor. Bunun alimlerimiz tarafından söylenen iki hikmeti vardır. Biri, yedi, yetmiş, yedi yüz gibi ifadeler, Arap edebiyatında kesreti/çokluğu ifade ettiği için bu şekilde kullanılmıştır. İkincisi ise, yedi gezegen olarak meşhur olan yıldızları ve onların yörüngeleri şeklinde algılanır. Bu ve buna benzer örnekler-

[2] Fussilet 41/11-12.
[3] Kaf 50/38.
[4] el-İsfehânî, *Müfredât,* s.1199.
[5] Yazır, Elmalı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili,* IV, 48.
[6] Mülk 67/3.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• el-Adl ﴿الْعَدْلُ﴾

Adl, Allah'ın isimlerinden biri olarak kullanıldığında mübalağa ifade eden bir sıfat olup "çok âdil, asla zulmetmeyen, hakkaniyetle hükmeden, haktan başkasını söylemeyen ve yapmayan" anlamına gelir.

"Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O işitendir, bilendir."

[En'am 6/115]

• el-Hakem ﴿الْحَكَمُ﴾

Sözlükte "iyileştirmek amacıyla menetmek, düzeltmek, hükmetmek" anlamlarına gelen حكم hükm masdarından türemiş bir sıfat olup "bilgisi ve adaletiyle nihaî hükmü veren" demektir.

"(Resûlüm!) Sen, sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O hakimlerin en hayırlısıdır."

[Yunus 10/109]

• el-Basir ﴿الْبَصِيرُ﴾

"Görmek, bilmek ve sezmek" anlamındaki بصر basar kökünden türetilmiş bir sıfattır. Kur'ân-ı Kerîm'de elli bir âyette geçmekte olup bunların kırk birinde Allah'ın sıfatlarından biri olarak kullanılmıştır.

"(İnsanlar!) Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir. Unutulmasın ki, Allah her şeyi bilen ve görendir."

[Lokman 31/28]

İMAN DAVASI

وَلَمَّا جَآءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُۥ قَالَ رَبِّ اَرِنِيٓ اَنْظُرْ اِلَيْكَ ۚ قَالَ لَنْ تَرٰىنِي وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰىنِي ۚ فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ اَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا۠ اَوَّلُ

Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim."

[A'raf 7/143]

le karşılaştığımızda "bunların hepsinde Rabbimizin yüceliğini, birliğini, varlığını ispat eden deliller var." mantığıyla yaklaşmalıyız.

Allah (cc), nasıl ki kainatı insanlığın hizmetine sunmuş, onun içindeki yarattığı tüm varlığı da insanlığın hizmetine sunmuştur. Dağları yaratmış, sarsılmayalım diye yeryüzüne sabitlemiştir.[7] Rüzgarları aşılayıcı[8] ve müjdeleyici[9] olarak göndermiştir. Bunların ihtiva ettiği anlamlar birçok şekilde anlatılmıştır.

Dağların yeryüzüne sabitlenmesinde birçok hikmet vardır. Sarsıntıların şiddetini azaltmak, yerkürenin hareketiyle çalkalanan yeryüzünü sabitlemek, dengede tutmak, yeryüzünü insanların yaşaması için oturulabilir bir hale getirmek gibi… Bunun gibi rüzgarların aşılayıcı ve müjdeleyici olmasında da birçok hikmet ve anlamları vardır. Müjdeleyici olan rüzgarlar yaymak[10] için kullanılır. Ayette de belirtildiği üzere gemilerin yürümesini sağlayan rüzgardır[11], aynı şe-

[7] *"Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağları, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı." Nahl 16/15.*

[8] *"Biz, rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık. (Biz bunları yapmasaydık) siz onu (yeterli) suyu depolayamazdınız."* Hicr 15/22.

[9] *"Size rahmetinden tattırsın, emriyle gemiler yüzsün, fazlından (nasibinizi) arayasınız ve şükredesiniz diye (hayat ve bereket) müjdecileri olarak rüzgârları göndermesi de Allah'ın (varlık ve kudretinin) delillerindendir."* Rum 30/46.

[10] Yazır, Elmalı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili, VI, 77.*

[11] Rum 30/46

kilde birçok tabiat olayında rüzgarlar sayesinde gelişmeler görülür. Aşılayıcı olan rüzgarlar da özellikle bitkilerin aşılanması ve dolayısıyla çoğalmalarının vesile olmaktadır.

İMAN HAKÎKÂTLERİ

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ
لَاٰيَاتٍ لِأُوْلِي الْأَلْبَابِ ۝ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَاماً وَقُعُوداً
وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا
مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır. Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!"

[Âl-i İmrân 3/190-191]

Tüm bunlar insanlığa hizmet için yaratılmış varlıklardır. Hepsinde ayrı ayrı mesajlar, hepsinde ayrı ayrı ibretlik haller vardır. Kur'ân'ın her ayetinde olduğu gibi buradaki ayetler de insanın zihin dünyasına bazı mesajlar bırakır. Rahmet-i İlahiye'nin bir tecellisi olarak akıl nimetinden faydalanan insanlar için tüm bunlarda Allah'ın varlığına ve birliğine deliller vardır.

Yüce Rabbimiz her şeyi bir düzen ve uyum içinde, bir hikmet üzerine yaratmıştır. Hiçbir şeyin yaratılması boşa değildir. Belli yasalarla belli ilkeler üze-

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Bedir Savaşı'nda Resûlullah (sas), ensârın Medine dışındaki düşmanlara saldırmayacakları endişesini taşıyordu. Çünkü onlar ancak Medine'de kendisini koruyacaklarına söz vermişlerdi. Resûlullah (sas) bunu söylediği zaman Sa'd b. Muaz (ra) ona şöyle dedi: "Yâ Resûlallah! Biz sana iman ettik ve seni tasdik ettik. Bize getirdiğin şeyin de hak olduğuna şehadet ettik. Seni dinlemek ve itaat etmek üzere de kesin vaatlerde bulunduk. Nasıl bilirsen öyle yap. Biz seninle beraberiz. Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, sen bize şu denizi gösterip dalarsan, biz de peşinden dalarız! Bizden hiç kimse geri kalmaz. Biz düşmana karşı gitmekten çekinmeyiz, harpte geri kalmayız. Allah'ın bereketiyle yürüt bizi."

Bunun üzerine Resûlullah (sas), Sa'd'ın sözünden sevindi."

[İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 349]

rine yaratılan kainat, yer-gök, dağlar, rüzgarlar vb., Kur'ân'ın muhatab olarak saydığı insanlar içindir. Cenab-ı Hak, kainatı ve içindekileri insanlığın ihtiyacı için yaratmış ve onun hizmetine sunmuştur. Bu konuda birçok ayet vardır.[12] Tüm bunlar ilahi bir numune olarak Allah'ın (cc) insanlara bahşettiği lütuflardır. Mü'min sûresi, 64. ayette Rabbimiz şöyle buyurmaktadır. *"Yeri sizin için yerleşim alanı, göğü de bir bina kılan, size şekil verip de şeklinizi güzel yapan ve sizi temiz besinlerle rızıklandıran Allah'tır. İşte Allah, sizin Rabbinizdir. Âlemlerin Rabbi Allah, yücelerden yücedir."*

Marifet Meltemi

"İman, fıtratla yaratıcısı arasına gerilen bir iptir. O, sonsuzluğa ermiş şerefli bir hayata tırmanan yokuşta, adımların basılacağı noktaları aydınlatan bir ışıktır."

Seyyid Kutub

Allah dilediği zaman her şeyi yapmaya kadirdir. İnsanlar düşünüp öğüt alsınlar[13], Allah'ın varlığının, birliğinin, kudretinin sonsuzluğunu anlasınlar diye evreni yaratmıştır. Tüm bunların yaratılması Allah'ın (cc) insanlara verdiği değeri gösterir. Allah en yüce yaratıcıyken, kainatın sahibiyken, yarattıklarından sadece biri olan insana bu kadar değer veriyorken, insan şükürde, ibadette, O'na (cc) teslim ve ta'zimde en üst seviyede olmak zorundadır.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلٰى شَيْءٍ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ

"Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur): Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İyiden iyiye sapıtma işte budur."

[İbrahim 14/18]

[12] Bkz. Hicr Sûresi, 15/22; Bakara 2/29.

[13] Nur Sûresi, 24/1

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***Eşsiz Güven!***

Rûm sûresi 3. ayet inince Hz. Ebû Bekir (ra), o sevinen müşriklere şöyle demişti: "Allah sizin gözlerinizi aydınlatmayacak, Peygamberimiz haber verdi. Yemin ederim ki, Rumlar birkaç yıl içinde İranlılara mutlaka galip geleceklerdir." Buna karşı Übeyy b. Halef: "Yalan söylüyorsun, haydi aramızda bir süre tayin et, seninle bahse girelim." dedi ve her iki taraf da on deve üzerine bahse girişip, üç yıl müddet tayin ettiler.

Hz. Ebû Bekir (ra) durumu Resûlullah'a (sas) haber verdi. Resûlullah (sas): "Bıd', üçten dokuza kadardır, miktarı arttır, süreyi uzat." buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (ra) çıktı, Übeyy'e rast gelince o: "Galiba pişman oldun." dedi. Hz. Ebû Bekir de: "Hayır, haydi gel seninle bahsi arttıralım, müddeti de uzatalım, haydi dokuz seneye kadar yüz deve yap." O da: "haydi yaptım" dedi.

Bedir günü (m. 624) Rumlar, İranlılar'a galip geldiler. Hz. Ebû Bekir (ra) de söz konusu bahisten kazandığı develeri Übeyy'in varislerinden aldı. Hz. Peygamber'e (sas) götürdü. Hz. Peygamber (sas) de ona: "Bunları tasadduk et." buyurdu."

[Tirmizî, *Tefsir*, 31]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Ölümden mi Korkuyorsun?***

Âmir b. Abdullah (v. 124/741). Künyesi Ebû Amr'dır. Ona İbn Abdi Kays derlerdi. Ebû Abdullah diyenler de vardır. Temimoğulları'ndandır. Zübeyr b. Avvam'ın torunudur.

Alkame b. Mersed şöyle dedi: "Zühd, tabiînlerde sekiz kişide son bulmuştur. Âmir b. Abdullah onlardandır. Namaz kılardı, şeytan yılan suretine bürünür, gömleğin altından girer, yakasından çıkardı, ona elini bile sürmezdi.

"Sen yılanı kendinden uzaklaştırmaz mısın?" dediler.

O da: "Ben Allah'tan başkasından korkmaktan, Allah'tan utanırım." derdi.

Kendisine: "Cennet senin yaptığının dışındaki şeylerle de kazanılır." dediler.

O da: "Allah'a yemin ederim ki, çabalayacağım, sonra yine çabalayacağım. Eğer kurtulursam Allah'ın rahmeti iledir. Eğer cehenneme girersem, çabaladıktan sonra girmiş olurum." dedi.

Öleceği zaman kendisine: "Ölümden mi korkuyor ve ağlıyorsun?" dediler.

"Neden ağlamayayım ki? Ona benden daha müstehak olanı var mı? Allah'a yemin ederim ki ben ne ölümden korktuğum ne de dünyanıza tamah ettiğim için ağlıyorum. Fakat ben sıcak günlerdeki oruca ve soğuk kış gecelerindeki namaza ağlıyorum." dedi.

[İbnu'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, s.791-792]

KAİNATTA BİTKİ VE HAYVANLAR

Kur'ân İklimi

﴿فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهٖٓ ﴿٢٤﴾ اَنَّا صَبَبْنَا الْمَآءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَاَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَآئِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَاَبًّا ﴿٣١﴾ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾ فَاِذَا جَآءَتِ﴾

"İnsan, yediğine bir baksın! Şöyle ki: Yağmurlar yağdırdık. Sonra toprağı göz göz yardık da oradan ekinler, üzüm bağları, sebzeler, zeytin ve hurma ağaçları, iri ve sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar bitirdik. (Bütün bunlar) sizi ve hayvanlarınızı yararlandırmak içindir."

[Abese 80/24-32]

Nebevî Seda

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي عَمْرٍو السَّيْبَانِيِّ، عَنِ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: ''إِيَّاكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ مَنَابِرَ، فَإِنَّ اللَّهَ إِنَّمَا سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُبَلِّغَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ ٢تَكُمْتَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ، وَجَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فَعَلَيْهَا فَاقْضُوا حاجاتكم''

Ebû Hureyre (ra) anlatıyor: Resûlullulah (sas) şöyle buyurdu: *"Hayvanların sırtını minberler yerine koymayın. Şurası muhakkak ki tek başınıza güçlükle gidebileceğiniz bir yere sizi götürmeleri için Allah onları sizlere musahhar (hizmetçi) kıldı. Arzı da sizin (durma yeriniz) kıldı, öyleyse ihtiyaçlarınızı arz üzerinde görün."*

[Ebû Dâvûd, *Cihad*, 60]

KAİNATTA BİTKİ VE HAYVANLAR

Allahu Teâlâ insanı en güzel biçimde, varlıkların en üstünü olarak yaratmıştır. Ona yaşamı için ihtiyacı olan donanımı vermiştir. Yaratılış olarak insanı üstün yaratan Rabbimiz birçok nimeti de insanın hizmetine sunmuştur. Bitki ve hayvanlar da insan hayatının ayrılmaz birer parçalarıdır. İnsanoğlu sağlıklı ve huzurlu bir yaşam sürmek istiyorsa bitki ve hayvanlara muhtaçtır. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayette bitki ve hayvanların dünya hayatındaki önemine ve insanın hizmetine verilmesinden bahsedilmiştir.

A) BİTKİLER VE MEYVELER

Kur'ân-ı Kerim'de bitkiler Allah'ın varlığının, birliğinin ve kudretinin göstergesi olarak anlatılır. Allahu Teâlâ bir ayet-i kerimede şöyle buyuruyor:

"Kullara rızık olması için birbirine girmiş, küme küme tomurcukları olan uzun boylu hurma ağaçları yetiştirdik. Ve o su ile ölü toprağa can verdik. İşte hayata yeniden çıkış da böyledir"[1]

Bu ayette Rabbimiz kudretini bir kez daha gözler önüne seriyor. Rabbimizin de bildirdiği üzere Allahu Teâlâ bitkilerin oluşması için gökten su indirmiştir, yani yağmur ile bitkileri beslemektedir. Ölü toprağı canlandırıp oradan çeşit çeşit bitkileri kulları faydalansın diye onların istifadesine sunmuştur. Ayrıca Rabbimiz başka bir ayet-i kerime de şöyle buyuruyor:

[1] Kaf 50/10-11.

"Yeryüzüne bir bakmazlar mı? Orada her güzel çiftten nice bitkiler yetiştirdik."[2]

Yani Rabbimiz bitki ve tüm canlıları çift olarak yaratmıştır. Yeryüzüne baktığımız da yaratılan her şeyin Allah'ın birer ayeti olduğunu görüyoruz. Gerçekten insanoğlu çevresine baksa ne kadar farklı, faydalı ve birçok çeşit sebze ve meyve görecektir. Rabbimiz kışın ayrı, yazın ayrı çeşit sebze meyve yaratmış. Bütün bunlar Cenab-ı Hakk'ın sonsuz kudretine işaret etmektedir. Allahu Teâlâ her mevsim bir çeşit bitkiyi defalarca öldürüp daha sonra tekrar diriltiyor. İnsan tüm bunlara ayet nazarıyla baktığında bir yaratanın olduğunu düşünür ve bunca güzelliği onun hizmetine sunan Rabbi'ne her seferinde yeniden iman eder. Kurân-ı Kerim'de bazı bitki ve meyvelerin bizzat adı geçmektedir. Bunlardan bir kaçını söylemek gerekirse; incir bir ayette[3] nar üç ayette[4], üzüm on bir ayette[5] geçmektedir. Bunların dışında daha birçok ayette meyve ve sebzelerin adları yer almaktadır.[6]

[2] Şuara 26/7.
[3] Tin 95/1-3.
[4] En'am 6/99,141; Rahman 55/68.
[5] Bakara 2/266; En'am 6/99; Rad 13/4; Kehf suresi 18/32; Yasin 36/34; Nahl 16/11,67; İsra 17/91; Mü'minun 23/19; Nebe 78/32; Abese 80/28
[6] Mercimek: Bakara 2/61; Acur: Bakara 2/61; Zeytin: Tin 95/1-3; Nahl 16/11; En'am 6/99.141; Nur 24/35; Abese 80/29; Hurma: Nahl 16/11; Bakara 2/266; Ra'd 13/4; Meryem 19/23,25; En'am 6/99,141; Rahman 55/11,68; Nahl suresi; 16/67; İsra,17/91; Kehf 18/32; Taha 20/71; Mü'minûn 23/19; Şuara 26/148; Yasin 36/34; Kaf 50/10; Kamer 54/20; Hakka 69/7; Abese 80/29.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• el-Latîf ﴿اللَّطِيفُ﴾

Sözlükte "nazik ve merhametli davranmak, iyi muamele etmek" anlamındaki lutf kökünden sıfat olan latîf kelimesi "nazik ve yumuşak davranan, yumuşaklıkla muamele eden" demektir. Yaratılmışların ihtiyaçlarını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan.

"Görmedin mi, Allah, gökten yağmur indirdi de bu sayede yeryüzü yeşeriyor. Gerçekten Allah çok lütufkârdır, (her şeyden) haberdardır."

[Hac 2/63]

• el-Habîr ﴿الْخَبِيرُ﴾

Sözlükte "bir nesneyi gereğince bilmek için yoklayıp sınamak, bir şeyin iç yüzünden haberdar olmak" anlamına gelen خبر hubr (hibre) masdarından sıfat olup "bilen, bir nesnenin mahiyetine ve iç yüzüne vâkıf olan" demektir.

"Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gizliliklerini bilir. Allah yaptıklarınızı görendir."

[Hucurât 48/18]

• el-Halîm ﴿الْحَلِيمُ﴾

"Sabırlı ve temkinli, akıllı ve ağır başlı olmak" mânasındaki احلم hilm masdarından sıfat olup "sabırlı ve temkinli olan, acele ve kızgınlıkla muamele etmeyip ileride meydana gelecek gelişmelere fırsat tanıyan" demektir. Halîm esmâ-i hüsnâdan biri olarak "sabırlı, acele ve kızgınlıkla muamele etmeyen" mânasına gelir.

"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, halimdir, bağışlayıcıdır"

[İsrâ 17/44]

İMAN DAVASI

رَبَّنَآ اِنِّيٓ اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ ۙ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِيٓ اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ

"Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler."

[İbrahim 14/37]

Meyvelerle ilgili ise Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Görmedin mi Allah gökten su indirdi. Onunla renkleri çeşit çeşit meyveler çıkardık. Dağlardan (geçen) beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah yollar (yaptık).[7]

Rabbimiz gökten indirdiği suyla çeşit çeşit meyveler çıkardığı gibi bir de her birini farklı renkte yaratmıştır. Aynı toprakta yetişen aynı su ve güneşle beslenen tohumlar, farklı renklerde farklı türler olarak ortaya çıkarlar. Meyvelerin çeşit çeşit olması sudan, topraktan ya da başka bir şeyden kaynaklanmaz. Rabbimizin böyle murat etmesinden kaynaklanır. Burada ki çeşitlilik yalnızca renkle alakalı değildir farklı tatlar ve farklı kokularda anlaşılmalıdır. Bütün bunlar Allah'ın kudretine delalet eden hususlardan yalnızca birkaç tanesidir. Allahu Teâlâ tüm bunları insanoğlu için yaratmıştır. Bizim lüzumsuz gördüğümüz (örneğin yol kenarındaki otlar dahi) birçok şey insan ve tabiattaki denge için çok önemli ve faydalıdır. Rabbimiz yeryüzündeki hiçbir şeyi boşuna, hiç vazifesi olmayacak şekilde yaratmamıştır. Yarattığı her şeyin bir vazifesi ve hikmeti vardır. Bütün bu bitki ve meyvelerin yaratılışı Rabbimizin birer mucizesi, kullarına karşı lütfu ve onun varlığının delilleridir.

B) HAYVANLAR

Hayvanların yaratılışı da Allah'ın kudretinin göstergesi ve varlığının ispatıdır. Yukarıda değindiğimiz gibi Rabbimiz tıpkı bitkiler gibi hayvanları da insanların hizmetine sunulmuştur. Kurân-ı Kerim'de bir çok hayvanın adı geçmektedir.[8] Bunun yanı sıra altı sure havyan adı taşımaktadır. Bunlar: Bakara/sığır

[7] Fatır 35/27; *Nar: En'am 6/99,141; Rahman 55/68; Muz : Vakıa 56/29; Kiraz: Vakıa 56/28; Soğan: Bakara 2/61; Sarımsak: Bakara 2/61.*

[8] *Katır: Nahl 16/8; Balina: Saffat 37/142; Kalem 68/48; Koyun: En'am 6/143; Kurbağa: Araf 7/81; Bıldırcın: Bakara 2/57; Taha 20/80. Bunların dışında daha pek çok hayvan da zikredilmiştir.*

İMAN HAKÎKÂTLERİ

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيٖٓ اَنْ يَضْرِبَ مَثَلاً مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا ۜ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ ۚ وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَٓا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلاً ۘ يُضِلُّ بِهٖ كَثِيراً وَيَهْدِي بِهٖ كَثِيراً ۜ وَمَا يُضِلُّ بِهٖٓ اِلَّا الْفَاسِقِي

"Şüphesiz Allah (hakkı açıklamak için) sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez. İman etmişlere gelince, onlar böyle misallerin Rablerinden gelen hak ve gerçek olduğunu bilirler. Kâfir olanlara gelince: "Allah böyle misal vermekle ne murat eder? derler. Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir. Verdiği misallerle Allah ancak fâsıkları saptırır (çünkü bunlar birer imtihandır)"

[Bakara 2/26]

veya inek, En'am/evcil hayvan, Nahl/ Bal arısı, Neml/karınca, Ankebût/örümcek ve Fil sureleridir. Bu şekilde müstakil sure adı olarak da Kur'ân'da hayvanların zikredilmesinin pek çok hikmeti vardır.

İnsanoğlu hayatı boyunca hayvanlara ihtiyaç duyar. Gerek besin kaynağı olarak gerekse insanların ihtiyaçlarını karşılamaları bakımından (binek olarak kullanmak gibi) hayatın her alanında hayvanlara ihtiyaç duyuyoruz. Hatta dini sorumluluklarımızı yerine getirirken (kurban vb.) dahi hayvanları kullanıyoruz.

Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Görmüyorlar mı ki, biz kudretimizin eseri olmak üzere onlar için birçok hayvan yarattık. Bu sayede onlar bunlara sahip olmuşlardır. Bu hayvanları onların emrine verdik. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler. Bu hayvanlarda onlar için nice faydalar ve içilecek sütler vardır. Hâlâ şükretmezler mi?"*[9]

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Zeyd b. Erkam'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sas): "Kim gönülden La ilahe illallah derse, cennete girer." buyurmuştur. "Bunun ihlasla söylenmesinin maksadı nedir?" diye sorulduğun da ise "Kişiyi Allah'ın haramlarından alıkoymasıdır." buyurdu.

(Heysemî, *Mecma'uz- Zevaid*, XV, 42)

[9] Yasin 36/71-73.

> **Marifet Meltemi**
>
> "İman rehber, amel binici, nefis de bu ikisinin arasında serkeş bir attır. Rehber çeker, binici sürmezse bu bir işe yaramaz. Binici sürer de rehber çekmezse bu da bir işe yaramaz. Rehber çeker, binici de sürerse nefis onu ister istemez takip eder ve ameli güzelleştirir."
>
> ***Vehb b. Münebbih***

Ayette de belirtildiği üzere Cenab-ı Hakk bizim ihtiyaçlarımızı karşılamak için, bize faydası olur diye bitkilerin yanında birçok çeşit hayvan yaratmıştır. Rabbimiz kimisini ayaklı, kimisini sürüngen, kimisini kanatlı, kimisini suda yaşamalarına uygun olarak çok çeşitli farklı renklerde farklı özelliklere sahip hayvanlar yaratmıştır. Hemen hemen her ayette Rabbimiz bakmazlar mı? Görmezler mi? diyerek insanoğlunun düşünmesini ve Rabbi'ne şükretmesini istemektedir. Hayvanlar alemi incelendiği zaman insanı şaşırtan ve ilahi bir gücün varlığına inandıran ilginç malumatlarla karşılaşırız. Kuşlara hiç kimse nasıl yuva yapılacağını öğretmediği halde kendi kendilerine en sağlam yuvaları yaparlar. Ayrıca yine arılara kimse nasıl bal yapılacağını göstermemesine rağmen çiçek çiçek dolaşıp insana lezzet veren bal yapıyorlar, köpek veya kediyi ne kadar uzaklaştırırsan uzaklaştır kendi evlerini bulabiliyorlar. Yarasalar görmemelerine rağmen hiçbir yere çarpmadan uçabiliyorlar. Tüm bu insanı hayrete düşüren şeyler bunca olayın arkasındaki yaratıcının varlığını adeta ispat ediyor. Allah'tan başka kimse onlara bu kabiliyetleri (içgüdüyü/sevk-i ilahi) vermiş olamaz. Ayrıca Rabbimiz yarattığı her hayvanı bulunduğu ortama göre yaratmıştır. Örneğin balıklar suda yaşadıkları için akciğer yerine solungaç sistemi olduğundan sudaki oksijenden istifade ederek yaşamlarını sürdürürler. Sudan ayrıldıklarında ise yaşamlarını devam ettiremezler. Kuşlar uçabilecek şekilde yaratılmıştır. Soğuk ortamda yaşayan hayvanlar o iklime göre, sıcak yerler de yaşayanlar da bulundukları bölgeye uyumlu yaratılmışlardır. Rabbimiz Kurân-ı Kerim'de yaratılışla ilgili olarak deveye dikkat çekmektedir. "(İnsanlar) devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?"[10] Çöl ortamının sıcağına elverişli hayvan devedir ve Rabbimiz ona aç ve susuz kaldığı zaman hörgüç gibi ayrı bir özellik vermiştir. Yani Rabbimiz onun çöl yaşamına uygun bir şekilde yaratmıştır. Rabbimiz tüm bunlardan

[10] Ğaşiye 88/ 17-20.

insanın ibret almasını istemektedir. Ayrıca Rabbimiz arı ve bala da Kur'ân'da dikkat çekmektedir. Yüce Allah kitabında şöyle buyuruyor:

"Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır."[11]

Yukarıda da değindiğimiz üzere bal arısına kimse balı nasıl yapacağı öğretmedi ancak Rabbimiz arıya nasıl olacağını ilham etti. Ayrıca o bal ile insanlar yalnızca besin ihtiyaçlarını karşılamıyorlar. Bir de bunun yanı sıra o balda şifa vardır.

Ebû Said el-Hudrî rivayet ediyor: "Bir gün bir adam Allah Resûlü'nün (sas) yanına geldi ve: "Kardeşim karın ağrısından şikâyetçi" dedi. Allah Resûlü (sas): "Ona bal şerbeti içir" buyurdu. Sonra adam ikinci bir kez daha geldi. Allah Resûlü (sas): "Ona bal şerbeti içir" buyurdu. Sonra adam bir kez daha geldi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: *"Muhakkak ki Allah doğruyu söylemiş kardeşinin karnı ise yalan söylemiştir. Kardeşine bal şerbeti içir."* Bunun üzerine adam kardeşine tekrar bal şerbeti içirdi ve o da karın ağrısından kurtuldu."[12] Kurân-ı Kerim'de ve Resûlullah'ın (sas) beyanlarında geçtiği üzere balın içerisinde ayrıyeten insana iyi gelen bir şifa vardır.

Tüm bunlar Cenab-ı Hakk'ın kudretine dikkat çekmektedir. Hayvanlar da tıpkı insanoğlu gibi yeryüzün de yaşayan canlı sınıflarında yer alır. Onlar da topluluklar halinde yaşarlar[13] (örneğin karınca topluluğu, kuş topluluğu, koyun topluluğu vb) ve yaratılan tüm canlılar bitki ve hayvanlar Cenab-ı Hakk'ı tesbih etmekte olan birer ümmettirler. Efendimiz (sas) şöyle buyuruyor: *"Bir karınca nebilerden bir nebiyi ısırdı. Bunun üzerine o da emir vererek karınca yuvasını yaktırdı. Yüce Allah ona: Seni bir karınca ısırdı diye sen tesbih getiren ümmet-*

[11] Nahl 16/68-69

[12] Buhârî, *Tıb*, 4.

[13] *"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi ümmettiler (toplulukturlar). Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler."* En'am 6; 38. Ayette hayvanlar için de "ümmet" kavramının kullanılması oldukça manidardır.

lerden bir ümmeti helak ettin öyle mi? diye vahyetti."[14] Bu hadisi şeriften de havanlara özgü bir toplumsal hayatın var olduğunu anlıyoruz. Onlar da çiftlerden yani erkek ve dişilerden meydana gelir ve her bizi kendi dillerinde Rabbimizi tesbih ederler. Daha önce de değindiğimiz gibi Rabbimiz bitki ve hayvanları insanın hizmetine sunmuştur. İnsan da Allah'ın bu hayvan kullarına da merhametli davranmak zorundadır. Efendimiz (sas): *"Bir kadına bir kedi sebebi ile azap edildi. Ne kendisi ona yemek yedirdi, su içirdi ne de yerin haşeratından yesin diye onu salıverdi"* buyurdu.[15] Bu kıssadan da anlayacağımız üzere Rabbimiz bitki ve hayvanı insanın istifadesine sunmuştur ama canlılara boş yere yani zararları yokken zarar vermeyi yasaklamıştır.

Sonuç olarak Allahu Teâlâ insanı yeryüzünün halifesi olarak en şerefli ve üstün bir varlık olarak yaratmıştır. Bitki ve hayvanları da insanın himayesine ve hizmetine sunmuştur. İnsan bitki ve hayvanlardan çok farklı şekiller de istifade edebilir. Bitkileri besin ve şifa kaynağı olarak kullanır. İnsan hayvanlarla da beslenir ayrıca onlardan elde ettikleri ile giyecek malzemesi üretir veyahut hayvanları binek olarak kullanabilir. Kur'ân-ı Kerim'de bütün bunlar ayrıntılı bir şekilde zikredilir. Kur'ân'da bu kadar çok hayvanların ve bitkilerin zikredilmesinin sebebi Allah'ın varlığının, birliğinin, gücünün ve kudretinin insanoğluna bildirilmesidir. Yeryüzünde var olan her bitkiden, yürüyen her hayvandan, uçan, sürünen, yüzen her türünü bu kadar muazzam yaratan bir yaratıcı vardır. Tüm bunlar insan için birer mucize hükmündedir. Rabim bir kitap hükmünde olan kainatı hakkıyla okuyup, düşünen ve ders çıkaranlardan olmamızı naip etsin. (Âmin)

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَخْبَتُوٓا اِلٰى رَبِّهِمْ ۙ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

"İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir. Onlar orada ebedî kalırlar."

[Hud 11/23]

[14] Buhârî, *Bed'ü'l-Halk, 16.*

[15] Buhârî, *Kitabu'l-Hayvan, 5816 (?)*

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Esma Olmak Kolay Mı?***

Hz. Esma bint Ebû Bekir'in annesi Kuteyle henüz iman etmemişti. Kızını ziyarete gelmişti ve bir takım hediyelerde getirmişti. Hz. Esma annesini görünce çok sevindi. Ancak onu içeri almaktan ve hediyeleri kabul etmekten çekindi. Çünkü annesi henüz iman etmemişti. Hz. Aişe'ye haber gönderip, "Durumu Resûlullah'a sor" dedi. Efendimiz (sas) şöyle buyurdu: "Kuteyle'yi eve alsın ve hediyesini kabul etsin." Bu durum ile ilgili alakalı olarak Allahu Teâlâ şu ayeti indirdi: *"Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever. Allah, yalnız sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanız için onlara yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır. [Mümtehine 60/8]"*

[İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 269]

Esma bint Ebû Bekir

Hz. Ebû Bekir'in büyük kızı olup, Mekke'nin ilk yıllarında Müslüman olmuştur. Zübeyr b. Avvam'ın ilk eşidir. Zatu'n-nitakayn (iki kuşaklı) lakabıyla da anılan hamiyet ve kahramanlığıyla meşhur hanım sahâbîdir. 73/692 yılında 100 yaşında iken Mekke'de vefat etmiştir.

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Her Haline Şükretmek?***

Urve b. Zübeyr her gün Mushaf'a bakar. Kur'ân'ın dörtte birini okurdu. Onunla gece namazı kılardı. Onu hiç terk etmezdi. Ancak ayağı kesildiği gün terk etti onu da ertesi akşam okudu. Hişam b. Urve diyor ki: "Babam, halife Velid'in yanına gittiğinde, ayağı kangren olmuştu." Velid, ona: "Ey Abdullah'ın babası ayağının kesilmesini görüyorum." dedi ve ayağı kesildi. Oruçlu idi, yüzünü bile buruşturmadı. Sabır etti. Kesilen ayağını eline aldı, evirip çevirdi. Sonra da: *"Beni senin üzerinde taşıyan Allah'a yemin ederim ki ben seninle asla bir harama veya bir günaha girmedim"* dedi.

Onun en büyük oğlu bir hayvan tepmesi sonucunda öldü. Babam ağzını bile açmadı. Nihayet Medine ye geldi, "Allah'ım benim dört oğlum vardı. Birini aldın, bana üçünü bıraktın sana hamd olsun, sana yemin ederim ki eğer aldınsa bıraktın da, eğer bela verdinse uzun süre afiyet de verdin." dedi.

Hişam diyor ki: "Babamın oruç tutmadığı gün olmazdı hatta öldüğü gün bile oruçluydu."

[İbnu'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, s.161]

Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm (v. 94/713)

23 (643) yılında Medine'de doğdu. Babası, Hz. Peygamber'in halası Safiyye bint Abdülmuttalib ile Hz. Hatice'nin kardeşi Avvâm'ın oğlu, ilk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden olan Zübeyr b. Avvâm, annesi Esmâ bint Ebû Bekir'dir. Medineli meşhur yedi fakihten biri, hadis ve siyer âlimidir.

[Aycan, İbrahim, "*Urve b. Zübeyr*, DİA, XLII, 183]

ALLAH'IN İSİMLERİ VE SIFATLARI

Kur'ân İklimi

﴿اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى﴾

Eğer sen, sözü açıktan söylersen, bilesin ki O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir. Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır. En güzel isimler O'na mahsustur.

[Taha 20/8]

Nebevî Seda

وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْه قال: قال رسولُ اللّٰهِ : إنَّ للّٰهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسماً مَنْ حَفِظَهَا دَخَلَ الجَنَّةَ، إنَّ اللّٰهَ وِتْرٌ يُحِبُّ الوِتْرَ

Ebu Hureyre'nin (ra) nakline göre Resûlullah (sas): *"Allah'ın 99 ismi vardır. O isimleri kim kavrarsa cennete girer. Şüphesiz ki Allah tektir ve tek olmayı sever."*

[Buhârî, *Daavat*, 68]

12. Ders

ALLAH'IN İSİMLERİ VE SIFATLARI

I. ALLAH'IN İSİMLERİ VE SIFATLARI

a) Allah'ın İsimleri

Mü'min bir kişi Allah'ı (cc) bilmek ve O'nu daha iyi tanımak ister. Çünkü Allah'a (cc) imanın ilk şartı Allah'ın var ve bir olduğunu kabul etmektir. Bu doğrultuda Allah'ı (cc) tanımaya giden yolun O'nun isim ve sıfatlarından geçtiğini bilir. Birçok ayet ve hadislerde en güzel isimlerin Allah'a (cc) ait olduğu bildirilmiştir.

وَلِلّٰهِ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوْهُ بِهَا ۪ وَذَرُوا الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اَسْمَآئِهٖ ۭ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ

"En güzel isimler (el-esmâü'l-hüsnâ) Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin. Onun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın. Onlar yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır."[1]

Ayet ve hadislerde geçen "الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى" "ism"in çoğulu olan "esma" ve en güzel anlamındaki "hüsna" terkibinden oluşur.[2] el-Esmâü'l-Hüsnâ terkibi Kur'ân-ı Kerim'de 4 ayette yer alır.[3] Bu ayetler Esmâ-i Hüsnâ'yı kullanarak tevhid inancını pekiştireceğini, ayrıca Allah'ın (cc) bu isimleri ile dua edileceğini vurgulamıştır.

[1] Araf 7/180
[2] İbn Manzûr, Lisanu'l-Arab, "ism" ve "hsn" md.
[3] Araf 7/180; Taha 20/8; İsra 17/110; Haşr 59/22-24.

b) Tirmizî'de Sayılan İsimler

Ebû Hureyre'den gelen bir rivayette Allah Resûlü (sas), 99 Esmâ-i Hüsna'yı teker teker saymıştır.

وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْه قال: قال رسولُ اللّٰهِ صلى الله و سلم : إنَّ للّٰهِ تعالى تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسماً مائة غير واحد مَنْ أحصاها دَخَلَ الجَنَّةَ.

هُوَ اللّٰهُ الَّذِى لَا إِلَهَ إلاَّ هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ المَلِكُ القُدُّوسُ السَّلامُ المُؤمِنُ المُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الجَبَّارُ المُتَكَبِّرُ الخَالِقُ البَارِئُ المُصوِّرُ الغَفَّارُ الْقَهَّارُ الوَهَّابُ الرَّزَّاقُ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ القَابِضُ الْبَاسِطُ الخَافِضُ الرَّافِعُ المُعِزُّ المُذِلُّ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ. الحَكَمُ الْعَدْلُ اللَّطِيف الخَبِيرُ الحَلِيمُ العَظِيمُ الْغَفُورُ الشَّكُورُ الْعَلِىُّ الْكَبِيرُ الحَفِيظُ المُقيتُ الحَسِيبُ الجَلِيلُ الكَرِيمُ الرَّقِيبُ المُجِيبُ الْوَاسِعُ الحَكِيمُ الْوَدُودُ المَجِيدُ الْبَاعِثُ الشَّهِيدُ الحَقُّ الْوَكِيلُ الْقَوِىُّ المَتِينُ الْوَلِىُّ الحَمِيدُ المُحْصِى المُبْدِئُ المُعيدُ. المُحْيِى المُمِيتُ الحَىُّ القَيُّومُ الوَاجِدُ المَاجِدُ الْوَاحِدُ اَحَدُ الصَّمَدُ الْقَادِرُ المُقْتَدِرُ المُقَدِّمُ المُؤَخِّرُ الاَوَّلُ الاخِرُ الظَّاهِرُ البَاطِنُ الوَالِى المُتَعَالِى البَرُّ التَّوَّابُ المُنْتَقِمُ الْعَفُوُّ الرَّءُوفُ مَالِكُ المُلْكِ ذُو الجلالِ وَالاكْرَامِ المُقْسِطُ الجَامِعُ الْغَنِىُّ المُغْنِى المَانِعُ الضَّارُّ النَّافِعُ النُّورُ الهَادِى الْبَدِيعُ الْبَاقِى الْوَارِث الرَّشِيدُ الصَّبُور

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

- **el-Azim** ﴿الْعَظِيمُ﴾

Azîm "büyük olmak" mânasındaki ızam kökünden sıfat olup "azametli, büyük" demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de altı yerde (el-Bakara 2/255, eş-Şûrâ 42/4, el-Vâkıa 56/74, 96, el-Hâkka 69/33, 52) Allah'ın sıfatı, birçok âyette de diğer varlıkların ve hadislerin sıfatı olarak kullanılmış, ayrıca "azâbün azîm", "ecrun azîm" gibi ibareler içinde maddî olmayan kavramları nitelemiştir.

"Öyleyse ulu Rabbinin adını tenzih ile an."

[Vakıa 56/96]

- **el-Ğafûr** ﴿الْغَفُورُ﴾

Gafur kelimesi, sözlükte "örtmek, gizlemek, kirlenmekten korumak için bir şeyin üstünü örtmek" mânasındaki gafr (gufran, mağfiret) kökünden sıfat olup "birinin kusurunu örten, suçunu bağışlayan" anlamına gelir. Allah'a nisbet edilen gufran ve mağfireti O'nun, kulunu azap görmekten koruması şeklinde manalandırılmıştır.

- **eş-Şekûr** ﴿الشَّكُورُ﴾

Sözlükte "yapılan bir iyiliğin sahibini övgü ile anmak" mânasındaki şükr (şükrân) kökünden türeyen şekûr "çokça teşekkür eden" demektir. Allah'a nisbet edildiğinde "az da olsa kulun iyi bir ameline fazlasıyla karşılık veren" anlamına gelir.

"Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam öder ve lütfundan onlara fazlasını da verir. Şüphesiz O, çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir."

[Fatır 35/30]

İMAN DAVASI

وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَآ اِلَيْكَ ۖ قَالَ عَذَابِي
اُصِيبُ بِهٖ مَنْ اَشَآءُ ۚ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۚ
فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ۚ

Hz. Musa dedi ki: "Bize, bu dünyada da iyilik yaz ahirette de. Şüphesiz biz sana döndük. Allah buyurdu ki: Kimi dilersem onu azabıma uğratırım; rahmetim ise her şeyi kuşatır. Onu, sakınanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım."

[Araf 7/156]

Resûlullah (sas) buyurdular ki:

"Allah'ın (cc) 99 ismi vardır. Kim bunları sayarsa (kavrarsa) cennete girer:

O Allah ki O'nda başka ilâh yoktur. Rahman'dır. Rahim'dir. El-Meliku'l-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlik, el-Bâri, el-Musavviru, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kâbiz, el-Bâsit, el-Hâfid, er-Râfi, el-Muizz, el-Müzill, es-Semî, el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Latîf, el-Habîru, el-Halîm, el-Azîm, el-Gafûr, eş-Şekûr, el-Aliyy, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukît, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mucîb, el-Vâsi, el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâis, eş-Şehîdu, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kaviyy, el-Metîn, el-Veliyy, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Mubdi, el-Muîd, el-Muhyi, el-Mümît, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Vâhid, el-Ahad, es-Samedu, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtin, el-Vâli, el-Müte'âli, el-Berr, et-Tevvâb, el-Müntekim, el-Afuvv, er-Raûf, Mâliku'l-Mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muksit, el-Câmi, el-Ganiyy, el-Muğnî, el-Mâni', ed-Dârr, en-Nâfi, en-Nûr, el-Hâdî, el-Bedî, el-Bâki, el-Vâris, er-Reşîd, es-Sâbûr."[4]

İMAN HAKÎKÂTLERİ

فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَالنُّورِ الَّذِي اَنْزَلْنَا ۚ وَاللّٰهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

Onun için Allah'a, Peygamberine ve indirdiğimiz o nûra (Kur'ân'a) inanın. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

[Teğabun 64/8]

[4] Tirmizî, *Daavat*, 82.

c) Esmâ-İ Hüsnâ'nın Anlamları

I. ALLAH (اللهِ)

Allah ismi, bütün ilâhi isim ve sıfatları kendisinde toplayan özel bir isimdir. Lafza-i Celâl olarak bilinen Allah ismi Kur'ân'da 2697 kez geçmektedir. İslam alimlerinin çoğunluğu Allah isminin herhangi bir kökten türemiş/müştak mı yoksa kök halindeki bir kelime (camid) olduğunu hususunda bu ismin Arapça özel bir kelime olduğunu, herhangi bir kökten türemediğini kabul etmişlerdir. Kısacası Allah ismi, zat-ı akdese mahsus olup, yerini hiçbir kelimenin tutamayacağı konusunda fikir birliği içerisindedirler. Bu yüzden Allah ismi tüm esmaları

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Efendimiz (sas) bir gün Mescidi'nde sahâbe ile oturmuş sohbet ediyor, birden bir soru soruyor, diyor ki: "Ey Ashâbım! Söyler misiniz kimlerin imanı (iman edişleri) sizi hayrete düşürür? Kimlerin imanı size ilginç gelir?"

"Meleklerin imanı Ya Resûlullah!"

Resul-i Ekrem: "Onların imanı niye sizi hayrete düşürsün ki? Onlar zaten Rablerinin huzurundadırlar. Bundan dolayı iman etmeleri zaruridir. Onların imanlarında bir gariplik yok ki?"

Bunun üzerine sahâbeden biri: "O halde peygamberlerin imanıdır." dedi.

Resul-i Ekrem: "Peygamberlerin imanı niye ilginç olsun ki, onlara her gün vahyin emin meleği geliyor, vahiy getiriyor; onların iman etmeleri bundan dolayı garip değil ki?"

Bu cevapta doğru olmayınca sahâbeden biri içinden herhalde bizim imanımız diye geçirdi ve söz istedi, dedi ki:

"Ya Resûlullah! Herhalde bizim imanımız daha ilginç, insanı hayrete düşüren bizim imanlarımız olsa gerek!"

Efendimiz (sas) dedi ki: "Hayır, sizin iman edişiniz niye ilginç olsun ki? Ben sizin aranızdayım, sizlerde her gün vahyin inişine şahit olmaktasınız. Ara ara Cebrail'in gelişini görmektesiniz, sizin imanlarınız niye ilginç olsun ki?"

Bu sözlerin ardından Efendimiz (sas) dedi ki: "O halde kimlerin iman etmesinin ilginç olduğunu ben haber vereyim. İman etmeleri çok harika ve ilginç olanlar şunlardır: Onlar benden sonra gelecekler, ellerinde Kur'ân dışında hiçbir şey olmadığı halde bana iman edecekler. Kuşaklar içinde imanları en ilginç ve harika olanlar işte onlardır."

[İbn Kesir, *Tefsir*, II, 164]

içine alan en kapsayıcı isimdir. Dil açısından bakıldığı zaman Allah isminin tesniyesi ve çoğulu yoktur. Allah lafz-ı celali en başta " bismillah" ibaresinde yer alıp tüm mü'minlerin en başta kullandığı Esmâ-i Hüsnâ'lardandır.

> **Marifet Meltemi**
>
> "Kalpler iki kısımdır: Biri; imanla dolu kalp ki, bunun alameti o kalbin sahibinin bütün Müslümanlara şefkat beslemesi, onların problemlerini kendi problemi gibi görmesi ve onların iyiliği için gayret sarf etmesidir. Diğeri nifakla dolu kalp ki, bu kalbin sahibi Müslümanlara karşı hem açıktan hem de (gücü yetmiyorsa) gizliden gizliye bir hınçla doludur. Müslümanları aldatır, onlara karşı kıskançlık ve kötülük hissiyle doludur."
>
> ***Ebu'l-Hayr el-Akta***

Allah ism-i celalinin pek çok özelliğinden birisi şudur: Beş harften oluşan "Allah (اللهِ)" ismini başındaki elif atılsa "lillah (لله)" kalır. "Allah için" demektir ve aynı anlam korunur. Birinci "lam" atılsa "lehu (له)" kalır. "O'nun için /Allah (cc) için" demektir. Aynı anlam yine korunur. İkinci "lam" atılsa, "hu (ه)" kalır. Hu'nun aslı "hüve (هو)"dir. "Hüve = O" da, Allah'a işaret eder. Bunların her birisi Kur'ân'ı Kerim'de geçmektedir.[5]

II. İSM-İ A'ZAM

İsm-i A'zam Esmâ-i hüsnâ içerisinde " en büyük isim" diye adlandırılır. Ancak belirli bir isim olmamakla birlikte " en büyük" özelliğini nisbet etmek için nakli veya akli herhangi bir delil bulunmamaktadır.

Rivayetlere göre Hz. Peygamber (sas) İsm-i A'zam ile dua edidiği zaman Allah-u Teala'nın o duayı kabul edeceğini haber vermiş[6] ama bu İsm-i A'zam'ların ne olduğu hususunda açık bir beyan bildirmemiştir. Bazı alimler İsm-i A'zam'ın "Allah", "el-Hayyu'l-Kayyum", "Zü'l-celali ve'l-ikram" olacağı hususunda Hz. Peygamber'in (sas) işaret ettiği ayetlere yönlendirmiştir.[7]

[5] Bulut, Mehmet, *Delilleriyle İslam Akaidi,* s.266.
[6] Ebû Dâvûd, *Vitr*, 23; Tirmizî, *Daavât*, 64
[7] Bakara 2/163, Âl-i İmrân 3/1-2.

d) Esmâ-İ Hüsnâ'nın Sayısı

Allahu Teâlâ'nın hadislerde ve ayetlerde geçen pek çok ismi vardır. Bu konuda akla gelen meşhur hadis Tirmizî rivayetinde geçen 99 Esmâ-i Hüsnâ'dır. Hadiste geçen "ihsa" kelimesi bazı rivayetlerde "hafizaha" şeklinde nakledilmiştir."İhsa" kelimesinin burada üzerine düşünülmüş ve "saymak, ezberlemek, kavramak" anlamlarına geldiği zikredilmiştir.[8] Bu yüzden İslam alimleri 99'dan fazla Allah'ın isminin olduğu görüşündedir.

Nitekim 99 Esmâ-i Hüsnâ açık bir şekilde Tirmizî ve İbn Mace'de rivayet edilmiştir. Ama bu iki rivayette bazı farklılıklar bulunmaktadır. Tirmizî'nin Sünen'inde lafza-i celali ile başlayan rivayet es-Sabur ismiyle sona ererken, İbn Mace'nin rivayetinde ise bu düzen korunmayıp yeni isimler de yer almış, ayrıca metnin sonundaki "Ahad" ismi ile sayı 100'e çıkmıştır. Tirmizî ve İbn Mace'deki isim listesine bakıldığı zaman toplam 125 isim mevcuttur. İbn Mace'de geçen 100 isimden yirmi altısı Tirmizî'de mevcut değildir.

I. İBN MACE'DE BULUNUP TİRMİZÎ'DE BULUNMAYAN İSİMLER:

el- Bârr, el-Cemîl, el-Kâhir, el-Karîb, er-Râşid, er-Rabb, el-Mubîn, el-Burhân, el-Şedîd, el-Vâkî, Zü'1-Kuvve, el-Kâim, ed-Dâim, el-Hâfız, el-Fâtır, es-Sâmi, el-Mu'tî, el-Kâfî, el-Ebed, el-Alim, es-Sâdık, el-Münîr, et-Tâmm, el-Kadîm, el-Vitr, el-Ehad.

II. TİRMİZÎ'DE BULUNUP İBN MACE'DE BULUNMAYAN İSİMLER:

el-Kuddûs, el-Gaffar, el-Kahhâr, el-Fettâh, el-Hakem, el-Adl, el-Kebîr, el-Hafız, el-Mukît, el-Hasîb, er-Rakîb, el-Vâsi', el-Hamîd, el-Muhsî, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Berr, el-Muntekim, el-Mâliku'1-Mülk, Zü'1-Celâli ve'1-İkram, el-Muğnî, el-Bedi, er-Raşîd, es-Sabûr.

Kur'an-ı Kerim'de ise hadislerde zikredilenlerden daha az sayıda Esmaü'l-Hüsnâ olarak nitelendirilen isimlerin yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda pek çok İslam alimi Kur'an'daki tertip sırasına göre çeşitli Esmâ-i Hüsna tasnifâtında bulunmuşlardır.

[8] İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XII, 516.

Gerek Kur'an'da sarahaten zikredilen isimler olsun gerekse hadislerde yer verilen Esmâ-i Hüsnâ olarak nitelendirilen isim ve sıfatlar olsun hepsi nihayetinde Allahu Teâlâ'nın tanınması ve bilinmesi (marifetullah) bağlamında oldukça önemli işlevleri barındıran kavramlar olduğu aşikardır. Zira, mahiyeti meçhul, varlığı zaruri (vacib) bir zat-ı akdesi tanıma ve bilmenin en sıhhatlı yolu, O'nun bizzat bizlere kendini tanıtma adına zikrettiği Esmâ-i Hüsnâ'sından geçer.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحاً يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَداً ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

Mahşer vaktinde sizi toplayacağı gün, işte o zarar günüdür. (Ancak) kim Allah'a inanır ve yararlı iş yaparsa, Allah onun kötülüklerini örter, onu (ve benzerlerini), içinde ebedî kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur.

[Teğabun 64/9]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***İliklerine Kadar İman...***

Ammar'ı, babasını ve annesini el-Abtah diye bilinen yere güneşin en kızgın olduğu zamanlarda çıkartır, onlara işkence ederlerdi. Bir gün Peygamber (sas) onların yanından geçerken *"Ey Yasir ailesi, sabırlı olun, sizin vaat olunduğunuz yer Cennet'tir."* diye müjdeledi.

Yasir (ra) işkence esnasında şehit oldu. Onun hanımı olan Sümeyye de Ebû Cehil'e ağır sözler söyleyince Ebû Cehil elindeki hançeri karnına saplar ve bunun sonucunda şehit olur. Böylelikle o İslam tarihinde ilk kadın şehit olur. Ammar'ın (ra) üzerinde de işkenceyi gittikçe artırdılar. Bazen göğsüne kayalar koyar, bazen de bayıltırlar ve ona şöyle derlerdi: "Biz seni bu halinde Muhammed'e küfredene ve Lat ile Uzza hakkında güzel şeyler söyleyinceye kadar bırakmaya devam edeceğiz." Ammar (ra) bunu yapınca onlar da onu bıraktılar. Ağlayarak Peygamber'in (sas) yanına vardı. Peygamber (sas) ona: *"Hayrola ne var?"* diye sorunca, Ammar (ra): "Çok kötü ya Resûlullah" diyerek iş şundan ibaret deyip durumu anlattı. Peygamber (sas) *"Peki kalbin nasıl buluyorsun?"* diye sorunca Ammar (ra): "İman ile dopdolu görüyorum" diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sas) ona şöyle der: *"Ya Ammar, eğer onla tekrar aynı şeyi yapacak olurlarsa sende aynı şeyi bir daha söyleyebilirsin."*

Farklı bir rivayette de şöyle denmiştir?: Resûlullah (sas): "Ammar iliklerine kadar iman doludur." buyurdu.

[Nesai, *İman*, 17]

Ammar b. Yasir, Ebu-l'Yekzan el-Ansi. Ans , Murad kabilesinin bir koludur. Amr, babası ve annesiyle birlikte Resûlullah'a (sas) iman etmiş onunla beraber Erkâm b. Ebi'l-Erkâm'ın evinde otuz kusur kişiden sonra İslam dinine girmişler. O ve Şuayb aynı günde Müslüman olmuşlardır. Yasir, Mahzumoğulları'nın anlaşması idi. Ammar (ra), Resulullah (sas) ile birlikte bütün gazvelere katılmış Sıffin'de Hz. Ali (ra) saflarında çarpışırken şehit edilmiştir. O sırada yaşı kimisine göre 93, kimisine göre 94 idi.

[İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 54]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

Taifli Seçkin Bir Abid: Saîd b.es-Sâib et-Tâifî

Süfyan es-Sevrî anlatıyor: "Saîd'in gözyaşları hiç kurumazdı. Namaz kılınca ağlar, tavaf yaparken ağlar, oturup Kur'ân okumasa yine ağlardı. Onu yolda kazara görsem, gözlerim gözlerine takılırdı ve ağladığını görürdüm. Duyduğuma göre adamın biri onun bu haline kızmış "Saîd de amma sulu göz biri!" demiş. Bunu duyan Saîd: "Günahlarımdan ve hatalarımdan dolayı kınansam hiçbir şey demem. Beni ağlatan da onlardır. Asıl sebebi bilsinler, öyle konuşsunlar" demiş. Adam da bu cevabı alınca susmuş ve Saîd'i eleştirmekten vazgeçmiş.

Yine bir gün ilim meclisi kurulmuş, ben de hadis dersi veriyordum. Saîd de bizi dinlemekteyken birden ağlamaya başladı. Ben: "Ey Saîd! Niçin ağlıyorsun? Bak, hayırlı insanların hayatlarını ve derecelerini anlatmaktayız." dedim. Saîd şu cevabı verdi: "Ey Süfyan! Hayırlı, salih insanların menkıbelerini dinleyip de onlardan uzak olmanın hüznüne kapılmaz mı insan? Buna hiç ağlanılmaz mı?" dedi.

Ben de: "Hakkın var! Elbette" demekten başka bir söz bulamadım.

Allah Saîd'e rahmet eylesin.

[İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, II, 187]

ALLAH'IN İSİMLERİ VE SIFATLARI

Kur'ân İklimi

﴿اللّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لاَ تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلاَ نَوْمٌ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلاَّ بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلاَ يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلاَّ بِمَا شَاء وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَلاَ يَؤُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾

"Allah, O'ndan başka İlah yoktur; O, hayydir, kayyûmdur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (O'na hiçbir şey gizli kalmaz.) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür."

[Bakara 2/255]

Nebevî Seda

عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ، فَقَالَ: " إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَنَامُ، وَلَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَنَامَ، يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ، يُرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ، وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ، حِجَابُهُ النُّورُ - وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ: النَّارُ - لَوْ كَشَفَهُ لَأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ".

"Ebû Musa'dan (ra) rivayetle: "Resûlullah (sas) aramızda ayağa kalktı ve şu beş cümleyi söyledi: *"Aziz ve Celil olan Allah uyumaz, uyumak O'na layık olmaz. O, adaleti alçaltır ve yükseltir. Gündüzün amelinden önce O'na gecenin ameli, gecenin amelinden önce de gündüzün ameli O'na yükseltilir. Hicabı nurdur. (Ebû Bekr'in rivayetinde "Nardır."denilmiştir.) Eğer onu açmış olsa sübuhât-ı vechi, basârının ihata ettiği bütün mahlukâtı yakardı."*

[Müslim, *İman*, 293]

13. Ders

ALLAH'IN İSİMLERİ VE SIFATLARI

ALLAH'IN SIFATLARI

Sıfat (الصفة): Sözlükte "bir varlığın nitelik, hal ve özelliklerini belirtmek" anlamında masdar ve "bir varlığın tanınmasını sağlayan hal ve nitelik" mânasında isim olan sıfat kelimesi terim olarak "Allah'ın insanlarca bilinmesini sağlayan nitelik" veya "Allah'ın zâtına nisbet edilen mâna ve mefhum" diye tanımlanır. Normal zihnî yetenekteki insanlar, kendi fizyolojik ve psikolojik yapılarından başlamak üzere tabiatta müşahade ettikleri fevkalâde kuruluş ve işleyişe bakarak bunların bir yaratıcı, düzenleyici ve yöneticinin varlığına işaret ettiğini hisseder, duyu vasıtalarıyla algılanamayan bu yüce varlığı bazı kavramlarla niteleyip ifadelendirilir. İslâm literatüründe Allah'a nisbet edilen bu mâna, mefhum ve kavramlara isim veya sıfat denilir.[1]

Allah Teâlâ'ın sıfatları da zâtı gibi ezeli ve edebidir, kadîm ve bâkidir, öncesiz ve sonrasızdır. Diğer varlıkların sıfatlarına hiçbir şekilde benzemez. Sadece isimlendirmede bir benzerlik vardır.[2] Allah'ın sıfatları diğer varlıkların sıfatlarına benzemez.

Kelamcılar, Allah'a iman etmeyi "O'nun zatı hakkında vacib olan kemal sıfatlarıyla, caiz sıfatları bilip öylece inanmak; zatını noksan sıfatlardan münezzeh tutmaktır" diye tanımlamışlardır. Buradan hareketle Ehl-i Sünnet alimleri Allah Teâlâ'nın sıfatlarını şu şekilde tasnif etmişlerdir:

[1] Çelebi, İlyas, "Sıfat", DİA, XXXVII, 100.
[2] Bulut, Mehmet, *Delilleriyle İslam Akaidi*,s.288

1. Zati Sıfatlar
2. Fiili Sıfatlar
3. Haberi Sıfatlar

1. ZATİ SIFATLAR: Üçe ayrılmıştır.
a) Nesfi Sıfat: Vücud
b) Selbi Sıfatlar
c) Subutî Sıfatlar

a) Nefsi Sıfat (Vücud)

Allah'ın varlığını ifade eden sıfattır. Vücud, var olmak demektir. Allah vardır ve vacibu'l-vücud'dur yani varlığı zorunlu olandır. Allah'ın yokluğu düşünülemez. Vücud bütün sıfatların aslı ve dayanağıdır. Ehl-i Sünnet alimlerinin çoğunluğuna göre vücud, zât-ı akdes üzerine zaid (fazlalık) ya da O'ndan bağımsız bir sıfat değildir.

b) Selbî Sıfatlar

Allah'ın zatına layık olmayan anlamları ortadan kaldırıp gideren, Allah'ı noksan sıfatlardan münezzeh kılan sıfatlardır. Bundan dolayı bu sıfatlara "Tenzihî Sıfatlar" da denir. Bunlar birer kavram olarak zihin dışında harici bir varlıkları olan sıfatlar değildir, itibari (göreceli) sıfatlar/kavramlardır. Tenzihi sıfatlara belli bir sayı hasretmek mümkün değildir fakat bunların en mühim beş tanesi şu şekildedir:

1- Kıdem

Ezelî olmak, başlangıcı olmamak demektir. Allah(cc) sonradan olmuş olan bir varlık değildir, kadim(ezeli) bir varlıktır. Eğer sonradan olmuş olsaydı bir yaratıcıya

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• **el-Aliyy** ﴿الْعَلِيُّ﴾

"Yükseklik ve yücelik; şan, şeref, kuvvet ve kudret sahibi olmak" mânasındaki ulüv ve alâ' kökünden türetilmiş bir sıfat olup Kur'ân-ı Kerîm'de sekiz yerde Allah'ın ismi olarak geçer. Bunların beşinde kebîr, ikisinde azîm, birinde de hakîm ismiyle beraber yer alır.

"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O yücedir, uludur."

[Şura 42/4]

• **el-Kebir** ﴿الْكَبِيرُ﴾

Sözlükte "büyük ve cüsseli, ulu ve yüce olmak" mânasındaki kiber masdarından türemiş bir sıfat olup "büyük ve gövdeli, ulu ve yüce" demektir. Kebîr, esmâ-i hüsnâdan biri olarak "zâtının ve sıfatlarının mahiyeti bilinemeyecek kadar ulu" şeklinde tanımlanır.

"(Onlara denir ki:) İşte bunun sebebi şudur: Tek Allah'a ibadete çağrıldığı zaman inkâr edersiniz. O'na ortak koşulunca (bunu) tasdik edersiniz. Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah'ındır."

[Mü'min 40/12]

• **el-Hafız** ﴿الْحَفِيظُ﴾

Sözlükte "korumak, görüp gözetmek, ihmalkâr ve gafil davranmayıp dikkatli ve basiretli bulunmak; anlayıp bellemek, ezberlemek" anlamlarındaki hıfz kökünden sıfat olup "koruyan, hiçbir şeyin kaybolmaması ve ihmal edilmemesi için gerekli tedbirleri alan" demektir.

"Eğer yüz çevirirseniz şüphesiz ki benimle size gönderileni size bildirdim. Rabbim (dilerse) sizden başka bir kavmi yerinize getirir de O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Çünkü benim Rabbim her şeyi gözetendir."

[Hud 11/57]

muhtaç olurdu. Bir yaratıcıya muhtaç olan Vacibu'l-Vücud olamaz. Kıdemin zıddı olan hudûs (sonradan olma) Allah(cc) için düşünülemez.

هُوَ الأَوَّلُ وَالآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"O ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır. O, her şeyi bilendir." [3]

2- Beka

Varlığının sonu olmamak, ebedî olmak demektir. Allah bakidir, varlığının sonu yoktur. Kıdemi sabit olanın, bekası vaciptir; yani ezelî olanın ebedî olması zorunludur. Bekanın zıddı olan fena (sonlu olmak) Allah (cc) için düşünülemez.

İMAN DAVASI

قَالَ لاَ يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلاَّ نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَن يَأْتِيكُمَا ذَلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لاَّ يُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَهُم بِالآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۞ وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَآئِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا أَن نُّشْرِكَ بِاللّهِ مِن شَيْءٍ ذَلِكَ مِن فَضْلِ اللّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَشْكُرُونَ ۞

"(Yusuf) dedi ki: "Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir. Şüphesiz ben Allah'a inanmayan bir kavmin dininden uzaklaştım. Onlar ahireti inkâr edenlerin kendileridir. Atalarım İbrahim, İshak ve Ya'kub'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler."

[Yusuf 12/37-38]

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۞ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالإِكْرَامِ ۞

İMAN HAKÎKÂTLERİ

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللّهِ مَا لاَ يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلاء شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللّهَ بِمَا لاَ يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلاَ فِي الأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve: Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir, diyorlar. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Hâşâ! O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir."

[Yûnus 10/18]

[3] Hadid 57/3.

"Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacak."[4]

3- Muhalefetûn li'l-havadis

Sonradan olan şeylere benzememek demektir. Allah (cc) sonradan olan hiçbir şeye benzemez. Allah(cc) bizim tasavvuratımızdan ötedir. O gördüğümüz, duyduğumuz, işittiğimiz, aklımıza ve hayalimize gelen her şeyden münezzehtir.

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Cemre şöyle dedi: "Ben, İbn Abbas'ın huzurunda onunla halk arasında tercümanlık ediyordum. Derken ona bir kadın gelerek "Cerr" denilen testinin şırasından sordu. Bunun üzerine İbn Abbas şunu söyledi:

Abdulkays heyeti Resûlullah (sas)'a geldiler de Resûlullah (sas) kendilerine:

- Siz kimlerin heyetisiniz? Yahut

- Siz kimlersiniz? diye sordu.

Onlar:

- Rebi'adanız, dediler.

Resûlullah:

- Heyet hoş geldi, sefa geldi. Utanıcılar ve pişmanlık duyucular olmayarak, buyurdu.

Bunun üzerine heyet:

- Ya Resûlullah! Bizler gerçekten çok uzak bir yerden sana geliyoruz. Seninle aramızda Mudar kafirlerinden şu kabile vardır. Biz sana, haram aylardan başka bir zamanda gelmeye muktedir olamıyoruz. O halde bize kolay ulaşılır bir şey emret de onu bizden sonrakilere haber verelim ve o sebeple de cennete girelim, dediler.

Resûlullah (sas) onlara dört şey emretti ve dört şeyden nehyetti. Onlara (evvela) yalnız Allah'a imanı emretti ve:

-Allah'a iman nedir bilir misiniz?, dedi.

-Allah ve Resûl'u bilir cevabını verdiler,

Resûlullah (sas):

-Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etmek namazı dosdoğru kılmak, zekatı vermek, Ramazanı tutmak ve bir de ganimetin beşte birini vermenizdir. Ayrıca kendinize "duba"dan, "hantem"den ve "müzeffet"ten nehyetmeniz.

(Şu'be galiba "nakir" den de dedi. Galiba "mukayyer" den de dedi. demiştir. Resûlullah: "Bunu belleyin de sizden sonra haber verin." buyurmuştur. Ebû Bekir kendi rivayetinde "sizden sonrakilere" demiştir. Onun rivayetinde "mukayyer" lafzı yoktur.

[Müslim, *İman*, 24]

[4] [Rahman 55/26, 27]

فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"O, gökleri ve yeri yoktan yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu suretle çoğalmanızı sağlamıştır. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir."[5]

Marifet Meltemi

"İman, insanı insan eder. Belki insanı sultan eder. Öyle ise, insanın vazife-i asliyesi, iman ve duadır. Küfür, insanı gayet aciz bir canavar hayvan eder."

Bediüzzaman Said Nursî

4- Kıyam bi Nefsihi

Allah'ın varlığının kendinden olması, varlıkta başka birine muhtaç olmaması demektir. Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, varlıkta hiçbir şeye muhtaç değildir. Çünkü muhtaçlık noksanlıktır ve Allah (cc) ile bağdaşmaz. Kıyam bi Nefsihi'nin zıddı olan Kıyam bi Ğayrihi Allah hakkında düşünülemez.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاء إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

"Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizsiniz. Zengin ve övülmeye lâyık olan ancak O'dur."[6]

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝

"De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir (başkasına muhtaç olmayandır)."[7]

5- Vahdaniyet

Allah'ın zat, sıfat ve fiillerinde bir olması; eşi, benzeri ve ortağının bulunmaması demektir. Allah (cc) birdir, tektir eşsizdir ve ortağı bulunmayandır. Vahdaniyet'in zıddı olan ta'addüd (birden fazla olmak) ve şirk (ortağı olmak) Allah (cc) için düşünülemez.

لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفَى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاء سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

[5] Şûra 42/11
[6] Fatır 35/15
[7] İhlas 112/1-2

"Eğer Allah bir evlât edinmek isteseydi, elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O yücedir. O, tek ve kahhâr olan Allah'tır."[8]

TEVHİD

Sözlükte "tek ve bir olmak" anlamındaki وحد vahd (vahdet, vühûd) kökünden türeyen tevhîd "bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmek" demektir. İki kısıma ayrılır:

Tevhid-i Halikiyet/Yaratıcılıkta Tevhid: Ontolojik (varlık aleminde) Allah'a, hakiki ve gerçek tek yaratıcı ilah olarak olarak iman etmek ile, O'nun tüm zat, sıfat ve fiillerinde bir ve tek olduğunu dil ile ikrar, kalp ile tasdik etmektir.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝

"De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur."[9]

Tevhid-i Mabudiyet/Kullukta Tevhid: Yalnız Allah'a ibadet etmek, O'ndan başkasına kulluk etmemek, yalnız O'na sığınmak ve yalnız O'ndan yardım istemektir.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

"Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz."[10]

c) Subuti Sıfatlar

Varlığı zorunlu ve Allah'ın (cc) kendisiyle nitelenmesi vacip olan sıfatlarına denir. Subuti Sıfatlar, yaratılmışların sıfatları gibi sonradan olmuş değildir. Allah'ın ne olduğunu olumlu ifadelerle anlatan sıfatlardır. Allah'ın (cc) bir takım noksanlıklardan uzak olduğunu bildirirler. Alimler arasında Allah(cc)'ın Selbi Sıfatları ile ilgili bir görüş birliği varken Subuti Sıfatları noktasında bir görüş birliği mevcut değildir.

Ehl-i Sünnet'e göre: Hayy, Alîm, Kadîr, Mürid, Semî, Basîr, Mütekkellim, Mükevvin gibi isimlerin kullanımının yanında Hayat, İlim, İrade, Kudret, Semi', Basar, Kelam ve Tekvin'in de kullanımı caizdir. Yani sıfatların ism-i fail veznin-

[8] Zümer, 39/4
[9] İhlas 112/1-4
[10] Fatiha 1/5

de kullanılması ilk sırada yer alan sıfatlar gibi (misal: Basîr/Gören); bunların yalın/masdar hallerinin kullanılmasını (misal: Basar/Görme) mümkün görmektedirler.

Mutezile'ye göre: Hayy, Alîm, Kadîr, Mürid, Semî, Basîr, Mütekkellim, Mükevvin'in kullanımı caiz iken bunların masdarları olan Hayat, İlim, İrade, Kudret, Sem', Basar, Kelam ve Tekvin'in kullanımı caiz değildir.

Bu konuda Ehl-i Sünnet'in görüşünün daha isabetli olduğu gösteren konu ile ilgili ayetlerden bazıları şunlardır:

فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُواْ لَكُمْ فَاعْلَمُواْ أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللّهِ وَأَن لاَّ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ

"Eğer (onlar) size cevap veremiyorlarsa, bilin ki, o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka ilah yoktur. Artık siz Müslüman oluyor musunuz?"[11]

هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"O daima diridir; O'ndan başka hiçbir tanrı yoktur. O halde dinde ihlâslı ve samimi kişiler olarak O'na dua edin. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."[12]

Subuti sıfatlar şunlardır:

1- Hayat

Diri ve canlı olmak demektir. Her şeye hayat veren O'dur. Hayatın zıddı olan memat (ölüm/cansızlık) Allah hakkında imkansızdır.

اللّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

"Hayy ve kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur."[13]

2- İlim

Bilmek demektir. Allah (cc) her şeyi bilir. Allah'ın ilmi yarattıklarının ilmine benzemez.

وَاللّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

"Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir."[14]

[11] Hud 11/14
[12] Mü'min 40/65
[13] Âl-i İmran, 3/2
[14] Nahl 16/19

3- İrade

Dilemek demektir. Allah(cc) müriddir. Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir.[15]

4- Kudret

Allah'ın (cc) sonsuz güç ve kudret sahibi olması demektir. Kainatta ki her şey Allah'ın gücü ve kudreti dahilinde olmaktadır.

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِن مَّاء فَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاء إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

'Allah bütün canlıları sudan yaratmıştır. Kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayakla yürür, kimi dört ayakla yürür. Allah dilediğini yaratır, Allah şüphesiz her *şeye Kadir'dir.*[16]

5- Tekvin

Yaratmak, yok olanı yokluktan varlığa çıkarmak demektir. Allah (cc) yegane yaratıcıdır. Yaratmak, rızk vermek, öldürmek, nimet vermek, azab etmek ve şekil vermek tekvin sıfatının sonuçlarıdır.

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الأَسْمَاء الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"O, yaratan, var eden, şekil veren Allah´tır. En güzel isimler O´nundur. Göklerde ve yerde olanlar O´nun şânını yüceltmektedirler. O, galiptir, hikmet sahibidir."[17]

6- Sem'

İşitmek demektir. Allah Semî'dir. O'nun bir şeyi duyması ikinci bir şeyi duymasına engel olmamakla beraber Allah (cc) işitmek için herhangi bir organa ihtiyaç duymaz.

[15] Yasin, 36/82
[16] Nur 24/45
[17] Haşr 59/24

اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

"Allah meleklerden de elçiler seçer, insanlardan da. Şüphesiz Allah işitendir, görendir."[18]

7- Basar

Görmek demektir. Allah (cc) saklı, gizli, açık, kapalı olan ne varsa görendir. Hiçbir şey O'nun görmesinden gizli kalmaz.

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ۝ وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝

"Allah, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir. Allah, adaletle hükmeder. O'nu bırakıp taptıkları ise, hiçbir şeye hükmedemezler. Şüphesiz Allah, hakkıyla işiten ve görendir."[19]

8- Kelam

Konuşmak demektir. Allah (cc) bazı peygamberleri ile konuşmuş bazılarına da kitap indirmiştir. Kelam sıfatı Allah'ın zatı ile kaim ve ezelidir.

وَلَمَّا جَاء مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَن تَرَانِي وَلَكِنِ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَاْ أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ

"Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim."[20]

Kur'an'ın Mahluk Olup Olmaması

Bütün İslam alimleri Allah'ın (cc) mütekellim olduğunda ittifak etmişler fakat Kur'an'ın mahluk olup olmamasında ihtilaf etmişlerdir.

[18] Hac 22/75
[19] Mü'min 40/19-20
[20] Araf 7/143

Selefe göre, Kur'an Allah kelamıdır, mahluk değildir. Kur'an'ın lafzı da manası da Allah'a aittir.

Mu'tezile'ye göre, Kur'an mahluktur.Mutezile'ye göre Kur'an için kullandığımız harf, kelime, ayet, tenzil, inzal, ses gibi ifadeler sonradan olduğu için Kur'an mahluktur.

Ehl-i Sünnet'e göre, kelam, nefs-i kelam ve lafz-ı Kelam olmak üzere ikiye ayrılır. Kur'an Allah kelamıdır ve bu bakımdan mahluk değildir fakat yazılması, okunması, taşınması ve ezberlenmesi bakımından mahluktur.

Eş'arilere göre, Kelam-ı Nefsi işitebilir şöyle ki var olan bir şey işitilebilir.

Maturidilere göre, Kelam-ı Nefsi işitilemez.

Tarihte bu konuyla ilgili bir çok tartışma süregelmiştir.

Sıfatlar da esma-i hüsna gibi Yüce Allah'ı bize tanıtan, sağlam ve sahih bir akaidin oluşmasında önemli bir yeri olan kavramlardır. Bu bağlamda her mü'minin taklidi bir imandan tahkiki bir imana geçiş sürecinde gerek Kur'an'da yer alan gerekse hadisler ile bize ulaşan Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarını tam anlamıyla doğru bir şekilde kavramalı ve buna göre yaşamını tanzim etmelidir.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَالَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَّهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلاًّ ظَلِيلاً

"İnanıp, iyi işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere girecekleri, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu (tatlı) bir gölgeye koyarız."

[Nisâ 4/57]

❖ KÂMİL İMAN ❖

İman Elbisesini Giymiş Olan Sahabi

Sevbân (ra), bir gün kaldığı evin kapısının önüne oturmuş ve şöyle düşünmeye başlamıştı: "Ben burada Allah Resûlü'nün (sas) yanında Medine'de olmama rağmen, O'nu birkaç saat görmesem dünyam kararıyor; ne yaptığımı bilemiyor, adeta yemeğe acıktığım gibi ona acıkıyorum. Peki yarın ahirette, cennete girsem bile Efendimiz (sas) bir peygamber olduğu için orada başka nebilerle, sıddıklarla ve şehitlerle yüce makamlarda olacak, ben ise cennette olsam bile daha aşağı tabakalarda kalarak ondan mahrum kalacağım. Eğer ben cennette Efendimsiz olacaksam ben o cenneti ne eyleyeyim. Bir cennet ki orada Allah Resûlü'nü (sas) göremeyeceğim. O cennet bana cehennem olmaz mı?"

Sevbân bu düşüncelerle ağlamaya başlar. Sevbân'ı bu halde gören Efendimiz (sas) bunun sebebini sorar. Sevbân halini arz edince Efendimiz (sas) tebessüm eder ve: *"Ey Sevbân! Kişi sevdiği ile beraberdir. Sen de benimle beraber olacaksın."*

[Müslim, Birr, 50]

Bu hadisenin üzerinden çok geçmeden inen ayetler başta Sevbân olmak üzere tüm peygamber aşıklarına büyük bir müjde veriyordu: *"Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!"*

[Nisa, 4/69]

Sevbân b. Bücdüd (v.54/674)

Hz. Peygamber'in âzatlısı sahâbî. Yemen asıllı olup Himyer kabilesindendir. Kabilesine yapılan bir baskında esir alındıktan sonra Medine'de köle olarak satılan Sevbân'ı Resûl-i Ekrem satın alıp âzat etti, ardından isterse ailesine dönebileceğini veya yanında kalabileceğini söyledi. Sevbân, Resûlullah'ın (sas) yanında kalmayı tercih etti ve kendini onun hizmetine adadı. Seferlerde de Hz. Peygamber'den ayrılmayan Sevbân bütün gazvelere onunla birlikte katıldı. Suriye, Filistin ve Mısır'ın fethinde bulundu. Hayatını sonuna doğru Humus'a yerleşti ve orada vefat etti.

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• *Hiçbir Şey Engel Değil!*

Bir sabah vakti Şeyh Ahmed Yasin tayin onayı için bir heyetin karşısına çıkmak için yola koyulduğunda bir arkadaşıyla karşılaştı. Görüşme saatine iki saat vardı. Ahmet Yasin ayaklarıyla kumda çukur yaparak ancak yürüyebiliyordu. Bazen de dengeyi sağlayamadığından dolayı yere düşerdi, oradan geçenler ona yardım edip kaldırırlardı. Arkadan bir ses ona: "Nereye gidiyorsun Ahmet kardeş?" dedi. Arkadaşını tanıyınca ona yöneldi. Arkadaşı devamla şöyle dedi: "Heyetin seni seçeceğini düşünebiliyor musun? Sen de heyet hakkındaki duyumları iyi biliyorsun. İnsanların hepsi oraya girme yollarından bahsediyorlar. Ey değerli kardeşim ben inanıyorum ki oraya kadar gitmekle nefsine eziyet etmiş olursun ve gittiğin gibi dönersin."

Şeyh, sağına soluna ayak parmakları üzerinde yalpalayıp dururken tebessüm etti ve şöyle dedi: "Ey kardeşim! Sen zannediyor musun ki ben oraya yardım dilemek için gidiyorum?

Hayır vallahi ben Müslümanım! Eğer Allah tayinimi istemiş ise hiçbir beşerin rızkıma mani olmaya güç yetiremeyeceğine inanıyorum. Allahu Teâlâ'nın şu ayeti kerimesini okumadın mı?: "Rızkınız da size vaadedilen şeyler de semadadır. (Yağmur, sevap, ikbal ve amel defteri, hepsi göktedir.) Göğün ve yerin Rabbine and olsun ki bu vaad, sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir." (Zariyat, 22-33) İbn Abbas'ın rivayet ettiği Resûlullah'ın (sas) şu hadisini duymadın mı?: "Şunu bil ki, eğer bütün insanlar en ufak bir şey ile sana faydalı olmak için bir araya toplanacak olsalar Allah'ın senin için yazmış olduğundan başka bir şeyle sana fayda sağlayamazlar. Eğer sana herhangi bir şeyle zarar vermek için yazmış olduğu bir şeyden başkasıyla sana zarar veremezler (Çünkü) kalemler kaldırılmış, sahifeler(in mürekkebi) kurumuştur." (Tirmizî, Kıyame, 59) Allah'a andolsun ki, Allahu Teâlâ'nın beni mahcup etmeyeceğine inanıyorum. Ben Allah'a tevekkül ederek onun yolunda yaşamaya devam edeceğim!"

Nihayetinde Şeyh Ahmet Yasir'in ilgili kuruma müracaatı olumlu olur ve aylık on Mısır cüneyhi maaşla Arap dili ve din öğretmeni olarak görevine başlar. Görev yaptığı okul (er-Rummal el-İbtidaiyye/ilkokulu) merhum Muhammed Mahmut Şeva'nın idaresinde idi.

Şeyh Ahmed'in en büyük korkusu, özürlü olduğundan dolayı öğrencilerinin kendisiyle alay etmesi idi. Fakat o, okulda çalışan personelinin, öğrencilerin ve öğrenci velilerinin saygısını kazandı.

[Şemmah, Amir, *"Ümmeti Uyandıran Şehit Şeyh Ahmet Yasin"* eserinden uyarlanmıştır.]

Şeyh Ahmet Yasin(1937-2004)

Şeyh Ahmet İsmail Hasan Yasin, (1937, El-Cura – 22 Mart 2004, Gazze),Doktor Abdülaziz Rantisi ile birlikte Filistin'in bağımsızlığı için mücadele veren Hamas'ın kurucusudur.Şeyh Yasin, El Cura'da doğdu.Henüz 3 yaşında iken babası Abdullah Yasin'i kaybetti.12 yaşında spor yaparken yaralandı ve ayakları felç oldu.Lise eğitiminin ardından Kahire'deki El-Ezher Üniversitesi'ne gitti ve burada Müslüman Kardeşler'e katıldı.1987'de İntifada hareketi sırasında Abdülaziz el rantisi ile Müslüman Kardeşler'in Filistin kanadını kurdu ve ruhani lideri oldu.Şeyh Ahmet Yasin 22 Mart 2004 tarihinde sabah namazı çıkışında İsrail tarafından füze saldırısına uğrayarak şehit oldu.

Fiilî ve Haberî Sıfatlar

Kur'ân İklimi

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ edendir. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür.

[Hadid 57/4]

Nebevî Seda

أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ ، فَقَالَ: ''إِنَّ اللهَ لا يَنَامُ ، وَلا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَنَامَ ، يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ ، يُرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ ، وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ ، حِجَابُهُ النُّورُ''. وَفِي رِوَايَةٍ: ''النَّارُ ، لَوْ كَشَفَها لأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ''

Ebû Musa (ra) anlatıyor: Resûlullah (sas) aramızda ayağa kalkıp şu beş cümleyi söyledi: *"Allah Teâla Hazretleri uyumaz, zaten O'na uyku da yakışmaz. Kıstı (tartıyı, rızkı) indirir ve kaldırır. Geceleyin yapılan amel, gündüzleyin yapılandan önce; gündüzleyin yapılan amel de geceleyin yapılan amelden önce Allah'a yükseltilir. O'nun hicâbı nurdur. Eğer o perdeyi açacak olsa, veçhinin sübuhâtı, basarının ihâta ettiği bütün mahlukatını yakardı."*

[Müslim, *İmân* 293]

FİİLÎ VE HABERÎ SIFATLAR

FİİLİ SIFATLAR

Allah'ın âlemle ilişkisine konu olan bu sıfatlara dair farklı görüşler mevcuttur. Fiilî sıfatlar yaratmak-yaratmamak, rızık vermek-vermemek, azap etmek-etmemek gibi hem olumlu hem olumsuz olarak Allah hakkında kullanılabilen fiiller olup "Allah'ın, zıtlarıyla nitelenmesi mümkün olan sıfatlar" diye tanımlanır.[1]

1. Yaratma (Tahlik)

Allah (cc) her şeyin yaratıcısıdır.

2. Hidayet Verme ve Delaletle Bırakma

Allah'ın (cc) dilediğine hidayet, dilediğini sapkınlığı içerisinde bırakması.

3. Peygamber Gönderme ve Kitap İndirme

Allah (cc) kullarını gözeten bir varlık olduğu için insanlara doğru yolu gösterecek Peygamber ve Kitap göndermiştir.

4. Öldükten Sonra Diriltme

Allah'ın (cc) kullarını öldürdükten sonra diriltecektir.

5. Nimet Verme ve Azap Etme

Allah (cc) dilediğine nimet verir, dilediğini de azab eder.

[1] Çelebi, İlyas, "Sıfat", DİA, XXXVIII, 105.

HABERÎ SIFATLAR

Sözlük anlamları bakımından mahlukata ait özellikler taşıyan, bu sebeple selbî sıfatlarla mütalaa edilmesi gereken, fakat naslarda Allah'a nisbet edildikleri için ilâhî sıfatlar içinde yer alan kelime veya kavramlardır. Bunların bir kısmı âyetlerde, bir kısmı âhad hadislerde yer almıştır. Yed, vech, ayn, istivâ, nüzul gibi kavramlar/sıfatlar bunların başında yer alır.

1- İstiva

İstiva; "doğru ve düzgün olmak" anlamındaki svy (siven سوى) kökünden türeyen istivâ "mutedil, düzgün ve eşit olmak; karar kılmak, oturup yerleşmek; yönelmek, yukarı çıkmak; hâkim olmak, tahta oturmak" gibi mânalara gelir.

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir.[2]

2- Vech

Vech; "yüz, çehre, zât" gibi anlamlara gelen وَجْه vech Kur'ân-ı Kerîm'de Allah veya Rab kelimeleriyle tamlama halinde (vechullah, vechurrab vb.) kullanılmıştır. Müfessirler "Vechullah/Allah'ın yüzü" mânasındaki bu ifadeyi müteşabihattan kabul etmiş ve "Allah'ın zâtı, kendisi, varlığı, muradı, rızası, hoşnutluğu ve kıblesi" gibi mânalar vermiştir.

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ
إِنَّ اللّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

[2] Tâhâ 20/5.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• **el-Mukît** ﴿الْمُقِيتُ﴾

Sözlükte "korumak, birine hayatiyetini sürdürecek kadar gıda vermek; gücü yetmek" mânalarındaki قوت kavt (kıyâte) kökünün "if'âl" kalıbından türeyen mukît "bedenlerin ve ruhların gıdasını veren, gücü yetip koruyan" demektir.

"Kim iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasibi olur. Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da ondan bir payı olur. Allah her şeyin karşılığını vericidir."

[Nisa 4/85]

• **el-Hasîb** ﴿الْحَسِيبُ﴾

Sözlükte "saymak, hesap etmek" anlamına gelen حسبان husbân (حساب hisâb) masdarından sıfat olup "her şeyin hesabını bilen, hesaba çeken" demektir.

"Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler. Bilesiniz ki hüküm yalnız O'nundur ve O hesap görenlerin en çabuğudur."

[En'âm 6/62]

• **el-Celîl** ﴿الْجَلِيلُ﴾

"Azamet sahibi, büyük, yüce ve münezzeh olmak; uzun ömürlü olmak" mânalarına gelen جلال celâl (veya جلالة celâle) kökünden türemiş bir sıfattır.

"Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacak."

[Rahman 55/27]

İMAN DAVASI

قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ

"Ey kavmim!" dedi, ben beyinsiz değilim; fakat ben âlemlerin Rabbinin gönderdiği bir elçiyim.

[A'râf 7/67]

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالاتِ رَبِّي وَأَنَاْ لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ

"Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm/nasihatçıyım."

[A'râf 7/68]

Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın vechi (zatı) oradadır. Şüphesiz Allah (rahmeti ve nimeti ile) geniştir, her şeyi bilendir. [3]

3- Yed

Yed; "el" anlamındaki yed mecaz ve kinaye yoluyla "güç-kudret, mülkiyet, hâkimiyet, nimet-lutuf, yardım-destek" gibi mânalara gelir.[4]

بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاء

Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir.[5]

4-Yemin

Yemin; "sağ el, sağ taraf, gerçek, ant/yemin, kuvvet, bereket" anlamlarındaki yemîn (çoğulu eymân), terim olarak bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah'ın adını veya bir sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesini ifade eder.

İMAN HAKÎKÂTLERİ

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ

O'nun delillerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için (alınacak) dersler vardır.

[Rum 30/22]

[3] Bakara 2/155.

[4] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab, "ydy" md.; Asım Efendi, Kāmus Tercümesi, IV, 1238-1239.*

[5] Maide 5/64.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

Onlar Allah'ı hakkıyla tanıyıp bilemediler. Kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun tasarrufundadır. Gökler O'nun kudret eliyle dürülmüş olacaktır. O, müşriklerin ortak koşmalarından yüce ve münezzehtir.[6]

5- Kabza

Kabz; lugatta "bir şeyi eliyle tutmak, avucuna almak, daraltmak" manalarına gelir.

Allah'ın sıfatı olarak 'القبيض el-Kabîd', dilediğine rızkı daraltan, ölüm zamanı gelenlerin ruhlarını alan, kıyamet günü yeri gücü ile yok eden demektir.

مَّن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz.[7]

يقبض الله الأرض يوم القيامة ويطوى السماء بيمينه ثم يقول: أنا الملك أين ملوك الأرض

Allah kıyamet günü yeri avucuna alır, gök yüzünü sağ eliyle dürer. Sonra "Ben melikim (bütün mülkün sahibiyim), nerede yeryüzünün meliki (olduğunu söyleyenler) buyurur." [8]

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Hz. Peygamber: "Üç şey vardır ki, bunlar kimde bulunmazsa benden değildir, Allah'ın yolunda da değildir," buyurur.
Sahâbe: "Bunlar nedir, ya Resûlullah?" diye sorarlar.
O da: "Seni cahillerin cehaletinden uzak tutacak bir hilm, dünyada mesut yaşatacak güzel bir ahlâk, Allah'ın haram kıldıklarına engel olacak bir takvadır." buyurmuştur.
[Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsât*, II, 21]

[6] Zümer 39/67.
[7] Bakara 2/245.
[8] Müslim, *Sıfatü'l-Münafikin, 23.*

6- Ayn

Ayn; lugatta "göz; su kaynağı; çeşme; bir şeyin kendisi, zatı ve aslı" gibi mânalara gelir. Ayetler bağlamında baktığımızda koruma, himaye, yardım, bilgi ve emir anlamlarına gelir.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ

Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin. Kalktığın zaman da Rabbini hamd ile tesbih et.[9]

> **Marifet Meltemi**
>
> İlimlerin içinde en şerefli olanı Allah'ın sıfat ve fiillerini bildiren ilimdir. İnsan bu ilimle kemâle ulaşır. Kâmil olmanın saadetini duyar. İnsanoğlu, Allah'ın celâl ve kemâl sıfatlarının komşuluğuna ulaştığı zaman, bu komşuluğun ona büyük saadetler kazandıracağı muhakkaktır.
>
> **İmam Gazzali**

Peygamberimiz Hz. Muhammed (sas) ile ilgili olan bu ayetteki 'sen gözlerimizin önündesin ' cümlesi 'sen korumamız, himayemiz ve bilgimiz gözetimimiz altındasın' demektir.

7- Cenb

Cenb; lugatta yan, cihet, taraf, uzak, yakın anlamlarına gelir.

أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَى عَلَى مَا فَرَّطتُ فِى جَنبِ اللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ

Allah'a yakınlık konusunda kusurlu davrandığım için bana yazıklar olsun! Gerçekten ben alay edenlerdendim (diyeceği günden sakının)![10]

Ayette geçen "Fi Cenbullah/Allah'ın yanında" tabiri, Allah'ın emir ve yasaklarını içeren dini esaslara işarettir

8- Kurb

Kurb; zaman, mekan ve cihet bakımından Allah'ın kullarının hallerini ve her türlü fiillerinden haberdar olmasıdır.

قُلْ إِن ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَى نَفْسِى وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِى إِلَىَّ رَبِّى إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ

[9] Tur 52/48.
[10] Zümer 39/56.

De ki: Eğer (haktan) saparsam, kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer doğru yolu bulursam, bu da Rabbimin bana vahyettiği (Kur'an) sayesindedir. Şüphesiz O, işitendir, yakındır.[11]

Ayetten anlaşılacağı üzere Allah'ın kullarına yakın olması duaları duyması ve icabet etmesi, tövbeleri kabul etmesi manalarındadır.

9- İtyan ve Mec'i (gelmek)

Etâ kelimesinin masdarı olan İtyan, "gelmek, getirmek, bir yere ulaşmak" manasına gelmekte olup, Cae fiilinin masdarı olan Mec'i ile eş anlamlı bir kelimedir

وَجَاء رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا

Rabbin(in emri) geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman (her şey ortaya çıkacaktır).[12]

Ayetin mealinde de gördüğümüz üzere "gelmek" herhangi bir emrin veya azabın gelişine delalet eder.

10- Rahmet ve Gazap

Rahmet; masdar olarak "merhamet etmek, severek ve acıyarak korumak", isim olarak "şefkat, merhamet" anlamına gelir.

ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّن بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلاَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنتُم مِّنَ الْخَاسِرِينَ

Ondan sonra sözünüzden dönmüştünüz. Eğer sizin üzerinizde Allah'ın ihsanı ve rahmeti olmasaydı, muhakkak zarara uğrayanlardan olurdunuz.[13]

Gazap "öfkelenmek, kızmak" anlamında kullanılır. Allah'a izâfe edildiği âyetlerde gazap "lanet etmek, rahmetinden uzaklaştırmak, azap etmek, yoksulluğa, zillete ve helake mâruz bırakmak" gibi anlamlara gelir.

كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِى وَمَن يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِى فَقَدْ هَوَى

[11] Sebe 34/50.
[12] Fecr 89/22.
[13] Bakara 2/64.

Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yeyiniz, bu hususta taşkınlık ve nankörlük de etmeyiniz; sonra sizi gazabım çarpar. Her kim ki kendisini gazabım çarparsa, hakikaten o, yıkılıp gitmiştir.[14]

11- İstihya

Sözlükte "utanma, çekinme, vazgeçme" anlamlarına gelen hayâ kelimesinden türetilen istihya, Allah için kullanıldığında "bir şeyden çekinmeme, ondan utanmama" anlamına gelmektedir.

إِنَّ اللَّهَ لاَ يَسْتَحْيِي أَن يَضْرِبَ مَثَلاً مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا

Şüphesiz Allah (hakkı açıklamak için) sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez.[15]

12- Nüzûl

Sözlükte, "yukarıdan aşağıya inmek" anlamına gelen nezele fiilinin masdarıdır. Yüce Allah'a nispet edildiğinde rahmet ve şefkati ile yeryüzüne ve kullarına yönelmesi anlamına gelir.

إن الله ينزل ليلة النصف من شعبان إلى السماء الدنيا، فيغفر لأكثر من عدد شعر غنم كلب

Yüce Allah , şaban ayının yarısında geceleyin en yakın semaya iner ve kelp kabilesinin koyunlarının tüyleri sayısından daha çok kimseyi bağışlar. [16]

13- İsba' (parmak)

Sözlüklerde "parmak" manasına gelen isba', Allah'ın kudretiyle varlık alemi üzerindeki tasarrufuna işaret etmektedir.

وعن أنس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قال: كَانَ رسولُ الله يُكْثِرُ أنْ يَقولَ: يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلى دِينِكَ. فَقُلْتُ: يَا رسولَ اللهِ قَدْ آمَنَّا بِكَ وَبِمَا جِئْتَ بِهِ فَهَلْ تَخَافُ عَلَيْنَا؟ قالَ: نَعَمْ. إنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ إصْبَعَيْنِ مِنْ أصَابِعِ الرَّحْمنِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ.

[14] Tâhâ 20/81.
[15] Bakara 2/26.
[16] Tirmizi, *Savm, 39.*

Enes'ten (ra) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sas) şu duayı çok yapardı: "Ey kalbleri çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzerine sabit kıl!" Ben (bir gün kendisine): "Ey Allah'ın resulü! Biz sana ve senin getirdiklerine inandık. Sen bizim hakkımızda korkuyor musun?" dedim. Bana şöyle cevap verdi: "Evet! Kalpler, Rahman'ın iki parmağı arasındadır. Onları istediği gibi çevirir."[17]

Ayetlerde ve hadislerde gördüğümüz üzere Allah'ı tanımak, marifetullahı anlamak için bir Müslümanın aklen Allah tasavvurunu anlamış olması gerekir. Biz Allah'ı Kur'an ve Sünnet'te geçen esması ve sıfatlarıyla tanıyabiliriz. O'nun varlığını, birliğini, yakınlığını, sevgisini , rahmetini , ezeli ve ebedi olduğunu, bütün kemal sıfatları barındıran ve noksan sıfatlardan tamamen münezzeh olduğunu bu yolla anlayabiliriz. Zaten marifetullah da bunu gerektirir.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنكَفُواْ وَاسْتَكْبَرُواْ فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلاَ يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللّهِ وَلِيًّا وَلاَ نَصِيرًا

"İman edip iyi işler yapanlara (Allah) ecirlerini tam olarak verecek ve onlara lütfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çeviren ve kibirlenenlere gelince onlara acı bir şekilde azap edecektir. Onlar, kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulurlar. (Kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak bir kimse bulamazlar."

[Nisa 4/173]

[17] Tirmizî, *Kader*, 7.

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Beni Kime Karşı Koruyorsunuz?***

Yahya b. Mürre anlatıyor: Ali (ra) halife iken nafile namaz kılmak üzere sık sık geceleri mescide çıkardı. Bir gece kendisini korumak için ardından gittik. Namazını bitirince yanımıza geldi ve sordu:

- Burada oturmanızın sebebi ne?

- Seni koruyoruz.

- Gök halkından mı, dünyalılardan mı?

- Dünyalılardan

- Gerçekleşmesine gökte hüküm verilmemiş hiçbir nesne yeryüzünde meydana gelmez. Hiç kimse yoktur ki kendisine iki koruyucu melek verilmiş olmasın! Bu iki melek, korumakla mükellef bulundukları şahsın kaderinin tahakkuku anına kadar kendisini himaye ederler. Kaderinin gerçekleşme ânı hulul edince de onu kaderiyle baş başa bırakırlar. Benim üzerimde Allah'ın sağlam koruyuculuğu vardır. Ecelim gelince bu koruyuculuk yanımdan çekilecektir. Bir kul kaderinin hiç şaşmadan kendisini bulacağını, kaderi olmayan bir şeyin de kendisine ilişmeyeceğini bilmedikçe imânın tadını alamaz.

[Kandehlevî, M. Yusuf, *Hayatu's-Sahâbe*, III, 167]

❁ KÂMİL İNSAN ❁

• ***Allah (cc) Anlamak Mümkün mü?***

Bir gün İmâm Rabbânî'ye Allahu Teâlâ'nın varlığıyla ilgili şöyle bir soru yöneltilir:

"Âlimler diyor ki, Allahu Teâlâ, bu âlemin içinde ve dışında değildir. Âleme bitişik de değildir. Ayrı da değildir. Bunun açıklanması nasıl olur?"

İmâm Rabbânî hazretleri buna şöyle cevap veriyor:

"İçinde, dışında olmak, bitişik ve ayrı olmak gibi şeyler, var olan iki şey arasında düşünülebilir. Halbuki sualde, iki şey mevcut değildir ki bunlar düşünülebilsin. Çünkü, Allahu Teâlâ vardır. Âlem, yani Ondan başka her şey vehim ve hayaldir. Âlemin var görünmesi, Allahu Teâlâ'nın kudreti ile devamlı olup, vehim ve hayalin kalkması ile yok olmuyor. Ahiretteki sonsuz nimetler ve azaplar bunlara oluyor. Fakat, âlemin varlığı vehim ve hayaldedir(Yani zihinsel bir kavram olarak vardır, zihin dışında gerçek/reel bir varlığı yoktur) Vehim ve hayalin dışında bir varlık değildir. Allahü Teâlâ'nın kudreti, vehim olunan, hayal olan bu görünüşleri devam ettirmektedir. Var gibi göstermektedir.

İmâm-ı Rabbânî

Hindistan'ın Sirhin (Serhin) şehrinde 971/1564 yılında dünyaya geldi. Alim ve mutasavvıf bir ailede yetişen İmâm-ı Rabbânî, hicrî II. bin yılın müceddidi (müceddid-i elf-i sânî) ünvanıyla tanınır. Tasavvuf geleneğinde Vahdetü'l-Vucûd nazariyesi yerine Vahedtü'ş-Şuhûd'u esas almıştır. "Mektubât-ı Rabbânî" olarak bilinen eseri oldukça meşhurdur.

MELEKLER VE MELEKLERE İMAN

Kur'ân İklimi

﴿وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ۚ ۝ يُسَبِّحُونَ الَّيْلَوَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ۝﴾

"Göklerde ve yerde kimler varsa, O'nun huzurunda bulunanlar, O'na ibadet hususunda kibirlenmezler ve yorulmazlar. Onlar, bıkıp usanmaksızın gece gündüz tesbih ederler."

[Enbiya 19-20.]

Nebevî Seda

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِجِبْرِيلَ: ((أَلاَ تَزُورُنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا)) قَالَ فَنَزَلَتْ: [وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلاَّ بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا] الآيَةَ.

Abdullah b. Abbas'ın bir rivayetine göre Resûlullah (sas) Cebrail'e: *"Ey Cebrail, bizi şimdi yaptığın ziyaretlerden daha fazla ziyaret etmenden seni engelleyen bir şey mi var?"* [diyerek Cebrail'in kendisini daha çok ziyaret etmesini istemiş; bir başka rivayete göre, inanmayanlar Hz. Peygamber'e bazı konularda sorular sormuşlar; Hz. Peygamber, kendilerine yakında bilgi vereceğini söylemiş, fakat Cebrail beklediği zamanda gelmediği için gerekli bilgiyi edinmekte gecikmiş; bu fırsatı kaçırmayan müşrikler: "Muhammed'in Rabbi kendisini unuttu" gibi laflar edince, Resûlullah (sas) buna çok üzülmüştü. Bunun üzerine Cebrail'in sözünü nakleden] bu âyet indi: *"Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey O'na aittir. Senin Rabbin unutkan değildir." (Meryem 19/64)*

[Buhârî, *Bedü'l-Halk*, 6]

MELEKLER VE MELEKLERE İMAN

Melek Kavramı

İslâm inancının temelini oluşturan inanç esaslarından biri de 'Meleklere İman' konusudur. Meleklere iman, imânın şartları arasında Allah'a imandan sonra ikinci sırayı almaktadır Melekler, Allahu Teâlâ'nın ikramına mazhar olmuş, değer verdiği kullarıdır. İlâhî mesajların Allah Teâlâ'dan insanlara ulaştırılmasında bir aracı görevi üstlenmişlerdir. Dolayısıyla kitaplara ve peygamberlere îmân eden kişi meleklere de îmân etmek zorundadır. Zira, ilâhî emir ve yasakları içeren vahiyleri peygamberlere ulaştıran da nihayetinde bir melektir.

Akâid ilminde meleklere îmân etmek Allah Teâlâ'nın varlığına ve birliğine îmân etmekten ayrı tutulmamış, Kur'ân ve hadislerde[1] yer alan sarih ifadeler ile 'inanılması zorunlu olan hususlar (zarûrât-ı dîniyye)' arasında sayılmıştır.

Varlığına îmân ettiğimiz meleklerin özelliklerini ve görevlerini âyet-i kerîmeler ve sahih hadislerden çıkarımlarda bulunmak sûretiyle şu şekilde ifâde edebiliriz: İnsanın hammaddesi toprak, cinlerinkiyse yalın bir alev/ateştir. Melekler ise insanlar ve cinlerden farklı olarak nurdan yaratılmışlardır.[2] Aynı zamanda meleklerin yaratılışının insanlardan önce olduğu da insanın yaratılışı esnâsında Allah Teâlâ'nın meleklerle konuşmasından anlaşılmaktadır.[3]

[1] Bakara 2/285; Nisa 4/136; Buhârî, *İman*, 37; Müslim, *İman*, 1.
[2] Müslim, Zühd, 60.
[3] Bakara 2/30-34; Hicr 15/28-29.

Bununla berâber meleklerin gaybı bilmeleri söz konusu değildir. Onlar yalnızca Allahu Teâlâ'nın onlara bildirdiği kadarını bilebilirler. Bu husus Hz. Âdem'in yaratılışı esnâsında Allahu Teâlâ ile meleklerin konuşmalarının anlatıldığı âyet-i kerîmelerde ifâdesini bulmuştur: "Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi. Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra onları önce meleklere arz edip: Eğer siz sözünüzde sâdık iseniz şunların isimlerini bana bildirin, dedi. Melekler: Yâ Rabbi! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alîm ve hakîm olan ancak sensin, dediler." [4] Meleklerin insanlar gibi yiyip içmedikleri âyet-i kerîmelerle sâbittir.[5] Elleri ve birden fazla kanatlarının olduğu,[6] yerine getirdikleri görevleri sebebiyle cüsselerinin iri ve kendilerinin güçlü oldukları da âyet-i kerîmelerde belirtilmiştir.[7]

Allah'ın razı olmadığı hiçbir kişiye tevazu göstermezler. Onlar ne ile emrolunmuş iseler, onunla iştiğal ederler ve daima zikir halindedirler. Onların zikirleri bizim nefesimiz kabilindedir.

[4] Bakara 2/30-34.
[5] Hûd 11/69-70; Zariyat 51/24-28
[6] En'am 6/93; Fatır 35/1
[7] Necm 53/5; Tahrim 66/6; Tekvir 81/20.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

- **el-Kerîm** ﴿الْكَرِيمُ﴾

Sözlükte "cömert olmak, iyi, ahlâklı, asil ve değerli olmak" anlamındaki kerem (kerâmet) kökünden sıfat olan kerîm "yaratılıştan cömert olan, insanın şerefiyle bağdaşmayan her türlü şeyden arınmış bulunan" demektir.

"Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki, Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir."

[Neml, 27/40]

- **er-Rakib** ﴿الرَّقِيبُ﴾

Sözlükte "gözetlemek, kontrol etmek; beklemek, intizar etmek" anlamındaki rakb (rukūb, rekābet) kökünden türeyen rakīb kelimesi "gözetleyip kontrol eden" demektir.

"Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."

[Nisâ 4/1]

- **el-Mucib** ﴿الْمُجِيبُ﴾

Sözlükte "kesmek; birinin susmasını sağlamak" anlamındaki cevb kökünün "if'âl" kalıbından (icâbet) sıfat olan mücîb "dua ve dileklere olumlu cevap veren" mânasına gelir.

"O halde O'ndan mağfiret isteyin; sonra da O'na tevbe edin. Çünkü Rabbim (kullarına) çok yakındır, (dualarını) kabul edendir."

[Hud, 11/61]

İMAN DAVASI

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمِينُ

"Resûlüm! Onu Ruhu'l-Emin (Cebrail) uyarıcılardan olasın diye, apaçık Arap diliyle senin kalbine indirmiştir."

[Şuarâ 26/193]

Meleklerin erkeklik ve dişilik özellikleri yoktur. Meleklerin cinsiyetlerinin olmadığını, müşriklerin onlara dişilik isnâd etmelerine karşı Zuhruf sûresinde verilen şu cevap açık bir şekilde durumu izah etmektedir: 'Onlar, Rahmân'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Acaba meleklerin yaratılışlarını mı görmüşler? Onların bu şâhitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir.'[8]

Melekler, insanlar ve cinler gibi nankör olmayıp asla Allahu Teâlâ'ya isyân etmezler. Günah işlemeyen, onurlandırılmış ve mâsum varlıklar oldukları ifâde edilen melekler, ,her işlerini Allahu Teâlâ'nın emriyle yerine getirirler. Hangi işle uğraşırsa uğraşsınlar tabiattaki diğer varlıklarla birlikte Allahu Teâlâ'yı yüceltmeyi, O'na (cc) secde etmeyi ihmâl etmez, Allahu Teâlâ'ya itâat ve ibâdette en ufak bir kusur göstermezler. Bu tutumları insanlara örnek olacak niteliktedir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de meleklerin mü'minler için duâ ve istiğfarda bulundukları,[9]Allah Teâlâ ile berâber Peygamber Efendimiz'e (sas) salât ve selâm getirdikleri, îmân eden insanların da Hz. Peygamber'e (sas) salavat getirmeleri ve tam bir teslîmiyetle O'na selâm vermeleri emredilir.[10]

Kur'an ve Hadislerde Adı Geçen Melekler ve Özellikleri

Kur'ân-ı Kerîm'de meleklerin sayıları ve türlerinin bilinemeyeceği ve bunun bir imtihan vesîlesi olduğu belirtilirken,[11] dört büyük melekten biri olan ve vahiy getirmekle görevli Cebrâil'e (as) 'Cibrîl, Rûhu'l-kudüs, Rûhu'l-emîn, Rûh ve Resûl'

İMAN HAKÎKÂTLERİ

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَآبَّةٍ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۝ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۝

"Göklerde bulunanlar yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler. Onlar, üzerlerinde hâkim ve üstün olan Rablerinden korkarlar ve emrolundukları şeyleri yaparlar."

[Nahl 16/49-50]

[8] Zuhruf 43/19; Ayrıca bkz. Saffat 37/149-150.
[9] Mü'min 40/7-9; Şura 42/5.
[10] Ahzab 33/56.
[11] Müddessir 74/31.

şeklinde beş değişik isimle atıfta bulunulmuş ve kendi adıyla da 3 defa zikredilmiştir.[12] Hz. Cebrâil'in kimi zaman güzel bir insan şeklinde ve birkaç kez sahâbeden Dihye b. Halîfe'nin (ra) sûretinde Hz. Peygamber'e (sas) vahiy getirdiği; onun şahsında mü'minlere abdest, namaz, kurban, hac gibi ibâdetlerin içeriği ve nasıl uygulanması gerektiği hakkında bilgiler verdiği; itikâdî, fıkhî ve ahlâkî konularda açıklamalarda bulunduğu, ashâbdan bazılarının da bunların bir kısmına şâhit olduğu hadîs-i şeriflerde bildirilmiştir.[13]

Kur'ân-ı Kerîm'de ismiyle anılan meleklerden biri de Hz. Mikâil'dir. Hz. Mikâil (as), insan da dâhil olmak üzere canlıların rızıkları, dolayısıyla yağmurların yağması ve bitkilerin gelişmesi gibi tabiatın işleyişiyle ilgili işlerle görevlidir.

Görevi kıyâmet günü sûra üfleyerek her canlının sonunun gelmesini ve hesap meydanında toplanmasını sağlamak olan melek de Hz. İsrâfil'dir. Dört büyük melekten sonuncusu olan Azrâil (as) hakkında ise Kur'ân âyetleri ve sahih hadislerde isminin geçtiği bir kayıt mevcut değildir.[14] Fakat Kur'ân-ı Kerîm'de kendisinden 'melekü'l-mevt/ölüm meleği' olarak bahsedilir.[15] Azrâil'in (as) görevi de bütün canlıların vakti geldiğinde canlarını almaktır. Fakat burada asıl fâil Azrâil değil Allah Teâlâ'dır. Can alma hâdisesi Azrâil'in (as) eliyle gerçekleşmiş olsa da Allah Teâlâ'ya nisbet edilir. Çünkü yaratan da öldüren de O'dur (cc).

Zikrettiğimiz dört büyük meleğin dışında isimleri bilinen birçok melek daha bulunmaktadır. Özellikle insanla alâkalı görevleri îfâ eden 'değerli yazıcı-

HZ. PEYGAMBER'IN (SAS) DUNYASINDA IMAN

Ebû Hureyre'den (ra) rivayetle, Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: "Cuma günü olunca mescidin kapılarından herbir kapıda melekler bulunur. Onlar mescide ilk gelenleri (birinci, ikinci, üçüncü diye) sırayla yazarlar. İmam mimbere oturunca sahifeleri dürerler ve saflar arasına gelip zikri (yani hutbeyi) dinlerler."

[Buhârî, *Bedü'l-Halk*, 21]

[12] Yusuf Şevki Yavuz-Zeki Ünal, "Cebrail" , DİA, VII, 202-204.

[13] Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 325; Müslim, Mesacid, 166, 167.

[14] Azrail kelimesinin muhtemelen İbranice olduğu ve bunun Vehb b. Münebbih gibi Yahudi asıllı sahâbilerin aktardığı bilgiler ile oluştuğu düşünülmektedir. Detaylı bilgileri için bkz. Klavuz, Ahmet Saim, "Azrail", DİA, IV, 350-351.

[15] Secde 32/11.

lar' adıyla Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan 'Kirâmen Kâtibin' melekleri işlediğimiz her ameli büyük küçük demeden kaydederler.[16] Bu kayda binâen kabirde insanı sorgulayacak olan melekler ise 'Münker ve Nekir' melekleridir.[17] Bunların dışında arşı taşıyan melekler, ulûhiyyet makâmına yakınlığı bulunan 'Mukarrabûn'[18] melekleri, gözetleyici melekler,[19] 'Hafaza/koruyucu' melekler, cennette insanları selâm ile karşılayacak bekçi melekler, cehennemliklere korku salan melekler,[20] cehennem meleklerini temsîl eden 'Mâlik'[21] adında bir melek ve cennet meleği olarak bilinen 'Rıdvan' adında bir melek olduğu âyet ve hadislerde yer almaktadır. Bunlarla birlikte insanlar için duâ ve istiğfarda bulunan, her dâim Allahu Teâlâ'yı tesbih eden, Allahu Teâlâ'nın orduları olarak nitelenen isimlerini bilemediğimiz birçok melek daha bulunmaktadır. Meleklerin Allâh'ın (cc) lütuf ve inâyetiyle Bedir'de olduğu gibi mü'minlere ve zor durumda kalanlara görünmeden destek verdiği,[22] mübârek gecelerde inip inananların oluşturduğu mânevî barış ortamını paylaştıkları-[23]ve Kur'ân okunan ortamlara yüce kelâmı dinlemek için geldikleri[24] de âyet ve hadislerde aktarılan hususlardandır.[25]

> **Marifet Meltemi**
>
> "Salih ameller İslam'ın beş şartıdır. Salih amelleri yapmadan kalb selamette olmaz."
>
> ***İMÂM-I RABBÂNÎ (rh)***

Meleklere İmamın Önemi

Allahu Teâlâ'nın kuvvet ve kudretini görüyoruz. Meleklere îmân eden mü'min hangi zorlukla karşılaşırsa karşılaşsın Allah Teâlâ'nın hukûkuna saygılı, emrine itâatkâr olduğunda sayıca kendisinden kat kat üstün topluluklara karşı Allah Teâlâ'nın orduları/melekler tarafından desteklenerek gâlip geleceğini bilir. Şeytânın türlü desise ve oyunlarına karşı meleklerin kendisi için ne kadar

[16] İnfitar 82/11.
[17] Tirmizî, *Cenaiz*, 70.
[18] Nisa 4/172.
[19] Rad 13/10-11.
[20] Zümer 39/71-72; Tahrim 66/6; Müddessir 74/30-31.
[21] Zuhruf, 43/77.
[22] Âl-i İmrân 3/123-125; Enfal 8/9.12.
[23] Kadir 97/4-5.
[24] Buharî, *Fezailü'l-Kur'ân*,15.
[25] Özervarlı. M. Sait, '*Melek*', DİA, XXXIX, 40-42.

duâ ve niyazda bulunduğunu düşünerek bu iki görünmeyen varlık arasında mukâyese yaparak iyinin yanında ve iyilerin tarafında olmaya gayret gösterir. Yaratılan her şeyin bir denetleyicisi ve kollayıcısı olduğunun farkına vararak, cereyân eden her türlü tabiat olayının arkasında yüce bir kudretin olduğunu ve her şeyin bir hikmete binâen meydana geldiğini anlar.

Yalnız olduğunu düşünüp ümitsizliğe kapıldığında Allahu Teâlâ'nın şerefli yaratıklarının nerede olursa olsun kendisiyle birlikte olduğunu düşünüp problemler karşısında cesâret kazanır. Bedir'de de olduğu gibi meleklerini kullarına yardımcı kılar. Koruyucu varlık ile müsterih olma şuuruna erişir.

Sonuç itibariyle meleklere îman meselesinin insanın zihin dünyâsını meşgûl eden metafizik bir olgu gibi anlaşılarak sınırlandırılmaması gerektiği ve meleklere îmânın insanın dünyâ ve âhiretine dâir müsbet netîceler meydana getirdiğini getirdiğini, aynı zamanda kişinin bireysel ve toplumsal hayatının pek çok alanında olumlu tesirler icra ettiğini de ifade edebiliriz.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوٓا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِباًۜ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾

"Allah buyurdu ki: İki ilah edinmeyin! O ancak tek bir ilahtır. O halde yalnız benden korkun! Göklerde ve yerlerde olan O'nundur, din de yalnız O'nundur. O halde Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?"

[Nahl 16/51-52]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Şehadet Aşkı***

Abdullah b. Cahş'ın Uhud günü fedakârlığı ve mücadelesi oldukça ibretliktir. Sa'd b. Ebî Vakkas ile (ra) ile o gün savaştan önce aralarında geçen bir konuşmayı Sa'd şöyle aktarır: "Abdullah b. Cahş yanıma geldi ve şöyle dedi: "Gel, bir köşeye gidelim de Allah'a dua edelim. Sen benim duama "âmin" de, ben de senin duana "âmin" diyeyim.

Ben "Olur." deyince bir kayanın ardına gittik. Sonra ben dua etmeye başladım: "Allah'ım! Savaş sırasında karşıma güçlü kuvvetli bir düşman çıkar. Ben onu öldüreyim ve üzerindeki kıymetli eşyaları ganimet olarak alayım.

Ben duamı bitirince Abdullah "Âmin" dedi ve kendi duasına başladı:

"Ya Rabbi! Savaş meydanında karşıma güçlü, kuvvetli bir düşman çıkar. Ben onunla çarpışayım. O beni öldürsün. Burnumu ve kulaklarımı kessin. Yarın Senin huzuruna çıktığımda, Sen bana: 'Ey kulum, burnun ve kulakların nerede, burnun ve kulakların neden kesildi?' dediğinde, ben 'Senin ve Resûlü'nün rızası için kesildi.' diyeyim." Abdullah'ın duası bittiğinde, söz verdiğim için "Âmin" demek zorunda kaldım.

Nihayet savaş başladı. İki taraf kıyasıya savaşıyor, tam bir can pazarı yaşanıyordu. Abdullah, düşman saflarının ortasına dalmış cihad ediyor, ölüme meydan okuyordu. Savaşın iyice kızıştığı bir sırada elindeki kılıcı kırılıverdi. Kılıcı olmadan nasıl savaşabilirdi? Hemen Allah Resûlü'nün yanına gitti. Efendimiz, Abdullah'a bir hurma dalı vererek bununla savaşmasını emretti. Abdullah, hurma dalını eline aldığında dalın keskin bir kılıca dönüştüğünü hayranlıkla seyretti. Yeniden savaş meydanına döndüğünde elinde mucizevî bir kılıç tutuyordu.

Uhud Savaşı Müslümanlar için oldukça sıkıntılı geçti. Bir ara tamamen dağılan İslâm ordusu, ölmeyi yaşamaya tercih etmiş mukaddes mücahidler sayesinde toparlanarak müşriklere kesin bir zafer kazanma fırsatı vermedi. Düşman savaş meydanını terk ettiğinde Sa'd b. Ebî Vakkas, Abdullah b. Cahş'ın paramparça edilen vücudu ile karşılaştı. Abdullah, Ebû'l-Hakem b. Ahnes b. Şerik tarafından şehid edilmiş, burnu ve kulakları kesilmişti. Etrafa baktığında bir ağacın dalına asılan bir ipin ucundaki burnu ve kulakları gördü. Müşrikler Nahle Seriyyesi'nin kahraman komutanının vücudunu, parmaklarını, burnunu ve kulaklarını doğrayarak intikam almışlardı. Abdullah'ın duası kabul olmuş, Allah yolunda şehid olmuştu. Sa'd bu hadiseyi anlatırken, "Abdullah b. Cahş'ın duası, benim duamdan daha hayırlıydı." derdi.

[Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 291]

❁ KÂMİL İNSAN ❁

• ***Her şey Allah'ı (cc) Zikrediyor!***

Birgün hocası Üftâde Hazretleri (1490-1581), mürîdleri ile beraber bir kır sohbetine çıkmıştı. Emri üzerine bütün dervişler, kırın en güzel yerlerini dolaşarak hocalarına birer demet çiçek getirdiler. Ancak Kadı Mahmûd Efendi'nin elinde sapı kırılmış solgun bir çiçek vardı sadece. Diğerlerinin neş'eyle elindekileri hocalarına takdîminden sonra Kadı Mahmûd, boynunu bükerek bu kırık ve solmuş çiçeği Üftâde Hazretleri'ne takdim etti.

Üftâde Hazretleri, diğer mürîdânın meraklı bakışları arasında sordu: "Evlâdım Mahmûd! Herkes demet demet çiçek getirdikleri halde, sen niçin sapı kırık solgun bir çiçek getirdin?.."

Kadı Mahmûd, edeble başını önüne indirerek cevap verdi:

"Efendim! Size ne takdim etsem, azdır.! Ancak hangi çiçeğe koparmak için elimi uzattıysam onu "Allâh Allâh" diyerek Rabbi'ni tesbîh eder bir halde buldum. Gönlüm onların bu zikirlerine mânî olmaya râzı olmadı. Çaresiz ben de elimdeki şu tesbîhine devam edemeyen çiçeği getirmek zorunda kaldım!"

Bu güzel ve mânâ dolu cevaba son derece memnûn olan Üftâde Hazretleri'nin dilinden o anda: "Hüdâyî, Hüdâyî.. Evlâdım! Bundan sonra ismin Hüdâyî olsun!.. Ey Hüdâyî! Bu kır gezisinden yalnız sen nasîblenmişsin.." ifâdeleri döküldü.

Böylece Kadı Mahmûd, Hüdâyî oldu. Zîrâ o, artık kâinâttaki esrâr-ı ilâhiyyeye ve kudret akışlarına âşinâ olmuştu. Âdetâ kâinât, kendisine sırlarını açan canlı bir kitap hâline gelmişti.

Bundan böyle Hüdâyî diye anılan Kadı Mahmûd Efendi, hâiz bulunduğu üstün ve müstesnâ mânevî mertebesi dolayısıyla hürmeten ismine "Azîz" sıfatı da ilâve edilerek Azîz Mahmûd Hüdâyî diye yâd olundu.

Azîz Mahmûd Hüdâyî (1541-1628)

Osmanlı devri İstanbul velîlerinin büyüklerindendir. Asıl adı Mahmûd'dur. "Hüdâyî" ismi ve "Azîz" sıfatı kendisine sonradan verilmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri'nin neslinden olup, "seyyid"dir Koçhisar'da doğmuş, çocukluğu Sivrihisar'da geçmiştir. Gerek eserleri, gerekse sohbet, irşâd, vaaz ve nasîhatleri ile ümmet için bir feyiz kaynağı olmuştur.

PEYGAMBERLERE İMAN

Kur'ân İklimi

﴿آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللّهِ وَمَلآئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ وَقَالُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾

Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır" dediler.

[Bakara 2/285]

Nebevî Seda

عَنْ جَابِرٍ ، قَالَ : أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْمُوجِبَتَانِ ؟ قَالَ : " مَنْ مَاتَ لا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ ، وَمَنْ مَاتَ يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ النَّارَ"

Cabir'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber'e (sas) bir zat gelerek ya Resûlullah cennet ve cehennemi icab ettiren iki şey nedir diye sordu? Resûlullah (sas): "Her kim Allah'a hiçbir şeyi şerik/ortak koşmayarak ölürse cennete girer ve her kim ona bir şeyi şerik/ortak koşarak ölürse cehenneme girer." buyurdular.

[Müslim, *İman*, 151]

PEYGAMBERLERE İMAN

1. Nebî ve Resûl

Peygamber پیغامبر (peygām-ber/peyâm-ber) kelimesi Farsça olup sözlükte "haber getiren" demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de peygamber karşılığında nebî, resûl ve mürsel kelimeleri; peygamber göndermeyi ifade etmek için irsâl, ictibâ, ıstıfâ ve ba's kökünden fiiller kullanılır. Nebî sözlükte "haber veren; mertebesi yüksek olan; açık seçik yol" anlamlarına gelir. Resûl ve mürsel kelimeleri de "gönderilmiş kişi" mânasındadır.[1] Gerek nebî gerek resûl Kur'ân'da "Allah'ın buyruklarını ve öğütlerini muhataplara bildirmek üzere seçtiği elçi" anlamında, resûl ayrıca Allah ile peygamberleri veya diğer bazı yaratılmışlar arasında elçilik yapan melekler hakkında kullanılır.

"(Resulüm!) Kitap'ta İsmail'i de an. Gerçekten o, sözüne sadıktı, resul ve nebi idi." [2]

2. Vahiy ve Geliş Şekilleri

Vahiy Yüce Allah'ın peygamberleri ile doğrudan veya vasıtalı olarak konuşmasıdır. Bu konuşmanın oluş şekli birbirinden farklıdır. Kur'ân-ı Kerim'de bu durum şu ayetle dile getirilmiştir.

"Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyedir. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir." [3]

---

[1] İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, "nebe", "nbv", "rsl" maddeleri.
[2] Meryem 19/54.
[3] Şûrâ 42/51.

Vahiy çeşitleri olarak şunları söyleyebiliriz:

a. Doğru Rüyalar

Vahiy, bazen uykuda görülen ve görüldüğü gibi tahakkuk eden rüyalar şeklinde gelirdi. Bu rüyalara "rüya-ı sadıka / sadık rüya" adı verilmektedir. Peygamber'in (sas) gördüğü bu rüyalar daha sonraları kendisine zahir olurdu. Hz. Aişe, "Peygamber, hiç bir rüya görmezdi ki, sabah aydınlığı gibi apaçık zuhur etmesin"[4] diyerek bu rüyalara ışık tutmaktadır.

b. Cebrail'in Getirmesi

Vahiy meleği, Cibril Hadisi'nde[5] olduğu gibi insan suretine girerek, vahiy olunacak şeyi bildirirdi. Cebrail'in bazı vakitlerdee ashâbdan Dihye b. Hanife'nin suretine bürünerek vahiy getirdiğini birçok sahâbî nakletmektedir. Vahyin en kolay ve en meşakkatsiz şekli budur.

c. Vasıtasız Vahiy

Böyle bir konuşmada arada hiç bir vasıta yoktur. Namazın farz oluşu bu yolladır. [6] Vahyin bu yoluyla ilgili olarak Nisâ suresi 164. ayeti zikredilebilir:

"Allah, Musa ile gerçekten konuştu."

[4] Buhârî, *Bedü'l-Vahy,* 1; Müslim, *İman,* 252.
[5] Buhârî, *İman,* 37; Müslim, *İman,* 1.
[6] Müslim, *İman,* 279.

ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

اَسْمَاءُ الْحُسْنَى

• **el-Vâsi'** ﴿اَلْوَاسِعُ﴾

Sözlükte "bir nesne bir şeye geniş gelmek, onu içine alıp kapsamak; güç yetirmek" anlamlarındaki سع se'a (si'a) kökünden türeyen vâsi' "bir şeyi içine alacak şekilde geniş olan; güç yetiren" demektir. Terim olarak "ilmi, rahmeti ve kudreti her şeyi kuşatan" diye tanımlanabilir. Lügat âlimleri kelimenin kökünden hareketle vâsi' ismine "her türlü isteğe karşı ihsan ve lütüfkârlığı yeterli olan, ilmi her şeyi kuşatan, rızkı bütün yaratılmışlara yayılan ve rahmeti her şeyi kapsayan" manası vermişlerdir.

• **el-Vedûd** ﴿اَلْوَدُوْدُ﴾

Sözlükte "sevmek, muhabbet etmek" anlamındaki ودّ vüdd kökünden türemiş mübalağa bildiren bir sıfat olan Vedûd "çok seven, çok sevilen" demektir. Esmâ-i Hüsna'dan biri olarak "Salih kullarını çok seven ve onlar tarafından çok sevilen" manasına gelir.

"Rabbinizden bağışlanma dileyin; sonra O'na tövbe edin. Muhakkak ki Rabbim çok merhametlidir, (müminleri) çok sever."

[Bakara 2/115]

• **el-Hakîm** ﴿اَلْحَكِيْمُ﴾

Sözlükte "iyileştirmek amacıyla menetmek, düzeltmek, hükmetmek" anlamına gelen حكم hüküm mastarından sıfat olup "hüküm ve hikmet sahibi" demektir. Sözlük açısından hikmete verilebilecek çeşitli manalara paralel olarak hakîmin anlamı da zenginleşmektedir Kelimenin kökünde bulunan temel manadan hareketle hakîmi "kendisini gerçek dışı bilgilerden ve nefsanî arzulardan alıkoyan, düşünce istikametine ve davranış selâmetine sahip bulunan kimse" diye tanımlamak mümkündür

"Göklerde ve yerde olanların hepsi, mülkün sahibi, eksiklikten münezzeh, azîz ve hakîm olan Allah'ı tesbih eder."

[Cuma 62/1]

İMAN DAVASI

قُل لَّن يَنفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِن فَرَرْتُم مِّنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذًا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا

(Resulüm!) De ki: "Eğer ölümden yahut öldürülmekten kaçıyorsanız bilin ki, kaçmak size fayda vermeyecektir; kaçsanız bile az bir zamandan fazla yaşatılmazsınız."

[Ahzâb, 33/16]

d. Çıngırak Sesi Şeklinde Gelen Vahiy

Peygamberimiz çan sesine benzeyen bir ses duyardı. Vahyin en ağır şekli budur. Vahyin bu şekli tehdit ve vaat ihtiva eden ayetlere özgüdür. Bu şekildeki vahyi Resûlullah (sas) şöyle anlatıyor:

"Bazen çıngırak sesine benzeyen bir sesle gelir. Böylesi bana en ağır olanıdır."[7]

Böyle bir vahyin geliş anında Peygamber (sas) titrer, terler ve rahatsız olurdu. İbn Abbas'tan rivayet edilen bir hadiste Resûlullah'ın (sas) ayetleri zabt etmekte zorluk çektiği, dudaklarını kımıldattığı zikredilmektedir. Allah (cc), Peygamberine: "Vahyi çabucak alması için dilini kıpırdatma, onu toplamak ve kıratını sabit kılmak bize aittir. Öyle ise sana Kur'ân okununca sen onun kıratına uy."[8] uyarısında bulunmuştur. Bu ayetin nazil olmasından sonra Resûlullah (sas), Cebrail'i (as) dinler, onun gidişinden sonra onun gibi okurdu.

3. Peygamberlik İhtiyacı

İMAN HAKÎKÂTLERİ

انظُرْ كَيفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّهِ الكَذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا

Bak, nasıl da Allah üzerine yalan uyduruyorlar; apaçık bir günah olarak bu (onlara) yeter!

[Nisa 4/50]

Din, Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla insanların dünyada refah, ahirette felaha ulaşmaları için gönderdikleri ilkeler bütünüdür. Hz. Âdem'den bu yana, evrenin yaratıcısı olan Allah, farklı zaman ve mekânlarda, farklı toplumlara, dünya hayatına bir tertip ve düzen, ahiret hayatına da bir hazırlık olması için peygamberleri aracılığıyla emir ve nehiylerini göndermiştir. Diğer bir ifadeyle temel inançları ve esasları bakımından din birdir; bütün peygamberlerin tebliğ ettiği ortak akaid aynıdır. Dinin asılları sabittir,

[7] Buhârî, *Bedü'l-Vahy*, 1-2; Müslim, *Fedâil*, 87.

[8] Kıyamet 75/16-18.

değişiklik yoktur, fakat farklı zaman ve mekânlarda farklı peygamberlerce onun uygulamasında ve ibadetlerinde farklılıklar olmuştur.

İnsanlar, dünya ve ahiret mutluluğunu peygamberlerin dediklerine ve uygulamalarına bakarak elde edebilirler. Peygamberlerin gönderilmesindeki maksat budur. Dünya hayatıyla ilgili helal ve haramların neler olduğu, sosyal hayatta erdemli davranışların neler olduğu hususlarında da peygamberler toplumlara en güzel örneği teşkil etmişlerdir.[9] Peygamberler, uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderildikleri için insanların Yüce Yaratıcılarına karşı bir mazeretleri de kalmayacaktır. Dünyadaki yaşantımızın huzurlu ve güvenli olması için bunları bilmemiz gereklidir. Ahiretle ilgili mutluluğun elde edilmesine gelince, iman edip, iyi işler yapanları cennet ve sevapla müjdeleyen; inanmayanlar ve kötü işler yapanları ise cehennem ve ceza ile korkutanlar da peygamberlerdir. Hangi işlerin insanı cennete, hangilerinin cehenneme götüreceğini peygamberler insanlara açıklamışlardır.

4. Peygamberliğin İspatı

Peygamberlerin varlığı, dahası tüm iman esaslarının varlığı ve ispatı doğrudan doğruya Allah'ın varlığı ile ilgilidir. Allah'ın varlığı bir şekilde zihinlerde ve kalplerde yerleşmeye başladığında, etrafındaki tüm varlıkların O'nun bir eseri olduğunu ve eser sahibinin de hiç bir zaman yarattığı eseri başıboş ve hiçliğe mahkum etmeyeceğinden dolayı bir şekilde onlar ile özellikle şuurlu varlıklarıyla bir irtibata geçmesi aklen mümkün ve dahi bir noktada zaruri olmaktadır. Dolayısıyla Allahu Teâlâ'nın şahşeri olan insan türü ile iletişimi vahiy aracılığı ve peygamberler yoluyla olmaktadır. Ayrıca imtihan dünyası olan bu diyarda, insan belki aklı ile yaşamını sürdürmeninin pek çok yolunu bulabilir, ancak ahiret hayatı ve sonrası için neler hazırlaması gerektiği ve Yaratıcı'nın kendisinden

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Şeddad b. Evs'ten rivayetle Resûsullah (sas) bir gün şöyle buyurdu: Efendimiz (sas) bir gün şöyle buyurdu: "Ümmetim hakkında iki şeyden korkuyorum: Gizli şirk ve gizli şehvet." Sahâbe, dehşete kapıldı ve sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Senden sonra ümmetin Allah'a ortak mı koşacak?" Efendimiz (sas) buyurdular ki: "Evet, ama onlar Güneş'e, Ay'a, taşa ve puta tapmayacaklar. Fakat amelleri ile gösteriş yapacaklar!"

[Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, IV, 124]

[9] Ahzâb 33/21.

ne beklediğini ancak O'nun iletmesi ile anlayabilir. Bu iletim/iletişim ise ancak vahiy ve peygamberler aracılığıyla gerçekleşebilirdi ve öyle de olmuştur tarih boyunca. "Karıncayı emirsiz, arıyı ya'subsuz bırakmayan kudret-i ezeliye, elbette beşeri de nebisiz bırakmaz" vecizesindeki hakikati de düşündüğümüzde nebi/peygamberlik müessesinin zarureti de gün gibi aşikar olmaktadır..

Marifet Meltemi

Peygamberlik çalışmakla ve çok ibadet etmekle ele geçmez. Ancak Allah(c.c)'ın seçmesi ile olur.'

İMÂM-I RABBÂNİ (rh)

Düşünce tarihinde Brahmanların, "insan aklının doğruyu ve yanlışı peygamberlere muhtaç olmadan bulabileceği"[10] şeklinde ortaya attıkları iddia günümüzde değişik isimler altında insanların zihninde varlığını sürdürmektedir. Bu sebeple, Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğu, "Allah'ın peygamber göndermesi mümkündür, akıl bunu kabul eder" demiş, bunun delili olarak da, "Yüce Allah'tan kullarına emir ve yasakların açıklaması, akılların idrak edemeyeceği dünya ve ahiret saadetine dair hususları onlara bildirmesi muhal değildir, hatta bu hikmettir" tezini ortaya atmışlardır.[11]

Olağanüstü Haller

Peygamberlere iman bahsinde üzerinde durulması gereken önemli bir konu da olağanüstü haller olarak da ifade edebileceğimiz mucize realitesidir. Mucize konusu bir sonraki derslerimizde detaylı bir şekilde ele alınacağından burada sadece mucizenin peygamberliğin ispatı ile ilgili olan kısmına bir giriş yapılacaktır.

Olağanüstü halleri anlayabilmek için, olağan durumu nedir ona biraz bakmakta fayda vardır. Evrendeki olaylar bir takım evrensel kanunlar ile cereyan etmektedir. Bunları genel olarak fiziksel (cansız varlıklar: hava, su, toprak ateş, atomlar ve elementle vs) ve biyolojik (canlılar: bitkiler, hayvanlar ve insanlar) yasalar olarak iki ana katagoride sınıflandırmak mümkündür. Bu yasalar, evrensel bir özellik taşımalarına rağmen mutlak ve zorunluluk ifade etmezler.[12] Zira bu kanunların koyucusu ve koruyucusu olan Yüce Allah, mutlak irade sahibidir ve kendi kanunları üzerinde mutlak otorite ve iradeye sahiptir. Dolayısıyla dile-

[10] Gölcük, Şerafettin-Toprak, Süleyman, *Kelâm*, 265.
[11] Sâbûnî, el-Bidâye, s. 45; Bakillânî, *Kitâbü't-Temhîd* s. 130.
[12] İzmirli, İsmail Hakkı, *Cevabu's-Sedid*, s. 37; Detaylı bilgiler için bkz. E. Boutroux, *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında* (trc. Hilmi Ziya Ülken), İstanbul 1988

diği zaman bu kanunlarda bir değişim ve değişiklik yapar. İşte mucizeler olarak nitelendirdiğimiz bu olağanüstü haller, Yüce Allah'ın külli iradesinin bir tecellisi olarak, aynı zamanda göndermiş olduğu peygamberlere olan desteği ve ispatı olarak meydana getirilen gerçek olaylardır. Burada dikkat edilmesi gereken husus değişmez olanın kanuniyet değil, irade olduğudur.[13]

Olağanüstü haller kategorisinde mevzusu geçen bir başka kavram ise keramettir. Genel olarak "ümmetin salih kullarına yapılan bir ihsan/ikram-ı ilahi" olarak tanımlanan keramet ve benzeri olağanüstü haller bir kaç kategoride incelenmektedir:

A. Müminlerde Olanlar

1. İrhâs

Peygamberlik görevi verilmeden önce peygamberlerde görülen olağanüstü haller olup, daha sonra bu kimsenin peygamber olacağına delil sayılır. Hz. İsa'nın beşikte konuşması ile siyer ve hadis kaynaklarında aktarılan rivayetlere göre Hz. Peygamber'i (sas) küçükken bir bulutun takip etmesi, bazı vakitlerde bir kısım ağacın selam vermesi ile taşların dile gelmesi gibi hadiseler irhâs olarak adlandırılmıştır.

2. Keramet

Peygamberler dışında Allah'ın salih kullarından bazılarında görülen ikram/ihsan-ı ilahi kabilinden sayılabilecek olan bir takım olağanüstü hallerdir.

Süleyman peygamberin veziri Asıf'ın; Yemen Melikesi Belkıs'ın taht ve tacını göz açıp kapayıncaya kadar getirmesi gibi. Bu olay Kur'ân'da şöyle anlatılır: "Nezdinde o kitaptan ilim bulunan biri; "Ben onu sana gözünü açıp kapamadan getireceğim." dedi. Süleyman tahtı yanında duruyor görünce dedi ki: "Bu, Rabbimin bir lütfudur. Şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğimi denemek içindir"[14]

3. Maûnet

Amelleri ve ahlâkı güzel olan bazı mümin salih kullarda, bir iddiaya dayanmaksızın zuhur eden olağanüstü hallerdir. Bazı mü'minlerin büyük sıkıntı ve musibetlerden hiç beklenmedik bir şekilde kurtulması, kolaylıkla maişet teda-

[13] Cürcanî, *Ta'rifât*, s. 219.
[14] Neml 27/40.

rik edilmesi, büyük bir tehlikenin kolayca atlatılması gibi haller, yüce Allah'ın bu kullara lütuf ve ihsanıdır.

B. Kâfirlerde Olanlar

Bir takım olağanüstü hallerin görünmesi sadece mü'min kullara has değildir. Bazen kafir ve isyankarlarda da farklı düzeyde bir takım olağanüstü hallerin görüldüğü rivayet edilir. Bunlar istidrac ve ihanet olarak iki grupta incelenir:

1. İstidrac

Küfrü ve isyanı açık olan kimselerin elinden, kendi arzularına uygun olarak zuhur eden harikalardır. İstidrâc, sözlükte; "bir şeyi derece derece çıkarmak veya indirmek" demektir. Bir terim olarak ise; bir insanın günahını arttırdıkça ve azgınlığını devam ettirdikçe Allah'ın ona nimet kapılarını açması, onu dünyevî nice izzet, ikbal ve makamlara çıkarmasıdır. Bu kimse bütün bu başarıları kendi kahramanlığına ve çalışmasına bağlar. Allah'a şükredip, tövbe etmeyi ve tevazuu unutur. Gurur ve kibir içinde isyanı artar ve âhiret yurdundaki durumu giderek kötüleşir. Ansızın ecel gelince şiddetli azapla yüz yüze gelir.

2. İhanet

Küfrü ve isyanı açık olan kimsenin elinden, kendi isteğinin aksine zuhur eden harikadır. Peygamberlik iddiasındaki yalancı Müseyleme'nin mucize olsun diye suyunu çoğaltmak üzere içine tükürdüğü kuyunun suyu tamamen kurumaması durumu buna işarettir. Aynı zamanda bu durumlara "hızlân" da denir.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.

[Enfâl 8/75]

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***Bir Kısmı Kâfir, Ber Kısmı Mü'min***

Zeyd b. Halid el-Cüheyni'den rivayetle: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hudeybiye'de, bize, geceleyin yağan yağmurun peşinden sabah namazı kıldırmıştı. Namazı bitince cemaatin önüne geçti ve:

"Rabbinizin bu gece bana ne buyurduğunu biliyor musunuz?"

Sahâbe: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler.

"Rabbim buyurdu ki: "Kullarımdan bir kısmı mü'min, bir kısmı kâfir olarak sabahladı. 'Allah'ın rahmet ve bereketi ile bize yağmur yağdı' diyen; Bana inanmış, yıldızı inkâr etmiş olur. 'Falan ve filan yıldızın batıp doğması ile üzerimize yağmur yağdı diyen de, Beni inkâr etmiş, yıldıza inanmış olur."

[Buhârî, *Ezan*, 156]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Gerçek Kadı***

Ömer b. Hattab bir at almak için pazarlığa girişti atı denemek için atın üzerine bindi. O sırada at düştü ve topallamaya başladı. Bunun üzerine Ömer (ra), atın sahibine "Atını al!" dedi. Adam, "Hayır, almam." dedi. Ömer (ra) "Aramızı bulacak bir hakem seç." dedi. Adam: "Şüreyh hakem olsun" dedi. Ömer ile atın sahibi Şüreyh'in yanına gittiler ve hakem olmasını istediler. Şüreyh, Ömer'e: "Ey Emiru'l-Müminîn! Satın aldığını al. Yoksa aldığın gibi geri getir." dedi Ömer: "Kadılık ancak bu şekilde olur." diyerek Şüreyh "Seni Kûfe'ye kadı tayin ettim." dedi.

[İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 237]

Ebû Ümeyye el-Kadı Şüreyh b. el-Haris b. Kays el-Kindi el-Kûfî (v. 80/699)

Tabiîn döneminin önde gelen fakih ve kâdısıdır. Hz. Ömer devrinde Kûfe'ye kadı tayın edilmiş, yaklaşık 60 yıl boyunca Hz. Osman, Hz. Ali ve Hz. Muaviye dönemlerinde Kûfe'de kadılık görevini üstlenmiştir.

Suffa Meclisleri
AKÂİD DERSLERİ

[17-32. DERSLER]

Kâmil İman Kâmil İnsan

Akaid Yılı
HİCRİ 1438

SİYER YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

17. DERS
Peygamberlerin Mûcizeleri 5
18. DERS
Son Peygamber Hz. Muhammed'in (sas) Mûcizeleri 17
19. DERS
Peygamberlerin Özellikleri 27
20. DERS
Peygamberlerin Sıfatları 37
21. DERS
İlahi Kitaplara İman 47
22. DERS
İlahi Kitaplar Arasında Kur'ân'ın Yeri 59
23. DERS
Ahiret ve Kabir Hayatı 69
24. DERS
Kıyamet Alametleri 81
25. DERS
Öldükten Sonra Diriliş 91
26. DERS
Haşr ve Cennet 103
27. DERS
Cehennem 117
28. DERS
Şefaat 127
29. DERS
Kadere ve Kazaya İman 137
30. DERS
Hidayet ve Dalâlet 145
31. DERS
Hayr ve Şer 155
32. DERS
Rızık ve Ecel 165
KAYNAKÇA 176

PEYGAMBERLERİN MÛCİZELERİ

Kur'ân İklimi

﴿وَأَقْسَمُوا بِاللّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءتْهُمْ آيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الآيَاتُ عِندَ اللّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءتْ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾

"Kendilerine bir mûcize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair kuvvetli bir şekilde Allah'a and içtiler. De ki: Mûcizeler ancak Allah katındandır. Ama mûcize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?"

[En'âm 6/109]

Nebevî Seda

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: مَا مِنَ الأَنْبِيَاءِ نَبِيٌّ إِلَّا أُعْطِيَ مِنَ الآيَاتِ مَا مِثْلُهُ أُومِنَ أَوْ آمَنَ عَلَيْهِ البَشَرُ، وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيتُ وَحْيًا أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيَّ، فَأَرْجُو أَنِّي أَكْثَرُهُمْ تَابِعًا يَوْمَ القِيَامَةِ

Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: *"Hiçbir peygamber yok ki, insanları inanmaya mecbur eden mucizeler kendisine verilmiş olmasın. Bana verilen ise (en büyük mucize ise) Allah'ın vahyettiği vahiydir. Ve ben kıyamet günü peygamberlerin içinde ümmeti en çok olanın ben olacağımı ümit ediyorum."*

[Buhârî, *İ'tisâm*, 1]

17. Ders

PEYGAMBERLERİN MÛCİZELERİ

A. MÛCİZE

Mûcize kelimesi "acz" kökünden ve if'al vezninden fail olup, bu kelimenin manası "insanı aciz bırakan iş" demektir.[1] Umum manadaki tarifi ise, "Yüce Allah'ın göndermiş olduğu elçilerin doğruluğunu insanlar nezdinde kanıtlamak için bir takım özel durumlara has yarattığı harikulade olaylardır" şeklindedir. Kur'ân'da mûcize kelimesi yer almamakla birlikte, "acz" kökünden çeşitli fiil ve sıfat kalıpları geçer. Ayetlerde peygamberlerin gerçek elçiler olduğunu kanıtlayan harikulade olaylar, çok defa "âyet (âyât)" kelimesiyle geçmektedir. Hadislerde de mûcize kelimesi görülmemekte, fakat "acz" kökünden türeyen çeşitli kavramlar sözlük anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimenin İslam ilim tarihinde ilk başlandığı dönemi, bazı araştırmacılar hicri 4. yy. olarak gösterirler.[2]

Allahu Teâlâ (cc) evvela kendi varlığını yani uluhiyyeti, sonra da peygamberler göndermek suretiyle dini insanlara tebliğ etmeyi yani nübüvveti; yine, peygamberlere gönderdiği, olağan beşer kuvvetinin çok çok üstünde olan, bilgi, marifet ve yetenekleri aşan, maddeye mahsus kurallara muhalif olan, harikulade olay denilen mûcizelerle ispatlamıştır. Bunun için denilebilir ki, peygamberlerin gösterdikleri mûcizeler hem uluhiyyete hem de nübüvvete isbat mevkiindedir. Yani peygamberlerin -Allah'ın izni ile- gösterdikleri mûcizelere inanan bir beşer, aslında iki önemli şeye inanmaktadır: Birincisi bu mûcizeyi kendisinde gösteren peygambere; ikincisi ve birincisinin asıl

[1] İbn Faris, *Mu'cemu'l-Mekayis fi'l-luğa,* Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994, s.738-739.
[2] Bulut, Halil İbrahim, "Mûcize" *DİA,* XXX, 350-351.

kaynağını teşkil eden, yani sebebin müsebbibi olan Allah'ın varlığına iman etmiş olmaktadır.

Mûcizeyle ilgili olarak üç şey incelenir: Birincisi mûcizenin şartları, ikincisi mûcizenin nasıl gerçekleştiği, üçüncüsü ise mûcizenin peygamberin doğruluğuna hangi yönden delalet ettiği.[3]

1. Mûcizenin Şartları

Bir olayın, imkan dahilindeki diğer tüm olaylardan sıyrılıp "mûcize" olabilmesi için, söz konusu diğer olaylardan ayrılması, bunun için de belli şartlarının olması gerekir.

1. Mûcize, Allah'ın fiili olmalıdır. Bunun şart koşulmasının nedeni şudur: Yüce Allah'ın tasdiki, kendisi yönünden olmayan bir şeyle gerçekleşmez. Mûcizenin peygamberlerin eli ile gerçekleşmesi, Allah'ın fiili ile olduğu hakikatini değiştirmez.

2. Mûcize, olağan dışı yani tabiat kanunlarına muhalif olmalıdır.

3. Mûcize, peygamberin güç yetirdiği bir şey olmamalıdır.

4. Mûcize, peygamberlik iddia eden kimsenin elinde açığa çıkmalıdır.

[3] Cürcanî, Seyyid Şerif, *Şerhu'l-Mevâkıf*, (Mevâkıf Şerhi), Çev. Ömer Türker, Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı, İstanbul 2015, III, 398.

Esmaü'l Hüsna

• el-Mecîd ﴿الْمَجِيدُ﴾

Sözlükte "asil, şerefli ve seçkin olmak" anlamındaki "mecd (mecâde)" kökünden türeyen mecîd "asil, şerefli, cömert olan" demektir. Mecîd ve bununla birlikte esma-i hüsnâ listesinde yer alan el-Mecîd Allah'a nisbet edildiğinde "yetkinliğin karşıtı olan her türlü nitelikten münezzeh, lütuf ve ikramı bol" anlamına gelir.

"(Melekler) dediler ki: Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur."

[Hûd 11/73]

• el-Bâis ﴿الْبَاعِثُ﴾

Sözlükte "harekete geçirmek, bir tarafa yöneltip göndermek, bir işle görevlendirmek; uykudan uyandırmak, diriltmek" gibi manalara gelen "ba's" kökünden türemiştir. Esma-i hüsnâdan biri olarak daha çok "ölüleri dirilten" anlamında kullanılır ve fiili sıfatlar grubu içinde yer aldığı kabul edilir.

Bâis kelimesi Kur'ân'da geçmemekle birlikte aynı kökten türeyen elliyi aşkın çeşitli kelime Allah'a nisbet edilmektedir.

"(İnsanlar!) Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir. Unutulmasın ki, Allah her şeyi bilen ve görendir."

[Lokmân 31/28]

• eş-Şehîd ﴿الشَّهِيدُ﴾

Sözlükte "bir şeyin mahiyetine vakıf olmak, onu bilmek, sözle ifade etmek" anlamındaki "şehadet" kökünden türeyen "şehîd","kesin olarak bilen, bildiğini haber verme konusunda güvenilen kimse" demektir. Bu kelime Allah'a nisbet edildiğinde "her şeyi gözetlemiş gibi bilen, hiçbir şey ilminden gizli kalmayan" manasına gelir.
Şehadet kavramı yedi ayette fiil kalıplarıyla, iki ayette şâhid ve on dokuz ayette şehîd biçiminde Allah'a nisbet edilmiş, bir ayette zât-ı ilahiye ism-i tafdîl ile "en büyük şâhid" diye nitelendirilmiştir.

"De ki: Ey ehl-i kitap! Allah yaptıklarınızı görüp dururken niçin Allah'ın âyetlerini inkâr edersiniz?"

[Âl-i İmrân 3/98]

İMAN DAVASI

لَّقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَن يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَن فِي الأَرْضِ جَمِيعًا وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاء وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

"Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesîh'dir" diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: "Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir (O'na kim bir şeyle engel olabilecektir)! Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam manasıyla kadirdir."

[Mâide 5/17]

5. Mûcize, peygamberin peygamberlik iddiasına uygun olmalıdır. Buna göre eğer peygamber "benim mûcizem ölüyü diriltmek" dese ve söz gelimi dağı kaldırmak gibi başka bir mûcize gösterse bu, onun doğruluğuna delil olmaz. Çünkü Allah'ın onu tasdiki yerine geçmez.

6. Mûcize, kendisinde gerçekleşen peygamberi yalanlamamalıdır. Buna göre peygamber, "Benim mûcizem bu kertenkelenin konuşmasıdır" dese ve kertenkele de onun yalancı olduğunu söylese bununla onun peygamberliğinin doğruluğu bilinmez, aksine yalancı olduğu inancı pekişir.

7. Mûcize, peygamberin peygamberlik iddiasından önce değil, sonra vuku bulmalıdır. Bunu nedeni şudur: Tasdikin iddiadan önce olması düşünülemez.

Bir olay yukarıda zikredilen bu şartları taşıyorsa şayet, mûcize olur ve dolayısıyla delil teşkil eder.Aksi durumda hem mûcize sayılmaz,hem de delil teşkil etmez.

İMAN HAKİKATLERİ

إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ

"Şüphesiz göklerde ve yerde inananlar için birçok ayetler vardır."

[Câsiye 45/3]

2. Mûcizenin Nasıl Gerçekleştiği

Mûcize, fail-i muhtar olan Allah'ın fiilidir. Yüce Allah mûcizeyi, kendi meşietiyle, tasdik etmek istediği kişinin elinde gösterir. Bunun sebebi, gönderdiği peygamberlerin peygamberlik iddiasına Allah'ın meşietinin taalluk etmesidir. Peygamberlikte istidat şart olmadığına göre, mûcize için de herhangi bir istidat şart değildir.[4]

3. Mûcizenin Peygamberliğe Delil Olması

Bir şeyin ehemmiyetinin büyüklüğü, o şeyin - inkarcılarının yanında -isbatının ve delilinin de büyük olmasını gerektirir. Nübüvvet denilen peygamberlik gibi ehemmiyeti beşer için fevkalade olan bir müessesenin, elbette ki isbatı ve delili de, ona nisbetle fevkalade olmalıdır.

Peygamberlik, Allah'ın bizzat seçtiği kulunu peygamberlikle şereflendirmesi ve seçilen bu peygamberin, gönderildiği topluma Allah'ın yardımı ile tebliğini ulaştırmasıdır. Allah tarafından yüce bir seçilmişlik üzerine kurulan bu müessese, elbette yine Allah'ın izni ve yardımı ile ayakta kalmalıdır. Peygamber ki Allah tarafından seçilmiştir ve peygamberliğini isbat için yine Allah tarafından fevkalade bir yardıma muhtaçtır. Mûcize, işte bu fevkalade yardımdır ve peygamberliğe en önemli delildir.

B. KUR'ÂN'DA MÛCİZE ÖRNEKLERİ

Hz. Peygamber'in (sas), *"Hiçbir peygamber yoktur ki, kendisine, insanların inanacağı kadar bir mûcize verilmemiş olsun."*[5] hadisine binaen, gönderilmiş her peygambere, peygamberliğinin delili için birtakım mûcizeler verilmiştir. Kur'ân'da bazı peygamberlerin bir takım mûcizeleri açıkça zikredilmiştir.

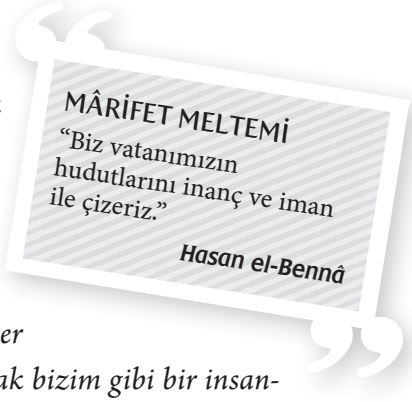
HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Suheyb-i Rûmî'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlüllah (sas) şöyle buyurmuştur: "Mü'minin işine şaşarım; çünkü onun işleri bütünüyle hayırdır. Bu da ancak mü'mine mahsustur. Çünkü o, sevindirici bir şeyle karşılaştığında şükreder hayır olur. Zararlı ve üzücü bir işle karşılaştığında sabreder, bu da (kendisi için) hayır olur."

[Müslim, Zühd, 64]

[4] Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, s.408.

[5] Buhârî, *Fezailu'l-Kur'ân*,1; *İ'tisam*,1; Müslim, İman, 279; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 341,451.

1. Hz. İbrahim'in (as) Mûcizesi

"Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin! dediler. 'Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!' dedik." [6]

2. Hz. Sâlih'in (as) Mûcizesi

"Bilin ki ben size gönderilmiş bir elçiyim... Dediler ki: 'Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin! Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir ayet (mûcize) getir. Sâlih: 'İşte (mûcize) bu dişi devedir; onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir' dedi. Ona bir kötülükle ilişmeyin, yoksa sizi muazzam bir günün azabı yakalaya verir.' Buna rağmen onlar deveyi kestiler; ama pişman da oldular. Bunun üzerine onları azap yakaladı. Doğrusu bunda, büyük bir ders vardır; ama çoklarıimanetmezler."[7]

3. Hz. Ya'kub'un (as) Mûcizesi

"Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizi bana getirin. Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere): 'Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!' dedi. Onlar da: 'Vallahi sen hâla eski şaşkınlığındasın,' dediler. Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Ya'kub) görür oldu. Ben size: 'Allah tarafından (vahiy ile) sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim, demedim mi!' dedi."[8]

4. Hz. Musa'nın (as) Mûcizeleri

a. Elindeki Asanın Yılan Halini Alması

"Şu sağ elindeki nedir, ey Musa?' 'O, benim asamdır,' dedi. 'Ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak silkelerim; benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır.' Allah: 'Yere at onu, ey Musa!' dedi. Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün,

[6] Enbiyâ 21/68-69.
[7] Şu'arâ 26/143, 153-158.
[8] Yûsuf 12/93-95.

hızla sürünen bir yılan değil mi!' Allah buyurdu: 'Al onu! Korkma! Biz onu şimdi ilk haline sokacağız." [9]

b. Elinin Bembeyaz Olması (Yed-i Beyzâ)

"Bir de elini koltuğunun altına sok ki, bir başka mûcize olmak üzere o, kusursuz ve lekesiz beyazlıkta çıksın."[10]

"Elini koynuna sok da kusursuz bembeyaz çıksın. Dokuz mûcize ile Firavun ve kavmine (git). Çünkü onlar artık yoldan çıkmış bir kavim olmuşlardır."[11]

c. Asasının Sihirbazların Sopalarını Yutması

"Hayır, siz atın, dedi. Bir de baktı ki, büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor. Musa, birden içinde bir korku duydu. 'Korkma! dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin. Sağ elindekini at da, onların yaptıklarını yutsun. Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise, nereye varsa (ne yapsa) iflah olmaz.' Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapanarak 'Harun'un ve Musa'nın Rabbine iman ettik' dediler. (Firavun) Şöyle dedi: 'Ben size izin vermeden önce ona inandınız öyle mi! Hakikat şu ki o, size büyü öğreten ulunuzdur. Şimdi elleriniz ile ayaklarınızı tereddüt etmeden çaprazlama keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım! Böylece, hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız.' Dediler ki: 'Seni, bize gelen açık mûcizelere ve bizi yaratana tercih edemeyiz. Öyle ise yapacağını yap! Sen, ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin. Bize, hatalarımızı ve senin bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah hem daha hayırlı hem daha bâkidir." [12]

d. Denizin Yarılması

"İki topluluk birbirini görünce, Musa'nın adamları: 'İşte yakalandık!' dediler. Musa: 'Asla! dedi, Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.' Bunun üzerine Musa'ya: 'Asân ile denize vur!' diye vahyettik. (Vurunca deniz) derhal yarıldı, her bölük koca bir dağ gibi oldu. Ötekilerini de oraya yaklaştırdık. Musa ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık. Sonra ötekilerini suda boğduk."[13]

---

[9] Tâhâ, 20/17-21.
[10] Tâhâ 20/22.
[11] Neml 27/12.
[12] Tâhâ 20/66-73.
[13] Şu'arâ 26/61-66.

5. Hz. Süleyman'ın (as) Mûcizeleri

a. Kuşlarla Konuşması

"Süleyman Davud'a vâris oldu ve dedi ki: Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur." [14]

b. Cinlerden ve Kuşlardan Ordularının Olması

"Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları toplandı; hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevkediliyordu." [15]

c. Karıncaların Sözünü Anlaması

"Nihayet karınca vâdisine geldikleri zaman, bir karınca: 'Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!' dedi. (Süleyman) onun sözünden dolayı gülümsedi ve dedi ki: 'Ey Rabbim! Beni, gerek bana gerekse ana-babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat." [16]

d. Sebe' Melikesinin Tahtının Kısa Sürede Getirilmesi

"(Sonra Süleyman müşavirlerine) dedi ki: 'Ey ulular! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir?' Cinlerden bir ifrit: 'Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsiniz.' dedi. Kitaptan (Allah tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise: 'Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm.' dedi. (Süleyman) onu (melikenin tahtını) yanıbaşına yerleşmiş olarak görünce: 'Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki, Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir." [17]

6. Hz. İsa'nın (as) Mûcizeleri

a. Kuşun Canlanması, Ölüleri Diriltmesi

"O, İsrailoğulları'na bir elçi olacak (ve onlara şöyle diyecek:) 'Size Rabbinizden bir mûcize getirdim: Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve

[14] Neml 27/16.
[15] Neml 27/17.
[16] Neml 27/18-19.
[17] Neml 26/38-39.

Allah'ın izni ile o kuş oluverir. Yine Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yeyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır."[18]

"Allah o zaman şöyle diyecek: 'Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh (Cebrail) ile desteklemiştim; (bu sayede) sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı (okuyup yazmayı), hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle (hayata) çıkarıyordun. Hani İsrailoğulları'nı (seni öldürmekten) engellemiştim; kendilerine apaçık deliller (mûcizeler) getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, 'Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir' demişlerdi."[19]

"Ve 'Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük' demeleri yüzünden (onları lânetledik). Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler. Bilâkis Allah onu (İsa'yı) kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir."[20]

b. Gökten Sofra İndirmesi

"Hani havârîler 'Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?' demişlerdi. O, 'İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun' cevabını vermişti. Onlar: 'Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini (kesin olarak) bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz' demişlerdi. Meryem oğlu İsa şöyle dedi: 'Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet (mûcize) olsun. Bizi rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın.' Allah da şöyle buyurdu: 'Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiç bir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!'"[21]

[18] Âl-i İmrân, 3/49.
[19] Mâide 5/110.
[20] Nisâ, 4/157-159.
[21] Mâide, 5/112-115.

7. Diğer Bazı Peygamberlerin Mûcizeleri

İslam alimleri peygamberlerin mûcizelerini "hidâyet" ve "helâk" mûcizeleri olarak ikiye ayırırlar. Kur'ân'da kendilerinin hidayeti için peygamberleri tarafından gösterilen mûcizelere inanmayan, inkarda aşırıya giden kimseleri helak edici mûcizelerden çokça bahsedilir. Bunun yanında, insanların akıl ve kalplerine hitab eden, insanları benzerlerini yapma noktasında aciz bırakan fevkalade olaylar da hidayet mûcizeleri kapsamına girer.

"Âyetlerimizi yalan sayan kavme gidin" dedik. Sonunda, (yola gelmediklerinden) onları yerle bir ediverdik. Nuh kavmine gelince, peygamberleri yalancılıkla itham ettiklerinde onları, suda boğduk ve kendilerini insanlar için bir ibret yaptık. Zalimler için acıklı bir azap hazırladık."[22]

"Âd kavmi ise, uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile mahvedildiler. Allah onu, ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki (eğer orada olsaydın), o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün."[23]

DEĞERLENDİRME

Mûcizeler, dersin başında belirttiğimiz gibi Peygamberlerin doğruluklarını muhatapları nezdinde tespitine yönelik ilahi bir ispat ve destektir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Peygamberler ilk tebliğlerini mûcizeler üzerinden yapmış değildirler. Davetin inkarına yönelen toplumların bu yöndeki inad ve cehaletlerini kırma adına olağanüstü bir girişim olarak ortaya çıktıkları görülmektedir. Çoğu zaman da muhatapları bu mucizeleri inkar yoluna gitmiş ve neticede pek çoğunun helakiyle sonuçlanmıştır.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de kelime olarak mûcize açıkça zikredilmeyerek onun yerine çoğu yerde "ayet" olarak ifade edilmesi ki ayetin de kelime anlamında işaret, delil, nişane, belge manalarını içermektedir. Dolayısıyla mûcizeleri bir yönüyle Allah'ın kevnî ayetleri bağlamında da değerlendirmemiz/okumamız gerekmektedir. Bu da mucizeleri anlama/anlamlandırma ve dahi ders çıkarma ve istifade noktasında farklı bakış açılarının elde edilmesine vesile olacaktır. Peygamberlerin mucizeleri insan medeniyetinin hem başlangıcı, ilham kaynağı hem de nihayi sonuna işaret ettiği gerçeği de buradan ortaya çıkmaktadır.

[22] Furkân, 25/36-37.
[23] Hâkka 69/6-7.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

﴿وَالْعَصْرِ .إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ. إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ.﴾

"Asra yemin olsun ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır."

[Asr 103/1-3]

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***Candan Daha Çok Sevilen!***

Sahâbeden Abdullah b. Hişam (ra) nakletmektedir:

"Bir gün Medine'de, Bir gün Efendimiz (sas) birkaç sahâbî ile birlikte Medine'nin sokaklarında geziyorlardı. Toplulukta Hz. Ömer (ra) de vardı. Onlar Efendimiz ile birlikte yürüdükleri bir anda, Efendimiz Ömer'in elini tuttu ve bir müddet öylece el ele dolaştılar. Hz. Ömer, Efendimiz'in elini tutmasına öyle sevindi ki bir anda hepimizin ödünü koparacak bir ses tonu ile: "Ya Resûlallah! Seni çok ama çok seviyorum" dedi. Bunun üzerine Efendimiz'in (sas), *"Babandan ve annenden, evladından ve eşinden, malından ve mülkünden daha mı çok?"* sorusuna her defasında, "Evet, Ya Resûlullah!" diyen Hz. Ömer'in (ra) bu cevabı üzerine Efendimiz (sas) tekrar: "Peki, nefsinden ve canından da daha mı çok?" diye sordu. Hz. Ömer (ra): "Hayır, Ya Resûlullah!" dedi. Efendimiz (sas) bu cevab karşısında elini bıraktı ve: "Olmadı Ey Ömer, olmadı! Eğer ben sana nefsinden bile sevimli olmazsam kâmil bir imana ermiş olamazsın" dedi. Efendimiz'in (sas) bu sözleri Ömer'i adeta yıkmıştı. Uzun bir düşünceden sonra Efendimiz'e (sas) tekrar gelip "Ya Resûlullah! Vallahi, seni nefsimden ve canımdan daha çok seviyorum" dedi. Bunun üzerine Efendimiz (sas): "Evet, şimdi (gerçek iman) oldu Ey Ömer! Şimdi..." dedi.

[**Buhârî, *İman*, 3**]

❁ KÂMİL İNSAN ❁

• ***Ateş ile Sınanan İman!***

Bir gün Muhyidîn-i Arabî'nin sohbetine bir felsefeci gelmişti. Bu felsefeci peygamberlerin hissî mûcizelerini inkâr ediyor, filozof olduğu için de her şeyi aklî kıstaslara göre çözmeye kalkışıyordu. Soğuk bir kış günüydü. Ortada, içinde ateş bulunan büyük bir mangal vardı. Filozof dedi ki: "Avamdan insanlar, Hz. İbrâhim'in (as) ateşe atıldığı ve yanmadığı kanâatindedirler. Bu nasıl olur? Zîrâ ateş her şeyi yakar kavurur. Çünkü yakma özelliği vardır." Devam edip bir takım sözler söyleyince Muhyiddîn-i Arabî: "Allahu Teâlâ (cc), Enbiyâ sûresinin 69. âyet-i kerîmesinde meâlen: *'Biz de: 'Ey ateş!* İbrâhim'e *karşı serin ve selâmet ol' dedik.'* buyurmaktadır." dedi. Ortada bulunan mangalı alıp, içindeki ateşi filozofun eteğine döktü ve eliyle ateşi iyice karıştırdı. Bu hâli gören filozof donup kalmıştı. Ateşin, elbisesini ve Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin elini yakmadığını ve tekrar mangala doldurduğunu görünce iyice şaşırmıştı. Ateşi tekrar mangala doldurup, filozofa: "Yaklaş ve ellerini ateşe sok!" deyince, filozof ellerini uzatır uzatmaz, ateşin te'sîrinden hemen geri çekti. Muhyiddîn-i Arabî bunun üzerine; "Ateşin yakıp yakmaması, Allahu Teâlâ'nın dilemesiyledir." buyurdu. Filozof onun bu kerâmetini görünce, eski düşüncesinden vazgeçerek tövbekar oldu.

SON PEYGAMBER HZ. MUHAMMED'İN (SAS) MÛCİZELERİ

Kur'ân İklimi

وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۞ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۞

"Ona Rabbinden (başkaca) mûcizeler indirilmeli değil miydi?" derler. De ki: "Mûcizeler ancak Allah´ın katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım. Kendilerine okunmakta olan Kitab´ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi? Elbette iman eden bir kavim için onda rahmet ve ibret vardır."

[Ankebût 29/ 50 -51]

Nebevî Seda

عنْ أبي هُريرَةَ رضيَ اللهُ عنهُ؛ قالَ: قالَ النَّبيُّ - صلى الله عليه وسلم: "مَا مِنَ الأَنْبِيَاءِ نَبِيٌّ إِلاَّ أُعْطِيَ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ، وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيتُ وَحْيًا أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيَّ، فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ".

Ebû Hüreyre'den (ra) rivayetle Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur:
"Hiçbir peygamber yoktur ki insanların imanlarına neden olacak mûcizeler verilmiş olmasın. Bana verilen mûcize ise ancak vahyedilen bir vahiydir. Onun için kıyamet gününde ümmeti en fazla olanın ben olacağımı umuyorum."

[Buhârî, *Fezâilu'l-Kur'ân*,1]

SON PEYGAMBER HZ. MUHAMMED'İN (SAS) MÛCİZELERİ

Hz. Peygamber'in (sas) nübüvvetinin isbatı çeşitli açılardan yapılmaktadır. Peygamberlerin nübüvvetlerini isbat noktasında birisi de önceki derste de bahsetmiş olduğumuz üzere risaletin temelini de teşkil eden önemli unsurlardan birisi olan mûcizelerdir. Elbette Allah Resûlu de mûcizelerle desteklenmiştir. Lakin akıl sahibi, vicdanlı ve inanma isteği taşıyan insanlar için Resûl'un kâmil hayatı ve örnek ahlakı mûcize olarak yeterlidir. Büyük İslam âlimi İbn Hazm (v.456/1064) bu hakikati şöyle ifade ederdi: "Allah Resûlü'nün (sas) sireti, üzerinde düşünüp taşınana O'nu doğrulamayı kaçınılmaz kılar. O'nun gerçekten Allah'ın elçisi olduğuna, (yaşadığı hayat) şahitlik eder. Şayet Resûlullah'ın sireti dışında başka herhangi bir mûcize olmasaydı, o siret tek başına mûcize olarak yeterdi." [1] Hatta yalnız sireti değil onun sureti bile yeterlidir. Bir Yahudi âlimi olan Abdullah b. Selam, onu ilk gördüğünde *"Bu asla bir yalancı yüzü olamaz"* diyerek Müslüman olmuştur.

Lakin inanma niyeti taşımayan bir insana ne gösterilse fayda vermez. İnkârcılar, peygamberlerden nübüvvetlerine delil istemişlerdir. Sonra da peygamberlerin kendileri gibi beşer türünden fertler olmalarını gerekçe göstererek onlara karşı çıkmışlar, getirdikleri vahiylere eskilerin masalları ya da herhangi bir kâhinin sözü, bir büyücünün sözü, bir şairin sözü ve yahut kovulmuş şeytanın sözü gibi iftiralarda bulunmuş; mûcizelere de sihir ve büyü

[1] İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal*, II, 90.

demişlerdir. Allah Teâla bunu ayetlerde çok kez belirtmiş,[2] onların bu iddialarını da ayetlerle çürütmüştür.[3]

İkram-ı ilâhiye olan mûcizeler idrak edilmeleri hususunda aynı niteliğe sahip değildirler. Kelam âlimlerinin çoğunluğuna göre mûcizeler bu açıdan üçe ayrılır:

1. Hissî Mûcize

İnsanların duyularına hitap eden, tabiatla olan alakaları sebebiyle kevni (ontolojik) mûcize olarak da adlandırılmakta olan zaman ve mekân ile sınırlı harikulade olaylardır. Bu tür mûcizeler, Allah'ın tabiata her an müdahale edebileceğini gösteren ilahî fiilleri olup inanmayı tercih edenlerin imanını, inanmak istemeyenlerin de inkârını kuvvetlendirirler. Sonraki nesillerin bunu ancak haber yoluyla tasdik etmesi mümkündür. Çoğunluğu hadis veyahut siyer kaynaklarında yer almış olmasına rağmen Kur'ân-ı Kerim'de bazıları net, bazıları ise remiz ve işaraten bahsedilen bir kaç hissi mûcize örneklerini şöyle sırayalabiliriz: Ayın yarılması, Bedir Savaşı'nda meleklerin Müslümanlara yardım etmesi[4], Peygamberin attığı bir avuç kumun düşmanların gözüne isabet etmesi[5] gibi hadiseler.

[2] En'am 6/109, Saffat 61/14, Kamer 54/2, Furkân 25/4, Hicr 15/99, Kalem 68/15, Furkan 25/5.
[3] Ankebût 29/48, Şura 42/52, Hakka 69/41-42, Kalem 68/1-2, Tekvîr 81/25.
[4] Âl-i İmrân 3/122-123, Enfâl 8/9-10.
[5] Enfal 8/17.

Esmaü'l Hüsna

• **el-Hakk** ﴿الْحَقُّ﴾

Hak kelimesi "gerçek, doğru ve sabit olmak, gerekli ve lâyık olmak, olabilirlik niteliği taşımak, sürekli var olmak, gerçeğe uygun bulunmak; bir şeyi sabit ve gerekli kılmak" anlamlarında masdar ve bu anlamlara dayalı bir sıfat olup Allah'a nisbet edildiğinde *"bizzat ve sürekli olarak var olan, gerçekliği mevcut bulunan, varlığı ve ulûhiyyeti fiilen tahakkuk eden"* mânasına gelir.

"Mutlak hakim ve hak olan Allah, çok yücedir. O 'ndan başka tanrı yoktur, O, yüce Arş 'ın sahibidir."
[Mü'minûn 26/116]

• **el-Vekîl** ﴿الْوَكِيلُ﴾

Sözlükte *"işinin görülmesini başkasına havale etmek"* anlamındaki vekl (vükûl) kökünden türeyen vekîl "işin havale edildiği kimse" demektir. Terim olarak *"bütün yaratıkların işlerinin görülmesinde güvenilip dayanılan, bu konuda tam yeterli olan varlık"* mânasına gelir.

"Bir kısım insanlar, müminlere: 'Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!' dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve 'Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir!' dediler."
[Âl-i İmrân 3/173]

• **el-Kavî** ﴿الْقَوِيُّ﴾

Sözlükte *"güçlü olmak, gücü yetmek, bir işi gerçekleştirmek için aklen ve bedenen yeterli olmak"* anlamındaki kuvvet kökünden sıfat olup Allah'a nisbet edildiğinde *"her şeye gücü yeten, kudret sahibi"* manasına gelir.

"Allah kullarına lütufkârdır, dilediğini rızıklandırır. O kuvvetlidir, güçlüdür."
[Şûrâ 26/19]

İMAN DAVASI

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ

"De ki: Onu, Mukaddes Rûh (Cebrail), iman edenlere sebat vermek, Müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için, Rabbin katından hak olarak indirdi."

[Nahl 16/102]

Resûlullah'ın (sas) az yemekle birçok insanı doyurması[6], parmaklarından suyun akması[7], zehirli etin konuşması[8], kütüğün inlemesi[9], çağırdığı ağacın onun yanına gelmesi[10] ve benzeri olaylar ise hadis ve siyer kaynaklarında zikredilen hissi mûcizelerdir.

2. Haberî Mûcize

Peygamberlerin Allah'tan gelen vahye dayanarak verdikleri geçmiş ve geleceğe dair gaybî haberlerdir. Önceki kavimlerin başına gelen olaylar ve bu olaylarda cereyan eden konuşmaların ayrıntılı olarak nakledilmesi yani Kur'ân kıssaları da bu türdendir.[11] Allah Resûlü'nün en bariz hususiyetlerinden birisi, ümmi olması yani okuma yazma bilmemesidir. Peygamberlikle vazifelendirildiği zaman eski kitapların bilgisine sahip Hristiyan ve Yahudi âlimleri vardı. Efendimiz'e eski ümmetler ve geçmiş peygamberlerle alakalı sorular soruyorlar, O' da (sas) aldığı vahiy ve ilham sayesinde bu soruları cevaplıyordu.

İMAN HAKİKATLERİ

هُوَ الَّذِي أَنزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

"İmanlarını bir kat daha arttırsınlar diye mü'minlerin kalplerine güven indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah bilendir, her şeyi hikmetle yapandır."

[Fetih 48/4]

Ayrıca yukarıda da belirttiğimiz üzere geleceğe dair haberler vermesi ve bu olayların zamanla gerçekleşmesi de onun nübüvvetini ispat eden ve mü'minlerin inancını artıran önemli etkenlerdir. Mesela; Resûl-i Ekrem,

[6] Buhârî, *Menâkıb*, 25; Tirmizî, *Menâkıb*, 7; Heysemî, *Mecmau'z-zevaid*, 8, 302-311.
[7] Buhârî, *Menâkıb*, 25; Müslim, *Fezail*,4-5-6.
[8] Buhârî,*Hibe*, 28; Tıb, 55; Dârimî, *Mukaddime*, 11.
[9] Buhârî, *Menâkıb*,25; Tirmizî, *Menâkıb*,6; İbn Mace, *İkame*, 199.
[10] İbn Mace, *Fiten*, 23; Dârimî, *Mukaddime*, 4.
[11] Sabunî, *el-Bidaye fi usuli'd-din*, s.51.

Bizanslılar'ın İranlılar'ı savaşta mağlup edeceğini, [12] Kisra'nın saltanatının yıkılacağını[13], İslam dininin doğuda ve batıda yayılacağını[14] bildirmiştir. Kendisinden sonra hilafetin otuz yıl devam edeceğini[15] Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın şehit edileceğini haber vermiştir.[16]

"O topluluk yakında bozulacak ve onların arkalarını dönüp kaçacaklardır"[17] ayeti, Mekke devrinde nazil olmuş, ayetin haber verdiği husus ise Bedir savaşında gerçekleşmiştir.

"(Resûlüm!) Kur'ân'ı farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere (Mekke'ye) döndürecektir."[18] Bu ayet, Resûlullah (sas) Efendimiz'in, ayrılmak zorunda kaldığı Mekke'ye tekrar döneceğine işaret eder. Dolayısıyla Mekke'nin fethini müjdeler. İşte bunlar gibi birçok ayet ve rivayet Allah Resûlü'nün haberi mûcizelerine örnektir.

3. Aklî Mûcize

Manevi mûcize ya da bilgi mûcizesi diye de adlandırılan, insanların akıl yürütme gücüne hitap eden ve onları rasyonel kanıtlarla baş başa bırakan gerçeklerden oluşur. Allah'ın peygamberini desteklediği ilk mûcize Kur'ân-ı Kerim bir aklî mûcizedir. Akla ve vicdana hitap ettiği için bu şekilde adlandırmak uygun görülmüştür.

Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın Resûllerini, nebilerini desteklemek için vermiş olduğu diğer mûcizeler içerisinde en etkin ve en büyük olanıdır. Allah'ın diğer

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Abdullah İbn Mes'ud'dan rivayetle Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: "Allah (c.c.) rızıklarınızı bölüştürdüğü gibi aranızda ahlakı da taksim etmiştir. Allah serveti sevdiğine de sevmediğine de verir. Lakin imanı ancak sevdiklerine bahşeder. O, bir kulu sevdiğinde ona lütfeder."

[Hâkim, *Müstedrek*, II, 485]

[12] Rum 30/1-4.
[13] İbn Hacer, *el-İsabe*, XIV, 122
[14] Buhârî, Menâkıb, 25
[15] Ebû Dâvud, *Fiten*,48; Tirmizî, *Sünnet*,8; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV/273.
[16] Buhârî, *Fezail's-sahâbe*, 6; Müslim, *Fezail's-sahâbe*, 50-51; Ebû Dâvud, *Sünnet*, 8
[17] Kamer 54/45.
[18] Kasas 28/85.

peygamberleri desteklemek için vermiş olduğu bütün mûcizelerin fonksiyonları bitmiş, görevleri tamamlanmıştır. Artık onlar Kur'ân ve rivayetlerle gelen haber ve tarihi vaka olarak etkilerini gösterebilirler. Ancak Allah Resûlü'ne verilen Kur'ân-ı Kerim, zaman geçmesine rağmen eskimez, her zaman ve her mekân da onun peygamberliğini destekler. Bu ebedî mûcizenin, Efendimiz Hz. Muhammed'e (sas) verilip diğer peygamberlere verilmemiş olmasının nedeni; onların nübüvvetlerinin, kendilerinden sonra gelecek peygamberin gönderilişine kadar belli bir süreye mahsus olmasıdır. Peygamber efendimizin elçiliği ise kıyamet gününe kadar bakidir. Onun için Allah Resûlü asırlar boyunca nübüvvetine şahitlik edecek bir mûcizeye layık görülmüş olduğunu söyleyebiliriz.

MÂRİFET MELTEMİ

"Dîni ve imânı hakkında, "Sonum ne olur?" diye söğüt yaprağı gibi titremeyen kimsenin, sonu tehlikelidir."

Süfyan es-Sevrî

Kur'ân-ı Kerim, insan aklına hitap eden, hem lafız, hem de mana itibariyle mûcize bir ilahi kitaptır. Hz. Peygamber (sas), insanların hidayetine vesile olacak ayetleri okuduğu zaman, okunan ayetlerin büyüleyici güzelliği karşısında bazı insanlar Müslüman oluyorlardı. Küfürde ısrarı sebebiyle bazıları ise yukarıda da belirttiğimiz üzere Kur'ân'ın Allah kelamı olmadığı yönünde iddialar öne sürüyorlardı. Allah Teâla bu hususta onlara ayetlerde meydan okumuş ve eğer Kur'ân Allah kelamı değilse getirebiliyorsanız bir benzerini getirin demiştir.[19] Lakin ne yaparlarsa yapsınlar bunu beceremeyeceklerini de bildirmiştir.[20] Buna cüret edenler elbette olmuştur, ama buna güç yetirememişlerdir. Kur'ân sadece belagat yönünden mûcize değildir. Geçmişten haber verir ki bu haberler, tarihin şahitliği ile sabittir. Gelecekten haber vermesi ile mûcizedir ki bunlar da zamanı gelince olmuştur, olmaktadır. Aklın verdiği hükümlere uygun olması ile mûcizedir. Çünkü hiç kimse, Kur'ân'da, akla aykırı bir husus olduğunu ispat edememiştir. İçerdiği bilgiler ile mûcizedir. Çünkü pozitif ilimlere zıtlık arz eden bir hüküm Kur'ân'da yer almamıştır. Aksine Pozitif ilimlerle elde edilen bilgiler Kur'ân'ın daima daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuşlardır. Kur'ân'da zıtlıklar ve çelişkiler bulunmaz. İşte bu ve bunun gibi birçok özelliği ile en büyük mûcize Kur'ân'dır ve etkisi kıyamete kadar sürecektir. [21]

[19] Tur 52/ 33-34; Hud, 11/23; Yunus 10/38; Bakara 2/23.
[20] İsra, 17/88.
[21] Bulut, Mehmet, *Delilleriyle İslam Akaidi*, s.385-386

DEĞERLENDİRME

Mûcize olgusunun, insanlığın rehberleri olan peygamberlerin tebliğ görevleri içerisinde bir hakikat olduğu, gerek Kur'ân'da gerekse hadis ve siyer kaynaklarında pek çok örneklerinin zikredildiğini görmekteyiz. İnsanlığın son elçisi Hz. Peygamber Efendimiz'in (sas) yaşamında da mûcizenin tüm çeşitlerinin (*aklî, hissî ve haberî*) farklı örneklerini müşahede etmekteyiz. Kur'ân'da bazıları işarî olarak, bazıları da sarih olarak yer alan, hadis ve siyer kaynaklarında ise detaylarıyla bahsedilen mûcizeler, pozitivist rasyonel yaklaşımlar ile izah edilemez. Zira meseleye sadece maddi ve tabiat kanunlarının zorunluluğu noktasında yaklaşan bu bakış açısıyla bir nevi ikrâm-ı ilahî, tasdik-i ilahî olarak tabiat üstü, harikulade mûcizelerin tanımlanması/anlaşılması mümkün değildir. Dolayısıyla günümüzde mûcizeler üzerine yapılan bir takım şüpheci yaklaşımların esas sebebi bu bakış açısından kaynaklanmaktadır. Halbuki ilahî kanunlar, sünnetullah, adetullah diye tabir edilen tüm doğa kanunları, sonsuz ilim ve kudret sahibi Allahu Teâlâ'nın irade ve meşiyetinden bağımsız değildir ki, O'nun dilemesiyle değişmesin.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلاَ يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللّهِ وَلِيًّا وَلاَ نَصِيرًا﴾

"İman edip salih ameller işleyenlere gelince, (Allah) onların mükâfatlarını eksiksiz ödeyecek ve lütfundan onlara daha da fazlasını verecektir. Allah'a kulluk etmekten çekinenlere ve büyüklük taslayanlara gelince; (Allah) onları elem dolu bir azaba uğratacaktır ve onlar kendilerine Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamayacaklardır."

[Nisâ 4/173]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Peygamber Sevdası***

Uhud günü Mus'ab Bin Umeyr'i Allah Rasûlü zannedip şehid eden İbn Kamia "Muhammed öldü, Muhammed'i öldürdüm." diye bağırıyordu. Bu haber Medine'ye kadar ulaşmıştı. Bunu duyan Sümeyra validemiz elinde ne varsa bırakıp Uhud meydanına koştu.

Uhud'un meydanına yaklaştığı bir anda, birileri Sümeyra validemizi tanıyor; "Sümeyra! Bak şurada yatan baban Ubeyd'dir; o Allah yolunda şehit oldu." diyorlar. Sümeyra validemiz kanlar içerisindeki babasına yaklaşıyor: "Allah babamın şehadetini kabul etsin. Siz bana Efendimiz'den (sas) bir haber verin! O nasıl? O'na bir şey mi oldu?" O ana kadar Efendimiz'den (sas) haberi olmayanlar, O'nun ismini duyunca başlarını öne eğiyor ve hiçbir şey söylemiyorlardı. Sümeyra validemiz Efendimiz'den haber almak için aramaya devam ederken birileri yine onu tanıyor ve onu kocası Haris'in kanlı bedeninin önüne getiriyor, "Sümeyra! Kocan Haris şehit oldu." diyor. Sümeyra validemiz yine aynı metanetle: "Allah şehadetini kabul etsin. Efendimiz'den bir haber var mı? Siz onu bana söyleyin." diyor ve aramaya devam ediyordu. Biraz sonra evlatlarını gösterdiklerinde Sümeyra validemiz oğullarının kanlı bedenleri önünde durdu: "Evlatlarım, size de bu yakışırdı. Size Allah yolunda ölmek yakışırdı. Size verdiğim süt, sizlere helal olsun ki size yakışanı yerine getirdiniz." dedi ve gözündeki yaşları silerek Sümeyra validemiz yine aynı soruyu sordu: "Efendimiz nasıl? O'ndan bir haber var mı?" sorusuna cevap alamayınca aramaya devam etti. Nice sonra Efendimiz'i yanında birkaç sahâbî ile birlikte Uhud'un yamaçlarında gördü. Anında oraya doğru koştu; Efendimiz'in önünde durdu; cübbesinin uçlarını, yaşlar ile ıslanan gözlerine sürdü ve âlemi kendine hayran bırakan şu cümleyi söyledi: "Sen ki hayattasın, senden sonra bütün musibetler bana çok hafif gelir Ya Resûlullah!"

[**İbn Hişam, *es-Sire*, III, 133**]

Sümeyra (ra)

Asr-ı Saâdet'in yiğit hanımlardan biri olan Sümeyra (ra) validemizin asıl adı Afra bint Ubeyd'tir. Ensârdan olan bu validemiz de diğer Medineliler gibi Mus'ab b. Umeyr aracılığı ile İslam'ı tanımış ve Müslüman olmuştur. Sahâbe içerisindeki lakabı; yedi evladını İslam uğruna şehit verdiği için Ümmü Seba'tü'ş-Şüheda/ Yedi Şehit Anası idi.

[**Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimizi Sahâbe Gibi Sevmek*, s.105**]

❁ KÂMİL İNSAN ❁

• ***İman ve İhlas***

Abdullah bin Sehl dedi ki: Hatim el-Es'am'dan şöyle dediğini işittim:

"Şakik'in yanına otuz sene gidip geldim, bir gün bana: 'Benden ne öğrendin?' dedi. Ben de şöyle dedim: 'Rızkımın Allah'ın üzerine olduğunu bildim, ben de ancak Rabbim ile meşgul oldum. Allah Teâlâ'nın bana iki melek görevlendirdiğini ve her konuştuğumu yazdıklarını bildim, ben de haktan başka bir şey konuşmadım. Halkın benim dışıma baktıklarını, Allah Teâlâ'nın ise içime baktığını gördüm, ben de onu gözüme almanın daha gerekli olduğuna kanaat ettim; o zaman halk gözümden düştü. Allah'ın halkı davet ettiği hırslı bir ölüm meleğinin olduğunu gördüm, ben de gelip beni öldürmeden önce ona hazırlanayım' dedi. O da: 'Ya Hatim! Boşuna çalışmamışsın,' dedi.

[İbnu'l- Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, s.1031]

PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ

Kur'ân İklimi

﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلالٍ مُّبِينٍ﴾

"Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler."

[Âl-i İmrân 3/164]

Nebevî Seda

عَنْ عُبَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَأَنَّ عِيسَى عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِنْ الْعَمَلِ

Ubâde b. Sâmit'ten (ra) rivayetle Hz. Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur: *"Her kim: 'Allah'tan başka ibâdet olunacak hiçbir ma'bûd yoktur, yalnız Allah vardır; ortağı yoktur, Muhammed de muhakkak Allah'ın kulu ve Resûlü'dür. İsâ da Allah'ın kulu ve Resûlü'dür. Ve (tekvînî bir emirle) Meryem'e bıraktığı bir kelimesidir ve (bu suretle) Allah tarafından hayât verilen bir ruhtur. Cennet haktır, cehennem de haktır' diye diliyle ikrar ve kalbiyle tasdik ederse, Allah, o kimseyi hangi amel/hâl üzerine olursa olsun cennete koyar.*

[Buhârî, *Enbiya*, 106]

PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ

Peygamberler Allah'ın kullarına gönderdiği mesajları iletmek için görevlendirilmiş yüce şahsiyetlerdir. İnsanlar arasında Allah'a en yakın olan, O'nun mesajlarını en iyi anlayan ve O'ndan hakkıyla korkan, seçilmiş insanlardır. Beşerî özellikler bakımından diğer insanlardan hiç bir farkları yoktur. Ancak vahiy almak, günah işlemekten korunmuş olmak Allah'ın izni ve bilgisi dâhilinde mûcizeler gösterebilmek gibi kalp âlemlerini ve iç dünyalarını etkileyen özellikleri diğer insanlardan bazı farklılıklara sahiptirler.

Allah tarafından seçilmiş olan peygamberlerin nübüvvet dolayısıyla sahip oldukları bazı özellikler vardır. Bu özellikleri başlıklar halinde ele alacağız.

1. Peygamberlerin İnsan Olmaları

Peygamberler hakkında bilinmesi gereken en önemli husus onların birer beşer yani insan olmalarıdır. Mûcize gösterip Allah'tan vahiy almak peygamberleri ulûhiyyet vasfına çıkarmaz. Peygamberliğini ispat etmek için gösterdikleri mûcizeler Allah'ın izni ile gerçekleşir. Duyular ve akıl yoluyla bilinmeyen bilgileri de Allah'tan aldıkları vahiy ile bilebilirler. Bütün insanlar gibi peygamberler de doğar, büyür, acıkır, yiyip içerek beslenir, evlenir, çocuk sahibi olur, tabiat şartlarından etkilenir; sever, kızar, sevinir, üzülür, hastalanır ve ölür. Beşer olmak bu gibi özelliklere sahibi olmayı gerektirir.

Peygamberler için beşerî özelliklere sahip olmak bir kusur olarak da kabul edilmez. Allah kullarına kendi içlerinden ayetlerini okuyan peygamberler göndermiştir. Bu sayede insanlar kendileri gibi beşer olan peygamberleri

ile ilişki kurmaktan çekinmezler. Bir insan ancak başka bir insan ile yakınlık kurar ve ondan bilgiler öğrenerek örnekliğini kabul eder.

Yeryüzüne Allah'ın dinini tebliğ etmek hem yaşamak hem de yaşatmak için gönderilmiş olan peygamberler, görevleri gereği nübüvvet makamı ve tebliğin sıhhati açısından diğer insanlardan farklı bir takım mümeyyiz vasıflara sahiptirler. Bu özellikler Bu özellikler peygamberlik görevlerini daha iyi yerine getirebilmek için verilmiştir. Kendilerine sorulan sorulara cevap verebilmeleri için akıllı, zeki ve üstün ahlaklı olarak yaratılmışlardır. Fiziki açıdan da eksiklik ve kusur taşımayan, etkileyici güzel vücutlu olarak sîretleri gib sûretleri de güzel yaratılmış kimselerdir. Hz. Yusuf'un dillere destan güzelliği, Hz. İbrahim'in Nemrut ile tartışırken zekâsı ile onu mağlup etmesi bu konuda önemli örneklerdir.[1]

2. Her Millete Peygamber Gönderilmiştir

Allah (cc), her topluluğa ayrı ayrı peygamberler göndermiştir. İlk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem (as) ile son peygamber olan Hz. Muhammed (sas) arasında birçok peygamber gelip geçmiştir. Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberler ümmetlerine adaletle hükmederler ve onlara zulmetmezler.[2] Kur'ân'ı Kerim her millete peygamber gönderildiğine şöyle

[1] Bakara 1/258.
[2] A'râf 7/158.

Esmaü'l Hüsna

- **el-Metîn** ﴿الْمَتِينُ﴾

Sözlükte *"sağlam, kuvvetli, sert ve dayanıklı olmak"* mânâsındaki metânet kökünden türemiş bir sıfat olup *"çok güçlü ve sağlam"* demektir. Allah'a nispet edildiğinde *"fiillerinden dolayı zâtına herhangi bir zorluk ve yorgunluk ârız olmayan, nihaî noktada kudretli"* anlamına gelir .

"Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır."
[Zâriât 51/58]

- **el-Velî** ﴿الْوَلِيُّ﴾

Sözlükte *"bir şeye çok yakın olmak, bir kimseyle yan yana bulunmak"* anlamındaki vely ile "birinin işini üstlenmek; bir ülkeyi yönetmek; yardım etmek, sevmek" mânâlarındaki velâyet (vilâyet) kökünden türeyen velî *"yardımcı, dost"* demektir. Allah'a nisbetinde de kelimenin bu kök manalarına uygun anlamlarda kullanılmaktadır.

"Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tâğuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürürler. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar."
[Bakara 2/267]

- **el-Hamîd** ﴿الْحَمِيدُ﴾

Hamîd kelimesi *"iyilik, güzellik ve erdemlilikle niteleyip övmek"* anlamındaki hamd mastarından sıfat olup *"övülen, övgüye lâyık bulunan"*, ayrıca "öven" mânâlarına gelir.

"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye lâyıktır."
[Bakara 2/234]

İMAN DAVASI

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُم بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ

"İsa, açık delillerle geldiği zaman demişti ki: 'Ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için geldim. Öyleyse Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Çünkü Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. O'na ibadet edin. İşte bu, doğru yoldur."

[Zuhruf, 43/63-64]

işaret eder: *"Biz seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Her millet için mutlaka bir uyarıcı (peygamber) bulunmuştur."*[3] Her millete ayrı ayrı peygamber gönderilmesinden maksat insanların iman etmemeleri için bir bahanelerinin kalmamasını sağlamaktır. Allah kullarının tamamına kendi içlerinde yaşayan peygamberler ile mesajlarını ulaştırmıştır. Bu sayede onlar Allah'ın hükümlerini açık seçik bir şekilde öğrenmişler ve imana çağrılmışlardır. Son peygamber olan Hz. Muhammed'e (sas) kadar peygamberlik devam etmiş ve her milletin bir peygamberi olmuştur.[4] Hz. Muhammed (sas) ile peygamberlik sona ermiştir.[5] Hz. Muhammed (sas), hatemü'n-nebiyyîn yani son peygamberdir. Son peygamber olarak dünyaya gelmiş ve diğer peygamberler gibi öncelikli olarak kendi milletine/kavmine ve sonrasında tüm insanlığa tebliğ etmekle görevlendirilmiştir. "*De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve ümmi Peygamber olan Resulüne -ki o, Allah'a ve onun sözlerine inanır- iman edin ve O'na uyun ki doğru yolu bulasınız."* Ayeti kerimede geçen 'Ey insanlar' ifadesi Peygamber

İMAN HAKİKATLERİ

إِنَّ اللّهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاء وَمَن يُشْرِكْ بِاللّهِ فَقَدِ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا

"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur."

[Nisa 4/48]

[3] Fâtır 35/24.
[4] Yunus 10/47.
[5] Ahzâb 33/40.

Efendimiz'in (sas) sadece Araplara gönderilen bir peygamber değil bütün insanlığa gönderilen evrensel bir elçi olduğunun göstergesidir. Hz. Muhammed (sas) sonra bir peygamber gelmemesi O'nun peygamberliğinin evrenselliğinin zaruri bir sonucudur. Hz. Peygamber'in son peygamber olması ile İslam dini en mükemmel haline ulaşmıştır. Kıyamete kadar gelecek olan bütün ümmetlerin peygamberi Hz. Muhammed'dir (sas).

3. Peygamberlik Vehbîdir

Peygamberler Allah(cc) tarafından seçilmiş yüce şahsiyelerdir. Hiç bir peygamber nübüvvet makamına çalışmak suretiyle ya da kendi çabası ile yükselmiş değildir. Allah peygamberlerini özel olarak seçmiş ve onları hem ruhi ve hem de bedenî olarak bu göreve hazırlamıştır. Bu tercih tamamen Allahu Teâla'ya aittir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: *"Onlara bir âyet geldiğinde, Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız, dediler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir."*[6] Yüce Allah dilediğini peygamberler olarak seçer ve mesajlarını kulları arasında yaymak ile görevlendirir.

Peygamberlik veraset yoluyla babadan oğula da geçmez. Hz. Nuh'un oğlunun[7] Hz. İbrahim'in ise babasının[8] inkârcılardan olması bunun en büyük delildir.

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Abdullah'ın [b. Mes'ud] (ra) şöyle dediği rivayet edildi: "İmân edenler, bununla beraber imânlarına zulüm karıştırmayanlar; işte onlar, (korkudan) emîn olmak hakkı kendilerinindir. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir" (En'âm 6/82) âyeti indiği zaman bu, Müslümanlara ağır geldi de: 'Yâ Resûlullah! Bizim hangimiz nefsine zulmetmez ki?" dediler. Resûlullah (sas): 'Bu âyetteki zulüm, sizin anladığınız gibi değildir. O zulüm ancak şirktir. Lokmân'ın oğluna öğüt verirken: 'Oğulcuğum, Allah'a ortak koşma. Çünkü Allah 'a ortak koşmak büyük zulümdür.' (Lokman 31/13) dediğini işitmediniz mi?" buyurdu.

[Buhârî, Enbiya,101]

[6] En'âm 6/124.
[7] Hud 11/42- 46.
[8] Tevbe 9/114.

4. Peygamberlerin Erkek Olması

> **MARİFET MELTEMİ**
> "Bir kimse, nefsin arzularını yapmaya gücü yettiği halde, Allah'tan başka kimsenin görmediği bir yerde bu arzularını sırf Allah için terk ederse, bu o kimsenin sağlam bir imana sahip olduğuna delildir."
> **İbn Recep Hanbeli**

Peygamberlikte erkek olma şartı var mıdır? Bu konu Eş'arîlerle Mâtürîdîler arasında ihtilaflı meselelerden birisidir. Hanefî-Mâtürîdî âlimlere göre peygamberlikte erkek olma şartı vardır ve kadın peygamber gönderilmemiştir. Mâtürîdîler şu ayet-i kerimeyi delil olarak getirirler: *"Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. (Kâfirler) yeryüzünde hiç gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?"*[9] bu ayet-i kerimeye dayanarak peygamberlerin yalnızca erkeklerden gönderildiğini kadınlardan peygamber gönderilmediğini kabul ederler. Mâtürîdîler kadınların yönetime ve yargıya uygun olmadığını ileri sürerek peygamber de olamayacakları kanaatini taşırlar. Kadınların fiziksel/bedensel ve ruhsal yapısı peygamberlik gibi ağır bir görev için uygun değildir. Onlar daha nazik ve kırılgan bir yaratılışa sahip oldukları için peygamberlik gibi zor bir görevi ifa edemezler.

Eş'arîler buna karşı şu ayet-i kerimeye dayanarak kadınlardan peygamber olacağını ileri sürerler. *"Mûsâ'nın anasına: Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız, diye bildirdik."*[10] Eş'arîler bu ayette Hz. Mûsâ'nın annesine peygamberlere geldiği gibi vahyin geldiğini söylerler. Mâtüridîler bu duruma şöyle karşılık verirler: "Yukarıda zikretmiş olduğumuz ayette geçen *"Senden önce şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik..."* bölümünün kesinlik ifade ettiğini ama *"Mûsâ'nın annesine (....) vahyettik."* ifadesinde geçen vahiy kelimesinin kesinlik ifade etmeyerek, farklı iki manaya gelebileceğini öne sürerler. Bunlardan birincisi; o dönemde yaşayan bir peygambere mesela Şuayb (as) vahyedilmiştir o da haber göndererek ya

[9] Yûsuf 12/ 109.
[10] Kasas 28/ 7.

da bizzat kendisi gelerek vahyi haber vermiştir. İkinci mana ise ilham manasında vahiydir. Şöyle ki: Allahû Teâla *"Rabbin bal arısına vahyetti. (bilgi garizesi) verdi."*[11] sayetinde bal arısına ilham etti manasında 'vahyetti' kelimesini kullanmıştır. Hz. Mûsâ'nın annesinin kalbine çocuğunu bir sandığa koyması sonra sandığı denize bırakması üzerine zorlayıcı bir karar yerleştirilmesi ilham manasına gelen vahiydir. Nübüvvet vahyi değildir. Kelamcılar, ilham umum için bilgi kaynağı sayılmaz yalnızca ilham sahibi için ameli gerektirecek bir kuvvete sahiptir, derler.

Eş'ârî ve Mâtüridî'nin görüşlerini değerlendirdiğimizde Mâtüridî âlimlerinin görüşlerinin daha isabetli olduğunu görürüz. Hz. Mûsâ'nın annesine gelen vahiy peygamberlikte olduğu gibi insanlara tebliğ etmeyi gerektiren bir vahiy değildir. Kadınlar peygamber olmaya uygun bir fıtrat ile yaratılmamışlardır. Nitekim hayatının her evresi sıkıntılarla geçen, kavmi tarafından kabul görmeyen, işkencelere maruz kalan peygamberlerin hepsi erkek olmasına rağmen bu yükü kaldırmakta zorlanmıştır. Kadınlar daha kırılgan ve güçsüz bir yaratılışa sahiptir

Peygamberler hayatın her alanında ve her anında ümmetlerine örnek teşkil ederler. Kadınların peygamberlik görevini yerine getirmelerine engel olan halleri onların belli sürelerde örnek olamayacağını gösterir. Sonuç olarak kadınların peygamber olamayacağı kanaatine varırız.

DEĞERLENDİRME

Peygamberlik, beşeriyet tarihinde insanlığın görmüş veya görebileceği en mümtaz şahsiyetlere tevdi edilmiş bir ikram-ı ilahi mesabesinde bir hadisedir. Bu kendilerine irade-i ilahî ile tevdi edilen ve bitime kadar tüm sürecin ilahî bir gözetim ve kontrol altında bulunan peygamberlerin ve dolayısıyla peygamberliğin bir takım ayırıcı, üstün vasıflara sahip olması son derce tabi ve doğaldır. Bu farklılıkların bireysel olarak peygamberlerin beşeriyet vasıfları ile değil doğrudan meselenin ilahi yönüne bakan peygamberlik görevleri ile alakalıdır.

Peygamberlik müessese si, insanlığın kurtuluşu için Allah Teâla'nın bir ikram-ı ilahisi, imtihanın bir sebebi, adaletin ve dahi sorumluluk bağlamında

[11] Nahl 16/68.

insanı bağlayıcı bir özelliği olmasından dolayı *her topluma* tıpkı onlar gibi *beşer/insan bir peygamber* gönderilmiştir. Bu konuda tercih ve takdir Allahu Tealâ'nın küllî iradesine bağlanmış (*vehbîlik*), seçilen peygamberin bu konuda bir tercih veya talebi söz konusu olmamıştır. Tabir caiz ise Allah tarafından *tayin* edilmiştirler. Seçilen peygamberlerin *erkek* olmaları meselesi ise, görevin zorluk ve meşakkati açısından cins-i latifler (kadınlar) için yine bir rahmet-i ilahi olduğu düşünülmelidir. Yoksa erkek-kadın bağlamında bir eksiklik veya fazlalık mesabesinde ele alınacak bir durum olmasa gerek.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لاَ نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا أُوْلَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

"İnanıp da iyi işler yapanlara gelince -ki hiç kimseye gücünün üstünde bir vazife yüklemeyiz- işte onlar, cennet ehlidir. Orada onlar ebedî kalacaklar."

[Arâf 7/42]

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***İmanın İzzeti***

Ümmü Hassan el-Kûfiyye, Süfyan-ı Sevrî, Abdullah b. Mübarek ve daha birçok meşhur mübarek insanın ziyaret ettiği ve öğütlerinden feyiz aldığı bir hanımdı.

Abdullah b. Mübarek anlatıyor:

Süfyan-ı Sevrî, Kûfe'de Ümmü Hassan adlı saliha bir kadının yaşadığını söylemişti. Onu ziyaret ettik. Evinde eski bir hasır parçasından başka bir şey göremedik. Süfyan-ı Sevrî kadına: *"Amcaoğullarına, durumunu anlatsan da senin halini düzeltseler daha iyi olmaz mı?"* dedi.

Kadın: *"Ey Süfyan! Sen benim gözümde değerli birisin. Söyle bakalım, ben tüm evrenin ve dünyanın sahibi olan Yüce Allah'tan böyle bir şey istemiyorum da, hiçbir şeye gücü yetmeyen insanlardan mı yardım isteyeyim? Ey Süfyan! Ben Allah'tan bir an dahi gafil kalmak istemiyorum!"* dedi.

Süfyan bu sözler üzerine ağladı.

[İbnu'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, III, 124]

❁ KÂMİL İNSAN ❁

• ***Ateş ile imtihan olunmuş iman!***

İslam'ın ilk yıllarında Müslüman olduğu için ağır işkencelere maruz kalmıştır. Hiç bir işkence ve eziyet onu imanından döndürememiştir. Bir gün Hz. Ömer ile aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Habbâb b. el-Eret, Ömer b. Hattâb'ın huzuruna girdi. Ömer onu koltuğuna oturtup "Bir tek adam dışında, yeryüzünde bu makama senden daha layık olan hiç kimse yoktur." deyince Habbâb "Ey Müminlerin Emiri! Kimdir o? " diye sordu. Ömer "Bilal!" dedi. Bunun üzerine Habbâb ona şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! (Bu makama) o, benden daha layık değildir. Bilal için müşrikler içerisinde Allah'ın kendisi vasıtasıyla (ona işkence edilmesine) mani olan birileri vardı. Ama bana (işkenceden onları) meneden hiç bir kimse yoktu. Bir gün kendimi şu vaziyette buldum: Beni yakaladılar, benim için bir ateş yaktılar. Sonra beni o ateşin içine sırtüstü yatırdılar. Bir adam ayağını göğsümün üstüne bastırdı. Bu yüzden toprak ile-veya 'toprağın serinliği ile' dedi. –sadece sırtımı koruyabildim." [eş-Şa'bi] dedi ki: Sonra sırtını açtı, bir de ne görelim (yandığı için) alacalıydı.

[**İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 182**]

Habbâb b. el-Eret (v. 37/657-58)

İslâmiyet'i ilk kabul eden sahâbîlerden biri. Künyesi Ebû Yahya ve Ebû Muhammed olarak da kaydedilir. Aslen Temîm kabilesinden olmakla beraber Câhiliye döneminde büyük bir ihtimalle Irak taraflarında esir alınıp Mekke'de satıldığı ve sonunda Ümmü Enmâr bint Sibâ' el-Huzâiyye adlı bir kadının kölesi olduğu için Huzâî nisbesiyle de anılır. Müslüman olduklarını ilk defa açıklayan Hz. Ebû Bekir, Bilâl-i Habeşî, Suheyb-i Rûmî ve Ammâr b. Yâsir'in yanında o da bulunuyordu. Habbâb bazı kaynaklarda altıncı, bazılarında yirminci Müslüman olarak zikredilir.

[**Kandemir, M.Yaşar, *Habbâb b. Eret*, DİA, XIV, s. 340**]

PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

Kur'ân İklimi

﴿أُبَلِّغُكُمْ رِسَالاَتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللّهِ مَا لاَ تَعْلَمُون﴾

"Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan (gelen vahiy ile) biliyorum."

[A'râf 7/62]

Nebevî Seda

عن أبي هريرة عن رسول الله صلى الله عليه و سلم أنه قال: "وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لاَ يَسْمَعُ بِي أحد من هذه الأمة لا يَهُودِيٌّ، وَلاَ نَصْرَانِيٌّ، ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ إِلاَّ كانَ مِنْ أَصْحَابِ النار.."

Ebû Hüreyre'den (ra) rivayetle Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur:

"Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki eğer bu ümmetten bir Yahudi veya Hristiyan beni işitir de sonra benimle gönderilene iman etmeden ölürse mutlaka cehennemliklerden olur."

[Müslim, İman, 240]

PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

Peygamberler yaratılanların en hayırlıları ve insanların en temiz olanlarıdır. Allahu Tealâ onları en güzel ahlak ve kemal sıfatlar ile donatmıştır. İnsanlara da onlara uymayı emretmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de En'âm suresi 90. ayette özelde Peygamber Efendimiz'i (sas) muhatap alarak, genelde ise tüm peygamberlerin özelliklerini dile getirilerek şöyle denir: *"İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy. De ki: 'Ben buna (peygamberlik görevime) karşılık sizden bir ücret istemiyorum.' Bu (Kur'ân) âlemler için ancak bir öğüttür."*

Peygamberlerin diğer insanlarda da olan, dahası olması beklenen ancak Peygamberler söz konusu olduğunda derecesi farklı olmak ile birlikte olmazsa olmaz olan bazı sıfatlar vardır. Bunları kısaca söyle sıralayabiliriz:

- ***Sadakat (Sıdk),***
- ***Emanet***
- ***Tebliğ***
- ***Fetanet***
- ***İsmet***

1. Sıdk

Sıdk ve sadakat; doğruluk demektir. Peygamberler için bu sıfat, getirdikleri haberlerin gerçekler ile uyuşması olarak ifade edilebilinir. Peygamberlerin sıdkı; nebilik ve risalet iddialarında, şer'î hükümlerle ilgili getirdikleri haberlerde ve şer'î hükümler dışındaki bütün davranışlarında onlar için bulunması zorunlu olan bir özelliktir. Peygamberlerin peygamberliklerini isbat için

gösterdikleri mûcizeler; Allah tarafından peygamberlik iddialarında doğru olduklarının tasdik edilmesi anlamına gelmektedir. Peygamberlerin sıddık oluşlarına atıfla Meryem sûresinin 56. ayetinde *"Kitapta İdris'i de an. Hakikaten o, pek doğru bir insan, sıddık bir peygamberdi."* buyurulmaktadır.

2. Emanet

Emanet; emin, güvenilir olmak demektir. Peygamberlerin şer'î hükümlere muhalefet ederek hıyanet etmemeleridir. Peygamberler her konuda özellikle vahiy konusunda güvenilir kimselerdir. Ahzâb suresinin 39.ayetinde *"O peygamberler ki Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah (herkese) yeter."* buyrulması peygamberlerin hiç kimseden korkmadan Allah'tan aldıkları ilahî buyrukları insanlara ulaştırdıklarına delildir. Yine Şuara suresinin 107. ayetinde Hz. Nuh'un (as) dilinden *"Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."* buyrularak peygamberlerin eminlik sıfatına vurgu yapılmıştır.

3. Tebliğ

Tebliğ; ulaştırmak, bildirmek, duyurmak, haber vermek demektir. Peygamberlerin Allah'tan aldıkları ilahî buyrukları insanlara ulaştırmalarına denir. Peygamberlerin temel vazifesi; Allah Tealâ'dan aldıkları vahyi değiştirmeden; arttırıp eksiltmeden insanlara ulaştırmalarıdır. Bu husus Nûr sûresi 54. ayette şöyle açıklanır:

Esmaü'l Hüsna

- **el-Mübdî** ﴿الْمُبْدِئُ﴾

Sözlükte *"bir işe başlamak, bir işi diğerlerinden önce yapmak; yaratmak"* manalarındaki bed' kökünün *"yaratmak"* anlamındaki ibda' manasından türemiş bir sıfat olan mübdî' Allah'a nispet edildiğinde *"modeli ve örneği olmaksızın ibtidaen yaratan"* demektir.

"(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol!" der, o da hemen oluverir."

[Bakara 2/117]

- **el-Muîd** ﴿الْمُعِيدُ﴾

Mübdî'nin mukabili olarak kullanılan Allah'ın isimlerinden biridirSözlükte *"geri dönme, dönüş"* anlamında Âde (داع) fiilinden ism-i fail olan Muîd, Allah'a nispet edildiğinde *"varlıkları ilk aslına geri döndüren yaratıcı"* anlamına gelmektedir ki, bu genelde insanların ölümden sonrasında tekrar ilk hallerindeki gibi yaratılmalarına işaret eden ayetlerde zikredilir.

"Bilin ki O, (kâinat yokken) ilk olarak yaratan, (ölümden sonra tekrar hayatı) geri getirendir."

[Burûc 85/13]

- **el-Muhsî** ﴿الْمُحْصِي﴾

Sözlükte *"saymak, miktarını bilmek, ezberleyip kavramak"* anlamındaki ihsa masdarından sıfat olan muhsî kelimesi *"sayıp ayrıntılarıyla tespit eden"* demektir. Allah'a nisbet edildiğinde *"gizli aşikar her şeyi tek tek ve bütün ayrıntılarıyla bilen, sayıp döken"* manasına gelir.

"Şüphesiz ölüleri ancak biz diriltiriz. Onların yaptıkları her işi, bıraktıkları her izi yazarız. Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (levh-i mahfuz'da) sayıp yazmışızdır."

[Yâsîn 36/12]

İMAN DAVASI

وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنْ أَنتُمْ إِلاَّ مُفْتَرُونَ

"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Siz yalan uyduranlardan başkası değilsiniz."

[Hûd 11/50]

"De ki: Allah'a itaat edin; Peygamber'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, Peygamber'in sorumluluğu kendisine yüklenen (tebliğ görevini yapmak), sizin sorumluluğunuz da size yüklenen (görevleri yerine getirmeniz)dir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygamber'e düşen, sadece açık-seçik duyurmaktır." Yine Hakka sûresinin 44-47. ayetlerinde: *"Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kıskıvrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık)."* buyrulması peygamberlerin ilahi vahye hiçbir ekleme çıkarma yapmadan olduğu gibi aktardıklarına delildir.

Ayrıca Allah Tealâ peygamber göndermedikçe kullarına azap etmeyeceğini haber vermektedir. *"Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz."*[1] O halde peygamber göndermek ve tebliğden maksat bir bakıma kıyamet günü insanların özür veya bir bahane ileri sürmemeleri, Allah'a karşı bir hüccet getirmemeleri içindir.

4. Fetanet

Fetanet; zeki ve üstün akıllı olmak demektir. Peygamberler üstün zeka, selim akıl ve keskin anlayış sahibi kimselerdir. Bunun aksi olan akli dengesizlik ve ahmaklık ise peygamberler hakkında asla düşünülemez. Çünkü bu

İMAN HAKİKATLERİ

وَمَن يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ

"İyi davranışlar içinde kendini bütünüyle Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır. Zaten bütün işlerin sonu Allah'a varır."

[Lokman 31/22]]

[1] İsra 17/15.

takdirde hitap ettikleri kişileri ikna etmekte zorlanırlar, görevlerini yerine getirip başarı sağlayamazlardı. Bunun Kur'ân'daki en güzel örneği Hz. İbrahim'dir. Allah Tealâ onun hakkında Enbiya sûresi 51. ayette şöyle buyurmuştur: *"Andolsun biz İbrahim'e daha önce rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık."* İbrahim (as) putperest bir toplumda yaşıyordu. Bir gün kavmi şehrin dışındaki eğlence yerine gittiklerinde eline balta alarak puthaneye gitti. Büyük put hariç bütün putları kırdı. Kavmi şehre dönünce ilahlarının parçalanmış olduklarını gördüler. *"Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrahim? dediler"*. İbrahim (as) cevap olarak: "Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa! dedi." Bunun üzerine, kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine) 'Zalimler sizlersiniz, sizler!' dediler." Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: *"Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun, dediler."* İşte İbrahim'in (as) asıl amacı da onlara putların aciz olduklarını kendi ağızlarından itiraf ettirmekti. "İbrahim: 'Öyleyse, Allah'ı bırakıp da, size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye *hâla tapacak mısınız? Size de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız?' dedi."* [2] Böylece İbrahim (as) ikna kabiliyeti ve zekasıyla puta tapan kavmini kendi silahlarıyla vurmuş, putların acizliğini bizzat kendilerine söyleterek onları susturup, akıllarını hakkı görmeleri için harekete geçirip düşünmeye sevk etmiştir.

5. İsmet

İsmet, günahsız olmak, günahlardan korunmak demektir. Peygamberlerin hepsi büyük ve küçük günahlardan; küfür ve çirkin işlerden münezzehtir. Onlardan sadece "zelle" dediğimiz hatalar sâdır olmuştur.[3] İnsanlar peygamberleri örnek alacakları, hidayet yollarını onların rehberiyetinde öğrenecekleri için peygamberlerin ismet sıfatıyla muttasıf olmaları yani günahtan korunmuş olmaları şarttır. Eğer peygamberler masum (günahtan korunmuş)

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Hüreyre'den (ra) rivayetle Resûlullah (sas) şöyle buyurdu:

"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız!"

[Müslim, *İman*, 93-94]

[2] Enbiya 21/62-67.

[3] Ebû Hanife, *Fıkhu'l-Ekber*, s.169-181.

olmasalardı insanlar onlara güvenmez, peşlerinden gitmez böylece tebliğ vazifeleri de yerine getirilmemiş olurdu. İsmet, masumluk, sadece peygamberlere has, özel bir sıfattır. İnsanlar içinde sadece Peygamberler masumdurlar (günahsızdırlar). Peygamberler günahtan korundukları gibi insanların kendilerinden nefret etmelerine sebep olacak cüzzam, baras, mecnunluk gibi bir hastalığa yakalanmaktan da korunmuşlardır. Hıyanetle, gafletle, yalanla vasıflandırılamazlar. Haram ve sevilmeyen, yadırganan davranışlar onlardan sâdır olmaz. *"Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi."*[4] Fakat vazifeleri ile çelişmeyen; uzun olmayan baygınlık, dünya işlerinde unutkanlık, bir seferde yorgunluktan uyuyup kalmak ile sabah namazı vaktinin kaçırılması gibi beşeri bir takım ârızalara maruz kalabilirler. Nitekim Peygamber Efendimiz Muhammed (sas) kendisinin bir beşer olduğunu sık sık bildirmiş ve *"Ben ancak sizin gibi bir beşerim sizin hatırlamanız gibi hatırlarım, sizin unutmanız gibi unuturum"* buyurmuşlardır.[5]

MARİFET MELTEMİ

"Yazık sana! Kış mevsiminde dere kenarında oturduğuna seviniyorsun, az zaman sonra yaz gelecek ve yanındaki su çekilip gidecek ve öleceksin. Senin asıl durman gereken yer nehir kenarıdır. Nehirin suyu yazın kesilmez, kışın da çoğalır. Allah'la beraber ol ki zengin, izzet sahibi, emredici ve emrine uyulan bir yol gösterici olasın. Her kim Allah ile yetinirse her şey ona ihtiyaç duyar. İman, süslenip püslenmekle, güzel şeyler düşlemekle olacak iş değildir. Aksine kalpte bir ağırlıktır, amel onu doğrular ve o doğrultuda işler ortaya koyar."

Abdulkâdir-i Geylanî

Peygamberlerin Sayısı

Allah Teâla her ümmet için onlara ihtiyaç duydukları dini ve dünyevi hükümleri beyân edecek, kötülüklerin cezasını, iyiliklerin sevabını onlara bildirecek bir uyarıcı (peygamber) göndermiştir. *"Biz seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Her millet için mutlaka bir uyarıcı (peygamber) bulunmuştur."*[6] Allah Teâla, bizleri bütün peygamberlerini tafsilatlı bir şekilde

[4] Enbiya 21/73.
[5] Müslim, *Mescid*,9.
[6] Fâtır 35/24.

bilme konusunda yükümlü tutmamıştır. Nitekim Allah Teâla, Gâfir suresi 78. ayette *"Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var. Hiçbir peygamber Allah'ın izni olmaksızın herhangi bir* âyeti *kendiliğinden getiremez. Allah'ın emri gelince de hak uygulanır ve o zaman bâtılı seçenler hüsrana uğrayacaklardır."* buyurarak durumlarını Efendimiz'e (sas) dahi bildirilmeyen peygamberlerin olduğunu beyân edilmiştir. Buna binâen peygamberlerin hepsine icmâlen (tafsilatlı olmadan) iman gereklidir. Sayıları, isimleri bilinmese de, haklarında bilgi sahibi olunmasa da gönderilmiş bütün peygamberlere icmali olarak inanmamız gerekir. Gönderilmiş peygamberlerin sayılarını bildiren isnadları zayıf olan hadisler de mevcuttur. Bunlardan birinde Avf b Mâlik'in bildirdiğine göre bir gün Ebû Zer (ra), Resûlullah'ın (sas) yanına oturur ve onun dilinden hadis şöyle nakledilir: "Ya Resûlullah Peygamberlerin ilki hangisiydi?" dedim. *"Âdem"* buyurdu. "Nebî miydi O?" diye sordum. "*Evet Allah'ın hitabına muhatab olan bir nebidir"* buyurdu. *"Ey Allah'ın Resûlu! Peygamberlerin sayısı kaçtır?"* diye sordum, *"124 bin"* buyurdu. "Bunların kaçı resûldür?" diye sordum, *"315 kişilik büyük kalabalık"* buyurdu.[7]

Kur'ân'da geçen peygamberlerin sayısı ise 25'tir. Bu peygamberlere Kur'ân'da geçtiği şekliyle tafsilatlı olarak iman etmek gereklidir. En'âm sûresi 83-86. ayetlerinde bu 25 peygamberden 18 inin adı zikredilmiştir. *"İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyle bilendir. Ve ona İshak ve Yâkub'u bağışladık. Hepsini hidayete erdirdik. Ve daha önce Nuh'u hidayete erdirdik ve onun zürriyetinden Davud, Süleyman, Eyyub, Yusuf, Musa ve Harun'u da hidayete erdirdik. Ve işte böylece, muhsinleri* mükâfatlandırırız. Ve Zekeriya, *Yahya, İsa ve İlyas; hepsi salihlerdendir. Ve İsmail ve* İlyesea *ve Yunus ve Lut, hepsini âlemlere üstün kıldık."* Geri kalan 7 peygamber ise: Adem (as), İdris (as), Hûd (as), Salih (as), Şuayb (as), Zülkifl (as) ve Hz. Muhammed'dir (sas). İlk peygamber Adem (as), peygamberlerin sonuncusu ise Hz. Muhammed'dir (sas). *"Muhammed (sas), sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası olmamıştır (değildir). Fakat Allah'ın resûlü ve nebîlerin (peygamberlerin) hatemi'dir (sonuncusudur). Allah, herşeyi en iyi bilendir."*[8]

[7] İbn-i Hibban, *Sahih*, s. 361.
[8] Ahzab-40

Hz. Muhammed (sas) diğer peygamberlerden farklı olarak bir kavme değil alemlere rahmet olarak gönderilmiştir." (Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik."[9]

DEĞERLENDİRME

Peygamberlerin sıfatları konusu, imanın temel esaslarından birisi olan *"Peygamberlere İman"* şartının ana gövdesini oluşturan bir meseledir. Beşerî bir elçinin, insanlar arasından seçilmiş bir kulun, aynı zamanda vahye muhatap olması hasebiyle sahip olduğu bir takım ayrıcalıkları arasında bir denge arayışının bir sonucudur sıfatlar konusu. Peygamberlerin toplumlarına örnek olmaları, beşeriyet açısından herhangi bir insandan farklı olmamalarını gerektirdiği gibi, rehberlik/önderlik ve ilahi mesajın hem muhatabı hem uygulayıcısı olma vazifeleri dolayısıyla onları beşeriyet içinde zorunlu olarak farklı bir konuma yükseltmektedir. Sıdk, Emanet, Fetanet, İffet ve Tebliğ olarak kavramlaştırılan sıfatlar, esasen normal bir beşerde olma imkanı olan ve olması arzu edilen ahlaki meziyetler özellikler olmak ile birlikte peygamberlerde bu hususiyetlerin bir basamak daha yukarıda ve kendine özgü bir tarzda ortaya çıktığı görülmektedir. Belki de sözün kısası meşhur deyiş ile Hz. Peygamber için söylenmiş şu veciz ifade meselenin daha doğru bir düzeyde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır:

"Muhammed bir beşerdir, sanma ki sıradan bir beşerdir; Yakut taşlar içerisinde ne ise, o da ona bedeldir."

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾

"De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, İlâh'ınızın, sadece bir İlâh olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın."

[Kehf 18/110]

[9] Enbiya-107

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***Şüpheden Sonra Gelen Tahkiki İman!***

Ebû Hüreyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

Resûlullah'ın (sas) ashâbından bazı kimseler gelerek O'na şunu sordular:

"Gönüllerimizden öyle şeyler geçiyor ki, her hangi birimiz onları söylemeyi bile büyük (bir suç) sayıyoruz."

Resûlullah'ın (sas) *"Hakikaten böyle bir şey hissettiniz mi?"* diye sordu.

Ashab: *"Evet!"* dediler

Resûlullah'ın (sas): *"İşte açık (gerçek) imân budur."* buyurdular.

[**Müslim, *İman*, 209**]

Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî (v. 58/678)

Ebû Hüreyre (ra), Peygamber efendimizin ashabındandır. Ashâb-ı kiram arasında en çok hadîs-i şerîf bilen ve rivâyet edenlerdendir. İsmi hakkında değişik rivâyetler olup, en doğru rivâyete göre isminin Abdurrahmân bin Sahr olduğu bildirilmiştir.Yemen'in Devs kabilesindendir. Künyesi Ebû Hüreyre'dir. Bu künyenin verilişi hakkında kendisi şöyle demiştir: "Bir gün kaftanımın içinde küçük bir kedi taşıyordum. Resûlullah (sas) gördü. "Nedir bu?" buyurdu. Ben de, "kedicik" dedim. Bunun üzerine Resûlullah bana "Ey kedicik babası!" buyurdu. Ebû Hüreyre (ra) hicretin 7. senesinde (m. 628) Hayber'de Müslüman oldu. Gençliğinde fakîrlik ve sıkıntı içinde yaşamıştır. Müslüman olduğunda 30 yaşını geçmişti. Yemendeki Devs kabilesinin en ileri gelenlerinden ve meşhûr şair olan Tufely bin Amr (ra) vasıtasıyla Müslüman oldu. Tufeyl bin Amr (ra) Peygamber efendimizin (sas) duâsı ve emri üzerine kabilesini İslam'a davet edince ilk kabul eden Ebû Hüreyre (ra) oldu. Ebû Hureyre (ra) 58/ 678 senesinde 78 yaşında iken Medine-i Münevvere'de vefât etti.

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Tevazudaki İzzet***

Bir gün Hatem-i Esâm (ks) kendisine gelen bir hediyeyi kabul eyledi. Dediler ki:

-Ya Şeyh! Sen hediye bir nesne kabul etmezdin? Bunu neden kabul ettin?

-Kabulde benim horluğumu gördüm ve onun da azizliğini gördüm, geri vermekte ise benim azizliğimi ve onun horluğunu gördüm ve onun azizliğine benim horluğumu tercih ettim, dedi.

[**Paşa, Sinan, *Tezkiretü'l-Evliya*, s. 100**]

Hâtem-i Esâm (v.237/852)

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Abdurrahmân olup, adı Hatim bin Ünvan bin Yûsuf el-Esâm'dır. Belh şehrinde doğmuştur. Doğum târihi kesin belli değildir. Hâtim-i Esâm, Şakîk-i Belhî'nin talebesi, Ahmed-i Hadraveyh'in hocasıdır. 237 (m. 852) senesinde Vaşcer'de vefât etmiştir. Kendisine "Esâm" (kulağı duymaz) denilmesinin sebebiile ilgili şöyle denilir: Birisi onunla konuşurken kazayla yellendi. Hâtim-i Esâm, o şahıs utanmasın diye "Yüksek sesle konuş, ancak yüksek sesle konuşulanları duyabiliyorum" dedi. Bu yüzden ona Esâm denilmiştir.

İLAHİ KİTAPLARA İMAN

Kur'ân İklimi

﴿قُولُوا آمَنَّا بِاللّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ وَالأسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾

"Deyin ki: Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'ân'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğulları'na indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rab'lerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz."

[Bakara 2/136]

Nebevî Seda

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ أَهْلُ الكِتَابِ يَقْرَءُونَ التَّوْرَاةَ بِالعِبْرَانِيَّةِ، وَيُفَسِّرُونَهَا ۞ بِالعَرَبِيَّةِ لِأَهْلِ الإِسْلاَمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿ لا تُصَدِّقُوا أَهْلَ الكِتَابِ وَلا تُكَذِّبُوهُمْ، وَقُولُوا: آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا﴾ ۞

Ebû Hüreyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir: *"Ehli Kitap, Tevrat'ı İbranice okur, Arapça olarak da onu Müslümanlara tefsir ederlerdi. Resûlullah (sas) bu hususta sahâbeye: "Sizler Ehl-i Kitab'ı tasdik de etmeyin, yalanlamayın da. Sizler sadece şunu söyleyin: "Biz bize indirilene de size indirilene de iman ettik [Bakara 2/136]"*

[Buhârî, *İ'tisam*, 25]

İLAHİ KİTAPLARA İMAN

Kitaplara iman, Allah Teâlâ tarafından bazı peygamberlere kitap indirildiğine ve bu indirilen kitapların içeriğine tam bir biçimde inanmak demektir. Allah Teâlâ Nisa sûresi 136. ayet-i kerimesinde: *"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz. Kim Allah'ı meleklerini kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır."* buyurmaktadır. Bu ayet-i kerime kitaplara inanmanın bir müminin inanması gereken temel esaslardan biri olduğunu açıkça beyan etmiştir. Fakat bugün elimizde olan ve asli haliyle ilahi kitap olduğuna inandığımız İncil, Tevrat ve Zebûr değiştirilmiştir. Kur'ân ise Allah Teâlâ tarafından ilk günkü haliyle hiç bozulmadan bize ulaşmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de kendinden önceki kitaplara imanın zorunluluğunun üstünde durulmuş ama uyulması gereken tek kitabın Kur'ân olduğu vurgulanmıştır.[1] Günümüzde bir kimsenin mümin diye adlandırılması sadece Kur'ân-ı Kerim'e tam manasıyla inanması ve Hz. Muhammed'in (sas) her sözünü tasdik etmesi ile mümkün olur.

1. İlahi Kitapların Gönderilme Sebebi

İlahi kitaplar hiç kuşkusuz Allah Teâlâ'nın kullarına karşı rahmeti ve ihsanıdır. Geçici bir dünya âlemine gönderilen insan gönderiliş amacını, vazifelerini bizzat bu kâinatın yaratıcısı tarafından gönderilen kitaplarla bilir ve tanır. Allah Teâlâ'nın hiçbir zorunluluğu olmadığı halde lütuf ve kereminin bir yansıması olarak insanlara verdiği akıl ve iradenin yanında doğruyu

[1] bkz. Maide 5/15; A'raf 7/3.

bulmalarına yardımcı olacak birçok kitap indirmiş, aynı zamanda bu kitapları bizzat kendi yaşamlarına uygulamak ile insanlara örnek ve rehber olacak peygamberler de göndermiştir.

İnsanın aklı, bireysel ve toplumsal tecrübeleri kişiyi belli bir düzeyde doğruya yakınlaştırsa da gerçek anlamda hakikatin bilgisine ulaşmada yeterli değildir. Özellikle Allah, ahiret ve iman gibi beşerî aklın ihatasının ötesindeki gerçeklilikler; insani münasebetlerde gerçek anlamda adaletin tesisi ve dahi ahlaki ilkelerin evrenselliği gibi hayati mevzular ancak ilahi bir mevhibe ile olabilirdi. Nitekim ilahi kitaplar da bunun için vardır.

Bakara sûresi 213. ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ katından gelen kitapların gönderiliş amacını en veciz bir biçimde beyan etmektedir:

"İnsanlar bir tek ümmet (millet) idi. Allah, müjde verici ve uyarıcı olarak Peygamberleri gönderdi. İnsanların ayrılığa düşeceği hususlarda aralarında hüküm vermek için onlarla birlikte hak kitaplar indirdi. Ancak kitap verilenler, kendilerine belgeler indikten sonra, aralarındaki ihtiras yüzünden onda ayrılığa düştüler. Allah, inananları, ayrılığa düştükleri gerçeğe kendi izni ile eriştirdi. Allah, dilediğini doğru yola eriştirir."

İlahi kitapların en önemli özelliği Allah katından gelmiş olmalarıdır. Bu yüzden söz ve mana tamamıyla Allaha aittir. İnsanları içinde bulundukları dalâletten kurtarıp

Esmaü'l Hüsna

- **el-Muhyî** ﴿الْمُحْيِي﴾

Sözlükte *"diri ve canlı olmak, yaşamak"* anlamındaki hayât (hayevân) kökünün if'âl kalıbından sıfat olan muhyî *"yaşatan, dirilten"* demektir. Allah'ın ismi veya sıfatı olarak *"Varlığa hayat ve canlılık bahşetmek ile onları yaratan ve yaşatan"* diye açıklanır.

"Allah'ın rahmetinin eserlerine bak! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor. Şüphe yok ki O, ölüleri de elbette diriltecektir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir."

[Rum 30/50]

- **el-Mümît** ﴿الْمُمِيتُ﴾

Sözlükte *"canlının hayattarlığına son veren, öldüren"* anlamına gelen *"imate"* fillinden türemiş bir isimdir. Allah'a nispet edildiğinde kullanılmak ile *"hayata son veren, can alan, öldüren"* anlamlarında el-Muhyî isminin mukabilinde kullanılır.

"O, yaşatan ve öldürendir. Bir şeye karar verdiğinde, ona sadece "ol" der, o da oluverir."

[Mü'min, 40/68]

- **el-Hay** ﴿الْحَيُّ﴾

Sözlükte *"yaşamak, diri ve canlı olmak"* anlamına gelen hayât (hayevân) kökünden sıfat olup "diri olan, yaşayan" demektir. Râgıb el-İsfahânî, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan hayat kavramını altı grup içinde mütalaa etmekte, bunların beşinin hakikat veya mecaz mânalarıyla bitkiler, hayvanlar ve insanlar yani fâniler için kullanıldığını söylemekte, Allah'a mahsus olan hayatın ise *"ölümsüzlük/bekâ"* anlamına geldiğini belirtmektedir.

"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Diridir, kayyumdur."

[Âl-i İmrân 3/2]

İMAN DAVASI

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللّهِ شَهِيدٌ بِيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لأُنذِرَكُم بِهِ وَمَن بَلَغَ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللّهِ آلِهَةً أُخْرَى قُل لاَّ أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ

De ki: "Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür?" De ki: "Allah benimle sizin aranızda şahittir. İşte bu Kur'ân bana, onunla sizi ve eriştiği herkesi uyarayım diye vahyolundu. Gerçekten siz mi Allah ile beraber başka ilâhlar olduğuna şahitlik ediyorsunuz?" De ki: "Ben şahitlik etmem." De ki: "O, ancak tek bir ilâhtır ve şüphesiz ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."

[En'âm 6/19]

onları baki kalacakları yurtlarına yani ahirete hazırlar. Allah'ın emirlerine boyun eğen bir kul hem bu dünyada hem de ahirette huzura kavuşacaktır.

2. İlahi Kitapların Durumu

İlahi kitaplar, "suhuf/sayfalar" ve "kitaplar" şeklinde iki kısımda değerlendirilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de bazı peygamberlere yazılı belge anlamında 'kitaplar' bazılarına ise daha küçük hacimli 'suhuf' yani sayfalar verildiği belirtilmiştir. Kitap olarak Hz. Musa'ya Tevrat[2], Hz. Dâvûd'a Zebûr[3], Hz. İsâ'ya İncil[4] ve son olarak son Peygamber Hz. Muhammed'e (sas) Kur'ân[5] verilmiştir. Aynı zamanda Kur'ân-ı

İMAN HAKİKATLERİ

لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لاَ انفِصَامَ لَهَا وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O hâlde, kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."

[Bakara 2/256]

[2] Bakara 2/53, 87; Maide 5/44.
[3] Nisa 4/163.
[4] Maide 5/46.
[5] Âl-i İmrân, 3/3.

Kerim'de bu peygamberler dışında başka peygamberlere de kitap verilmiş olabileceğinin işaretleri de vardır.[6]

3. Suhuf (Sayfalar)

Suhuf, sahife kelimesinin çoğulu olup 'sayfalar' manasına gelmektedir. Küçük topluluklara ihtiyaçlarına göre indirilen birkaç sayfadan ibaret kitapçık ve küçük risalelere suhuf denmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de Allah Teâlâ, Hz. Musa ve Hz. İbrahim'e suhuf verildiğinden bahsetmektedir.[7] Hz. Musa'nın sahifeleri, Tevrat'tan önce indirilen sahifelerdir. Bu sahifeler günümüze maalesef ulaşamamıştır.

Ayrıca, Efendimiz, (sas), Ebû Zer el-Gıfârî'nin bu konudaki bir sorusuna şu şekilde cevap vermiştir: *"Allah,* yüz dört kitap indirmiştir. Bunlardan elli sahife Şit'e *otuz sahife İdris'e, on sahife İbrahim'e ve on sahife de Tevrat'tan önce Musa'ya verilmiştir. Ayrıca Tevrat, İncil, Zebûr ve Kur'ân'ı da indirmiştir."*[8]

4. Kitaplar

a. Tevrat

Sözlükte *kanun, şeriat* ve *öğreti* manalarına gelen Tevrat, İbranice kökenli bir kelime olup Hz. Musa'ya indirilen kitabın adıdır. İncil'de de kendisinden önce gelen Tevrat'ın tasdik edildiği Kur'ân-ı Kerim'de ifade edilmiştir.[9]

Esasen Hz. Musa'ya indirilen kitap, beş bölümden oluşmaktadır. Bunlardan sadece bir bölümünün adı Tevrat'tır. Ancak daha sonraları Yahudiler bu kitapların hepsine Tevrat demeye başlamışlardır. Bu beş bölüm ise şunlardır:

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Hüreyre'nin (ra) naklettiğine göre: Allah Resulü (as) şöyle buyurdu: "İnsanlar birbirine bir takım sorular yöneltmeye devam edecekler, hatta işte (sonunda) şunu da söyleyecekler: Mahlûkatı Allah yarattı, fakat Allah'ı kim yaratmıştır? Her kim bu türden batıl bir şeyi kendisinde hissederse o hemen: Ben Allah'a iman ettim, desin."

[Müslim, *İman*, 60]

[6] En'am 6/89.
[7] Necm, 53/36-37; Al'â, 87/18-19
[8] İbn Hibbân, *Sahih*, II, 276.
[9] Maide 5/46.

Tekvin (yaratılış): İlk insanın ve evrenin yaratılışından, Hz. Adem'in hayatı ve yeryüzüne indirilmesinden, Nuh tufanından ve İsrailoğulları'nın Mısır'a gelişinden bahseder, elli babtır.

Hurûc (çıkış): İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışları, Firavun'dan gördükleri zulümler ve Hz. Musa'nın Tur dağına çıkışı anlatılır, kırk babtır.

Levililer (Tevrat): Haram yiyecekler, günahların kefareti, yasaklanmış evlilikler, bayramlar ve adaklar gibi dinî hükümlerin bahsedildiği bölümdür, yirmi yedi babtır.

A'dât (Sayılar): Hz. Musa'nın vefatından sonra İsrailoğulları'nın Tur dağından ayrılıp Ken'an diyarına girmelerinden bahseder, otuz altı babtır.

Tesniye (İkili): Hz. Musa'nın ölümünden ve defninden bahseden; on emir, helal ve haram yiyecekler hakkından açıklamalar yapan otuz dört babdan oluşan bölümdür.

Günümüze kadar ulaşan Tevrat'ın mevcut üç nüshası vardır:

1) Yahudilerin ve Protestanların kabul ettikleri İbranice nüsha,
2) Katolikler ve Ortodokslar tarafından kabul edilen Yunanca nüsha,
3) Sâmirîlerce kabul edilmiş olan Sâmirîce nüsha.

Bunlar Tevrat'ın en meşhur ve geçerli nüshaları kabul edildikleri halde, kendi içlerinde ve birbiri aralarında bir takım çelişkiler içermektedir.[10]

Yukarıda belirtilen nüshalar her ne kadar Yahudiler tarafından aslı nüsha olarak kabul ediliyor ise de Müslümanlar açısından bugün elde mevcut bulunan Tevrat'ın zaman içerisinde çeşitli tahrif ve değişimlere uğradı bir gerçektir. Bunun ile ilgili değerlendirmeleri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

i. Kur'ân'ın Tevrat'ın Tahrif Edildiğine Dair Verdiği Bilgiler

Kur'ân-ı Kerim'in birçok ayetinde Yahudilerin kitaplarını (Tevrat'ı) tahrif ettiklerine dair haber verilir. Bunlardan bazıları şunlardır:

"Şimdi, bunların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa içlerinden birtakımı, Allah'ın kelamını dinler, iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif ederlerdi."[11]

[10] Kılavuz, A. Saim, *Ana Hatlarıyla İslam Akaidi ve Kelâm'a Giriş,* s.161.
[11] Bakara 2/75.

"Vay o kimselere ki, elleriyle Kitab'ı yazarlar, sonra da onu az bir karşılığa değişmek için, 'Bu, Allah'ın katındandır" derler. Vay ellerinin yazdıklarından ötürü onların hâline! Vay kazandıklarından dolayı onların hâline!"[12]

"Onlar (Yahudiler) kelimeleri yerlerinden kaydırarak (tahrif edip) değiştiriyorlar."[13]

MARİFET MELTEMİ

"İmanı saksıda açan bir çiçeğe benzetirler. Namaz ona verilen suya, infak ise ışığa benzer. Su ve ışıktan mahrum çiçek nasıl kurumaya mahkumsa; namaz ve infaktan mahrum insan da sönmeye mahkumdur. Ne var ki insanın nefsi, imandaki bu sönüşü uzun süre saklar. İman ettiği halde ibadete yanaşmayan insan, işin farkına çok defa iş işten geçtikten sonra varır."

Haluk Nurbaki

ii. Tevrat Nüshaları Arasındaki Çelişkiler

Tevrat nüshalarında birbirini tutmayan ifadeler vardır. Bu durum ise ilahi bir kitap için imkansızdır. Örnek verecek olursak, Hz. Adem'den Nuh tufanı arasındaki süre İbranice nüshada 1650 yıl iken, Yunanca olan nüshada 2260, Samirice'de ise 1307 yıl olarak söylenmektedir. Yine aynı şekilde tekvin bölümünde bir defasında Nuh tufanının kırk gün diğer defasında ise elli gün sürdüğü belirtilir. Bir diğer örnek ise, Musa'nın (as) vefat ettiği yer A'dat bölümünde Hor dağı olarak gösterilirken, Tesniye bölümünde Moserada öldüğü söylenmiştir.

iii. Allah'ın Şanına Yakışmayacak İsnadların Bulunması

Her zerrenin yaratıcısı olan Allahu Teâla bu muazzam sisteminde yarattığı her varlıktan yücedir ve hiçbirine denk değildir. Tevrat'ın tahrif edilmiş nüshalarında ise Allah'a birçok insana ait özellik verilmiştir. Tekvin 6/6'da Allahu Teâla için bir eksiklik ifadesi olan *pişman olma* fiili kullanılırken, bir diğerinde Allah'ın dünyayı yaratırken *yorulduğu* ve altıncı gününde *dinlendiği* söylenmektedir. Ayrıca Tevrat'ta geçen Allah'ın Hz. Yâkub ile *güreştiği* ve *yenildiği* kısmı ise Allah'a asla yakıştırılamayacak bir haldir.

Kısaca yukarıda genel hatlarından birkaç örnekle ifade etmeye çalıştığımız hususlar çerçevesinde günümüze ulaşan mevcut Tevrat nüshaları asli/orijinal nüshalar olmadığı açıktır.

[12] Bakara, 2/79.
[13] Maide, 5/13.

b. Zebûr

Sözlükte yazılı şey ve kitap anlamlarına gelen Zebûr, Hz. Dâvûd'a indirilmiş olan kitabın adıdır. Zebûr yeni bir dini hüküm getirmemiş olup, dört büyük ilahi kitabın en küçüğüdür. Allah'a övgü, hikmetli sözler ve ilahilerden oluşan Zebûr'un halen mevcut olup olmadığı ihtilaflı bir konu olmakla beraber, günümüzdeki mevcut Tevrat nüshaları içerisinde yeralan "Mezmurlar" bölümünün Zebûr olduğu ifade edilmektedir.

c. İncil

Sözlükte *müjde, talim* ve *öğreti* anlamına gelen İncil Hz. İsa'ya indirilmiştir. Hz. İsa döneminden çok sonra öğrencileri tarafından yazılan İncil bugün Hz. İsa'nın biyografisi şeklindedir.

Hristiyanlığın ilk çağlarında birbirileri ile çelişen birçok İncil bulunmaktaydı. Büyük kargaşalara sebep olan bu durum Bizans İmparatoru Konstantin tarafından oluşturulan meclis ile miladi 325 tarihinde bugünkü dört İncil kabul edilerek bunların tamamına *Yeni Ahid* ismi verildi. Hıristiyanlar Tevrat ve önceki kutsal metinlere de *Eski Ahid* demektedirler. Yeni Ahid nüshasını oluşturan İnciller ise şunlardır:

Matta: Matta, Hz. İsa'nın havarilerden birinin adı olup kendisi tarafından ya İbranice ya da Süryanice yazılmıştır. Ama elde olan en eski nüsha eski Yunancadır. Hz. İsa'nın Mesih oluşu ve nesebi anlatılır.

Markos: Markos havarilerin önde gelenlerinden olan Petrus'un öğrencisidir. Yahudi adetleri ve Hz. İsa'nın kısaca hayatı anlatılmaktadır.

Luka: Luka havarilerden değildir. Hz. İsa'nın öğretilerinden ve hayatından bahsedilir.

Yuhanna: Yuhanna'nın havarilerden olup olmadığı ihtilaflıdır. Bu nüshada özellikle Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu vurgusu sıklıkla yapılır.

Hz. İsa'nın dili Aramice idi ve Yunanca konuşamıyordu. Fakat İncil nüshalarının en eskisi Yunanca'dır. Aynı zamanda Muhammed Hamidullah'ın bildirdiğine göre Alman bilginler tarafından incelettirilen binlerce Yunanca İncil nüshaları arasında iki yüz bin fark tespit edilmiştir.

Bir diğer önemli bilgisi ise Hristiyanlar tarafından şiddetle okunması yasaklanan ve gizlenmeye çalışılan Barnabas İncili'nin varlığıdır. Barnabas yine havarilerden olup, Markos'un amcasının oğludur. Bu incil, Hristiyanlar

tarafından V. asırda okunması yasak kitaplar listesine alınmıştır. Bu İncilin en önemli özelliği ise Kur'ân-ı Kerim'e yakınlığı ve son Peygamberinin geleceğini müjdelemesidir.

DEĞERLENDİRME

İlahi kitaplar, Yüce Allah'ın insanlığın dünya ve ahiret saadetini temin için rahmetinin bir eseri olarak indirilmiş olduğu kutsal metinlerdir. Gerek Kur'ân'da açıkça ismi zikredilen kitap ve sahifeler olsun, gerekse hadis kaynaklarında farklı peygamberlerin varlığı ve onlara da ilahi mesajların ulaştığını ifade eden haberler çerçevesinde değişik topluluklara gönderilmiş diğer ilahi kitapların varlığına genel anlamda iman etmek, imanın temel şartları arasında sayılan önemli bir kısmıdır. Esasen bazı ayet-i kerimelerde açıkça ifade edilen Kur'ân'ın kendinden önceki kitapların bir *tasdikleyicisi* olduğu tanımlaması, bu bağlamda kitaplara iman konusunun farklı bir boyutunu bizlere göstermektedir. Zira bu durumda ilahi mesajlar ve buna bağlı olarak peygamberler silsilesinin Hz. Muhammed (sas) ile başlamadığı, bunun ta Hz. Adem'e (as) kadar insanlığın başlangıcından beri devam ede gelen bir silsileye işaret ettiği görülmektedir. Bunun ile birlikte bir Müslüman, külli olarak/genel çerçevede ilahi kitapların varlığına ve bunların vakti zamanında Yüce Allah tarafından ilgili Peygamberlere iletildiğini kabul etmek ile birlikte, günümüzde Kur'ân-ı Kerîm dışındaki diğer ilahi kitapların asliyetini muhafaza edemediği ve zaman içerisinde müntesipleri tarafından çeşitli tahrifatlara uğratıldığını da peşinen kabul ve iman etmektedir. Zira bu da Kur'ân'ın bizzat kendisinin açık ayetleriyle ve sahih hadisler çerçevesinde bildirdiği bir hakikattir.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

﴿مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

"Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini inkâr eden topluluğun hâli ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."

[Cuma 62/5]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***İnsanın Belini Kıran Ayet***

Ebû Bekir Sıddık (ra) şöyle buyurur: "Ben Resûlullah'ın (sas) yanında iken O'na şu âyet-i kerime nâzil oldu: "Kim bir kötülük yaparsa cezasını görür ve Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilir." (Nisâ 4/123)

Peygamber Efendimiz (sas): "Ey Ebû Bekir! Bana indirilen bir âyeti, sana okutayım mı?" Buyurdu.

Ben: "Tabi ki Ya Resûlullah!" dedim..

Bana o ayeti okuttu. Sanki belimin kırılıp ayrıldığını hissettim ve öylece kasılıp kaldım..

Peygamber (sas):

-Neyin var? Ne oldu Ey Ebû Bekir? Diye sordu.

-Anam babam sana feda olsun Ya Resûlullah.! Hangimiz kötülük işlemez ki? Şimdi biz işlediklerimiz yüzünden muhakkak cezalandırılacak mıyız? Diye üzüntümü ifade ettim.

Bunun üzerine Resûlullah (sas) şu izahatta bulundu:

-Ebû Bekir! Sen ve mü'minler, hatalarınız sebebiyle dünyada (bazı sıkıntılar ve meşakkatlere uğratılarak) cezalandırılırsınız.. Öyle ki, sonunda Allah'a günahsız olarak kavuşur. Diğerlerine gelince, onların yaptıkları biriktirilir ve cezaları Kıyamet Günü verilir.."

[**Tirmizî, *Tefsir*, 4**]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***İmandaki Orta Yol***

İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a), hiçbir Müslümanı günahından dolayı tekfir etmez, kâfir olduğuna hüküm vermezdi. Onun yaşadığı dönemde etkili bir topluluk olan Haricîler ise büyük günah işleyen herkesi 'kâfir' diye yaftalıyorlardı. Ebû Hanife'nin durumunu bilen ve onun sesini kesmek isteyen yetmiş kadar gözü dönmüş Haricî, bir gün kılıçlarını kınlarından sıyırmış vaziyette onun huzuruna çıktılar ve dediler ki:

-Ey Ebû Hanife, ey bu ümmetin düşmanı ve şeytanı! Seni öldürmek bizler için yetmiş yıl cihad etmekten daha önemlidir.

İmam-ı Azam onlara şöyle dedi:

-Kılıçlarınızı kınına koyun, parıltıları beni korkutuyor.

-Biz kılıçlarımızı senin kanınla kınalamak istiyoruz, dediler.

Bu tehdid karşısında İmam-ı Azam:

-Sorun da konuşalım, deyip sorunu konuşarak çözmeyi önerdi.

Haricîler teklifi kabul edip:

-Mescidin kapısında iki cenaze. Biri şarap içmiş, şarapta boğularak ölmüş bir adam. Diğeri de zina etmiş, gebe kalınca kendini öldürmüş bir kadın. Bunlar hakkında ne dersin? diye sordular.

-Bunlar hangi dinden? Yahudi, Hristiyan yahut Mecusi mi? diye sordu İmam-ı Azam.

-Hiçbiri değil. Bunlar Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed (sas), O'nun kulu ve Resûlü olduğuna inanan dindendir, dedi Haricîler.

İmam-ı Azam sordu:

-Kelime-i Şehadet imanın kaçta kaçıdır?

-İman bir bütündür, parça parça olmaz, diye cevapladı Haricîler.

İmam-ı Azam:

-İşte bunların mümin olduğunu kendiniz de kabul ediyorsunuz, diyerek ihtilaflı konuda haklı taraf olduğunu gösterdi.

Hatta Haricîlerin sorduğu:

-Senden öğrenmek istiyoruz, bunlar cennetlik mi cehennemlik mi? sorusuna verdiği:

-Onlar hakkında, Allah'ın peygamberi İsa'nın (as) onlardan çok daha günahkâr kimseler için söylediği şeyi söylerim: "(Rabbim) eğer onlara azab edersen, şüphesiz ki onlar senin kullarındır. Onları bağışlarsan, elbette mutlak izzet ve hikmet sahibi olan da sensin." (Mâide 5/118), cevabı da Haricîlerin kılıçlarını indirip tevbe etmelerine yol açtı. Yanlış inançlarından vazgeçerek, gönül huzuruyla dönüp gittiler.

[**Muvaffak el-Meki, *Menakibil İmam el-Azam*, I, 124-125**]

İLAHİ KİTAPLAR ARASINDA KUR'ÂN'IN YERİ

Kur'ân İklimi

﴿وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِم مِّنْ أَنفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هَؤُلاء وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ﴾

"(Ey Muhammed!) Her ümmetin kendi içinden üzerlerine bir şahit göndereceğimiz, seni de onların üzerine bir şahit olarak getireceğimiz günü düşün. Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik."

[Nahl 16/89]

Nebevî Seda

حَدَّثَنِي أَبُو أُمَامَةَ الْبَاهِلِيُّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " اقْرَءُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ اقْرَءُوا الزَّهْرَاوَيْنِ الْبَقَرَةَ وَسُورَةَ آلِ عِمْرَانَ فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ كَأَنَّهُمَا غَيَايَتَانِ أَوْ كَأَنَّهُمَا فِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافَّ تُحَاجَّانِ عَنْ أَصْحَابِهِمَا اقْرَءُوا سُورَةَ الْبَقَرَةِ فَإِنَّ أَخْذَهَا بَرَكَةٌ وَتَرْكَهَا حَسْرَةٌ وَلَا تَسْتَطِيعُهَا الْبَطَلَةُ ".

Ebû Ümâme el-Bâhilî (ra) şöyle rivayet etmiştir: "Resûlullah'ın (sas) şöyle buyurduğunu işittim: *"Kur'ân-ı Kerim'i okuyun. Zira Kur'ân, kendini okuyanlara kıyamet günü şefaatçi olarak gelecektir. Zehrâveynî (Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini) okuyun. Çünkü onlar kıyamet günü iki bulut veya gölge veya saf tutmuş iki grup kuş gibi gelecek, okuyucularını müdafaa edeceklerdir. Bakara sûresini okuyun. Zira onu okumak berekettir. Terki ise pişmanlıktır. Onu tahsil etmeye sihirbazlar muktedir olamazlar."*

[Müslim, *Musafirîn*, 252]

İLAHİ KİTAPLAR ARASINDA KUR'ÂN'IN YERİ

KUR'ÂN'IN TESBİTİ

Kur'ân-ı Kerîm, Allahu Teâla tarafından Cebrail (as) vasıtasıyla 23 peygamberlik süresince Hz. Muhammed'e (sas) indirilen, tevatürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, lafzı da mânâsı da Allah'tan olan, ilahi koruma altına olan[1] son ilahi kitaptır.

Kur'ân-ı Kerim kendi özelliklerini şöyle özetler: Kendisinde şüphe, çelişki ve tutarsızlık olmayan, Arapça olarak vahyedilmiş (Arabî), daha önceki kitapları doğrulayan (*musaddık*), gözetip tanıklık eden (*müheymin*), mesajı evrensel (*âlemlere rahmet/öğüt*), Allah tarafından korunan, ayetlerinin bir kısmı muhkem bir kısmı ise müteşabih, aydınlatan (*nur*), yol gösteren (*hüda*), hakkı batıldan ayıran (*furkan*), uyarıcı ve müjdeleyici, hikmetli, açıklayıcı ve beyan edici (*tıbyan*) bir kitaptır.[2]

Hz. Peygamber (sas) kırk yaşında iken (610 yılında) kendisine inen vahyi iyice beller, onları vahiy kâtiplerine yazdırırdı. Onlar da nâzil olan âyetleri o dönemin mevcut yazı malzemelerine (kürek-kaburga kemikleri, deri parçaları, parşömen vb) kaydediyorlar[3] ve onları iyice ezberliyorlardı. Eğer bir hata olursa Efendimiz (sas) düzeltiyordu. Aynı zamanda inen âyetlerin hangi sûrenin içinde yer aldığını da belirtiyordu. Efendimiz'in (sas) yazıya geçirilen

[1] Hicr 15/9.

[2] M. Fuad Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres,* "Arabî", "Musaddık", "Müheymin", "Nur", "Huda", "Furkan", "Tıbyan" maddeleri.

[3] Süyuti, *el-İtkân,* I, 185-186.

vahyin başka kişiler tarafından da yazılıp öğrenilmesi için vahiy kâtiplerinin yanında kalmasına izin verdiği de belirtilir.[4]

Efendimiz (sas) ve Cebrail'in (as) o güne kadar inen âyetleri birbirlerine karşılıklı okumalarından Kur'ân'ın iki kapak hâlini alma yolunda olduğu anlaşılmaktaydı. Bu uygulamaya *"arza"* denirdi. Zeyd b. Sabit (ra) ve Ûbey b. Ka'b'ın (ra) bu okumaları yakından takip ettikleri belirtilmektedir.[5] Efendimiz'in (sas) vefat ettiği yılın Ramazan ayında son okuyuş karşılıklı ikişer kere okundu.

Efendimiz (sas) hayatta iken Kur'ân iki kapak arasına toplanmamıştı, zira vahiy halen devam ediyordu ve böyle bir ihtiyaç da ortaya çıkmamıştı. Hz. Ebû Bekir döneminde yapılan Yemame Savaşı (633) sonrasında yetmiş kurra hafızımızın şehid olması sebebiyle böyle bir ihtiyaç doğdu. Hz. Ömer (ra) bu hadise sonrasında gidip halife Hz. Ebû Bekir'e (ra) Kur'ân'ı cem'etme fikrini sundu. Çünkü ileride olabilecek savaşlarda Kur'ân-ı Kerim hafızlarının ve kurrâların azalması ihtimalinden endişe edilmişti. Dolayısıyla bu çalışma, sadece yazılı metinlerin emniyet altına alınması ve ihtiyaç anında ona başvurulması değil, aynı zamanda mevcut kurra ve hafız ashâbın şehadetiyle cemedilen bu mukaddes kitaba nihai şeklin verilerek tasdik edilmesi anlamına da geliyordu.[6]

[4] Heysemî, *Mecma'uz-Zevaîd*, I, 152.
[5] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 117.
[6] M.J., Rostovdonî, Mûsa Cârullah, *Tarihu'l-Kur'ân ve'l-Mesâhif*, s.26-27

Esmaü'l Hüsna

- **el-Kayyum** ﴿الْقَيُّومُ﴾

Sözlükte; *"doğrulup ayakta durmak, devam ve sebat etmek, bir işin idaresini eline almak, gözetip korumak"* demektir. Kıyam kökünden mübalağa ifade eden bir sıfat olup Allah'a nispet edildiğinde *"Her şeyin varlığı kendisine bağlı olan, kainatı idare eden"* demektir.

"Hayy ve kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur."

[Âl-i İmrân 3/2]

- **el-Mecîd** ﴿الْمَجِيدُ﴾

Sözlükte; *"asil, şerefli ve seçkin olmak"* anlamındaki mecd(mecade) kökünden türeyen el-Mecîd *"asil, şerefli, cömert olan"* demektir. Allahû Teâla'ya nispet edildiğinde: *"Yetkinliğin karşıtı olan her türlü nitelikten münezzeh, lütuf ve ikramı bol"* anlamlarına gelir.

"(Melekler) dediler ki: Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur."

[Hûd 11/73]

- **el-Vâcid** ﴿الْوَاجِدُ﴾

Sözlükte; *"bulmak, bilmek, mustağnî olmak"* anlamlarındaki 'vecd(vücûd)' kökünden türeyen el-Vâcid, dilediğini dilediği zaman bulan bir mustağnî manasına gelir. Allah'a nispet edildiğinde ise *"Her şeyi kendi hakikati ve mahiyeti üzere bilen ve bulan"* anlamlarına gelmektedir.

"Eline bir demet sap al da onunla vur, yeminini böyle yerine getir. Gerçekten biz Eyyub'u sabırlı (bir kul) bulmuştuk. O, ne iyi kuldu! Daima Allah'a yönelirdi."

[Sâd 38/44]

İMAN DAVASI

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلاَةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللّهِ مِن شَيْءٍ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاء ﴿٣٨﴾ الْحَمْدُ لِلّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاء ﴿٣٩﴾ رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلاَةِ وَمِن ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاء ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

"Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler. Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen bizim gizleyeceğimizi de açıklayacağımızı da bilirsin. Çünkü ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duayı işitendir. Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle; ey Rabbimiz! Duamı kabul et! Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana babamı ve müminleri bağışla!"

[İbrahim 14/37-41]

Kur'ân-ı Kerim'i cem'etme vazifesi Zeyd b. Sabit'e (ra) verilmiştir. Kendisi işin başında bu göreve layık olmadığını düşünüyordu. Ancak Hz. Ebû Bekir (ra), onun bu işe en layık kişi olduğunu, gelen vahiyleri de Peygamberimiz'in diktesiyle yazdığını hatırlatarak, onu ikna etmiştir.

Kur'ân'ın cem'i için oldukça iyi bir çalışma kaidesi belirlenmişti. Buna göre, herhangi yazılı bir âyetin kabulü için iki şahidin o âyetin hafızadan değil bizzat Hz. Peygamber'in (sas) imlasıyla yazıldığını ve Kur'ân-ı Kerim'in son şeklinde mevcut bulunduğunu

İMAN HAKİKATLERİ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ

"Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin."

[Âl-i İmrân, 2/102]

tasdik etmesi gerekiyordu. Bu şartları taşımayan hiçbir ayet kabul edilmiyordu. Bu şekil titiz ve son derece dikkatli çalışmalar neticesinde Zeyd b. Sabit (ra) ve beraberindeki heyet tarafından Kur'ân-ı Kerim cem'edilip halife Hz. Ebû Bekir'e (ra) teslim edildi. O da bütün hilafeti boyunca bu mushafı evinde sakladı ve ölümünden evvel halife seçtiği Hz. Ömer'e (ra) emanet etti. Hz. Ömer (ra) de ölümünden evvel o mushafı kızı Hafsa'ya teslim etti. Daha sonra bu nüsha halife Hz. Osman (ra) intikal etti. Hz. Osman (ra) da, Hz. Ebu Bekir'in (ra) hilafeti esnasında cemedilen orijinal nüshayı çoğaltıp İslam coğrafyasının belirli merkezlerine göndermiştir. Daha sonra meydana gelen bazı okuma güçlükleri ve ciddi okuma yanlışları neticesinde Kur'ân-ı Kerim'i noktalama ve harekeleme düşüncesi ortaya çıktı. Bunun için ilk olarak Irak valisi Ziyad b. Ebîh çalışma yapmıştır. O bu konuda Ebu'l Esved ed-Düeli'den yardım istemiştir. ed-Düeli de emrine verilen bir katib ile bu vazifeyi yerine getirmiştir.

KUR'ÂN'IN MUCİZE OLUŞU

İ'cazu'l-Kur'ân, Kur'ân-ı Kerim'in erişilmez üstünlüğünü ifade eden terimdir. Kur'ân'ın, sahip bulunduğu edebi üstünlük ve muhteva zenginliği sebebiyle benzerinin meydana getirilememesi özelliğidir. [7]

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

"Sehl İbn Sa'd'ın haber verdiğine göre Resûlullah (sas) Hayber günü: "Andolsun bu sancağı; Allah'ın eli ile fetih nasip edeceği, Allah'ı ve Resûlunü seven, Allah'ın ve Resûlü'nün de kendisini sevdiği adama vereceğim" buyurdu. İnsanlar geceyi sancak hangilerine verilecek diye konuşarak geçirdiler. (Sehl) dedi ki: İnsanlar sabahleyin erkenden Resûlullah'ın (sas) yanına gittiler. Hepsi sancağın kendisine verileceğini ümit ediyordu. O: "Ali b. Ebû Talib nerede?" buyurdu. Ashâb: "Ey Allah'ın Resulü! O gözlerinden rahatsız." dediler. (Sehl) dedi ki: Bunun üzerine ona birisini gönderdiler. Ali getirilince Resûlullah (sas) gözlerine tükürdü ve ona dua etti, hiçbir rahatsızlığı yokmuş gibi derhal iyileşti. Sancağı ona verdi. Bunun üzerine Ali: "Ey Allah'ın Resûlu! Onlar tıpkı bizim gibi oluncaya kadar mı onlarla savaşacağım" dedi. Resûlullah (sas): "Onların alanlarına ininceye kadar ağır ağır git. Sonra onları İslam'a çağır ve bu hususta Allah'ın hakkı olarak onlar ne gibi görevler düştüğünü haber ver. Allah'a yemin ederim ki Allah'ın senin vasıtanla bir tek adama hidayet ermesi, kırmızı tüylü develerin senin olmasından daha hayırlıdır" buyurdu."

[Buharî, *Fedâilu's-Sahâbe*, 9]

[7] Yavuz, Yusuf Şevki "İ'cazu'l-Kur'ân" *DİA*, XXI, s. 403-406.

Allah Resûlu (sas) şöyle buyurur: *"Hiçbir Peygamber yoktur ki, onlara kendi zamanlarındaki insanların inandıkları bir mûcize verilmiş olmasın. Bana mûcize olarak verilen ise, Allah'ın bana vahy ettiği Kur'ân'dır."*[8] Bu hadis-i şerif kapsamında da görüyoruz ki, Kur'ân-ı Kerim, Efendimiz'e (sas) verilen hem kendi zamanına hem de tüm zamanlara hükmeden, lafzı ve mânâsı ile mûciz bir kitaptır.

MARİFET MELTEMİ

"Teessür ve ıstırap karşısında kalpten bir parça kopacaksa, 'Bir genç dinsiz olmuş' haberi karşısında o kalbin atom zerrâtı adedince paramparça olması lâzım gelir"

Zübeyir GÜNDÜZALP

Kur'ân, bütün faziletlerin, yani mükemmelliğin her çeşidinin en ileri derecelerinin kendisinde buluştuğu ilahî bir kelamdır.

1. Kur'ân-ı Kerim'in Lafız Yönünden Mûcize Oluşu

Kur'ân üslubunun insana çarpıcı gelen ilk yönü, gerek şeklinde gerek özündeki lafzî (fonetik) te'lif hususiyetleridir.[9]Araplarda şiir ve edebiyat gelişmişti. Öyle ki, Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinin bir beşer sözü olduğunu ileri sürmüşlerdi. Kur'ân-ı Kerim bu nevi iddialara karşı üç aşamada bir karşılık vermiştir: Önce inkârcılardan onun benzeri bir kitap getirmelerini istedi.[10] Bunu başaramayacaklarını belirttikten sonra, iddialarının doğruluğundan emin iseler onun benzerini birtakım sözler getirmelerini istedi.[11] Son olarak da Kur'ân'ın Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir söz olmadığı, Âlemlerin Rabbinden geldiğinde kuşku bulunmadığı teyit edildikten sonra inkâr edenlerden Kur'ân'ın bir sûresinin benzerini getirmeleri istenmiştir.[12] İşte bunlar Kur'ân'ın mûcize oluşunu bir kez daha teyit eder. Kur'ân dinleyen insaf ve vicdan sahipleri bunun bir beşer sözü olmadığını anlayıp Müslüman oluyordu ve şüphesiz bu mûcize kıyamete kadar sürecektir.

---

[8] Buhârî, *İ'tisam*, 1
[9] Abdullah Draz, *En Mühim Mesaj Kur'ân*, s.128
[10] İsrâ 17/88.
[11] Tûr 52/33-34.
[12] Yunus, 10/37-38.

Eşsiz söz dizimi ve üslûp Kur'ân'da tek düze değildir. Farklı hacimlerdeki hemen her sûrede farklı bir nitelik arz eder; âyet sonları uyumu, âyetlerin uzunluk kısalığı vb. durumlar sûreden sûreye, hatta bazen bir sûre içinde değişiklik gösterir. Bu farklılığa rağmen âyet ve sûreler, Allah'ın isimleri, insanın dış dünyasında ve öz varlığındaki deliller, hikmet, öğüt ve misaller, ahiret hayatına dair açıklamalar, geçmiş peygamberlerin ve kavimlerin kıssalarıyla ibret verilmesi; ibâdet, muâmelat, helal ve haramla ilgili hükümler gibi pek çok konuya ilişkin mânâları mezcetmede harikulade bir uyum gösterir.[13]

2. Kur'ân'ın Mânâ Yönünden Mûcize Oluşu

Kur'ân-ı Kerim'in en temel esası; İnsanları mânen, ahlâken yükseltmek, insanlara gerçek insanlık değeri kazandırmak, Allah rızasını kazanmalarını dünyada huzur içinde yaşamalarını, âhirette cennete girerek sonsuz mutluluğa ermelerini sağlamaktır. Efendimiz (sas) de Kur'ân ile ölü kalpleri diriltmiş, insanlığı sapıklık ve rezaletten kurtarmış, hidayet ve fazilete kavuşturmuştur.

Bir sûrenin nazmının inceliklerini araştıran ve terkibinin güzelliklerini inceleyen kişi bilir ki Kur'ân, kelimelerinin fesâhati manalarının yüceliği yanında ayetlerin nazmı ve tertibi noktasında da mu'cizdir.[14] Kur'ân'ın üslubunun büyüleyiciliğini, onun hem şiirin hem nesrin meziyetlerini bir araya toplayan emsalsiz nazmı teşkil eder.[15] Onun konuları ele alış şekli, her tarafı meyve ve çiçeklerle dolu bir bahçeye benzer. İnsan bu bahçenin neresine giderse gitsin kendisine yararı olacak rengârenk çiçekler ve farklı farklı meyveler bulabilir.[16]

Özetle Kur'ân-ı Kerim'in mûcize oluşu şu şekilde sıralayabiliriz:

- Cümle kuruluşlarındaki nizamı, fesahat ve belagati,
- Hiçbir Arap şiirinde bulunmayan nazmı,
- Gaybdan verdiği sadık haberleri,
- İçinde hiçbir tenakuz/çelişki ve ihtilaf barındırmaması,

[13] Bakıllâni, *İ'cazu'l-Kur'ân*, s.59-60.
[14] Râzî, *Tefsir,* III, 49.
[15] Kutub, Seyyid, *Kur'ân'da Edebî Tasvir*, s.155-156.
[16] Şeltut, Mahmut, *Akaid ve Şeriat*, s.110.

İçerdiği bilgilerin akla uygunluğu,

Ümmî, yani okuma-yazma bilmeyen ve geçmiş kitapları bilmeyen bir Peygamber'in (sas) elinde zuhur etmesi.

3. Kur'ân'ı Diğer İlahi Kitaplardan Farklı Kılan Meziyetleri

• Kur'ân-ı Kerim, ilahi kitapların sonuncusudur. Efendimiz'den (sas) sonra peygamber gönderilmeyeceği gibi Kur'ân'dan sonra da başka bir ilahi kitap inmeyecektir.

• Kur'ân-ı Kerim, Allahû Teâlâ'nın koruması altındadır. Diğer ilahi kitaplar gibi tahrif edilmemiştir.

• Kur'ân-ı Kerim, kendisinden önce gönderilen kitapları tasdik etmekte[17] aynı zamanda bu kitapların zamanla tahrif edildiğini[18] haber vermektedir. İlahi kitapların doğru olanlarının yanlışlarından ayrılması ancak daha sonra gelecek vahiylerin kıstaslığı ile mümkündür[19]. Kur'ân da bunu yapmakta, Allah'ın birliği esası üzerine kurgulanan ilahi kitaplardan bu esasın dışına çıkarılanları hükümsüz kılarak tevhid çizgisini devam ettirmekte, onlarda açık kalan hususları tamamlamakta, yeni ihtiyaçlara göre yeni hükümler getirmektedir.

• Kur'ân-ı Kerim, Efendimiz'e (sas) çeşitli olaylar, sorular ve istekler doğrultusunda peyderpey/tedrici bir şekilde nazil olmuştur. Özellikle günlük hayattaki konularda son söyleyeceği şeyi baştan söylemek yerine insanları ruhen ve beden buna hazırladıktan sonra açıklamayı tercih etmiştir. İçkinin haram kılınma süreci gibi…

• Kur'ân-ı Kerim, esasları ve değerleri yönüyle evrenseldir. Bütün insanlığa gönderilmiş ve hükmü de kıyamete kadar geçerlidir.

DEĞERLENDİRME

Kur'ân-ı Kerim, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'e (as) verilen suhûf ile başlayan ilahî mesajların nihayet bulduğu *son kitap*tır. Gerek lafzı, gerekse manası ile bir mûcize olan Kur'ân-ı Kerim, günümüze kadar ilk günkü asliyeti

[17] Maide 5/48.
[18] Bakara 2/75-76.
[19] Nahl 16/94.

korunmuş olarak gelebilen *tek kitap*tır. Hz. Peygamber (sas) döneminde hem satırlara (çeşitli yazı malzemelerine) hem de sadırlara (hafızalara) nakşedilmiş/kaydedilmiştir. Dolayısıyla kıyamete kadar insanlığa rehberlik edecek *yegâne evrensel (cihanşümul) kitap* da odur. Evrenselliğinin anlamı ise içerisinde yer alan tüm hüküm ve bilgiler bağlamında insanlığın her zaman ve zeminde tartışmasız rehberi olmasıdır. Özellikle oryantalist bazı yaklaşımlar ile Kur'ân'ı diğer ilahi kitaplar ile mukayese ederek, onu da belli bir zaman ve coğrafyaya inhisar etme çabaları Kur'ân'ın bizzat açık ayetleriyle reddedilmektedir. Bir Müslüman, Kur'ân'ın Hz. Peygamber'e indirildiği haliyle bugün elinde bulunduğuna nasıl inanıyorsa, onun hüküm ve bilgilerinin de kıyamete kadar geçerli ve uygulanabilir olduğunu da aynı şekilde inanması akaidin sıhhati açısından son derece önemlidir. Aksi takdirde hakkıyla Kur'ân'a iman etmiş olmayacaktır.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾

"Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir; Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler; Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler; Onlar ki, zekâtı verirler Ve onlar ki, iffetlerini korurlar."

[Mü'minûn, 23/1-5]

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***Gelin Bir Saat İman Edelim!***

Enes b. Malik (ra) anlatıyor, İbn Revaha (ra) sahâbeden bazılarını gördüğü zaman: "Gelin bir saat iman edelim" derdi. Bir gün Abdullah bu sözünü bir sahâbî efendimize söyleyince o sahâbî öfkelenmiş, hemen Hz. Peygamber'in yanına gidip şöyle demiştir: "Ya Resûllallah! Abdullah b. Revaha'yı görmüyor musun? Bizi sürekli olarak senin imanından uzaklaştırıp bir saatlik imâna sevk etmek istiyor." Hz. Peygamber (sas): "Allah, Abdullah b. Revaha'ya rahmet etsin. O meleklerin kendisiyle övündükleri meclisi seviyor ve sizi o meclislere davet ediyor."

[**İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 1044**]

Abdullah İbn Revaha (v.8/629)

Ensârın önde gelenlerindendir. Hazreçlidir. II. Akâbe biatında seçilen on iki temsilciden (nakîb) birisi olmuştur. Babası, Sa'lebe b. İmruülkays b. Sale'be; annesi Kebşe bt. Vâkıdi'dir. Şairdir. Müşriklerin Efendimiz'e (sas) şiir ile saldırdıkları anda o, kılıç gibi tesirli ifadeleriyle onları sindirirken önemli bir vazifeyi yerine getiriyordu. Künyesi, Ebû Muhammed ve Ebû Revaha'dır. Bedir, Uhud, Hendek savaşlarına, Hudeybiye musalahasına, Hayber fethine katıldı. Mu'te savaşında (8/629) üç komutanından birisi olarak şehit olmuştur.

[**İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebîr*, III, 679**]

❁ KÂMİL İNSAN ❁

• ***Allah sevgisi uğruna feda edilen göz!***

Yahya bin Bistam anlatır: "Arkadaşlarımızdan birkaç kişi ile Ufeyre el-Abide'nin nin yanına gittik, kendisi o kadar ibadet etmişti ki sonunda kör olmuştu. Bir arkadaşım yanındaki birine: "Gördükten sonra kör olmak ne zor bir şeydir'' dedi. Ufeyre de bunu işitti ona: "Ey Allah'ın kulu, Allah'a yemin ederim ki Allah'tan kalp körlüğü dünyadan göz körlüğünden daha çetindir. Allah'a yemin ederim ki hep istemişimdir; Allah bana onu gerçekten sevmeyi nasip etsin de benden almadık hiçbir organım kalmasın.''

Bir gün yanına gelip Ufeyre'den dua isterler. O da: "Hata edenler ses çıkarmasalardı, ihtiyar kadınlarınız konuşmazdı. Fakat iyilik edenin kötülük edene dua etmesini" buyurdu. "Allah cenneti karargahınız kılsın, ölümü benim de sizin de aklınızdan çıkarmasın" dedi.

[**İbnu'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, s.926-927**]

AHİRET VE KABİR HAYATI

Kur'ân İklimi

﴿يُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُوْلَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾

"Onlar Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler kötülükten men ederler. Hayır işlerinde birbirleriyle yarışırlar. İşte onlar Salihlerdendir."

[Âl-i İmrân 3/114]

Nebevî Seda

عن عمر بن الخطاب - رضي الله عنه - أنه سمع النبي - صلى الله عليه وسلم - يقول : مَنْ مَاتَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، قِيلَ لَهُ: ادْخُلِ الْجَنَّةَ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةِ شِئْتَ

Hz. Ömer (ra), Hz. Peygamber'in (sas) şöyle dediğini işitmiştir: *"Allah'a ve ahiret gününe iman ederek ölen kimseye şöyle denir: 'Cennetin sekiz kapısından dilediğinden gir.' denilir."*

[Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 17]

AHİRET VE KABİR HAYATI

AHİRET İNANCININ ÖNEMİ

Âhiret, evvelin mukabili ve "*son*" mânasındaki âhirin müennesi olup Kur'ân'da 110 yerde geçer. Ahiret dünya hayatını takip eden, ona benzer fakat daha değişik ve ölümsüz bir hayattan, ebediyet alemine ait çeşitli merhaleler ve hallerden ibarettir.

Ahiret inancı, içerikte bazı farklılıklar ile birlikte Hz. Adem'den (as) bu yana var olan hemen hemen bütün din ve inanışlarda dindarlığın şekillenmesinde en önemli unsurlardan birisi olmuştur. Gerek Eski Ahid metnileri olan Tevrat ve Zebur'da gerekse Yeni Ahit İncillerinde ahiret inancı üzerinde tartışılan itikadi bir mesele olarak işlenmiştir.[1] Kur'ân-ı Kerim'de ise Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. İsa ve diğer peygamberlerin kendi ümmetlerine ahiret akidesini telkin ettikleri pek çok ayette yer bulmuştur. [2]

Fahrettin er-Razi'ye göre ahiret konusunun aklî ve naklî olmak üzere iki yönü vardır. İnsan vücudunun ve içinde yaşadığımız kainatın fani olduğunu, öldükten sonra tekrar dirilmenin de imkan dahilinde bulunduğunu kabul etmek konunun aklî yönünü, kıyametin nasıl kopacağı ve ahiret hayatının nasıl başlayıp devam edeceği hususu ise naklî yönünü oluşturur.[3]

Mekkî ve Medenî sürelerde ahiret inancına sıklıkla vurgu yapılmıştır. Cahiliye Arapların peygamberi inkarının büyük bir kısmı ahirete inançlarının

[1] Topaloğlu, Bekir, "Ahiret", *DİA*, I, 543.
[2] Bkz. Bakara 1/62. Yûsuf 12/101; Meryem 19/33; Tâhâ 20/55; eş-Şuarâ 26/81-102; Nûh 71/17-18.
[3] Topaloğlu, Bekir, "Ahiret", *DİA*, I, 543.

olmaması ve öldükten sonra nasıl olur da diriltiliriz[4] demeleri idi. İnsan yaratılış itibariyle yaşama sevincine bağlıdır,[5] bunun hayatta mücadele etmesinde büyük bir etkisi ve rolü vardır. Lakin bu hayatın geçici ve daimi hayatın ahiret olduğuna inanlar ise ölümün ebedi yokluk olmadığını kabul ederler. Kur'ân devamlı olarak dünya-ahiret dengesini beraber işlemektedir. *"Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sende iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah bozguncuları sevmez."* [6] Bundan dolayıdır ki Kur'ân dünyadan tamamen elini eteğini çekmesini ve mutlak olarak kendini tamamen ibadete vermesini sadece ahiret için çalışmasını istemez. Başka bir deyişle Kur'ân insanın dünya nimetlerine karşı olumsuz tavır takınmamasını istemektedir. Burada önemli olan dünyaya dalıp ahiret hayatını unutmamaktır.

İnsandaki fıtri özelliklerinden biri de adalet duygusudur. Dünyanın hiçbir yerinde ve hiçbir döneminde sürekli olarak adaletin hakim olduğunu söylemek mümkün değildir. Haksızlığı görüp te derinden rencide olan insan büyük bir hesap gününün gerçekleşeceğine inanmak ister. İyi ile kötünün zalim ile mazlumun hesaplarının görüleceği o gün, Kur'ân'ın ilk sûresi Fatiha'da *yevmüd-din/din günü* (amellere karşılık verileceği gün) diye vasıflandırılmış ve bu sürenin beş vakit

Esmâü'l-Hüsnâ

- **el-Vahid** ﴿الْوَاحِدُ﴾
- **el-Ahad** ﴿الْأَحَدُ﴾

Sözlükte *"bir, yegâne, bir tek"* anlamına gelen ahadın, vahd (الوحد) veya vahde (الوحدة) kökünden türetilen vahad kelimesindeki vav harfinin hemzeye çevrilmesiyle ortaya çıkmış bir isim olduğu kabul edilir. Vâhid ve ahad kavramları Allah hakkında kullanıldığında "bölünmesi (tecezzî, inkısâm) ve sayısının artması (tekessür) mümkün olmayan bir, tek, yegâne varlık" mânasını ifade eder.

"İlâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, rahmândır, rahîmdir."

[Bakara 2/163]

- **es-Samed** ﴿الصَّمَدُ﴾

Sözlükte *"bir şeye yönelmek"* anlamındaki samd (sumûd) kökünden türeyen samed *"ihtiyaçların giderilmesi için kendisine başvurulan kimse"* demektir. Samed ayrıca içi boş olmayan kütle halindeki şeyler için de kullanılır. Allah'a nisbet edildiğinde *"ihtiyaçlarını gidermesi için herkesin başvurduğu, yaratılmışlara özgü acz ve ihtiyaçtan münezzeh ebedî ve bâkî yüce varlık"* mânasına gelir.

"De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur."

[İhlas 112/1-4]

[4] En'âm 6/29.
[5] Âl-i İmrân 2/14.
[6] Kasas 28/71.

İMAN DAVASI

وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ وَلاَ تَنقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّيَ أَرَاكُم بِخَيْرٍ وَإِنِّيَ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيطٍ

"Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. O şöyle dedi: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka hiçbir ilahınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın, ben sizi bolluk içinde görüyorum. Ben sizin adınıza kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum."

[Hûd 11/84]

namaz içinde okunması emredilmiştir. Kur'ân'da kıyametin daha çok adalet ve hesap verme mefhumlarıyla birlikte tasvir edilmesi de bu gerçeğin bir başka ifadesi sayılmalıdır.[7] Bu cihetten bakıldığında İslam dini tam bir denge dinidir, her türlü aşırılık ve menfaate kapılarını kapatmış, hem dünya hem de ahiret menfaatini dengeli bir şekilde ortaya koyarak insanlığa muhteşem bir medeniyet örneği sunmuştur.

KABİR HAYATI

Kabir hayatı, ahiret hayatının ölüm ile başlayan ilk merhalesi sayılır. Kabir; ölümle mahşerdeki diriliş arasında insanların yaşayacağı berzah hayatını ifade eder. İslam inancına göre ölen kişi nerede ve hangi durumda bulunursa bulunsun kabir ve berzah alemi safhasından geçer. İnsanın toprak ve kabirle ilgisi şu ayette vurgulu bir şekilde ifade edilir: *"(Ey insanlar!) sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız."*[8] Topraktan yaratılmış olan insanın ölünce yine toprağa gömülmesi Hz. Adem'in oğlu Kabil'in, öldürdüğü kardeşi Habil'i yeri

İMAN HAKİKATLERİ

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاء

"Allah iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sabit bir söz ile sağlamlaştırır. Zalimleri ise sapıtır ve Allah da dilediğini yapar."

(İbrahim 14/52)

[7] Topaloğlu, Bekir, "Ahiret", *DİA*, I, 544-545.

[8] Tâhâ 20/55.

eşeleyen kargadan ilham alarak gömmesiyle başlayan bir gelenek[9] ve bütün peygamberlerin ümmetlerine emrettiği bir görevdir.[10]

Kabre konulan kişinin ilk önce sorguya çekileceği hadislerde belirtilir. Allah'ın, iman edenleri hem dünyada hem ahirette sağlam söz ve kararlı davranışa mazhar olacağını bildiren ayetin (İbrahim 14/27) kabir suali hakkında nazil olduğu rivayet edilmiştir.[11] Ölü kabre konulup mezar üzerindeki insanların çekilmeye başladığı bir sırada Münker ve Nekir adlı iki melek tarafından sorguya çekilir ve özellikle son peygamber Hz. Muhammed (sas) hakkında fikri sorulur. Mümin olan kimse onu Allah'ın kulu ve elçisi olarak benimsediğini beyan eder; Kafir ise, 'Bilmiyorum bende çevremdeki insanların kanaatini paylaştım' diye cevap verir.[12]

1. Kabir Azabı

Kabir azabının var olduğuna Mü'min sûresi 46. ayeti[13] delil gösterilmiştir. Bununla alakalı olarak Ebu'l-Leys es-Semerkandî şöyle söyler: "Bu ayet kabir azabına pek açık delalet eder. Çünkü ayetin son fırkasında kıyamet gününe aid olan şiddetli azab ayrıca zikredilmiştir. Sabah ve akşam arz olunan

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Hüreyre'den (ra) rivayetle: *Resûlullah'a (sas) amellerin hangisinin daha faziletli olduğu soruldu.*
-Allah'a imandır, buyurdular.
Soran zat:
-Sonra nedir, dedi.
Resûlullah (sas):
-Allah yolunda cihaddır, buyurdular.
O zat:
- Ondan sonra nedir?, diye sordu
Resûlullah (sas):
-Haccı mebrurdur, buyurdular.

[Müslim, *İman*, 135]

[9] Maide 5/31.
[10] Şener, Mehmet, "Kabir", *DİA*, XXIV, 37.
[11] Buhârî, *Cenâiz*, 123.
[12] Buhârî, *Cenâiz* ,122.
[13] *"Onlar sabah akşam o ateşe sokulurlar. Kıyametin kopacağı gün de: Firavun ailesini azabın en çetinine sokun (denilecek)!"* (Mü'min 40/46)

azab, bu şiddetli azabdan başka ve ondan önce olan bir azabdır. Bu da kabir azabıdır."[14]

MARİFET MELTEMİ

"Ahiret ehlinin aşacağı derece yedidir: Tevbe, zühd, rıza, korku, şevk, aşk ve marifet-i ilahî. Tevbe ile günahlardan temizlenirler. Zühd ile dünyadan kurtulurlar. Rıza ile ubudiyet elbiselerini giyerler. Korku ile cehennemin üzerine kurulan köprülerden geçerler. Şevk ile cennete varırlar. Aşk ile nimetlere boğulurlar. Marifet-i ilahi ile Allah'a varırlar."

Yahya b. Muaz b. Cafer er-Razi

Ehli sünnet alimleri kabir azabının var olduğuyla alakalı ittifak halindeler. Kabir azabının insanın bedenine mi ruhuna mı uygulanacağı hususu tartışma konusu olmuştur. Kerramiyye ve Salihiyye mensupları kabirde ölünün hayat olmaksızın azab ve nimet göreceğini iddia etmiş, azap ve nimetin idraki için hayatın şart olmadığını söylemişlerdir. Alimlerin çoğunluğu ise hayat olmadan azap ve nimetin idrak edilemeyeceği fikrini benimsemekle birlikte bu hayatın niteliği hakkında farklı görüşler ileri sürmüştür. Selefiyye alimleri kabir hayatını nitelemenin mümkün olmadığını söylerken bunlardan bazıları kabir hayatının sadece bedenle, bazıları ise sadece ruhla yaşayacağını belirtmiştir. İbn Hazm ve İbn Kayyim el-Cevziyye, kabir aleminde azap veya nimeti idrak edecek olanın yalnız ruh olduğunu savunur. Ehl-i sünnet çoğunluğuna göre kabirdeki sual azap ve nimet hem ruha hem bedene yöneliktir, zira bazı hadislerde sual esnasında ruhun bedene iade edileceği belirtilmiştir. Eş'ârî ve Mâtürîdî alimlerinin çoğunluğu ölünün cesedinde azabın acısını veya nimetin lezzetini hissedecek kadar bir hayatın yaratılacağını söyleyerek ruhun cesede aynen iade edileceğini ifade etmekten çekinmiş, kabirdeki ölünün hayatın dair kesin bir şey bilinemeyeceğini kaydetmiştir. Ölü üzerinde azab veya nimetin belirtilerini göremeyişin sebebi, duyulara kabir alemini idrak etme yetkisinin verilmemiş olmasıdır. Her ne kadar Eş'ârîler, Mu'tezilenin kabir azabını inkar ettiğini söylüyorsa da Kadi Abdulcebbar daha sonra Cebriyye'ye intisap eden Dırar b. Amr dışında kabir azabını inkar eden bir Mu'tezili alimin bulunmadığını belirtir.[15]

[14] Sofuoğlu, Mehmed, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, s.1294

[15] Şener, Mehmet, "Kabir", *DİA*, XXIV, s.38.

2. Kabirde Azap Çeşitleri

Peygamber efendimizden bize kadar ulaşan hadislerinde kabirde birçok azap çeşitleri olduğu anlaşılmaktadır. Bunların bazısının büyük günahlardan dolayı olduğu söylenirken bazıları ise bizim dikkate almadığımız ve ayrıca da çok hafif ve günahtan bile saymadığımız şeylerden dolayı olduğu anlaşılıyor.[16] Allah'ın insanlara rehber olarak gönderdiği Hz. Peygamber'den (sas) nasıl ki dünya hayatını nasıl yaşamamız gerektiğini öğreniyorsak ahiret hayatını da en ince ayrıntısına kadar öğrenebiliriz. Hayatının her safhasında sahâbîlere nasıl yaşamaları gerektiğini vurgulamak için kendi yaşantısını örnek almaları gerektiğini söylemişse tabiri caiz ise nasıl ölmeleri gerektiğini ve nasıl ölmemeleri gerektiğini de adım adım gerek konuşmalarıyla gerek olaylara karşı tavırlarıyla söylemiştir. Kendisi kabir azabından Allah'a sığınmış, sahâbelerinin de sığınmasını emrettiği pek çok rivayet[17] kaynaklarımızda mevcuttur. Buhârî de geçen bir rivayetle şöyle denilmektedir: "...Abdullah b. Ömer'den (sas) naklen Resûlullah (ss) şöyle buyurmuştur: *"Sizden biriniz öldüğü zaman, ona varıp oturulacağı yeri sabah akşam gösterilir. Ve ona 'İşte senin oturacağın yer burasıdır, nihayet kıyamet günü Allah seni buraya gönderecek,' denilir."*[18]

3. Kabir Azabından Kurtaran Ameller

Allah yolunda savaşırken ölmek, büyük bir mertebedir ve şehidi kabir azabından kurtulacaktır.[19] (Şehitler) Allah'ın nimetine keremine ve Allah'ın mü'minlerin ecrini zayi etmeyeceğine sevinirler.[20] Öldükten sonra Allah katında ikram gören hiçbir kul bütün dünya ve içindekiler kendisine verilse dahi tekrar dünyaya dönmek istemez. Ancak şehitler müstesnadır. O şehitliğin üstünlüğünü gördüğü için tekrar dönüp dünyaya bir daha öldürülmeyi (tekrar şehit olmayı) arzular.[21] Şehitlik dışında genel olarak söylemek gerekirse kişiyi kabir azabından kurtaracak olan ameller, ahirette kendisini

[16] Buhârî, *Cenâiz*, 132.
[17] Buhârî, *Cenâiz*, 128.
[18] Buhârî, *Cenâiz*, 133.
[19] İbn Mâce, Cihad, 16.
[20] Âl-i İmrân, 2/171.
[21] Taberî, *Tefsir*, VIII, 21.

kurtaracak ameller ile aynıdır: *İman ve salih amel başta olmak üzere Kur'ân'ın emir ve nehyleri ile sünnet-i seniyenin hayata tatbik ve icrasıdır.*

4. Kabir Azabının Hikmeti

Cennet ancak temizlerin yeridir. Oraya manen pis veya kirli olanlar giremez. Yüce Allah, insanları temizlemek için pek çok sebepler ve vesileler yaratmıştır. Dünyada maruz kalınan bela ve musibetler, sabredildiği taktirde günahlara keffaret olur. Dünya hayatlarında günahlarından temizlenmeyen mü'minler, kabirde temizleneceklerdir. Bu temizlenme günahın cezasını çekmek suretiyle olacaktır. Kabirde çektikleri azap, onları günahlarından temizleyememişse mahşerde temizleneceklerdir. Mahşerde çekecekleri sıkıntılar, onları günahlarından temizleyeceklerdir. Orada da temizlenmezlerse cehennemde temizlenirler. Mü'minler cehennemde devamlı kalmazlar. Günahlarının cezasını çekip onlardan temizlenince cehennemden çıkarılıp cennete koyulurlar. İman etmeyenlere kabirdeki ve mahşerdeki temizlik yani ceza yeterli değildir. Kafirin cezası öldüğü andan itibaren devamlı azap çekmektir. Bu bakımdan kafirler hem kabirde hem mahşerde ve hem de cehennemde sürekli azap olunacaklardır.[22]

DEĞERLENDİRME

İnsan bir yolcudur. Alem-i ervahtan başlayıp, anne rahmine, ardından çocukluk-gençlik ve ihtiyarlık süreçlerini dünyada geçirir. Ölüm ile dünya hayatına veda eden insanın ebediyete uzanan yolculuğunun bir safhası tamamlanmış olur. Kabir hayatı ile ahiret hayatına başlangıç yapılır. Kabir hayatı bir nevi bekleme salonu gibidir. Günahkarlar için karakola benzer, ağır sorguları vardır. Mü'min muttakiler için ise ödül töreni öncesi beklenilen bir kulis gibidir. Kabirde çekilen azab da nimet de beşeri aklın imkanlarını aşan bir hususdur. Bedensiz bir acı nasıl olur, sorusunu esasen bu noktada beşeri bakış açısının bir acizliğidir. Bu konuda sahih hadislerden gelen rivayetlerde belirtilen hususlar dışında insanın bilebileceği bir durum değildir. Cevamiü'l-Kelim Efendimiz'in (sas) buyurduğu gibi: *"Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukurdur."*[23]

[22] Bulut, Mehmet, *Delilleriyle İslam Akaidi*, s.469.
[23] Tirmizî, *Kıyamet* 26.

Her türlü yaratmayı bilen ve her daim yaratmaya sürekli olarak devam ettiren Yüce Allah, kabir hayatına özgü bir yaşam formunu da kulları için hazırlamıştır. İnsanın çoğu zaman düşünmesi gereken bu kabirdeki azabın veya nimetlerin çeşitleri değil, zira mahiyetlerini kavramak beşeri aklın imkanlarını aşmaktadır. Asıl yapılması gereken Kabir hayatının varlığına iman ile o gün gelmeden, kabre konulmadan önce gerekli hazırlıkların yapılmasıdır.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

قُل لِّعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَيُنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلاَنِيَةً مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لاَّ بَيْعٌ فِيهِ وَلاَ خِلاَلٌ

"İnanan kullarıma söyle, namazı dosdoğru kılsınlar hiçbir alışverişin ve dostluğun bulunmadığı bir gün gelmeden önce kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda gizlice ve açıktan harcasınlar."

[İbrahim 14/31]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***İmanın ve İslam'ın Esasları***

Abdullah b. Ömer (ra), babası Hz. Ömer'den (ra) şöyle nakleder:

Bir gün Resûlullah'ın (sas) yanında bulunduğumuz sırada âniden elbisesi bembeyaz, saçı simsiyah bir zat çıkageldi. Üzerinde yolculuk eseri görülmüyor, bizden de kendisini kimse tanımıyordu. Doğru Hz. Peygamber'in (sas) yanına oturdu ve dizlerini onun dizlerine dayadı. Ellerini de uylukları üzerine koydu ve şöyle dedi:

-Ya Muhammed! Bana İslâm'ın ne olduğunu söyle.

Resûlullah (sas):

-İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve gücün yeterse Beyt'i hac etmendir, buyurdu.

O zat:

-Doğru söyledin" dedi.

Babam dedi ki: "Biz buna hayret ettik. Zira hem soruyor, hem de tasdik ediyordu."

Sonra o zat tekrar:

-Bana imandan haber ver, dedi.

Resûlullah (sas): *Âllah'a, Allah'ın meleklerine kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe inanman, bir de kadere, hayrına şerrine inanmandır,* buyurdu.

O zât:

-Doğru söyledin, bu sefer bana ihsandan haber ver, dedi.

Resûlullah (sas):

-Allah'a O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Çünkü her ne kadar sen onu görmüyorsan da, o seni muhakkak görür, buyurdu.

O zat:

-Bana kıyametten haber ver, dedi.

Resûlullah (sas):

-Bu meselede kendisine sorulan, sorandan daha çok bilgi sahibi değildir, buyurdular.

O zat:

-O halde bana alâmetlerinden haber ver, dedi.

Resûlullah (sas):

-Câriyenin kendi sahibesini doğurması ve yalın ayak, çıplak, yoksul koyun çobanlarının bina yapmakta birbirleriyle yarış ettiklerini görmendir, buyurdu.

Babam dedi ki: "Bundan sonra o zat gitti. Ben bir süre bekledim. Sonunda Allah Rasûlü bana: 'Ya Ömer! O soru soran zatın kim olduğunu biliyor musun?' dedi. 'Allah ve Rasûlü bilir" dedim. Resûlullah (sas), "O, Cibrîl'di. Size dininizi öğretmeye gelmişti' buyurdular."

[**Müslim**, ***İman***, **1**]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Yüksek Binaların Hatırlattıkları!***

Muhammed b. Harb el-Mekkî şöyle anlatır:

Abdullah bin Abdülaziz Ömerî hazretleri yanımıza gelmişti. Onun etrafına toplandık. Mekke-i Mükerremenin ileri gelenleri de oradaydı. Bu sırada Abdülaziz Ömerî hazretleri başını kaldırınca, Kabe-i Muazzama'nın etrafında yükselen binaları gördü. Şiddetli bir şekilde bağırarak şöyle dedi: *"Ey bu köşkleri bu mukaddes mekânın yanına dikenler! Ölünce yapa yanlız kalacağınız mezarların zifiri karanlıklarını hatırlayınız. Ey zevk ve sefa sahipleri, ey dünya nimetleri içinde yüzenler! Kabir de kurtların, böceklerin yiyecekleri ve gıdaları olacağınızı şu güzel vücutlarınızın, toprak altında çürüyeceğini, o gören gözlerinizin akacağını, konuşan dillerinizin susacağını hiç düşündünüz mü?"*

Abdülaziz hazretleri bunları söyleyince gözleri doldu.

[**İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 435**]

Abdullah b. Abdulaziz (v.184/800)
Tanınmış bir hadis alimi. Ömerî lakabıyla meşhur olmuştur. 184/ 800 yılında Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir. Babasından ve başkalarından bir çok hadis-i şerif rivayeti vardır.

KIYAMET ALAMETLERİ

Kur'ân İklimi

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيم يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ﴾

"Ey İnsanlar Rabbinizden korkun çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir! Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutur, her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değildirler; Fakat Allah'ın azabı çok çetindir."

[Hac 78/1-2]

Nebevî Seda

عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ أَسِيدٍ الْغِفَارِيِّ، قَالَ: اطَّلَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْنَا وَنَحْنُ نَتَذَاكَرُ، فَقَالَ: «مَا تَذَاكَرُونَ؟» قَالُوا: نَذْكُرُ السَّاعَةَ، قَالَ: إِنَّهَا لَنْ تَقُومَ حَتَّى تَرَوْنَ قَبْلَهَا عَشْرَ آيَاتٍ - فَذَكَرَ - الدُّخَانَ، وَالدَّجَّالَ، وَالدَّابَّةَ، وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَنُزُولَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ، وَثَلَاثَةَ خُسُوفٍ: خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ، وَخَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ، وَخَسْفٌ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَآخِرُ ذَلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنَ الْيَمَنِ، تَطْرُدُ النَّاسَ إِلَى مَحْشَرِهِمْ

Huzeyfetu'l-Gifarî'den (ra) rivayet edilmiştir: *"Biz bir gün kendi aramızda konuşurken, Hazreti Peygamber yanımıza çıkageldi. Bize 'Ne konuşuyorsunuz?' dedi. Biz de 'Kıyâmet gününden konuşuyoruz' diye cevap verdik. Hz. Peygamber (sas): 'Şüphesiz on alâmet görülmedikçe kıyamet kopmayacaktır' dedi ve Deccâl'i, dumanı(duhan), Dâbbetü'l-arz'ı, güneşin batıdan doğmasını, İsa'nın (as) yere inmesini, Ye'cûc ve Me'cuc'u, doğuda, batıda ve Arap yarımadasında olmak üzere üç yer çöküntüsünü, son olarak da Yemen'den çıkarak insanları Mahşere sürecek ateşin vuku bulacağını söyledi"*

[Müslim , *Fiten*, 13]

KIYAMET ALAMETLERİ

Terim anlamıyla düzenin ve her şeyin bozulması anlamına gelen kıyamet, insanın dünya yaşantısının bittiği bir andır. Kur'ân'ı Kerim'de bir çok ismi vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: (الساعة) saat[1], (يوم البعث) *Dirilme Günü*[2], (يوم الدين) *Din Günü*[3], (يوم الحسرة) *Pişmanlık Günü*[4], (الدار الاخرة) *Ahiret Yurdu*[5], (دار القرار) *Kalıcı Yurt*[6] vb.

Ölümün hak olduğunu ve herkesin bir gün ebedi yaşantı olan cennet ve cehennemde yaşayacağını biliyoruz. Yaratılışından bu zamana asırlar geçen ve daha ne kadar devam edeceğini bilemediğimiz bir dünyadayız. Bir gün kıyametin kopacağını, şiddeti ağır, acısı ve sıkıntısı da çok olan bir hadise olacaktır. Büyük bir düzen içinde akıp giden dünyanın bir gün Allah'ı izniyle yerle bir olacağını kıyametin anlatıldığı bir çok surede okuyabiliyoruz. İnsanın ölümü, kendisi için büyük; insan türü için bireysel bir hadise olmak ile kıyametin küçük alametleri diyebiliriz. Kıyametin büyük alametlerini gelince, onları da şöyle maddeler halinde anlamaya çalışalım.

[1] Ğafir, 40/59.
[2] Rum, 30/56.
[3] Fatiha, 1/3.
[4] Meryem, 19/39.
[5] Ankebut, 29/64.
[6] Ğafir, 40/39.

1. Sûr'a Üflenmesi

Tabiînin büyük müfessirlerinden Mücahid: "Kıyamet günü üfürülen 'sûr' boru şeklindedir."[7] demektedir. Konu ile ilgili bir ayette ise şöyle denir: "O gün insanlar, dâvetçiye (İsrafil'e) uyacaklar. Ona karşı yan çizmek yoktur. Artık, çok esirgeyici Allah hürmetine sesler kısılmıştır. Bu yüzden, fısıltıdan başka bir ses işitemezsin."[8] Bu ayettin meal ve tefsirlerinde metinde geçen "davetçi"nin İsrafil olduğu ve çağrısının da Sur'a üflemek olduğu belirtilmiştir. İsrafil, Sûr'a iki kere üfleyecektir. Birinci üfleyiş kıyametin başlangıcını ve her şeyin dağılacaktır. İkinci üfleyişte insanlar diriltilecek ve mahşer yerine toplanacaktır.[9] İsrâfil'in Sûr'a birinci ve ikinci üfürmesi arasında geçecek zaman ise kesin olarak bilinmemektedir.

2. Kıyametin Kopma Zamanı

Birçok sûrede ve hadisi şeriflerde belirtildiği üzere, kıyametin vakti saati, sadece bütün gayblerin bilgisi kendi uhdesinde olan Allah'tan başka hiçbir varlığın bilmesine imkan olmayan bir hakikattir. Önceki derslerimizde de anlatılan Cibril hadisi buna örnektir. *"İnsanlar sana kıyametin zamanını soruyorlar. De ki: Onun bilgisi Allah katındadır. Ne bilirsin, belki de zamanı*

[7] Yıldırım, Harun, *Sahih-i Buhâri Tercüme ve Şerhi*, "Kitabur- Rikak", 43.

[8] Tâhâ, 108.

[9] *"… Sonra ona bir daha üflenince, bir de ne göresin, onlar ayağa kalkmış bakıyorlar!"* Zümer 39/68.

Esmaü'l-Hüsnâ

- **el-Muktedir** ﴿الْمُقْتَدِرُ﴾

Sözlükte *"gücü yetmek; ölçü ile yapmak, planlamak"* mânalarındaki kadr (kudret) kökünün iftiâl kalıbından türemiş bir sıfat olup *"gücü yettiği fiilen sabit olan"* demektir. Muktedir ismi Allah'a izâfe edildiği dört âyette *"bir işi gerçekleştirmeye fiilen güç yetiren"* anlamını ifade etmektedir.

- **el-Kâdir** ﴿الْقَادِرُ﴾

Sözlükte *"gücü yetmek; ölçü ile yapmak, planlamak; kıymetini bilmek; rızkını daraltmak"* anlamlarına gelen kadr (kudret) kökünden sıfat olup *"her şeye gücü yeten"* demektir. Kudret kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de 103 yerde Allah'a nisbet edilmekte olup bunların yetmiş dördü isim, yirmi dokuzu fiil şeklindedir. İsim statüsüne giren kavramlar genellikle *"güç yetirmek, ölçülü ve planlı yaratıp düzenlemek"* anlamında, fiil kalıplarındaki kavramlar da sözlük mânalarında kullanılmıştır.

"Gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratmakla yorulmayan Allah'ın, ölüleri diriltmeye de gücünün yeteceğini düşünmezler mı? Evet O, her şeye kadîrdir."

[Ahkaf 46/33]

- **el-Muahhir** ﴿الْمُؤَخِّرُ﴾

Sözlükte *"sona erdirici, geriye bırakan"* anlamına gelir. Allah'a izafe edildiğinde *"dilediğini bir hikmetten dolayı erteleyen hikmeti iktizası, dilediği şeyi geri bırakıcı."* anlamında kullanılır. el-Mukaddim isminin mukabilinde kullanılır.

"Andolsun, biz onlardan azabı belirli bir süreye kadar geciktirsek, o zaman da mutlaka "Onu ne alıkoyuyor?" derler. İyi bilin ki, azap onlara geleceği gün, kendilerinden bir daha uzaklaştırılmaz ve alay etmekte oldukları şey, kendilerini çepeçevre kuşatmış olur."

[Hûd 11/8]

İMAN DAVASI

رَبِّ هَبْ لِي حُكْماً وَاَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَۙ ۞ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِرِينَۙ ۞ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِۙ ۞ وَاغْفِرْ لِاَبِي اِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّٓالِّينَۙ ۞ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَۙ ۞ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَۙ ۞ اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍۜ

"Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat. Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle! Beni, Naîm cennetinin vârislerinden kıl. Babamı da bağışla (ona tevbe ve iman nasip et). Çünkü o sapıklardandır. (İnsanların) dirilecekleri gün, beni mahcup etme. O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)."

[Şu'arâ 26/83-89]

yakındır."[10] *"Kıyamet vakti yaklaştı."*[11] gibi ayetler her an kıyametin kopabileceğine işaret etmektedir. *"...Kıyamet gününün bilgisi, O'na havale edilir..."* [12] ayet-i kerimesinden hareketle bu konuda herhangi bir fikir yürütme, tevil veyahut yorum çalışmalarının tamamının karanlığa taş atma mesabesinde olduğu ve konuda bir tartışmaya girmenin de caiz olmadığı hatırdan çıkarılmamalıdır.

3. Kıyametin Bazı Alametleri

"Şüphesiz on alâmet görülmedikçe kıyamet kopmayacaktır." [13] hadisi çerçevesinde bahse konu olan hususları şöyle sıralayabiliriz:

a. Dumanın (Duhanın) Çıkması

"Şimdi sen, göğün, insanları bürüyecek açık bir duman çıkaracağı günü gözetle..."[14] Kıyametin alametlerinden biri de dumanın çıkışıdır. İlk üflenecek Sûr sonrasında çıkacak olan duman Duhan suresinin devamında elem verici

[10] Ahzab 33/63.
[11] Necm 53/50.
[12] Fussilet 41/47.
[13] Yıldırım, Harun, *Sahih-i Buhâri Tercüme ve Şerhi*, Fiten, hadis no: 7214.
[14] *"Bu, elem verici bir azaptır. (İşte o zaman insanlar:) Rabbimiz! Bizden azabı kaldır. Doğrusu biz artık inanıyoruz (derler)."* Duhan 44/10.

İMAN HAKİKATLERİ

اَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتٰى عَلٰى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَۙ ۞ اَوْ تَقُولَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ هَدٰينِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَۙ ۞ اَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنَّ لِي كَرَّةً فَاَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

"Kişinin, 'Allah'a yakınlık konusunda kusurlu davrandığım için bana yazıklar olsun! Gerçekten ben alay edenlerdendim' (diyeceği günden sakının) veya 'Allah bana hidayet verseydi, elbette sakınanlardan olurdum', diyeceği, yahut azabı gördüğünde 'Keşke benim için bir kez (dönmeye) imkân bulunsa da iyilerden olsam!' diyeceği günden sakının."

[Zümer 39/ 56-58]

bir azap olarak adlandırılır. Hadisi Şerifte ise On alametten ilkinde dumanın çıkışı sayılır.

b. Deccal'ın Çıkışı

Kur'ân'da Deccal'den bahseden açık bir ayet yoktur. Deccal konusunu hadislerden öğrenebiliyoruz. Kıyamete yakın ortaya çıkacak olan yalancı bir kişidir. İnsanları kötülüğe ve bozgunculuğa sevk etmek isteyecektir. Deccal'ın özellikleri ise şu şekilde sayılır: Büyük ve kızıl bir bünyeye sahip, kıvırcık saçlı, tek gözü kör olup sanki yerinden fırlamış üzüm tanesi gibidir. Alnının ortasın ك ف ر / Ke Fe Re harfleri vardır.[15] Adem'in yaratılması ile kıyametin kopması arasında Deccal'den daha büyük (fitneli) hiçbir yaratık yoktur.[16] Bu fitneye gerçek Müslüman olanlar inanmayacak ve asıl yaratan olan Allah'a gitmeyi bekleyecekler.

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Hüreyre'den (ra) rivayetle, Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: *"Güneş battığı yerden doğmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Güneş batı tarafından doğduğu zaman toptan bütün insanlar iman edecekler. Fakat işte o gün önceden iman etmemiş veya imanı ile bir iyilik kazanmamış kimseye iman fayda vermeyecektir."*

[Müslim, *Fiten*, 226]

[15] Sahihi Buhârî, *Şerhi Bed'i Halk*, Deccal Dipnot, c.5 s.253-254; a.g.e 3441, c.5 s.433

[16] Nevevî, *Müslim Şerhi (el-Minhâc)*, Fiten, 18/77-78.

> **MARİFET MELTEMİ**
> "Çok tefekkür eden, mutlak surette bilgili olur. Gerçek manada bilgili olan da mutlaka salih amellerde bulunur."
>
> ***İmam-ı Gazzali***

c. Dabbetü'l-Arz'ın Çıkması

Dabbe, debb, debib kelimeleri genelde hayvan ve çoğunlukla haşerelerde kullanılır. *"Allah, her canlıyı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi dört ayağı üstünde yürür... Allah dilediğini yaratır; şüphesiz Allah her şeye kadirdir."*[17] Ayet-i kerimesinden de yola çıkarak kelimenin manasını anlayabiliriz. Ebû's Suûd Efendi, Deccal'ı casus olarak da adlandırır. Hz. Ali, Dabbetu'l-Arz'ın sakallı bir erkek olduğunu bildirir. Ancak bu konuda ulemanın üzerinde ittifak ettiği net bir bilgi yoktur.

d. Güneşin Batıdan Doğması

Meydana gelecek on alametlerden biri de güneşin alışılmışın dışında batıdan doğması, doğudan batmasıdır. Hadisi Şerif te ilk alamet olarak bildirilir.[18] İnsanlar bu olayı gördüğünde iman edecek fakat imanları fayda sağlamayacaktır.[19] Çünkü o gün nefis kalmayacak ve insanlar sadece Haşr meydanında toplanmayı düşünecektir.

e. İsa b. Meryem'in (as) Yeryüzüne inmesi

Efendimiz (sas), İsa (as) ile ilgili olarak: *"Ben uyumuştum, rüyamda Kabe'yi tavaf ediyordum. O esnada esmer, salıverilmiş düz saçlı bir kişi gördüm..."*[20] diyerek başlayan bir rivayette bu konuda detaylı bilgiler aktarıldığı görülmektedir. Bunun ile birlikte, *"Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni nezdime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım ve sana uyanları kıyamete kadar kâfirlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim."*[21] ayeti ve *"Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa'ya) iman edecek olmasın.*

---

[17] Nur, 24/45. Bkz. Yazır, *Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili*, VI, 160.
[18] Nevevî, *Müslim Şerhi (el-Minhâc)*, Fiten, 18/77-78.
[19] En'am 6/158.
[20] Yıldırım, Harun, *Sahih-i Buhâri Tercüme ve Şerhi*, "Kitabu'l-Enbiya", V, 433, hadis no: 3441.
[21] Al-i İmran, 3/55.

Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır." [22] ayetleri Hz. İsa'nın (as) konumu ile ilgili faklı bir boyuta bizleri taşımaktadır. Her halükarda Hz. İsa'nın inişi gayb konusudur ve bizler bu konuyu sadece bize bildirilen nasslar çerçevesinde hareket etmeliyiz. Nitekim Allah resulü bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: *"Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Meryem'in oğlu İsa sizin içinize adil bir hakem olarak inecek."*[23]

f. Ye'cüc ve Me'cüc'ün Çıkması

Ye'cüc ve Me'cüc'ün, Dabbe veya Deccal gibi mahluk olarak değil de kıyametten önce iki kavim olarak yeryüzüne dağılacaklarını kaynaklardan öğreniriz. Bu konuya verilebilecek en güzel örnek ise Kehf sûresi 92-99'da geçen Zülkarneyn kıssasıdır. Bu ayetten Zülkarneyn'in bir set yapmakla görevli olduğunu görüyoruz. *"Ye'cüc ve Me'cüc'ün seddi yıkıldığı zaman her dere ve tepeden boşanırlar..."*[24] ayetiyle de bir şahıs değil, iki kavim olduklarını anlayabiliriz.

g. Yemen'de veya Hicaz'da Ateş Çıkması

Kıyamet alametlerinden biri de büyük bir ateşin çıkmasıdır. Bu ateşin Yemen'in Aden[25] şehrinin bir çukurunda çıkacağı bildirilmiştir. Efendimiz (s.a.s) *"Hicaz bölgesinden bir ateş çıkmadıkça kıyamet kopmaz. Öyle bir ateş ki, (Şam Bölgesinde bulunan) Busra'daki develerin boyunlarını ışıklandıracaktır."*[26] buyurmuştur.

h. Doğu da, Batıda ve Arap Yarımadası'nda Yer Çökmesi

"... Birisi doğu da, birisi batı da ve birisi de Arap yarımadasında olmak üzere üç tane çöküntü olmadan kıyamet kopmayacaktır."[27] Bu konu hakkında çok fazla bir bilgi yoktur. Yerin nasıl batacağı, kimleri içine alacağı bilinmemektedir.

---

[22] Nisa, 4/159.
[23] Yıldırım, Harun, *Sahih-i Buhâri Tercüme ve Şerhi,* "Kitabu'l Enbiya", V, 437-438, hadis no: 3448.
[24] Enbiya, 21/96-97
[25] "Aden Arabistan'ın güneyinde Yemen'de bilinen bir şehirdir. Arap Denizi olarak bilinen Hadramevt kıyısındadır." Bkz. İbnü'l-Esîr, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis,* III, 192.
[26] Yıldırım, Harun, *Sahih-i Buhâri Tercüme ve Şerhi* , ["Fiten", 24,] X, 519.
[27] Nevevî, *Müslim Şerhi (el-Minhâc)*, "Fiten", 18/27-28.

DEĞERLENDİRME

Kıyamet öncesi gerçekleşmesi beklenen "alamet/işaret" olarak nitelendirilen, bazı ayetlerde işaret ve remizleri bulunan, hadislerde ise detaylarına rastladığımız bir takım hadiselere, genel olarak iman etmek gayba imanın bir parçasıdır. Bu alametleri Hz. Peygamber'in (sas) ihbarî mucizeleri olarak da değerlendirmek mümkündür. Bunun ile birlikte rivayetlerde bildirilen hadiselerin anlaşılması ve te'vili konusunda ulema nezdinde bazı farklılıklar olduğu da ortadadır. Esasen rivayetlerde yer alan zahiren anlaşılması güç olan bazı tasvirlerin, hakiki manalarıyla değil de belki bir takım mecaz ifadeler ile aktarılmış olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu konuda garibu'l-hadis eserlerine müracaat ettiğimizde birbirinden oldukça farklı şerh ve izahlarının yapıldığını da görmekteyiz. Dolayısıyla bu konunun bazı yönlerinin gaybî hakikatlere girdiği de unutulmamalıdır. Bunun yanı sıra bazı hususların standart aklî mülahazalara sığmıyor olmasından ötürü bu alemetlerin inkarına sapmak da doğru bir yaklaşım olmasa gerek. İnkarı yerine bu alametlerin niçin zikredildiği üzerine çalışılsa belki daha isabetli bir netice elde edilecektir. Kanaatimizce hadis-i şeriflerde tasvir edilen pek çok alametin olumsuz hadiselerden olması, bir nevi ümmetin her daim kendisini kıyamete yaklaştığı bilincini diri tutma ve olumsuz hadiselerin onları nerelere sürükleyebileceğini hatırlatma ile bunlara karşı tedbirler alınmasına bir vesile olmasına matuftur. Doğrusunu Allah bilir...

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلاً

"İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için makam olarak Firdevs cennetleri vardır."

[Kehf 18/107]

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***İmana Götüren Sorular!***

Abdullah b. Selâm (ra), Resûlullah'ın yüzünü görünce "Anladım ki, onun yüzü yalancı yüzü değildir." diyerek İslâm ile şereflenmişti. İlgili rivayetin devamında kendisi şu olayı da nakleder:

"Resûlullah'a (sas) hitaben: 'Sana sadece Peygamberin bilebileceği üç şey soracağım' dedim. Allah Resûlü de: *'Sor'* deyince, şunları sordum: 'Birincisi, kıyamet alâmetlerinin ilki nedir? İkincisi, cennet ehlinin yiyeceği ilk yemek nedir? Üçüncüsü, çocuğun babasına ve annesine çekmesine sebep olan şey nedir?'

Peygamber aleyhisselâm da bana şöyle cevap verdi:

'Bu soruları, senden önce Cebrail bana gelip haber vermişti: Kıyamet alâmetlerinin ilki bir ateştir ki, o insanları doğudan batıya toplayacaktır. Cennetliklerin yiyeceği ilk yiyecek de, balık ciğerinin sarkmış olan fazlasıdır! Çocuğun babaya veya anaya çekmesine gelince ilişkide erkeğin suyu kadınınkinin önüne geçerse, çocuk babaya benzer. Kadının suyu erkeğin suyunun önüne geçerse, çocuk anaya benzer!'

Bunun üzerine ben de 'Ben şehadet ederim ki; Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur! Ben yine şehadet ederim ki; Sen, hiç şüphesiz, Allah'ın Rasûlü'sün!' dedim."

[İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 401]

❁ KÂMİL İNSAN ❁

Herim b. Hayyân el-Abdi, Resûlullah'ın (sas) sahâbesi Hümame'nin yanında geceledi. Hümame de bütün gece sabaha kadar ağladı. Sabah olunca Herim ona "Ya Hümame! Seni ağlatan nedir?" dedi O da; "Kabirlerin deşileceği ve içindekilerin çıkarılacağı sabahın gecesini hatırladım." dedi. Humame de Herim b. Hayyâm'ın yanında geceledi. O da sabaha kadar ağladı. Sabah olunca Ona; "Seni ağlatan nedir?" dedi O'da; "Sabahında yıldızların dökületeceği geceyi hatırladım, beni bu ağlattı." dedi.

Bazen bu iki güzide dost gündüzleri beraber dolaşırlardı. Güzel koku satılan çarşıya gelirler, orada Allah'tan cennet ister ve dua ederlerdi. Sonra demirciler çarşısına gelir. Cehennemden Allah'a sığınırlardı. Sonra da evlerine dağılırlardı.

[**İbnu'l-Cevzî, *Sıfatü's Saffe*, s. 800**]

Herim b. Hayyân (v. 70/690)

Tâbiîn devri kumandanlarından, zâhid bir kişidir. Irak ve İran fetihlerinde önemli rol oynayan Abdülkaysoğulları kabilesine mensuptur. Bazı kaynaklarda adı Hermâ, babasının adı Hibbân şeklinde zikredilmektedir. Herim (yaşlı, kocamış) adının kendisine, annesinin iki yıl süren hamilelik döneminden sonra dişleri bitmiş olarak doğduğu için verildiği rivayet edilir. Herim, Hz. Ömer ve Osman devirlerinde Irak ve İran'daki bazı savaşlara kabilesi Abdülkays'ın emîri veya büyük bir askerî birliğin kumandanı olarak katıldı. Basra'nın önde gelen mücahit bir zahid olan Herim, vefatı sırasında kendisinden vasiyette bulunmasını isteyenlere, hayatı boyunca vasiyet edebilecek kadar malı olmaması için Allah'a yalvardığını, bu duasının da gerçekleştiğini söylemiş, zırhının, atının ve hizmetçisinin satılarak borçlarının ödenmesini istemiş, vasiyet olarak da Kur'ân'dan bir bölüm (en-Nahl 16/125-128) okumuştur.

Tabiîn döneminde zahitliğin ne demek olduğunu hayatının büyük bir bölümünü cihad meydanlarında fetihler ile gösteren bir şahsiyettir.

[**Bilgin, Mustafa, "Herim b. Hayyân", XVII, 227-228**]

ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLİŞ

Kur'ân İklimi

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى بَلَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

"Gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratmakla yorulmayan Allah'ın, ölüleri diriltmeye de gücünün yeteceğini düşünmezler mi? Evet O, her şeye kadirdir."

[Ahkâf 46/33]

Nebevî Seda

عَنْ وَكِيعِ بْنِ حُدُسٍ ، عَنْ عَمِّهِ أَبِي رَزِينٍ ، قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، كَيْفَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى ؟ وَمَا آيَةُ ذَلِكَ فِي خَلْقِهِ ؟ قَالَ لِي : "يَا أَبَا رَزِينٍ ، أَمَا مَرَرْتَ بِوَادِي أَهْلِكَ مُمْحِلا ، ثُمَّ مَرَرْتَ بِهِ يَهْتَزُّ خَضِرًا ؟ " ، قُلْتُ : بَلَى ، قَالَ : "فَكَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى ، وَذَلِكَ آيَةٌ فِي خَلْقِهِ".

Veki' b. Hüdüsin'den, o da amcası Ebû Rezîn'den rivayetle dedi ki: Hz. Peygamber'e (sas): *"Ey Allah'ın Resûlü! Allah ölüleri nasıl diriltecektir? Ve O'nun yaratması konusunda ayet/delil nedir?" dediğimde, bana şöyle buyurdu: "Ey Ebû Rezîn! Sen hiç kupkuru iken helak olmuş bir halde geçtiğin bir vadiden, sonrasında yemyeşil olduğu bir halde geçtiğin oldu mu?" "Evet!" dedim. Bunun üzerine: "Allah, ölüleri işte bu şekilde diriltecektir. Bunlar O'nun yaratmasının ayetidir/delilildir." buyurdu."*

[Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 424]

ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLİŞ (BA'S)

Kur'ân-ı Kerim'de "öldükten sonra dirilişi" ifade eden "ba's" kelimesi sözlükte "birini kaldırıp harekete geçirmek; uykudan uyandırmak, diriltmek" gibi mânalara gelmektedir. Genel olarak Allah'ın herhangi bir şeyi yoktan var etmesi, Hz. Îsâ gibi bazı peygamberlerin ölüleri diriltme mûcizesi, Hz. Peygamber'in düzenlediği en çok üç kişilik askerî müfreze gibi ıstılahî mânaları yanında İslâmî literatürde en yaygın olarak, "kıyamet gününde Allah'ın âhiret hayatını başlatmak üzere ölüleri yeniden canlandırması, onları kabirlerinden çıkararak hayata göndermesi" anlamında kullanılır.[1]

Yukarıdaki tariften de anlaşıldığı üzere öldükten sonra dirilme, imanın en önemli konularından birisi olan ahirete imanın başlangıcı olarak kabul edilmiş ve ona inanmanın gerekleri arasında yer almıştır. Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın birliğine imandan sonra en çok ahirete iman meselesi üzerinde durmuş[2], bu konu Kur'ân-ı Kerim'in yaklaşık üçte birlik bir kısmını kaplamıştır. Bu önemli konu Peygamber Efendimiz'in (sas) davetinin büyük bir bölümünü oluşturmuş, pek çok yerde Allah'a iman ile birlikte ahirete iman da gündeme gelmiştir. Çünkü bu önemli davetin ilk muhatapları olan Cahiliyye Devri'nin insanları bütün bir kâinatı Allah'ın yarattığını söylemekle [3] birlikte âhiret gününe inanmıyor, böyle bir şeye akıl erdiremiyorlardı. Hiç şüphe yok ki onların âhiret gününe inanmamalarının en önemli sebebi

[1] Yavuz, Yusuf Şevki, "Ba's", *DİA*, V, 98-100.
[2] Nisa 4/38; Ra'd 13/5.
[3] Ankebût 29/61.

temelde "öldükten sonra dirilme"ye inanmamalarıdır. Hatta onlardan bir tanesi olan Übeyy b. Halef, Peygamber Efendimiz'in (sas) huzuruna bir çürümüş kemikle gelmiş, onu eliyle ufalayarak "Allah, bunu böyle çürüdükten sonra diriltir der misin?" demiştir. Onun bu sözü üzerine Peygamber Efendimiz (sas): *"Evet, seni de diriltir ve ateşe kor."*[4] buyurmuşlardır. Yüce Rabbimiz ise onların bu inanmayışlarına karşılık Resûlünden şu cevabı vermesini istemiştir: *"De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir."*[5] Allahu Tealâ bununla da yetinmeyerek ilk inen birçok ayet-i kerimede [6] bu gerçeği açıklamış, bununla hem müşriklerin bu durumunu ilan etmiş hem de ahirete ve öldükten sonra dirilmeye imanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Bütün bunlar göstermektedir ki Allah'ın varlığını kabul etmek umumi bir özelliktir ve fıtridir. Fakat öldükten sonra dirilmeye inanmak böyle değildir. Âhirete hakkıyla iman ancak Allah'a karşı büyük bir iman ve teslimiyete bağlı olmuştur. İşte bundan dolayı Mehmet Zahit Kotku: "Mümin aklı ile kafir aklı burada belli olur, vesselam"[7] diyerek bu önemli konuya dikkat çekmek istemiştir. Peki Allahu Tealâ öldükten sonra dirilmeyi yüce kitabında nasıl anlatmış ve hangi yöntemler ile ispat etmiştir.

Esmaü'l-Hüsna

- **el-Evvel** (الأَوَّلُ)

"İlk" mânasına gelen evvel kelimesinden gelir. Allah'a nisbet edildiğinde "başlangıcı olmayan ezelî, kadîm olan" manasında kullanılır. O, ilktir. O'ndan öncesi hiçbir şey yoktur.

- **el-Ahir** (الآخِرُ)

"Son" mânasına gelen âhir, Allah'a nispet edildiğinde *"kendisinin sonu bulunmayan, varlığı bitmeyen ebedî olan"* anlamına gelir. Son O'dur, ondan sonrası da yoktur.

- **ez-Zahir** (الظَّاهِرُ)

Sözlükte *"ortaya çıkmak, belirgin olmak; üstün olmak, galip gelmek; yardım etmek"* anlamlarındaki zuhûr kökünden türeyen zâhir, Allah'a nispet edildiğinde *"varlığını ve birliğini belgeleyen birçok delilin bulunması ve nimetleri açısından en belirgin olan; yarattıklarını egemenliği altına alan"* anlamlarında kullanılır.

"O, ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır. O, her şeyi bilendir."

[Hadîd 57/3]

[4] Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI, 425.
[5] Yasin 36/79.
[6] Alak 96/7; Kalem 68/33; Müddessir 76/74; Fatiha 1/ 4; Tekvir 81/5; Leyl 92/13; Fecr 89/23-24.
[7] Kotku, Mehmet Zahit, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, s. 71.

İMAN DAVASI

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُوداً قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اَفَلَا تَتَّقُونَ

"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u peygamber olarak gönderdik. (Hûd) onlara, 'Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?' dedi."

[A'raf, 7/65]

1. Temsili Kıyas Yöntemi İle İspat

Kur'ân-ı Kerim, bir çok ayet-i kerimede çeşitli konularla ilgili bir çok temsil getirmiş, bununla söz konusu konuların muhatapları tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Bunlardan birkaç tanesi ise dirilişi ispat için kullanılmıştır. Onlardan bir tanesi ise şudur: *"Sizi geceleyin ölü gibi uyutan, gündüzün ne yaptıklarınızı bilen, sonra ölüm ânı gelinceye kadar gündüzleri sizi uyandırıp kaldıran O'dur. Sonunda da dönüşünüz ancak O'nadır. Sonra bütün yaptıklarınızı size O haber verecektir."*[8] Yüce Rabbimiz bu ayet-i kerimede artık insanlar tarafından sıradanlaşan ve her gün tekrarlanan bir olayı misal olarak getirmiştir. Her gece insanlar sanki bir ölü gibi yataklarına yatarlar ve o süreç içerisinde birçok şeyden habersiz bir şekilde sabaha ulaşırlar. Daha sonra Allahu Tealâ onları diriltir, yeni bir güne ve hayata başlatır. Her gün hiçbir sapma olmaksızın gerçekleşen bu olay insanın vefatı sonrasında gerçekleşecek daha büyük bir ölüm ve dirilmeye misal olarak sunulmuştur. Sanki bununla Yüce Rabbimiz bizlere, hayatımız boyunca gerçekleşen bu ölüm ve dirilmenin âhiret hayatına başlangıç için gerçekleşecek olan daha büyük bir ölüm ve dirilişe delil olduğunu söylemektedir. Temsil ile ilgili bir başka örnek ise şudur: *"Hem yaratmayı ilkin yapan O'dur. Sonra onu çevirip yeniden*

İMAN HAKİKATLERİ

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ

"İman edenler ancak, Allah'a ve Peygamberine inanan, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir."

[Hucurât, 49/15]

[8] En'am 6/60.

yapacak olan da O'dur ki, bu O'na çok kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek şan ve şeref O'nundur. O çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir." [9] Bu ayet-i kerimede ise Yüce Rabbimiz her ne kadar kendisi için bir kolaylık ve zorluk söz konusu olmasa da ilk defaki yaratılış nasıl olmuşsa diriltmenin de öyle olacağını söylemiştir. Bir işi ilk defa yapmak, ikinci defa yapmaktan daha zordur. Bir başka ifade ile bir işi ikinci defa yapmak, birinci defa yapmaktan kolaydır. Akıl açısından baktığımızda bu böyledir. İnsanın sonradan yaratıldığının delillerinden biri, onun ölümlü olmasıdır. O halde insanı yoktan yaratan bir Yaratıcı vardır. İnsanı ilk defa yaratan, ikinci defa da yaratır. Birinci yaratılışla kıyaslanınca, ikincisinin daha kolay olduğu anlaşılır.[10] Şu misalde konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır: "Yoktan bir makineyi icad eden sanatkâr, daha sonra bu makineyi söküp dağıtsa ve ikinci defa bu makineyi monte edeceğini söylese, ona karşı 'Hayır başaramazsın, yapamazsın.' denilebilir mi?" [11]

2. Karşılaştırma Yöntemi İle İspat

Allahu Tealâ bir çok ayeti kerimede aklın faal olarak kullanılmasını istemektedir. Öldükten sonra dirilme gibi önemli bir konuda ise buna daha fazla önem vermiş, karşılaştırma yöntemini kullanmak sureti ile doğrudan akıllara hitap ederek dirilişi ispatlamıştır. Şu ayet-i kerime bu noktada oldukça önemlidir: *"O'nun ayetlerinden biri de şudur: Sen, toprağı boynu bükük (kupkuru) görürsün. Onun üzerine bir su indirdiğimiz zaman, titreşir ve kabarır. Onu dirilten Allah, ölüleri de diriltir. O, her şeye gücü yetendir."*[12] İnsan, toprağın bir şey yetişmez, kupkuru iken gökten inen su ile nasıl canlanıp kabardığını, hayatının

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Hüreyre (ra) hazretleri anlatıyor: Hz. Peygamber (sas) buyurdular ki: *"Sizden biri içiyle dışıyla Müslüman olursa, yaptığı her bir hayır en az on mislinden, yedi yüz misline kadar sevabıyla yazılır. İşlediği her bir günah da sâdece misliyle yazılır. Bu hâl, Allah'a kavuşuncaya kadar böyle devam eder."*

[Buharî, *İman*, 31]

[9] Rum 30/27.
[10] Çelik, Muhammed, "Kur'ân'da Ölümden Sonra Dirilişin Akli Temelleri", *Diyanet İlmi Dergi*, XLIII, sayı:2, 206.
[11] Nasih, Abdülhay, *Ölüm Ötesi Hayat*, s. 97.
[12] Fussilet 41/39.

devamı için ona neler hazırlayıp sunduğunu da her an müşahede etmektedir.[13]

Benzer bir ayet-i kerime ise şöyledir: *"Gökten bir ölçüye göre su indiren O'dur. Biz onunla ölü bir beldeye hayat verdik, işte siz de böyle tekrar çıkarılacaksınız."*[14] Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı üzere yağmur nasıl ölü bir beldede genetik şifreleri faaliyete geçirip, aniden hayatı doğuruyorsa; "Dirilin, kalkın" ilahi emri verilince, anında şifreler hızlı bir şekilde canlanacaktır. Bu itibarla denebilir ki, hayat ile ölüm birbirine ne kadar yakınsa, dünya ile âhiret de birbirine o kadar yakındır.[15] Yüce Rabbimiz bu ayet-i kerimeleri getirmek suretiyle tamamıyla akıllara hitap etmiş, insanının dirilişinin yeryüzünün dirilişi ile karşılaştırılmasını istemiştir. Bu örnekler sadece yeryüzü ile sınırlı olmamış Yüce Rabbimiz kainatın bütün parçalarını dirilişe delil olarak sunmaktan çekinmemiştir. Şu ayet-i kerime bu kapsamda oldukça önemlidir: *"O, sizin için yeşil ağaçtan, ateş çıkarandır. Siz de ondan ateş yakıyorsunuz."*[16] Yüce Allah, nemlilik ve soğukluk ile dolup taşan yeşil ağaçtan, son derece sıcak ve kuru olan bu unsuru çıkarmış olduğunu haber vermektedir. Bir şeyi onun zıddı özelliklere sahip olan bir başka şeyden çıkartan, bütün yaratılanların madde ve unsurlarıyla kendisine itaat ettiği ve asla karşı koyamayacağı zat kim ise,[17] inkarcıların kabul edemediği bu muhteşem dirilişi gerçekleştirecek olan da O'dur.

MARİFET MELTEMİ

"Mümin kişi, Yüce Allah'ın buyruğunu olduğu gibi bilen ve kabul edendir. Mümin kişi, insanlar içinde ameli en iyi olan kişidir. Aynı zamanda Allah'ın azabından en çok korkan kişidir. Dağ kadar malı infak etse dahi hesap günün görmeden kendini güvende saymaz. Salih amelleri, iyilikleri ve ibadeti arttığı oranda azaptan yana endişesi de artar. Ve: 'Kurtulabilir miyim!' diye düşünür. Münafığa gelince: 'Benim gibileri çoktur, Allah aralarında beni de affeder! Korkacak bir şey yok' diye düşünür. Bu şekilde amel yapmayı unutup Allah'ın kendisini azaptan uzak tutacağı beklentisiyle yaşar."

Hasan el-Basrî

---

[13] Gölcük, Şerafettin, *İslam Akaidi*, s. 254.
[14] Zuhruf 43/11.
[15] Çelik, Muhammed, "Kur'ân'da Ölümden Sonra Dirilişin Akli Temelleri", *Diyanet İlmi Dergi*, XLIII, sayı:2, 201-202.
[16] Yâsîn 36/80.
[17] Tahavi, *el-Akidetu't-Tahaviyye ve Şerhi*, (terc: M. Beşir Eryarsoy), s. 489.

Kainatın böyle bir karşılaştırmaya konu olması sadece Kur'ân-ı Kerim'de geçmemiş hadis-i şeriflerde de yer bulmuştur. Şu nebevi soluk buna güzel bir örnektir: İbn Abbas'tan (ra) rivayete göre, Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: *"Kıyamet günü insanlar çıplak ve sünnetsiz olarak haşrolacaklar. İnsanlar içerisinde ilk giydirilecek olan İbrahim(as)'dir."* Resûlullah (sas) daha sonra Enbiya sûresi 104.ayetini okudu: *"Tüm kainatı ilk defa nasıl yarattıksa tekrar yine öyle yaratacağız."*[18]

3. Geçmişte Yaşanmış Diriliş Örnekleri İle İspat

Yüce Rabbimiz İslam ümmetinden önce birçok ümmetler getirmiş, onlarla birlikte onları doğruya yönlendirecek peygamberler ve kitaplar da göndermiştir. Söz konusu bütün bu ümmetlerde değişmeyen en önemli inançlardan bir tanesi ise Allah'a imandan sonra âhirete iman olmuştur. Ahirete imanın ise başlangıcı sayılabilecek olan öldükten sonra dirilme daha çok nazara verilmiş, bununla ilgili örnekler birçok ümmet üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Şimdi sırasıyla konu ilgili ayet örneklerini incelemeye çalışalım.

"İbrahim: 'Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster' dediğinde, 'inanmıyor musun?' deyince de, 'Hayır öyle değil, fakat kalbim iyice kansın (itminan bulsun) demişti. 'Öyleyse dört çeşit kuş al, onları kendine alıştır, sonra onlardan her dağın üzerinde bir parça koy, sonra onları çağır, koşarak sana gelirler, o halde Allah'ın Güçlü ve Hakîm olduğunu bil demiştir." [19] Bu tarihi örnekle İnsan, Hz. İbrahim'in şahsında ve O'nun elinde cereyan eden dört çeşit kuşun parçalandıktan sonra dirilişinde, dünya hayatındaki dirilişe şahit olmuştur.[20]

Yine Allahu Tealâ: *"Ya Musa! Allah'ı apaçık görmedikçe sana inanmayacağız" demiştiniz de gözleriniz göre göre sizi yıldırım çarpmıştır. Ölümünüzden sonra, şükredesiniz diye sizi tekrar diriltmiştik."* [21] Yüce Rabbimiz burada canlı gözlere dirilişi göstermiş, bu önemli olayı zatına şükretmeye medâr kılmıştır. Burada İsrailoğulları, bizzat Allah'ı göremedilerse de başka mabutların yapamayacağı cezayı yakından görerek akılları başlarına gelmiş, görmeden

[18] Buhârî, *Rıkak*, 45; Tirmizî, *Kıyame*, 3; Nesâî, *Cenaiz*, 2055.
[19] Bakara 2/260.
[20] Gölcük, Şerafettin, *İslam Akaidi*, s. 259.
[21] Bakara 2/55-56.

inanmanın büyük önemini o zaman biraz takdir etmişlerde bütün kavim bu sayede yeniden dirilmiş ve kurtuluşa ermiştir.[22]

Konumuzla alakalı olarak şu ayet-i kerime'de oldukça dikkat çekicidir: *"Yahut şu kimse gibisini görmedin mi; duvarları, çatıları üstüne yığılmış (harap olmuş) ıssız bir kasabaya uğramıştı. 'Allah bunu böyle öldükten sonra nasıl diriltecek?' demişti. Allah da kendisini yüz sene öldürüp sonra diriltti. 'Ne kadar kaldın?' dedi. 'Bir gün ya da bir günün birazı kadar kaldım' dedi. (Allah:) 'Hayır, dedi, yüz yıl kaldın. Yiyecek ve içeceğine bak, bozulmamış. Eşeğine bak. Seni insanlara bir ibret kılalım diye böyle yaptık. Kemiklere bak, nasıl onları birbiri üstüne koyuyor, sonra onlara et giydiriyoruz!' Bu işler ona açıkça belli olunca: 'Allah'ın her şeye kadir olduğunu biliyorum' dedi."* [23] Gelecek, geçmişin hatırasına sahiptir. Gerek uyku, gerekse ölüm, ilk uyanmada insanda bir iz bırakıp gidiyor. Öyle olmasaydı, öldükten sonra dirilen adam, o anda kendisini maziye bağlamaz, vücudunun o anda başladığını zannederek, "kalmadım, yeni doğuyorum" derdi.[24]

DEĞERLENDİRME

Ahiret inancı, insanın sırat-ı müstakimde kararlı olmasına vesile olur. Allah'a ve O'nun hesap gününe kuvvetli bir inanış insanı, Kur'ân'ın belirttiği ve hedef olarak gösterdiği Allah'ın dostu mertebesine ulaştırır. Böylece o korkmadığı gibi, mahzun da olmayacaktır. Kur'ân'da, kıyamet günü insanın yaptıklarının ve iç yapısının nasıl gözler önüne serileceğinin gayet canlı tasviri, insanın kendine bir çekidüzen vermesi, hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çekmesi gayesine yöneliktir. Kendi muhasebesini yapan insan, eksiklerini görür ve gidermeye çalışır. Çünkü orası ekim yeri değil harman yeridir; olumlu veya olumsuz "ürünlerini" devşirme yeridir. Genel anlamda, öldükten sonra hesaba çekileceğini bilen insan, kendisini kontrol eder, hatalı davranmaktan sakınır. Yalnız başına kaldığı zamanlarda bile, "bir kamera"nın kendisine dönük olduğunu düşünerek başkalarına zarar vermekten, haddi aşmaktan sakınır. Büyük bir meydanda, bu dünyada ilişki içinde bulunduğu herkesle tekrar bir araya geleceğini, yüz yüze olacağını, her şeyin açık

[22] Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I, 303.
[23] Bakara 2/260.
[24] Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, II, 885.

seçik ortaya kanacağını bilen insan, münasebetlerini buna göre ayarlar. Aynı şekilde, haksızlığa uğrayan insan, hakkının bir gün mutlaka alınacağını bilir; onun için karamsarlığa düşmez. Böylece, dünya ona bir zindan olmaz.[25]

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ ۖ وَسَتُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ

"Ve de ki: Çalışın çünkü amelinizi hem Allah görecek hem Resûlü hem mü'minler ve hepiniz mutlaka o, görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz de O size yapmakta olduklarınızı haber verecektir."

[Tevbe 9/105]

[25] Çelik, Muhammed, "Kur'ân'da Ölümden Sonra Dirilişin Akli Temelleri", *Diyanet İlmi Dergi*, XLIII, sayı:2, 193-196.

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Şehadet Arzusu...***

Hicretin sekizinci yılının Cemâziyelevvel ayında Resûlullah (sas), ordusunu Zeyd b. Harise'nin komutasında Mute'ye gönderdi. Resulullah (sas): *"Eğer Zeyd şehid olursa, Cafer b. Ebû Talib, o da şehid olursa Abdullah b. Revaha komutandır!"* buyurdu. Müslümanlar savaş hazırlıklarını yaptılar. Sayıları üç bin kadardı. Müslümanlar, orduyla ve ordu komutanlarıyla vedalaşırken, Abdullah b. Revaha (ra) ağladı. Ona: "Niçin ağlıyorsun?" diye sorduklarında, "Vallahi, ben ne dünya sevgisinden, ne de sizleri özleyeceğimden ağlıyor değilim! Ancak ben Resûlullah'ın (sas), içinde cehennem ateşinin anıldığı, *"İçinizden, Cehenneme uğramayacak yoktur! Bu, Rabbinin yapmayı üzerine vacip kıldığı bir gerçektir!"* (Meryem 19/71) ayetini okurken işittim. Cehenneme uğradıktan sonra, oradan selametle nasıl geri dönebileceğimi bilmiyorum ve bunun için ağlıyorum." dedi. Ardından, Abdullah b. Revaha'nın (ra) şöyle dediğini işittiler:

"Ben, Rahman olan Allah'tan af diliyorum. Kanları fışkırtıp köpürten bir kılıç darbesiyle, yahut ciğer ve bağırsakları kasıp kavuran bir kargının saplamasıyla şehit olmak isterim ki; kabrime uğradıklarında insanlar şöyle desinler: "Allah, bu savaşçıya doğru yolu göstermiş, o da doğru yolu bulmuştur."

[**İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 373**]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Ahiret adına yaşaran gözler!***

Kasım b. Muhammed dedi ki: "Biz Abdullah b. Mübarek ile sefer ederdik; çoğu zaman aklıma gelirdi, ben de içimden: "Bu zat hangi şeyle bizden üstün olmuş da halk arasında bu kadar şöhrete kavuşmuştur? Eğer namaz ise biz de namaz kılıyoruz. Eğer oruç ise biz de oruç tutuyoruz. Eğer gaza/savaş ise biz de gaza ediyoruz" derdim." Devamında dedi ki: "Biz bir gece Şam yolunda yürüyorduk; bir evde akşam yemeği yedik. Birden lamba söndü. Birimiz kalktı, lambayı aldı ve yağ doldurmaya çalıştı. Biraz eğleşti. Sonrada lambayı getirdi. Abdullah b. Mübarek'in sakalına ve yüzüne baktım, gözyaşlarından ıslanmıştı. İçimden: "İşte bu korku ile bu zat bizden üstün kılınmıştır. Belki de lambayı kaybedince karanlıkta kalıp kıyametin karanlığını hatırlamıştır."

[**İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, s. 1019**]

HAŞR VE CENNET

Kur'ân İklimi

﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ﴾

"Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş,) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz."

[Enbiya 21/47]

Nebevî Seda

عن عا ئشة (ر ضي الله عنها) قالت قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلا هَلَكَ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَيْسَ قَدْ قَالَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ : فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا سورة الانشقاق آية 8-7 . قَالَ: "ذَلِكَ الْعَرْضُ ، وَلَكِنْ لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلا هَلَكَ.

Hz. Aişe (r.anha), Hz. Peygamber'in (sas) şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Kıyamet gününde hesaba çekilen kişi mutlaka helak olur." Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Yüce Allah: "Kimin kitabı (amel defteri) sağından verilirse, kolay bir hesapla hesaba çekilecek." [İnşikak 7-8] buyurmuyor mu?" dedim. Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: "O, arz esnasında olacaktır. Yoksa kıyamet gününde inceden inceye hesaba çekilen bir kimse, mutlaka azaplandırılır."*

[Buhârî, *İlim*, 36]

HAŞR VE CENNET

A. HAŞR

Haşr, toplamak, toplanmak, bir araya getirmek demektir. Sözlükte "bir topluluğu bulunduğu yerden zor kullanarak çıkarıp bir meydanda toplamak" mânasına gelen haşir (haşr) kelimesi, kıyamet gününde yeniden diriltilen (ba's) bütün varlıkların hesaba çekilmek üzere bir meydana sevk edilip toplanmasını ifade eder. Toplanılacak yere *mahşer, mevkıf* veya *arasât* denir. Buna göre haşir, kıyamet halleri arasında ba's-tan sonra ikinci merhaleyi oluşturur ve "hesap görüldükten sonra cennet veya cehenneme sevk edip dağıtmak" anlamındaki neşr'in karşıtı anlamında kullanılır. Gelenel kabule göre bütün ümmetler kendi peygamberinin önderliğinde haşredileceği, en önde de ümmetiyle birlikte Efendimiz (sas) bulunacağı için O'nun bir adıda "Hâşir" olarak zikredilir.[1]

Kur'ân-ı Kerim'de *yevmü'l-ba's*[2] ve *yevmü'l-huruc*[3] diye isimlendirilen diriliş günü; kabirlerin açılacağı[4]yeryüzünün içindeki ağırlıkları dışarıya atacağı,[5] Allah'ın insanları tekrar dirilterek yerden ot bitirir gibi topraktan çıkaracağı,[6] ölmüş insanların ayağa kalkacağı, canlanacağı gün[7] şeklinde

[1] İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab,* "hşr" maddesi.
[2] Rûm 30/56.
[3] Kâf 50/42.
[4] İnfitar 82/4.
[5] Zilzâl 99/2.
[6] Nuh 71/17-18.
[7] Zümer 39/68.

tasvir edilir. Kur'ân'ın mübelliği, mübeyyini olan Efendimiz (sas) de bu konuya sıkça değinmiştir. Hadislerde de haşrin şekli, inanç ve amelleri değişik olan insanların haşir esnasındaki durumları hakkında çeşitli bilgiler verilmektedir. Allah Resûlü (sas) insanların haşir esnasında yalın ayak, çıplak ve sünnetsiz olacaklarını[8], insanların kendi dertlerini düşünmekten birbirlerine bakamayacaklarını[9], kiminin binitli, kiminin yaya, kiminin de yüzüstü sürünerek mahşer yerinde toplanacaklarını,[10] haber vermiştir. Sahâbe-i Kiram'ın, "Ey Allah'ın Resûlü (sas) yüzüstü nasıl yürüyecekler? diye sormaları üzerine de, *"Onları ayak üzerinde yürütmeye kadir olan (gücü yeten) Allah, yüzleri üstünde de yürütmeye kadirdir."*[11] buyurmuştur. Allah Resûlü (sas) ilk olarak haşredilecek kişinin kendisi olacağını ifade etmiş, insanların dünya hayatında yapıp ettiklerine göre farklı şekillerde haşr edileceklerini bildirmiştir. O gün haşrolunan insanlardan bir kısmı Allah'ın arşının gölgesinde barınacak,[12] diğer bir kısmı ise ağız ve kulak hizasına kadar ter içerisinde kalacaktır.

[8] Buhârî, *Tefsir*, Enbiyâ-1.
[9] Nesâi, *Cenaiz*, 118.
[10] Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'an*, 17.
[11] Buhârî, *Rikak*, 45.
[12] Tirmizî, *Zühd*, 53.

Esmaü'l-Hüsna

• **el-Bâtın** ﴿الْبَاطِنُ﴾

Sözlükte "gizli olmak; bilmek, bir şeyin iç yüzüne ve bir kimsenin sırlarına vâkıf olmak" anlamlarına gelen batn ve butûn'dan türetilmiştir. Allah'a izafet edildiğinde *"Varlığını belgeleyen birçok delil bulunmakla birlikte duyulardan gizli olup gözle algılanamayan; mahiyeti bilinemeyen, kemiyet ve keyfiyetle nitelenemeyen, zihnin tasavvur sınırlarına girmeyen; mümin kuluna zâhir olmakla birlikte münkirin nazar ve tefekküründen gizlenen"* anlamlarında kullanılır.

"O evveldir, âhirdir, zâhirdir, bâtındır. O her şeyi bilendir."

[Hadîd 53/3]

• **el-Vâlî** ﴿الْوَالِي﴾

Vilayet mastarından türemiş olan el-Valî ismi, el-Velî ismiyle aynı kökten gelmektedir. Lügatte *"yakını olmak, yanında olmak, izlemek, takip etmek, kontrol etmek, maddi ve manevi her türlü yardımda bulunmak"* gibi manalara gelir. Allah'a izafe edildiğinde *"varlıkların üzerinde tek söz sahibi, idare eden, kudret sahibi, icraat yapan"* anlamlarına gelir.

"...Bir toplum kendilerinde bulunan iyi özellikleri değiştirinceye kadar, Allah onlarda bulunan (güzel nimetleri) değiştirmez. Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur."

[Ra'd 13/11]

• **el-Müteâlî** ﴿الْمُتَعَالِي﴾

Sözlükte *"şan, şeref, kuvvet ve kudret sahibi olmak"* mânasındaki alâ' veya ulüv kökünün "tefâül" kalıbından türeyen müteâlî kelimesi Allah'a izafet edildiğinde *"izzet, şeref ve hükümranlık bakımından en yüce olan"* manalarında kullanılır.

"O, görüleni de görülmeyeni de bilir; çok büyüktür, yücedir."

[Ra'd 13/9]

İMAN DAVASI

وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوٓا اِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ

"Musa dedi ki: Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız ve O'na teslim olduysanız sadece O'na güvenip dayanın."

[Yunûs 10/84]

1. Mahşer Meydanı

İnsanların haşredileceği mahşer meydanı ise kepeksiz undan yapılmış gibi bembeyaz, hiç kimsenin saklanabileceği tümsek veya çukurun bulunmadığı dümdüz bir arazi ve bir kimseye yol gösterecek herhangi bir işaretin (dağ, taş veya ağacın) olmadığı bir yer olarak tasvir edilmiştir. O günün tek hakimi olan Yüce Allah, bu meydanda bütün insanları toplayacak, *"Melik ancak benim! "Deyyan (amellere karşılık veren) ancak benim!"*[13] diyerek onlara seslenecektir.

2. Amel Defterleri

O gün dünyada insanın yapıp ettiklerini seyreden "Kirâmen Kâtibîn", "hafaza", "rusûl", "rakıb-atîd" adlarıyla anılan meleklerin yazıp kaydettikleri[14] amel defterleri herkese verilip okutulacaktır. Cenab-ı Allah, herkesin kitabını okuyacağını bildirdiği bu ayette şöyle buyurur: *"Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız. Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter."*[15] Yaptıklarının eksiksiz olarak kaydedildiğini görerek hayretler içerisinde kalan insanın hali Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır: *"Kitap ortaya*

İMAN HAKİKATLERİ

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوْتُوا نَصِيباً مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هٰٓؤُلَٓاءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا سَبِيلاً

"Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve batıla (tanrılara) iman ediyorlar, sonra da kâfirler için: 'Bunlar, Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır' diyorlar."

[Nisa 4/51]

[13] Buhârî, *Tevhid*, 32.
[14] En'âm 6/61; Enbiyâ 21/94; Kâf 50/18; Zuhruf 43/80.
[15] İsra 17/13-14.

konmuştur. Suçluların, onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün. "Vay halimize! derler, bu nasıl kitapmış! Küçük büyük hiçbir şey bırakmaksızın (yaptıklarımızın) hepsini sayıp dökmüş!" BöyIece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez."[16] İnsanların amellerinin yazılı olduğu bu kitap, cennete girecek olan *"ashâbü'l-yemîn"*e sağ taraftan, cehenneme atılacak olan *"ashâbü'ş-şimâl"*e ise soldan veya arkadan verilecektir.[17] Amel defterini sağdan alan "yüzleri parlak zümre" sevinip umduğuna kavuşacak, soldan veya arkadan alan "bedbaht zümre" ise başına gelecek felâketi anlayarak yok olmayı isteyecektir.[18]

3. Mizan (Adalet Terazisi)

Amel defterlerinin dağıtılmasından sonra adalet terazileri kurulacak ve hesap görülecektir. O gün tek hesap sorucu Allah'tır.[19] Yüce Allah hesabı eksiksiz ve son derece hızlı görecek,[20]amellerin tartılması için teraziler kuracaktır. Bu husus Kur'ân'da şu şekilde zikredilir: *"Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş,) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz."*[21] Hesap anında hiç kimseye haksızlık yapılmayacak, zerre kadar iyilik yapan da zerre kadar kötülük yapan da yaptığının

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Enes b. Malik anlatıyor: Resûlullah (sas) binitiyle giderken terkisinde oturan Muaz'a seslendi: *"Ya Muaz b. Cebel!" Muaz, "Buyur Ya Resûlullah! Emret" diyerek cevap verdi. Hz. Peygamber (sas) tekrar, "Ya Muaz!" diye seslendi. Muaz, "Buyur Ya Resûlullah! Emret" dedi. Bu durum üç defa tekrarlandı. Daha sonra Allah Resûlü şöyle buyurdu: "Kim kalbiyle tasdik ederek Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ederse Allah ona cehennemi haram kılar."*

[Buhârî, *İlim*, 49]

[16] Kehf 18/49.
[17] Hâkka 69/19-25; İnşikâk 84/7-10.
[18] Hâkka 69/18-26; İnşikâk 84/6-12.
[19] Şuarâ 23/113.
[20] Bakara 2/202.
[21] Enbiya 21/47.

karşılığını görecektir.[22] O gün sevap tartıları ağır basan kurtuluşa erecek, tartıları hafif gelenler de kendilerine yazık etmiş olacaklardır.[23]

> **MARİFET MELTEMİ**
> "İmanın zirvesine ulaşmadığı müddetçe kul, imanın hakikatine eremez. Fakirliği zenginlikten, tevazuyu şan ve şeref sahibi olmaktan daha çok sevmedikçe, kendisini öven ile yerenleri aynı değerde görmedikçe de imanın zirvesine erişemez."
>
> ***Abdullah b. Mes'ud***

Bu konuyla ilgili Efendimiz'in (sas) beyanları oldukça açıklayıcıdır. Ebû Hüreyre'nin (ra) rivayetine göre Resûlullah (sas) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde oldukça iri yarı ve şişman bir adam getirilecek, fakat Allah nezdinde bir sivrisinek kadar ağırlığı olmayacaktır.* (Devamla) *buyurdu ki: Dilerseniz Yüce Allah'ın: "Biz, kıyamet günü onlar için ölçü tutmayacağız."* [Kehf, 18/105] *buyruğunu okuyunuz."*[24]

Yine Resûl-i Ekrem (sas), hesap öncesi bekleyiş sıkıntılı olacağından ve hesaba ilk önce Muhammed (sas) ümmetinin çekileceğini zikreder. Ayrıca Efendimiz (sas), hesap günündeki sorgulama hakkında şöyle bir beyanda bulunmuştur: *"Kıyamet gününde insan şu beş şeyden hesaba çekilmeden Rabbinin huzurundan bir yere kımıldayamaz: Ömrünü nerede ve nasıl geçirdiğinden, gençliğini nerede yıprattığından, malını nereden kazanıp nerede harcadığından, bildiği ile amel edip etmediğinden."*[25]

Kıyamet günü Müslümanların ilk hesaba çekileceği şey, farz namazlardır. Eğer farz namazlarında eksiklik varsa Yüce Allah meleklerine, *"Kulumun nafile namazı var mı bakınız."* buyuracaktır. Nafilelerle eksik farzların tamamlanmasını ve hesabın da ona göre yapılmasını emredecektir.[26] O gün yüce Allah, vermiş olduğu bütün nimetlerin ve bu nimetler için şükredilip edilmediğinin hesabını soracak, Hz. Peygamber'in işaret buyurduğu üzere iki temel besin olan su ve hurmanın hesabı dahi sorulacaktır.[27]

---

[22] Zilzal 99/3.
[23] Mü'minûn, 23/102-103.
[24] Buhârî, 4729.
[25] Tirmizî, *Sıfatü-l Kıyame*, 1.
[26] İbn Mâce, *İkametu's-Salavât*, 202.
[27] İbn Hanbel, *Müsned*, I, 164.

İnsana kendi yaptığı kötülüklerin hesabının sorulması bir yana, başkalarının yaptığı kötülüklere neden engel olmadığı da sorulacaklar arasındadır.[28] Boynuzsuz koyunun boynuzlu koyundan hakkını alacağı bu günde[29] insanlar arasında görülecek ilk davaların ilki cinayet davaları olacaktır.[30] Şüphesiz dünya çalışma, ahiret de karşılık bulma yurdudur. Karşılık, yapılan işin türüne göre nimet veya azap şeklinde olacak, bu da hesapla tespit edilecektir. Bu tespit esnasında hesabı zorlu geçen kimse, hüsrana ve zarara uğrayıp helak olacaktır.[31] Hesabı kolay geçen ise kurtuluşa erecektir.[32]

Sevgili Peygamberimizin bildirdiğine göre o gün Yüce Allah sorgulamayı doğrudan kendisi yapar, insana aracısız hitap eder. O zaman insan sağına bakar dünyada yaptıklarından başka bir şey göremez, önüne bakar yüzünün karşısında ateşten başka bir şey göremez. Onun için herkes, Peygamber Efendimiz'in (sas) ifadesiyle, yarım hurma miktarı sadaka vermekle dahi olsa ateşten korunmanın yolunu aramalıdır.[33]

4. Sırat

Ahiret hayatındaki önemli duraklardan biri de "sırat"tır. Sırat, cehennemin üzerine kurulup herkesin üzerinden geçmek zorunda olduğu köprüdür. Kur'ân-ı Kerim'de sırat kelimesi birçok yerde geçmesine rağmen akaid terimi olarak kastedilen manaya uygun kullandığını gösteren herhangi bir işaret yoktur. Övgüye layık, dosdoğru ve düzgün gibi sıfatlarla nitelenen sırat kelimesi, Kur'ân'da Allah'ın Peygamberlerle gönderdiği doğru yol için kullanılmaktadır.[34]

Hadis rivayetlerinde *sırat*, sa'dan denilen bir bitkinin dikenini andıran alevleri, kanca ve çengelleri olan, cehennemin iki yakası üzerine kurulmuş olan, insanların üstünden geçmeye çalıştıkları, kiminin de sapasağlam geçip kurtulduğu, kiminin o diken gibi alevlerden yara alarak kurtulduğu, kiminin de o diken gibi alevlere takılarak tepetaklak cehenneme yuvarlandığı kaygan

[28] İbn Mace, *Fiten*, 21.
[29] Tirmizî, *Sıfatü-l Kıyame*, 2.
[30] Müslim, *Kasâme*, 28.
[31] Buhârî, *Rikak*, 49.
[32] İnşikak 84/7-9.
[33] Buhârî, *Tevhid*, 36.
[34] Yasin 36/4.

bir köprü olarak tasvir edilir.[35] Sırat üzerinde Mü'min'in parolası: "Rabbim selamet ver, Rabbim selamet ver!" olacaktır.[36] Ancak dünyada "sırat-ı müstakim"den (doğru yoldan) ayrılan, yükünü günahlarla ağırlaştırıp isyan edenlerle, Mü'min olarak yaşayıp iyilikleri günahlarından fazla olanlar bu köprüden farklı şekillerde geçeceklerdir. Nitekim Efendimiz (sas), *"Mü'min'ler sırattan kimi göz kırpacak kadar az bir zamanda, kimi şimşek gibi, kimi rüzgar gibi, kimi kuş gibi, kimi de iyi cins at ve deve gibi hızla geçer. Bazısı (bakarsın) sapasağlam kurtulmuş, diğeri yara almış da salıverilmiş, kimi de cehennem ateşine yığılmış kalmış olarak geçer."*[37] buyurarak bu gerçeğe işaret etmiştir.

B. CENNET

Cennet, Allah'ın ahirette Mü'minlere, bu dünyada iken iman edip salih amel işlemelerine mukabil lütfundan bahşettiği saadet diyarının adıdır. Arapça "cen-ne" kökünden türemiş ve örtülmüş, gizlenmiş, manasına gelen bir kelime olup dünya gözü ile görülemediği için bu ismi almıştır.[38]

Cennetin varlığı kat'idir. Bu hususta asla şüphe yoktur ve buna iman etmek Müslüman olmanın gereğidir. Cennetin varlığı hakkında en başta ilahi kitabımız Kur'ân olmak üzere pek çok hadiste şüphe götürmez bilgiler mevcuttur. Kur'ân-ı Kerim'de "Cennet" kelimesi 147 yerde geçmektedir. Şimdi bazı ayetleri zikredelim:

"Rabbinizin bağışına ve takva sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!"[39]

"Rabbinizden bir mağfirete; Allah'a ve peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşuşun. İşte bu, Allah'ın lütfudur ki onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir."[40]

1. Cennetin Vasıfları ve Mü'minleri Bekleyen İkramlar

Yukarıda da değindiğimiz gibi Allah, cennet hakkındaki en ikna edici bilgileri Kur'ân-ı Kerim'de kullarına sunmuş, dahası Habib Edibi Hz.

[35] Müslim, *İman*, 302.
[36] Tirmizî, *Sıfatü'l-kıyame*, 9.
[37] Müslim, *İman*, 302.
[38] İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*, "Cenne" maddesi.
[39] Âl-i İmran 3/133.
[40] Hadîd 57/21.

Muhammed (sas) Miraç ile nimetlendirip cenneti temaşa ettirmiş, oralara şahit kılmış ve onun vasıtasıyla da merak içindeki gönülleri oraların haberiyle tatmin etmiştir.

Efendimiz (sas) bir beyanlarında: *"Yüce Allah: 'Ben salih kullarım için cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, ve hiçbir insanın hayal edemeyeceği birtakım nimetler hazırladım' der."* [41] buyurmuştur.

Cennette mü'minleri bekleyen nimetler çok çeşitlidir. Bunlar arasında çeşitli özelliklerdeki denizlerden, bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan nehirler[42] kollar halinde ayrılan nimetlerden[43] bahsedilir. Bunlar dışında cennette, insana ferahlık ve devamlı akan pınarlar[44] ile Allah Teala'nın Resûlullah'a (sas) vaad ettiği, "Kevser Havuzu" da vardır. Bu havuzun toprağı miskten daha güzel kokar. Yakutlar ve inciler üzerinde akıp giden suyu, baldan daha tatlı, kardan daha beyazdır. Nehrin üzerinde, boyunları deve boynu gibi (besili) birtakım kuşlar vardır ki bu kuşların tadı, görünüşlerinden de güzeldir. [45]

Cennetin toprağı tıpkı halis buğday unu gibi yumuşak, beyaz ve misk kokuludur.[46]

Ayrıca Cenab-ı Allah Kur'ân'da onların yakıcı sıcaktan ve dondurucu soğuktan korunduğunu şöyle beyan eder: *"Orada koltuklara kurulmuş olarak bulunurlar; ne yakıcı sıcak görülür orada, ne de dondurucu soğuk."*[47] Cennet aynı zamanda yemyeşil ve bol ağaçlı bir yerdir ve bu ağaçların gövdeleri altındandır. Efendimiz (sas) bu hakikati bize şöyle beyan eder: *"Cennet'te hiçbir ağaç yoktur ki gövdesi, altından olmasın."*[48] Ayrıca o ağaçların büyüklüğünü anlamamız için şöyle buyurur Efendiler Efendisi (sas): *"Şüphesiz cennette öyle bir ağaç vardır ki süvari onun gölgesinde yüz yıl yürür de yine de onu kat edip bitiremez."*[49] Ayrıca orada çok farklı meyve ağaçları vardır. Cenab-ı Allah bu hakikati bize

[41] Buhârî, *Bedü'l-halk,* 8, *Secde,* 1; Müslim, *Cennet,* 2.
[42] Muhammed 47/15
[43] Tirmizî, *Sıfatü-l Cennet,* 27.
[44] İnsan, 76/6
[45] Tirmizî, *Sıfatü-l Cennet,* 10.
[46] Müslim, *Fiten,* 92.
[47] İnsan, 76/13.
[48] Tirmizî, *Sıfatü'l-cennet,* 1.
[49] Buhârî, *Rikak,* 51.

şöyle beyan eder: *"(Onlar), dikensiz sidr ağaçları* [Arabistan kirazı] *ve meyveleri küme küme dizili muz ağaçları altında, yayılmış sürekli bir gölgede, çağlayan bir su başında, tükenmeyen ve yasaklanmayan çok çeşitli meyveler içinde ve yüksek döşekler üzerindedirler."*[50] Ayrıca nimetlerle dopdolu olan bu ağaçların meyveleri, dileyenin rahatça toplayabilmesi için yakınlaştırılmıştır.[51]

Şimdi de yukarıda kısmen değindiğimiz Cennet ehlinin içeceklerini tafsilatıyla açıklamaya ve anlamaya çalışalım. Cenab-ı Allah Kur'ân-ı Kerim'de bu hususa şöyle işaret eder: *"Aralarında bembeyaz, içenlere pek hoş gelen dupduru pınardan (doldurulmuş) bir kâse dolaştırılır. Onda baş döndürme özelliği yoktur. Onlar, onu içmekle sarhoş da olmazlar."*[52] Bu şarabı içtiklerinde ağızlarında misk kokusu kalır. Daha sonra adına "Tesnim" denen Cennet içeceklerinden getirilir ve bu şaraba karıştırılır. Katıksız tertemiz olan bu içecek Allah'a yakın olanlara ikram edilir.[53] Bir rivayete göre cennetteki bu nehirler misk dağlarının yahut da misk tepelerinin altından çıkar.[54]

Şimdi de cennetin ferahlığı, genişliğini anlamaya çalışalım. Cennette bağlar, bahçeler, evler, saraylar, köşkler, hepsi geniş, ferahfeza mekanlardır. İnsan ruhu ferah mekanlardan, açık ve hava alan ortamlardan hoşlanır. Cennet de buna uygun halkedilmiştir. Kur'ân bize cennetin genişliğinin yer ve gökler arasındaki mesafe kadar olduğunu Âl-i İmrân sûresinde şöyle belirtir: *"Rabbinizin bağışına ve takva sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!"*[55]

Peki Cennet ehlinin elbiseleri nasıl olacaktır?

Bu soruya da Kur'ân-ı Kerim'den bir ayetin rehberliğiyle anlamaya çalışalım. Cenab-ı Allah, Duhan sûresi 53. ayette cennetliklerin elbisesini nazarımıza şu şekilde verir. *"İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyinerek karşılıklı otururlar."* yani onlar ince ipekten ve parlak atlastan yapılmış başka bir ayetten öğrendiğimiz üzere yeşil renkte,[56] hiç eskimeyen elbiseler giyerler.[57]

---

[50] Vakıa 28/ 28-34
[51] İnsan 76/14
[52] Saffat 37/45-47
[53] Mutaffifi , 83/22-28
[54] Kurtubî, *Tezkiretü'l-Kurtubî*, s.307,501.
[55] Al-i İmran 3/133.
[56] İnsan 76/21.
[57] Müslim, *Cennet*, 21.

2. Cennetin Tabakaları

Kur'ân'da cennetin 8 tabakasından bahsedilir. Bunlar:

a) Cennet

"Rabbinizin bağışına ve takva sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun![58]

b) Cennetü'n-Naim

"Beni, Naîm cennetinin vârislerinden kıl."[59]

c) Adn Cenneti

"İçinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleri! İşte arınanların mükâfatı budur."[60]

d) Firdevs

"İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için makam olarak Firdevs cennetleri vardır."[61]

Firdevs: Özellikle, içinde üzüm bulunan bağ bahçe anlamına gelir. Kur'ân-ı Kerim'de 2 ayette geçer. Firdevs, cennetin tamamını ifade eden bir isim olabileceği gibi, onun ortası, en yüksek ve en değerli bölgesinin özel adı da olabilir.

e) Hüsna

"Güzel davrananlara hüsnâ (daha güzel karşılık), bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır."[62]

f) Dârü's-Selam

"Allah kullarını Darü's-Selam/esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir." [63]

g) Dârü'l-Mukame

"O (Rab) ki lütfuyla bizi Darü'l- Mukame'ye/ asıl oturulacak yurda (cennete) yerleştirdi. Artık orada bize ne bir yorgunluk dokunacak ne de orada bize bir usanç gelecektir."[64]

---

[58] Âl-i İmran 3/133.
[59] Şu'arâ 26/85.
[60] Tâhâ 20/76.
[61] Kehf 18/107.
[62] Yunus 10/26.
[63] Yunus 10/25.
[64] Fatır 35/35.

h) Cennetü'l-Me'va

"İman edip de, iyi işler yapanlara gelince, onlar için yaptıklarına karşılık olarak varıp kalacakları cennet konakları vardır."[65]

DEĞERLENDİRME

Önceki hayat (alem-i ervah) ile başlayıp, *ölümlü hayattan* (dünya hayatı) geçip *öteki hayata* (ahirete) uzayıp giden insanlığın yolcuğunun her merhalesinin kendine özgü menzilleri ve durakları vardır. Haşir de bunlar içerisinde kabir hayatının bitmesinin ardından ba's (yeniden diriliş) ile başlayıp neşre kadar süren, nihayetinde cennet ve cehenneme ile hitam bulan önemli bir merhalesidir. Sırat, Mahşer, Mizan bu merhalenin önemli menzil ve durakladır. Bu menzillerin anlamaları ve içerisinde icra edilecek faaliyetlerin genel bilgileri ayetlerde, detaylı anlatımlarını da hadis kaynaklarında görmekteyiz. Akaid açısından bir mü'min, mahiyetini tam anlamıyla kavramayacağı bu ihbarî/gaybî hakikatlere icmalen/genel olarak iman etmelidir. Ayrıca hadis-i şeriflerde oldukça detaylı aktarılan bazı önemli hadiseleri hikmet nazarıyla anlamaya çalışmalı ve ibret almak maksadıyla okumalıdır.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحاً يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَداً ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

"Mahşer vaktinde sizi toplayacağı gün, işte o zarar günüdür. (Ancak) kim Allah'a inanır ve yararlı iş yaparsa, Allah onun kötülüklerini örter, onu (ve benzerlerini), içinde ebedi kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur."

[Teğâbun, 64/9]

[65] Secde 32/19.

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***Uğrunda Evlatların Feda Edildiği Dava***

Kureyş, Resûlullah'tan (sas) Bedir günü kendileriyle çarpışmaları için muhacirler arasından Kureyş kabilesinden olanları çıkarmalarını isteyince, Resûlullah (sas): *"Ey Hamza b. Abdulmuttalib! Ey Ubeyde b. Haris! Ey Ali b. Ebû Talib! Genişliği gökler ile yeryüzü kadar olan cennet için ayağı kalkın!"* buyurdu.

Hz. Hamza (ra), Resûlullah'ın (sas) amcasıydı. Hz. Ubeyde (ra) ve Hz. Ali (ra), amcaoğullarıydı. Müslümanlar, müşrik düşmanlarıyla çarpıştılar ve onları öldürdüler.

Ubeyde'nin (ra) çarpışma esnasında bir ayağı yaralanmıştı. Hamza ve Ali onu taşıyarak Müslümanların safına geri getirdiler. Ubeyde'yi, Resûlullah'ın (sas) yanına getirdiler. Resûlullah (sas), o sırada namaz kılıyordu. Namazı bitirince, Ubeyde'ye baktı. Ubeyde (ra):

"Ey Allah'ın Resûlü (sas)! Allah'a yemin olsun ki, Ebu Talib bunu görseydi, söylediği şu söze kendisinden ziyade benim layık olduğumu anlardı: *"Allah'ın evine yemin olsun ki, yalan söylediniz. Muhammed'i (sas) asla terk etmeyiz. Biz onun çevresinde, bize çoluk çocuğumuzu unutturacak derecede çarpışıp yerlere serilmedikçe, Onu size teslim edeceğimizi mi sanıyorsunuz?"*

Sonra Resûlullah'a (sas) baktı ve:

-Ey Allah'ın Resûlü (sas), ben şehit miyim?, diye sordu.

Bunun üzerine Resûlullah (sas):

-Şehadet ederim ki, sen şehitsin, buyurdu.

Kısa bir süre sonra Ubeyde (ra) şehit olarak vefat etti.

[İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 12-15]

❖ KÂMİL İNSAN ❖

• ***Havf ve Reca Arasında Bir Kalp!***

Müzenî diyor ki:

Ölüm hastalığında İmam Şafîi'nin yanına girdim. "Nasıl sabahladın?" dedim. O da: "Dünyadan giderek, kardeşlerimden ayrılarak, ölüm kadehini içerek, kötü amelimle karşılaşarak ve Allah'ın huzuruna çıkarak sabahladım. Ruhumun cennete gideceğini bilmiyorum ki onu tebrik edeyim veyahut cehenneme gideceğini bilmiyorum ki teselli edeyim." dedi, sonra da ağladı ve şu şiiri söyledi:

Kalbim ölüp de yollarım daralınca,

Sana olan umudumu affına merdiven kıldım.

Günahım bana büyük göründü,

Onu senin affınla karşılaştırınca affın daha büyük çıktı.

Sen ezelden beri günahı affedersin;

Bir lütuf ve ikram olarak hep cömertlik eder ve affedersin.

[**İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, s.509**]

CEHENNEM

Kur'ân İklimi

﴿لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَى وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لاَفْتَدَوْا بِهِ أُولَئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ﴾

"İşte Rablerinin emrine uyanlar için en güzel (mükâfat) vardır. Ona uymayanlara gelince, eğer yeryüzünde olanların tümü ile bunun yanında bir misli daha kendilerinin olsa, (kurtulmak için) onu mutlaka feda ederler. İşte onlar var ya, hesabın en kötüsü onlaradır. Varacakları yer de cehennemdir. O ne kötü yataktır!"

[Ra'd 13/18]

Nebevî Seda

عَنْ عَبْدِ اللهِ بِنْ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قَالَ: انْخَسَفَتِ الشَّمْسُ فَصَلَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: "أُرِيتُ النَّارَ، فَلَمْ أَرَ مَنْظَرًا كَالْيَوْمِ قَطُّ أَفْظَعَ"

Abdullah b. Abbas (ra) şöyle demiştir: *"Güneş tutuldu. Rasûlullah (sas) namaz kıldırdı. Sonra, 'Bana cehennem gösterildi. Bugünkü kadar kötü ve dehşet verici bir manzarayı ömrümde görmedim!'* buyurdu."

[Buhârî, *Salât*, 51]

CEHENNEM

Cehennem, kelimesinin aslı farsça olup, sonradan Arapçalaşmıştır.[1] Bazı dilcilere göre, Cihinnâm veya cühünnâm da denen cehennem, dibi derin kuyu anlamına gelir. Kafirler için ebedî, mü'minlerin bazıları için geçici azap yurdu olan bu yere bu ismin verilmesinin sebebi derince bir çukur şeklinde olmasındandır.[2] Cehennem kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de 71 yerde geçmektedir.

1. Cehennem Nasıl Bir Yerdir?

• ***Cehennem, yüksek duvarlarla çevrilidir.***

"Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. Biz, zalimlere öyle bir cehennem hazırladık ki, onun duvarları kendilerini çepe çevre kuşatmıştır. (Susuzluktan) imdat dileyecek olsalar imdatlarına, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir. Ne fena bir içecek ve ne kötü bir kalma yeri!."[3]

• ***Cehennemin ateşi yüzleri yakar.***

"Ateş yüzlerini yakar; orada suratları çirkin ve gülünç bir halde bulunurlar."[4]

[1] Rağıb el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 250.
[2] İbn Manzûr, *Lisânü'l Arab*, "Cehennem" maddesi.
[3] Kehf 18/29.
[4] Mü'minûn 23/104.

• ***Cehennem, ateş çukurudur.***

"Onların yeri bir çukurdur. O çukurun ne olduğunu sen bilir misin? O, kızgın bir ateştir."[5]

• ***Cehennem, büyük kıvılcımlar saçar.***

"O, saray gibi kocaman kıvılcım saçar."[6]

Cehennemin kaynaması uzaktan işitilir.

"Cehennem ateşi uzak bir mesafeden kendilerini görünce, onun öfkelenişini (müthiş kaynamasını) ve uğultusunu işitirler."[7]

2. Cehennemdeki Azab Çeşitleri

• ***Cehennemlikler zincire vurulur.***

"Onu yakalayın da, (ellerini boynuna) bağlayın; Sonra alevli ateşe atın onu! Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincir içinde oraya sokun! Çünkü o, ulu Allah'a iman etmezdi, Yoksulu doyurmaya teşvik etmezdi."[8]

• ***Cehennemde yanan deriler yenilenir.***

"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı

[5] Kâria 101/9-11.
[6] Mürselât 77/32.
[7] Furkan 25/12.
[8] Hakka 69/30-34

Esmaü'l Hüsna

• **el-Berr** ﴿الْبَرُّ﴾

"itaatkâr, sadakatli, vefakâr ve iyilik sever olmak" anlamındaki "birr" kökünden sıfattır. Bâr da aynı mânaya gelmekle birlikte berrin muhtevasının daha zengin olduğu ve süreklilik arzettiği kabul edilir. *"Yaratıklarına karşı rahmet, mağfiret, lutuf ve ihsanı bol olan"* demektir

"Gerçekten biz bundan önce O'na yalvarıyorduk. Çünkü iyilik eden, esirgeyen ancak O'dur."

[Tûr, 28/52]

• **et-Tevvâb** ﴿التَّوَّابُ﴾

Tevbe kökünden türemiş olan et-Tevvâb ismi; kulların yönelişlerini ve dönüşlerini kabul eden, cezadan vazgeçen anlamlarına gelmektedir. et-Tevvâb ismi, Kur'ân-ı Kerîm'de biri çoğul kalıpla gelip toplam 8 yerde geçmektedir.

"Allah'ın yardımı ve zaferi gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit Rabbine hamdederek O'nu tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir."

[Nasr, 110/1-3]

• **el-Müntakîm** ﴿الْمُنْتَقِمُ﴾

Nikme kökünden türemiş olan el-Müntakîm ismi; sulta, otorite, cezalandırmak ve intikam almak anlamlarına gelmektedir. Allah Teâla'ya nispet edildiğinde, isyankarların cezalarını hakkıyla veren anlamına gelir. Rabbimizin bu ismi, Kur'an'ı Kerim'de geçmemektedir. Fakat ismin kökünden türemiş olan kelimeler 9 yerde geçmektedir.

"Biz de âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk."

[A'râf 7/136]

İMAN DAVASI

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۞ خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰٓى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Şüphesiz, inkâr edenleri uyarsan da, uyarmasan da, onlar için farketmez; inanmazlar. Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir; gözlerinin üzerinde perdeler vardır. Büyük azab onlar içindir."

[Bakara 2/6-7]

duysunlar! Allah daima üstün ve hakîmdir."[9]

• ***Cehennemlikler sütunlara bağlanırlar.***

"Onlar (bu ateşin içinde) uzatılmış sütunlara bağlanmışlar ve o vaziyette o (ateş) üzerlerine kapatılmıştır."[10]

• ***Cehennemin yakıtı insanlar ve taşlardır.***

"Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler vardır."[11]

• ***Cehennemlikler kaynar suya atılacaklardır.***

"Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde, sıcak suya sürüklenecekler, sonra da ateşte yakılacaklardır."[12]

• ***Cehennemlikler ateşten elbise giyerler.***

"Gömlekleri katrandan olacak, yüzlerini ateş bürüyecektir."[13]

• ***Cehennemliklerin yiyeceği zakkumdur.***

"Şüphesiz zakkum ağacı, günahkârların yemeğidir."[14] Peki nedir bu zakkum ağacı? Nasıl bir ağaçtır ki bu,

İMAN HAKİKATLERİ

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا

"İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir."

[Nisâ 4/137]

[9] Nisâ 4/56
[10] Hümeze 104/9
[11] Tahrîm 66/6
[12] Mü'min 40/71
[13] İbrâhîm 14/50
[14] Duhân 44/43,44

cehennem ehline ceza olarak sunulmuştur. Bunu da bize dinimizi öğreten muallimimiz Hz. Muhammed (sas)'den öğreniyoruz: Abdullah b. Abbas'tan (ra) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: *"(Cehennemliklerin yiyeceği olan) zakkumun bir damlası dünyaya düşmüş olsaydı dünyadakilerin geçim kaynaklarını mahvederdi. Peki ya yiyeceği zakkum olan nasıl dayanacak!"*[15]

- ***Cennetliklerin yiyeceği, cehennemliklere haramdır.***

Cennet ehli, dünyada yapmış oldukları amellerle hak ettikleri yer olan cenneti, cehennem ehli de itaatsizlikleri ve isyanları sebebiyle hak ettikleri yer olan cehennemi kendilerine mesken olarak sunulduğunu görecekler. Tabi bu iki kesime her konuda farklı yaklaşım olacağı gibi, onların cennet ve cehennemde de yiyeceklerin farklı olacaktır. Bununla ilgili Allahu Tealâ şöyle buyuruyor: *"Cehennem ehli, cennet ehline: Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin! diye seslenirler. Onlar da: Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır, derler."*[16]

- ***Cehennemlikler, Allah'ı göremeyeceklerdir.***
- ***Cehennemde azap devamlıdır.***

"Onlar, 'Rabbimiz! Bizden cehennem azabını uzaklaştır; doğrusu onun azabı sürekli ve acıdır. Orası şüphesiz kötü bir yer ve kötü bir duraktır' derler." [17]

- ***Cehennemliklerin en hafif azabı ateşten ayakkabılardır.***

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Hureyre (ra) şöyle dedi: Bir gün Resûlullah'ın (sas) beraberinde idik. Ansızın bir düşme sesi işittik. Bunun üzerine Nebi (sas) şöyle buyurdu:

–Bu nedir, bilir misiniz?

Biz:

–Allah ve Resûlü en iyi bilendir, dedik.

Nebi (sas) şöyle buyurdu:

–Bu, cehennemin içine atılmış bir taştır ki, yetmiş sonbahardan beri yol almaktadır. Şimdi o cehennemin içine uzandı ve nihayet dibine varıp dayandı."

[Müslim 2844]

[15] Tirmizî, *Sıfatü Cehennem*, 4; İbn Mace, *Zühd*, 38

[16] A'râf 7/50

[17] Furkân 25/65,66.

Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak cehennemliklerin en hafif azap göreni ateşten iki ayakkabı giyecek, ayakkabılarının hararetinden beyni kaynayacak."*[18]

MARİFET MELTEMİ
"Ateş, kulların onunla korkutulup günahı bırakmaları için rahmet olarak yaratılmıştır."
Süfyan b. Uyeyne

3. Cehennemliklerin Dereceleri

Cehennemde herkes eşit bir şekilde azap görmeyecektir. Dünyada yapmış oldukları isyanın ve günahların derecesine göre cezalandırılacaklardır. Sadece bu örnek üzerinden bile Rabbimizin adaletini, kendisine isyan eden kullarına bile haksızlık yapmadığını görmekteyiz. Cehennemde 7 ayrı tabaka olduğunu ayet-i kerîme[19] üzerinden öğrenebiliyoruz. Şimdi sırasıyla bu tabakaları anlamaya çalışalım:

a. Cehennem: Kur'an'ı kerimde 71 yerde geçmektedir. Derin kuyu anlamına geldiğini dersimizin başında zikretmiştik. 7 tabakadan azabı en hafif olan, en üst tabakadır.

b. Lezâ: 'Hâlis ateş' anlamına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir yerde geçmektedir.[20] Derileri soyup kavuran[21], ateşlenen bir alevdir.

c. Saîr: 'Tutuşturmak, alevlendirmek' anlamlarına gelmektedir. Kur'ân'da 15 yerde geçmektedir. Ateşli azap anlamında kullanılmaktadır.[22]

d. Sakar: 'Şiddetli bir ısı ile yakıp kavurmak' anlamına gelmektedir. Kur'ân'da 4 yerde geçmektedir. Ayetin tarifiyle "Hem bırakmaz hem de vazgeçmez o. İnsanın derisini kavurur. Üzerinde 19 melek vardır."[23]

e. Hâviye: 'Uçurum, derin çukur' anlamlarına gelmektedir. Kur'an'ı Kerim'de bir yerde geçmektedir.[24]

---

[18] Müslim, *İman*, 361.
[19] Hicr 15/44.
[20] Meârîc 70/15.
[21] Meârîc 70/16.
[22] Mülk 67/5.
[23] Müddessir 74/27-30.
[24] Kâria 101/9.

f. Hutame: 'Kırmak, ufalayıp tahrip etmek' anlamlarına gelmektedir. Ayet, bize hutameyi 'Allah'ın tutuşturulmuş, tırmanıp kalpleri ta üstüne çıkan ateş' olarak anlatmaktadır.

g. Cahîm: 'Kat kat yanan, ısı derecesi yüksek ateş' anlamlarına gelmektedir. Cahîm kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de 3 yerde geçmektedir.

4. Cehennemliklerin yiyecekleri

Cehennem ehline azaplarına denk şekilde açlık sıkıntısı verilir. Bunun üzerine onlar yardım isterler. Kendilerine açlığı gidermeyen ve besleyici de olmayan dikenli, pis kokulu, acı bir bitki (dari') verilir.[25] Tekrar yiyecek isterler, bu seferde boğazda tıkanıp kalan bir yiyecek ikram edilir.[26] Sonra dünyada iken böyle boğaza takılan lokmaları su ile geçirdiklerini hatırlarlar ve hemen su isterler. Kendilerine demir çengelli kaynar sular verilir. Erimiş maden kadar sıcak olan bu içecekler, yüzlerine yaklaştırılınca yakıp kavurur,[27] midelerine inince de içlerinde olan her şeyi paramparça eder.[28] Ayrıca cehennem ehlinin bir diğer yiyeceği de yukarıda da zikretmiş olduğumuz zakkumdur.

CENNET VE CEHENNEMİN ORTAK YÖNLERİ

1. Cebrail'in Cennet ve Cehennem ile ilgili görüşü

Ebû Hüreyre (ra) anlatıyor: "Resûlullah (sas) buyurdular ki: "Allah (cc) cenneti yarattığı zaman Cibril'e (as): *"Git ona bir bak!"* buyurdular. O da gidip cennete baktı ve: "(Ey Rabbim!) Senin izzetine yemin olsun, onu işitip de ona girmeyen kalmayacak, herkes ona girecek!" dedi. (Allah Teala Hazretleri) cennetin etrafını mekruhlarla çevirdi. Sonra*: "Hele git ona bir daha bak!"* buyurdu. Cebrail gidip ona bir daha baktı. Sonra da: "Korkarım, ona hiç kimse giremeyecek!" dedi. Cehennemi yaratınca, Cebrail'e: "Git, bir de şuna bak!" buyurdu. O da gidip ona baktı ve: "İzzetine yemin olsun, işitenlerden kimse ona girmeyecektir!" dedi. Allah Teala hazretleri de onun etrafını şehvetlerle kuşattı. Sonra da: *"Git ona bir kere daha bak!"* dedi. O da gidip ona baktı. Döndüğü zaman: "İzzetine yemin olsun, tek kişi kalmayıp herkesin ona gireceğinden korkuyorum!" dedi."[29]

---

[25] Ğaşiye 88/6,7.
[26] Müzzemmil 73/13.
[27] Kehf 18/29.
[28] Muhammed 47/15.
[29] Ebû Davûd, *Sünnet*, 25; Tirmizî, *Cennet*, 21.

2. Cennetlikler ve cehennemlikler otuz yaşında olacaklar

Bu konuyu iki örnek üzerinden anlamamız mümkündür. Birinci örneğimizi bize Ebû Saîd el-Hudrî (ra) anlatıyor: Resûlullah (sav) buyurdular ki: *"Bir kimse cennetlik olarak ölünce, büyük veya küçük, yaşı ne olursa olsun, otuz yaşında bir kimse olarak cennete girer ve artık bu yaş ebediyen değişmez. Cehennemlikler için de durum böyledir."*[30] İkinci örneğimiz ise, Allah Resulü (sas) ile halası Safiyye annemiz arasında geçen olaydır. İlgili rivayette Allah Resûlü'nün (sas) halasına yapmış olduğu bir latife üzerinden bir hakikati öğrenmiş oluyoruz.[31]

3. Cennet ve Cehennemde ölüm yoktur.

Ölüm bahsi insanoğlu için dünyada sona erecektir. Öldükten sonra diriltilecek ve artık bir daha cennet ve cehennem ehli için ölüm söz konusu olmayacaktır. Bu konuda Allah Resûlü'nden (sas) gelen bir hadis şöyledir: "Abdullah b. Ömer'den (ra) rivayet ile Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: *"O, cennetlikleri cennete, cehennemlikleri de cehenneme girdirir, sonra aralarında bir müezzin kalkar ve: 'Ey cennet ahalisi! Artık ölüm yoktur ve Ey cehennem ahalisi! Artık ölüm yoktur. Herkes bulunduğu yerde ebedi kalıcıdır!' diye ilan eder."*[32]

DEĞERLENDİRME

Adil-i mutlak olan Yüce Allah, insanların dünyada işlemiş oldukları hayır ve şerrin, mükâfat ve cezasını elbette verecektir. Cennet ile Cehennem adaletin hakkıyla tecelli ettiği nihayi mekânlardır. Allah, adaletinin aynı zamanda rahmet ve merhametinin de bir gereği olarak cehennemi kendi içinde çeşitli tabakalara ayırmış, cezaları da buna göre çeşitlendirmiştir. Ehl-i Sünnet inancına göre cennet de cehennem de ebedidir. Mutlak küfür ehli cehennemde ebedi olarak kalacaktır. Mümin olup da bir takım günahlar işlemiş kullar ise, cehennemde suçunun cezasına mukabil geçici bir süre kaldıktan sonra bir ikram ve nimet-i ilahiye gereği cennete kavuşturulacaktır.

[30] Tirmizî, *Cennet*, 22 .
[31] Tirmizî, *eş-Şemail*,36.
[32] Müslim, 2850

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَآءِ
لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً وَلَئِنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ
لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

"O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş'ı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratandır. Yemin ederim ki, (Resûlüm!): 'Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz' desen, kâfir olanlar derhal 'Bu, açık bir büyüden başka bir şey değildir' derler."

[Hûd 11/7]

❖ KÂMİL İMAN ❖

- ***Cehennem Köprüsü***

Tabiînin önde gelenlerinden Mücahid (v. 103/721) anlatıyor:

İbnu Abbâs (ra) bana: "Cehennemin genişliği ne kadardır, biliyor musun?" diye sordu. Ben: "Hayır!" deyince: "Doğru, Allah'a yemin olsun, bilemezsin!" dedi ve ilave etti: "Bana Hz. Aişe (r.anha) dedi ki: "Resûlullah'a (sas): *"Kıyamet günü Arz toptan O'nun bir kabzasıdır (tam tasarrufundadır). Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüşlerdir" (Zümer 39/67) âyetinden sormuş ve: "Bu sırada insanlar nerede olurlar?" demiştim. Resûlullah (sas): "Cehennem köprüsünde!"* cevabını verdi."

[**Tirmizî, *Tefsir*, 3517**]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Cehennem Ateşinin Kaynağı***

Abbasi halifelerin Hârun Reşîd zamanında yaşamış Behlül Dânâ, hikmetli nasihatleriyle devrinin insanlarını ve bilhassa Halîfe Hârun Reşid'i ikaz ve irşâd etmeye çalışırdı. Halîfe de onun samimî hâlini sever, saraya girip çıkmasına müsâade ederdi. Fakat Behlül Dânâ bir müddet ortadan kayboldu. Uzun bir süre saraya uğramadı. Karşılaştıklarında Hârun Reşid merakla sordu:

–Behlül, çoktandır görünmedin, nerelerdeydin?

Behlül:

–Bana cehennemi gösterdiler, oradaki vaziyeti seyrettirdiler, diye cevap verdi.

Hârun Reşid bu cevâba şaşırarak:

–Nasıl girdin oraya, ateş seni yakmadı mı?, dedi.

Behlül Dânâ, halîfeyi dehşete düşüren şu ibretli cevâbı verdi:

–Hayır, orada hiç ateş görmedim. Çünkü herkes ateşini dünyadan kendisi getiriyormuş!.."

ŞEFAAT

Kur'ân İklimi

﴿يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا﴾

O gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez.

[Taha 20/109]

Nebevî Seda

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَاذَا رَدَّ إِلَيْكَ رَبُّكَ عَزَّ وَجَلَّ فِي الشَّفَاعَةِ؟ قَالَ: لَقَدْ ظَنَنْتُ لَتَكُونَنَّ أَوَّلَ مَنْ سَأَلَنِي "لِمَّا" رَأَيْتُ مِنْ حِرْصِكَ عَلَى الْعِلْمِ شَفَاعَتِي لِمَنْ يَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا يُصَدِّقُ قَلْبُهُ لِسَانَهُ وَ لِسَانُهُ قَلْبَهُ

Ebû Hüreyre'den (ra) rivayet ile o, *"Ey Allah'ın Resûlü! Yüce Rabb'in sana şefaat konusunda nasıl bir hak bahşetti?" diye sormuş, Resûlullah (sas) şöyle cevap vermişti: "Senin ilme olan tutkunu bildiğim için bunu bana ilk soranın da senin olcağını tahmin etmiştim. Benim şefaatim, kalbi dilini dili de kalbini tasfik ederek Allah'dan başka ilah olmadığına samimiyetle şehadet eden kimse içindir."*

[Buhârî, *Rikak*, 51]

ŞEFAAT

Şefaat sözlükte "tek olan bir şeyi dengi veya benzeriyle çift hale getirmek, birinin önüne düşüp işini görmeye çalışmak, işinin görülmesi için birinin aracılığını istemek" anlamlarına gelen *ş-f-a* شفع kökünden türemiş olup bir zararın def edilmesine veya bir faydanın sağlanmasına aracı olmaya çalışmak demektir .Bu aracılık istemeyle olabileceği gibi istemeden de olabilir .Şefaat eden kimseye' Şafî' denir. Terim anlamı ise ahirette günahkâr müminlerin günahlarının bağışlanması, günahı olmayanların da derecelerinin yükselmesi için Allah katında dua etmek, yalvarmaktır.

Şefaatin İslam'ın iki ana kaynağı olan Kur'ân ve sünnetten de delilleri vardır. Kur'ân'da şefaat kelimesi 29 ayette 32 kez geçmektedir. Kur'ân'daki delilleri iki kısma ayırabiliriz:

1. Şefaatin Reddedildiği Ayetler

Bunları iki kısımda inceleyebiliriz:

a) *Kâfirler için şefaatin reddedildiği ayetler.* Burada Kur'ân aslında şefaatle alakalı yanlış bir algıyı düzeltmekdir ki o da müşriklerin değersiz ilahlarının yapacağı şefaattir. Bu kısımdaki ayetlerin delil olması şöyledir: "Kâfirler o gün öyle bir halde olacaklar ki herkese faydası dokunan şefaat bile onlara bir fayda vermeyecektir." Böylelikle şefaatin varlığı kabul edilmekle beraber bunun kâfirlere bir faydasının dokunmayacağı belirtilir. Bu ayetlere örnek

olarak *"Artık onlara (kafirlere) şefaatçilerin şefaati fayda vermez."*[1] ayetini zikredebiliriz.

b) *Zahiren hiçbir ayrım gözetmeksizin şefaatin reddedildiği ayetler.* Burada mümin, kafir vb hiçbir ayrım olmadan şefaatin kabul edilmeyeceği vurgulanır. Ancak bu ayetlerde şefaati tamamen reddetme değil tüm insanlara karşı bir uyarı ve sakındırma söz konusudur. Şöyle ki insanların şefaate güvenerek günahı rahat bir şekilde işleme veya amel-i salih yapmamasına karşı yaptığı bir uyarıdır. Bu kısma örnek olarak *"Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin fayda olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkar edenler ise zalimlerin ta kendileridir."*[2] verebiliriz.

2. Şefaatin ancak Allah'ın izniyle olacağının belirtildiği ayetler.

Bunlarda şefaatin varlığı açıktır. Buna örnek olarak Ayete'l-Kürsî diye bilinen Bakara sûresinin 255. ayetini zikredebiliriz: *"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur. O'nu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her*

[1] Müddessir 74/48.
[2] Bakara 2/254.

Esmaü'l Hüsna

• **el-Afüv** ﴿الْعَفُوُّ﴾

Sözlükte silmek, gidermek, yok etmek anlamına gelen "afv" kökünden türetilmiştir. Allah için kullanıldığında *"Kolaylıkla affeden, kulların günahlarını silen, cezaları kaldıran"* anlamlarına gelir. Kur'ân-ı Kerim'de 5 yerde geçmektedir.

"Bir iyiliği açıklar yahut gizlerseniz veya bir kötülüğü (açıklamayıp) affederseniz, şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedici ve kadirdir."

[Nisa 149/4]

• **er-Raûf** ﴿الرَّءُوفُ﴾

Sözlükte şefkat, merhamet etmek anlamındaki re'fet kökünden türetilmiştir. Allah'a nispet edildiğinde *"ileri derecede şefkatli ve merhametli"* anlamına gelir. Âlimler re'fetin rahmetten daha güçlü bir şefkat duygusu ifade ettiğini; re'fetin gönülden kopan bir istekle şefkat gösterme içeriğine sahip olduğunu belirtirler. Kur'ân-ı Kerîm'de 2 ayette re'fet, 11 ayette raûf kelimesi geçmektedir.

"Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Allah kullarına çok şefkatlidir."

[Âl-i İmrân 30/3]

• **Mâlikü'l-mülk** ﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ﴾

Sözlükte "Sahip olmak, elinin altında bulundurup tek başına tasarruf etmek" manasındaki mülk (melk, milk) kökünden türetilmiştir. Mâlikü'l-mülk terkibi daha çok dünya hayatıyla ilgili hükümranlığın zât-ı ilâhiyyeye has olduğunu ifade etmektedir. Kur'ân'da bir yerde geçmektedir.

"(Resûlüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kadirsin."

[Âl-i İmrân 26/3]

İMAN DAVASI

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِي حَآجَّ اِبْرٰهِيمَ فِي رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ اِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيٖ وَيُمِيتُ ۙ قَالَ اَنَا۠ اُحْيٖ وَاُمِيتُ ۖ قَالَ اِبْرٰهِيمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَاْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَاْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ۚ

"Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrahim: 'Rabbim hayat veren ve öldürendir' demişti. O da: 'Hayat veren ve öldüren benim' demişti. İbrahim: 'Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez."

[Bakara 2/ 258]

şey, yerdeki her şey O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindekileri ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na güç gelmez. O, yücedir, büyüktür."

Hadislere baktığımızda şefaatin var olduğuna birçok delil vardır ki âlimlerimiz bunların manevi mütevatir seviyesine ulaştığını veya ona yaklaşacak kadar çok olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca akli olarak bakacak olursak da Allah birçok şeyi sebepleriyle gerçekleştirir, ahiretteki rahmetini de kendi yanındaki değerini göstermek için bazı kullarını vesile/sebep kılabilir.

3. Şefaat Edecekler ve Şefaat Edilecekler

Bundan sonra "Şefaat edecek olanlar kimlerdir?" veya "Şefaat edilecek olanlar kimlerdir?" soruları aklımıza gelebilir. Bu soruların cevaplarını Efendimiz'in (sas) beyanlarından öğreniyoruz. Efendimiz'in (sas) şefaat

İMAN HAKİKATLERİ

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اَنْ لَنْ يُبْعَثُوا ۜ قُلْ بَلٰى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۜ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ

"İnkâr edenler, kesinlikle diriltilmeyeceklerini ileri sürdüler. De ki: Hayır! Rabbime andolsun ki mutlaka diriltileceksiniz, sonra yaptıklarınız size haber verilecektir. Bu, Allah'a göre kolaydır."

[Tegabûn 64/7]

konusunda hadislerine göz attığımızda şefaat edecek olanları şöyle sıralayabiliriz:

a)Şefaat Edecekler:

1. Efendimiz (sas): Efendimiz (sas) ki kendisinin ilk şefaat edecek kimse olduğu rivayette geçer: Ebû Hureyre'den (ra) rivaeytle Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde ben Ademoğulları'nın efendisiyim. Yine ben kabir açılacak ilk kimseyim ve ben ilk şefaat eden ve şefaatçi kılınanım."* [3]

2. Diğer peygamberler: Ebû Said el-Hudrî'nin (ra) rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah'ın (sas) mahşerdeki ahvali beyan ettiği, orada şefaatten bahsettiği ve bunun için de şöyle buyurduğu rivayet edilir: *"Peygamberler, melekler, mü 'minler şefaat etmiş olacaklardır."*[4]

3. Melekler[5]

4. Alimler: Hz. Osman (ra) diyo ki Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü üç zümre şefaat eder: Peygamberler sonra alimler sonra şehitler."[6]

5. Şehitler: Mikdam b. Ma'dikerb'den (ra) rivâyete göre, Rasûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: *"Şehidin, Allah katında altı özelliği vardır; şehit olur olmaz günahları affedilir, Cennet'teki gidip kavuşacağı yer kendisine gösterilir. Kabir azabından korunur kıyametteki en büyük korkudan güven içindedir. Başına vakar tacı giydirilir o taç üzerindeki tek bir yakut taşı dünyadan ve içindekilerden*

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

İbn Ömer (ra) anlatıyor: *"Bir gün Allah Resûlü (sas) -benim de aralarında bulunduğum bir topluluğa- hitaben: 'Bana bir ağaç söyleyin ki o ağaç Müslüman'a benzer, Rabbinin izniyle her zaman meyve verir ve yaprakları da dökülmez.' buyurdu. İçimden, 'Bu, hurma ağacıdır.' demek geldi. Fakat orada Ebû Bekir ve Ömer varken konuşmayı uygun bulmadım. Ancak onlar da konuşmayınca Allah Resûlü, 'Bu, hurma ağacıdır.' buyurdu."*

[Buhârî, *Edeb*, 89]

[3] Müslim, *Fedail*, 3, Ebû Davûd, *Sünen*, 13.
[4] Buhârî, *Tevhid*, 24; Müslim, *İman*, 302.
[5] Buhârî, *Tevhid*, 24; Müslim, *İman*, 302.
[6] İbn Mace, *Zühd*, 37.

daha değerli ve kıymetlidir. Cennet'teki iri gözlü yetmiş iki huri ile evlendirilir. Akrabalarından yetmiş kişiye şefaat edebilmesine izin verilir."[7]

6. *Kur'ân:* Ebu Ümame el-Bahili (ra) diyor ki: Resûlullah (sas) şöyle buyurdu *"Kur'ân'ı okuyun! Çünkü Kur'ân, ehline kıyamet günü şefaatçi olarak gelecektir."*[8]

MARİFET MELTEMİ

"Sabır, Yüce Allah'a isyan anında geriye çekilebilmek. Cömertlik de yüce Allah'ın buyruklarını îfa etmede elden geleni yapmaktır."

Hasan-ı Basrî

b) Şefaat Edilecek Kimseleri

1) Samimi olarak 'La ilahe illallah' diyenler: Ebû Hüreyre'nin anlattığına göre o, "Ey Allah'ın Resûlü! Yüce Rabb'in sana şefaat konusunda nasıl bir hak bahşetti?" diye sormuş, Resûlullah (sas) şöyle cevap vermişti: *"Senin ilme olan tutkunu bildiğim için bunu bana ilk soranın da senin olacağını tahmin etmiştim. Benim şefaatim, kalbi dilini dili de kalbini tasfik ederek Allah'dan başka ilah olmadığına samimiyetle şehadet eden kimse içindir."*[9]

2) Allah'a ortak koşmadan ölen kimseler: Ebû Hüreyre (ra) diyor ki Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: *"Her peygamberin kabul edilen bir duası vardır ve her peygamber duasını acele edip yapmıştır. Fakat ben duamı kıyamet gününde ümmetime şefaat etmek için sakladım. İnşaallah ümmetimden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölenler buna erişeceklerdir."*[10]

3) Büyük günah işleyen kimseler: Hz. Enes'in (ra) rivâyete göre, Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: *"Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenleredir."*[11]

4) Mü'min olarak cehennemde yanan kimseler: İmrân b.Husayn (ra) diyor ki Peygamber (sas): *"Muhammed'in şefaati ile bir kavim ateşten çıkar ve cennete girerler. Onlar 'Cehennemliler' diye isimlendirilirler"* buyurmuştur.[12]

---

[7] Tirmizî, *Cihad*, 25; İbn Mace, *Cihad*, 16; ayrıca bkz. Ebû Davud, *Cihad*, 28; İbn Mace, *Zühd*, 37.
[8] Müslim, *Müsafirun*, 252.
[9] Buhârî, *Rikak*, 51.
[10] Müslim, *İman*, 338.
[11] Tirmizî, *Kıyamet*, 11; İbn Mace, *Zühd*, 37.
[12] Buhârî, *Rikak*, 51.

5) Ezan duası yapanlar: Câbir b. Abdullah'dan (ra) rivâyete göre, Rasûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: *"Her kim müezzinin okuduğu ezanı dinledikten sonra: Allahümme Rabbe hazihidda'vetittammeti vessalatil kaimeti Ati Muhammeden elvesilete velfazilete vebeashü mekâmen mahmüden illezî veaddeh* (Ey şu tam ve mükemmel davetin ve kılınmak üzere olan bu namazın Rabbi olan Allah'ım Peygamber Muhammed'e (sas) Cennet'te vaat ettiğin övgüye layık en yüce makam ve en büyük dereceleri ver)" derse kıyamet günü ona şefaatim vacip olur." [13]

6) İman ile ölen tüm ümmet: Avf b. Malik el-Eşcai (ra) diyor ki Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: *"Rabbimin bu gece beni ne hakkında muhayyer kıldığını bilir misiniz?"* Biz "Allah ve Resûlu daha iyi bilir dedik." Resûlullah (sas), "*Şüphesiz Rabbim beni ümmetimin yarısını cennete koymak ile şefaat etmem arasında serbest bıraktı, ben şefaat etmeyi seçtim."* buyurdu. Biz "Ey Allah'ın Resûlü! Bizi şefaat edeceğin kimselerden kılması için Rabbine dua ediver." dedik. O da: *"Şefaatim her Müslümanadır."* buyurdu. [14]

DEĞERLENDİRME

İslam tarihinin ilk yıllarından başlayarak şefaat konusunda farklı mülahazalara sahip mezhepler olmuştur. Mu'tezile büyük günah işleyen kimseye şefaat olmayacağını, şefaatin cennette derece yükseltmek için olacağını söylemiştir. Cebriyye de şefaate karşı çıkmış ve olmayacağını belirtmişlerdir. Günümüzde de şefaatin olmayacağını ileri sürenler mevcuttur. Bunlar Kur'ân'da şefaatin olmayacağını belirten ayetlerden yola çıkarak şefaatin olmayacağını belirtirler. Yukarıda geçtiği üzere bu ayetlerden bir kısmı kafirlerin şefaat inancını reddetmekte, bir kısmı da insanlara karşı bir uyarı, bir ikazdır.

Sonuç olarak şefaat haktır ve vuku bulacaktır. Bu ayet ve hadislerle sabittir. Şefaat yetkisi başta Efendimiz (sas) olmak üzere başka kimselere de verilecektir ve Allah'ın izin verdiği kimseler bu şefaate nail olacaklardır. Bu Allah'ın gücüne –hâşâ- bir sınırlama değil, şefaat yetkisi verilen kimsenin değerinin yüksekliğini göstermektir.

[13] Buhârî, *Ezan*, 8; Tirmizî, *Salat*, 43.
[14] İbn Mace, *Zühd*, 37.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِاِيمَانِهِمْ ۚ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ

"İman edip güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları nimet dolu cennetlerde, alt tarafından ırmaklar akan (saraylara) erdirir."

[Yûnus 10/9]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***İslam'ın Hakiki Tarifi***

Mekke'deki zulüm ve baskıdan daralan Müslümanlar Resûlullah'ın (sas) işaretiyle Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Ancak müşrikler Müslümanları Mekke'ye geri getirmek için bir heyeti Habeş kralına gönderdiler. Kralın yanında Müslümanların sözcüsü olarak Ca'fer b. Ebû Talib konuşmuş ve müşriklere gereken cevabı vermişti. Ca'fer (ra) Habeş hükümdarı Necaşî Ashame'nin karşısında İslam'ın ve imanın ne onların hayatında neler değiştirdiğini anlatan şu güzel konuşmasını yapmıştı:

"Ey hükümdar! Biz cahiliye zihniyetine sahip bir kavimdik. Ağaçtan ve taştan yapılmış putlara tapar, kendiliğinden ölmüş hayvanların etlerini yer, kız çocuklarını diri diri toprağa gömer, insanlık dışı bütün kötülükleri yapardık. Akrabalarımızla ilgilenmez, komşu hakkı tanımazdık. Kuvvetli olanlarımız zayıflarımızı ezer, zenginlerimiz fakirlerin sırtından geçinirdi. Hak hukuk nedir bilinmezdik. Biz bu halde iken Allah azze ve celle, bizim içimizden asil soylu, doğru, güvenilir, iffetli olarak bildiğimiz birini peygamber olarak gönderdi. O bizi bir olan Allah'a inanmaya ve yalnızca O'na ibadet etmeye çağırdı. Atalarımızdan miras kalan putlara tapmaktan bizleri kurtardı. Doğru söylemeyi, emanete riayet etmeyi, akrabalarla iyi geçinmeyi, komşuları gözetmeyi emretti. Bütün kötülük ve günahları, kan dökmeyi, yalancı şahitlik yapmayı, yetim malı yemeyi ve namuslu kadınlara iftira etmeyi ise yasakladı. Biz de onu doğruladık ve ona iman ettik. Allah'tan ona gelenlere tabi olduk. Sadece Allah'a ibadet ederek O'na hiç bir şeyi ortak koşmadık. Onun haram kıldıklarını haram, helal kıldıklarını ise helal bildik. Halkımız bu sebeple bize düşman oldu, bize zulmettiler. Allah'ı bırakıp eskisi gibi putlara tapmamız ve önceden yaptığımız kötülükleri yeniden işlememiz için bize işkence ettiler. Hayat bizim için çekilmez bir hale geldi, dinimizi yaşayamaz olduk. Baskı ve zulümler dayanılmaz bir noktaya geldiğinde senin ülkene sığındık. Seni başkalarına tercih ettik. Senin himaye ve komşuluğuna can attık. Ey hükümdar, biz senin yurdunda hiç bir kötülüğe maruz kalmayacağımızı ümit ediyoruz."

[İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 359,360]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Ahde Vefa İman***

Abdullah bin Mübarek buyurdular ki:

Bir ateşperest ile yolculuğa çıkmıştık. Namaz vakti gelince ondan, namaz kılarken bana zarar vermiyeceğine dâir söz aldım. Bunun üzerine namaz vaktinde rahatça bir namaz kıldım. Sonra ateşperest olan o şahsın ibâdet zamanı gelmişti. Şimdi sıra bende, ben ibâdet ederken, sen de zarar vermiyeceğine dâir söz ver deyince; rahatça ibâdetini yapabileceğini bildirdim.

Fakat ateşperest, ateşe tapmak üzere secdeye varınca, hemen üzerine atıldım. Sözümde durmadım. Şöyle bir ses duydum: "Söz verdiğin zaman ahdini yerine getir!" Bunun üzerine, ona zarar vermeden geri çekildim. Sonra, ateşperest ibâdetini bitirdiğinde bana sordu: "Evvelâ hücûm ettin. Sonra niye vazgeçtin?..." "Ben, Allah'tan başkasına secde ettiğin zaman, dayanamadım, üzerine atıldım. Seni öldürmek istiyordum. Fakat tam o anda; "Söz verdiğin zaman, ahdini yerine getir" diyen bir ses, beni o teşebbüsten alıkoydu" dedim. Bunun üzerine ateşperest; "Rab, senin Rabbindir! Kendi düşmanı için, dostunu bile azarlıyor! İşte huzurunda müslüman oluyorum" diyerek Kelime-i şehâdet getirdi.

[İslam Alimleri Ansiklopedisi]

KADERE VE KAZAYA İMAN

Kur'ân İklimi

﴿قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللّهُ لَنَا هُوَ مَوْلاَنَا وَعَلَى اللّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾

"De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. O bizim mevlâmızdır. Onun için müminler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler."

[Tevbe 9/51]

Nebevî Seda

عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لِكُلِّ شَيْءٍ حَقِيقَةٌ، وَمَا بَلَغَ عَبْدٌ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَمَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ

Ebû Derda'dan (ra) rivayetle Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur:

"Her şeyin bir hakikatı vardır. İmanın hakikatı ise şudur: Kul, başına gelen şeyin her şart ve durumda mutlaka ona gelecek olduğunu bilmelidir. Başına gelmeyen şeyin de, hiçbir şekilde kendisine erişmesinin mümkün olmadığına inanmalıdır."

[Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, hadis no. 27490]

KADERE VE KAZAYA İMAN

Kader kelimesi sözlükte "ölçü, miktar, bir şeyi belirli bir ölçüye göre yapmak, tayin etmek ve belirlemek" anlamına gelir. Terim olarak, Allah'ın (cc) ezelden ebede kadar olacak şeylerin zaman ve mekanını, özelliklerini, nitelik ve niceliklerini ezeli ilmiyle bilip, o şekilde takdir edip, programlamasına denir. Allah'ın ilim ve irade sıfatları ile doğrudan ilgilidir. Allah'ın; kainatı, kainattaki tüm mahlukatı ve olayları belli bir nizam ve ölçüye göre düzenlediği ilahi kanundur.

Kaza kelimesi ise sözlükte "emir, hüküm, bitirme ve yaratma" anlamlarına gelir. Terim olarak kaderde planlanan bir şeyin yaratılması, varlık sahasına çıkarılmasıdır.

Kader ve kazaya iman; Allah'ın ilim, irade, kudret ve tekvin (yaratma) sıfatlarına iman etmektir. Kadere ve kazaya iman eden bir Müslüman hayır ve şerrin Allah'ın bilgisine, isteğine, kudretine, takdir etmesine ve yaratmasına da iman etmiştir.

İnsan ve Fiilleri

1. İnsan İradesinin Fiillerindeki Rolü

İnsanın yapıp ettiği her şey kader hükmü altındadır. İnsana bu kader programı içerisinde cüz-i irade (sınırlı seçme hürriyeti) bağlamında fiillerini seçme tercihi sunulmuştur. Yüce Allah, insanın fiilinden önce tercihi

konusunda onu özgür bırakmıştır. Onun eylemlerinden ötürü sorumlu tutan kısmı işte bu irade hürriyetidir. Ancak tercihlerin ortaya çıkmasından sonra meydana gelen fiillerin ve bunlara bağlı hayır veya şer neticelerin yaratılması ise Allah'a aittir. Kul tercih eder, Allah ise bu tercihe göre fiili yaratır.

"Allah; sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır."[1]

Allah bütün alemlerin yegane yaratıcısı olduğunu gibi insan fiillerinin de yegane yaratıcısıdır. İmam-ı Azam insan fiillerinin kesbi (insanın bir fiili yapmayı istemesi ve teşebbüs etmesi) ve yaratılmasını şu sözleriyle açıklıyor: *"Kulların hareket ve sekenât* [durağan] *şeklindeki bütün fiilleri gerçek olarak onların elde ettikleri* [kesb ettikleri] *bir şeydir. Allah Teala ise onların Hâlıkı yani yaratıcısıdır."*[2] Kul bir fiili gerçekleştirme kudretine sahip değildir. Sadece yapmayı isteyip teşebbüs edebilir. Allah dilemesi ile o fiili yaratır. Allah Teala, kulun isteğine ve çalışmasına göre hayra da şerre de irade edebilir. Fakat hayra rızası var iken; şerre rızası yoktur. Bu meseleyi bir örnekle açıklayalım:

(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat onları Allah öldürdü; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu)."[3] ayetinden de anlaşılacağı üzere *"attığın zaman"* ifadesi kulun iradesine, *"Allah attı"* ifadesi ise Allah'ın iradesi

Esmaü'l Hüsna

- **Zü'l-Celâli vel-İkram** ﴿ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾

Sözlükte "Büyüklük, ululuk, yücelik" mânasındaki *celâl* ismi ile "*cömertlik, iyilik, bol ihsan*" anlamındaki ikram kelimelerinden oluşan bir terkiptir. Yüce Allah'ın sonsuz büyüklük ve sınırsız ikram ve ihsan sahibi olması anlamında kullanılır.

"Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır."

[Rahman 27/55]

- **el- Muksit** ﴿الْمُقْسِطُ﴾

Sözlükte "hisse, ölçü, insaflı olma, adalet, adaletli pay" gibi anlamlar ifade eden "kıst" kelimesinden türetilmiştir. Yüce Allah'ın her şeyi *"adaletli, yerli yerince dengeli bir şekilde yapması"* anlamında kullanılır.

- **el-Cami'** ﴿الْجَامِعُ﴾

cem' kökünden türeyen, "toplayan, bir araya getiren" anlamındaki el- câmi' Yüce Allah için kullanıldığında *"Derleyen, toplayan, her şeyi kudreti içinde bulundurup dilediğini istediği anda ve istediği yerde toplayan"* anlamlarına gelir.

"Rabbimiz! Şüphesiz sen, hakkında şüphe olmayan bir günde insanları toplayacaksın. Şüphesiz Allah va'dinden dönmez."

[Âl-i İmrân 0[9/3

[1] Saffat, 37/96

[2] İmam-ı A'zam, *Fıkhu'l-Ekber,* (trc. Abdulvehhab Öztürk), Şamil Yayınları, İstanbul 2016, s.41.

[3] Enfal 8/17.

İMAN DAVASI

وَلاَ تَهِنُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ

"Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz."

[Âl-i İmrân 3/139]

ve fiiline bağlıdır. Yani insan her ne kadar atmak fiilini kendisinin yaptığını zannetse de hedefi nişan alan göz ve yayı geren kol ile emreden beyin arasında gidip gelen bilgilerden haberi yoktur. Bu insanın sinir sistemindeki bir arıza ok atma eylemini sonuçsuz bırakabilir. Bu takdirde insan oku gerçekte Allah'ın attığını anlamış olur. Fakat unutulmaması gereken nokta şudur: Eğer kulun atmak yönünde bir arzusu ve teşebbüsü yoksa atmak fiili gerçekleşmez. Kulun bu noktada bir çabası varsa Allah hayra da şerre de irade edebilir.

Allah'ın bilmesiyle bizim irademiz asla çatışmaz. Bizim yaptığımız her şey, en güzelinden en çirkinine, en faydalısından en zararlısına, en büyüğünden en küçüğüne kadar Allah katında yazılmıştır. Ancak biz yazılanlara mahkum değiliz. Yaptıklarımız yazılanlarla muvafıktır. İlim, maluma tabidir.

Kul ister ve teşebbüs eder, Allah ise yaratır. Böyle olduğu içinde kul fiilinden sorumlu tutulur. Bu noktada -haşa- "Allah benim teşebbüs ettiğim herşeyi yapmak zorundadır."diyerek Allah'a acziyet isnad edilemez. Çünkü *"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."* [4] Bazen arzu ettiğimiz işleri yapamayıp, arzu etmediğimiz şeyleri yapmak zorunda kalmamız ise bizim acziyetimizi gösterir. İşte bu sebeplerden dolayı bir fiilin gerçekleşmesi için Allah'ın iradesi ile kulun iradesinin örtüşmesi gerekir.

İMAN HAKİKATLERİ

سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِيٓ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

"İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kur'ân'ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması, yetmez mi?"

[Fussilet, 3/53]

İrade ile ilgili bu bilgilerden yola çıkarak şunu diyebiliriz: Kadere iman, bir yandan herşeyin Allah

[4] Tekvir 81/29.

tarafından takdir edildiğine inanmak, bir yandan da kendi tercihlerinin doğuracağı sonuçların bilincinde ve sorumluluğunda hareket etmektir.

2. Yazılmış Bir Kader Vardır

Allah Teala biz insanları yaratırken adeta farklı bir boyutta, belki de manevi bir zaman makinesi ile zamandan bağımsız olarak her birimizin kaderini ilim sıfatıyla bilmekte ve bunu kaydetmektedir. *"Hiçbir kimse yok ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. (Ölüm), belli bir süreye göre yazılmıştır."*[5] ve *"De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez."*[6] ayetlerinde ve birçok ayette geçen *"k-t-b"* fiili tüm insanlığın kaderinin tek tek yazılmış olduğunun en büyük delilidir. Bu da bizim yaşamımızın, ilahi bir program (kader) çerçevesinde işlemekte olduğunu bize hatırlatmalıdır.

3. Kader Bir Sırdır

Kader bir sırdır, iç yüzünü ancak Allah'ın bilebileceği, yaratılmışlar tarafından mutlak ve kesin olarak anlaşılması mümkün olmayan ilahi bir sırdır. Rabbimiz'in ilim ve kudretinin sonsuzluğunun gereği olan kader sırrını akılla idrak etmek çok güçtür. Bu noktada, insanın; acziyetini ve hiçliğini idrak edip teslimiyetin sessizliğine dalarak, imanın huzuruna erişmesi gerekir. Bu noktada Hz. Peygamber'in uyarısını hatırlamamız gerekir.

Ebû Hüreyre'den (ra) rivayete göre şöyle demiştir: Kader konusunda birbirimizle münakaşa etmekte iken Resûlullah (sas) yanımıza çıkageldi, o kadar kızdı ki yüzü kızardı, yanaklarından sanki kan fışkıracaktı, sonra şöyle buyurdu: "*Size bu konuda münakaşa mı emredildi yoksa ben bu konular için mi? gönderildim. Sizden önceki toplumlar bu konuda münakaşa ettikleri için helak*

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Said'den (ra) rivayetle Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: *"Bir kimsenin mescidle ilgilenip oraya gidip geldiğini görürseniz onun imanına şahit olunuz. Çünkü Allah şöyle buyurur: "Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur."*

[Tirmizî, *İman*, 8]

[5] Âl-i İmrân, 3/145.
[6] Tevbe 9/51.

olup gittiler. Bu konuda münakaşa etmemenizi istiyorum, bu konuda münakaşa etmemenizi istiyorum."[7]

İmam-ı Azam Ebû Hanife'ye tartışmalı bir konu hakkında sorulduğunda *"Ben Allah'ın huzurunda söylediğim sözlerden mesul olmaktan korkarım. Sustuğum takdirde "Niçin sustun?" denilmeyeceğini de bilirim. Herkes din hususunda mükellef olduğu vazifeleri yapmalıdır, kişi için daha iyi olan da budur."* demiştir.

MARİFET MELTEMİ

Allah iman edenlerin ayaklarını, imanları ve iyilikleri sebebiyle sabit tutmayı diler, zalimlerin ayaklarını ise, olumsuzlukları ve zalimlikleri sebebiyle kaydırmayı diler.

Hasan-ı Basrî

DEĞERLENDİRME

Kader ve kaza konusu, akaid ilminde imanın şartları içerisinde nihayi ve son olarak ele alınan bir konudur. Bunun da nedeni kader konusunu doğru ve sağlıklı bir şekilde anlayabilmenin yegâne yolu öncesindeki temel esasların kişide tam anlamıyla ve hakkıyla yerleşmesine bağlıdır. Denildiği gibi kader, standart bir ilmi tartışmanın yapılabilmesine imkân vermeyen özel bir alandır. Bu noktada bilinmesi gereken en önemli husus, bireyin irade sahibi bir varlık olarak kendisine sunulan imkânlardan en iyisini tercih etme hususunda iradesini doğru kullanmasıdır. Sonrasında ortaya çıkacak neticeler üzerinde yapabileceği bir şey olmadığı için onlar üzerinde bir tartışma yapmasının da anlamı yoktur.

Kader, insanın yaşamında her daim bir program ve kontrol dahilinde işlediğini, hayatta tesadüf gibi öylesine gerçekleşen hiçbir olayın olmadığını düşündürmelidir. Başına gelen hayır ve şer her türlü olayın kader programında bir yerinin olduğunu ve kendisi bunu bilmese dahi bir hikmete binaen gerçekleştiğine inanmalıdır. Bu inanç kişiyi hayattaki olumsuz bir takım hadiseler karşısında umutsuzluk ve tükenmişlik halinden kurtarmaktadır. *"Kadere iman eden, kederden kurtulur"* veciz sözünün anlamı bu olsa gerek.

Bunun yanısıra cüzi iradesi de onu tercihlerinde dikkat etmesi gerektiği ve tercihlerinin yaratılmasından dolayı ortaya çıkacak olumsuzluklardan birinci derecede sorumlu tutulacağı ve bunun hesabını vermek durumunda kalacağını her an aklından çıkarmamalıdır.

[7] Tirmizî, *Kader*, 1 .

Hz. Ömer'in şu ifadesi doğru bir kader anlayışının temellerin ifade etmektedir:

"Allah'ın kaderinden, yine Allah'ın kaderine gidiyorum."

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلٰى شَيْءٍ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ

"Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur): Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İyiden iyiye sapıtma işte budur."

[İbrahim, 14/18]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***İmanı Kemale Erdiren Kur'ân!***

Cündüb b. Abdullah'dan (ra) şunu söylediği rivayet edilmiştir:

"Biz, ergenlik çağına ermek üzere iken Peygamber ile beraberdik. Biz Kur'ân'ı öğrenmeden önce imanı öğrendik. Sonra Kur'ân'ı öğrendik. Kur'ân sayesinde de imanımız arttı ve güçlendi."

[**Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, I, hadis no: 50**]

Cündüb b. Abdullah b. Süfyan el-Becelî (ra)

Ashâbın genç ve kuvvetli olanlarındandı. Ona Cündüb el-Hayr ve Cündüb el-Faruk denlilirdi. Kûfe'ye, daha sonra da Basra'ya yerleşmiştir. Abdullah bin Zübeyr döneminde ortaya çıkan fitnede İbn Zübeyr'e destek olmuş ve ona asker toplamaya çalışmıştı.

[**İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 376**]

❁ KÂMİL İMAN ❁

• ***Selim Aklın İmanı!***

İmam-ı Azam Ebû Hanife'den rivayet edildiğine Dehriyyûn'dan bir grup, tevhid konusunu onunla tartışmak istediler. Ebû Hanife onlara şöyle dedi:

-Bu mesele üzerinde konuşmadan önce şuna ne dersiniz? Dicle ırmağında bir gemi gidiyor, yiyecek, giyecek vs. şeylerle doluyor. Kendi kendine dönüyor; demir atıyor; kendi kendine boşalıp geri doluyor. Bütün bunlar gemiyi idare eden bir kaptansız oluyor.

Dehriler:

-Bu imkansızdır, asla olamaz" dediler.

Bunun üzerine Ebû Hanife (ra) onlara:

-Eğer bu, bir gemi için imkansızsa, yukarısı ile aşağısı ile bu alem için nasıl olur?" dedi.

Dehriler ses çıkaramadılar.

[**Öztürk, Abdülvahap, *İmam-ı Azam Ebû Hanife ve Eserleri*, s. 341**]

HİDAYET VE DALÂLET

Kur'ân İklimi

﴿فَمَن يُرِدِ اللّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلاَمِ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاء كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾

"Allah kimi hidâyete iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de dalâlete saptırmak isterse göğe çıkıyormuş gibi kalbini iyice daraltır. Allah inanmayanların üstüne işte böyle murdarlık verir."

[En'am 6/125]

Nebevî Seda

عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ النَّاسَ، يَحْمَدُ اللهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ يَقُولُ: مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَخَيْرُ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ

Câbir'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sas) insanlara hitap ederken önce layık-ı veçhile Allah'a hamd ve sena eder, sonra da *"Bir kimseye Allah hidayet verirse artık onu saptıracak yoktur; Allah'ın saptırdığına da hidayet verecek yoktur. Sözün en hayırlısı Allah'ın Kitabı'dır." buyururdu.*

[Müslim, *Cum'a*, 45]

HİDAYET VE DALÂLET

Hidâyet kavramı şüphesiz, İslam dinene mensup mü'minlerin en önemli kelimelerinden biridir. Bunun zıddı olan "dalâlet" kavramı ise Allah Resûlu'nun (sas) Allah Teâlâ'ya sığındığı bir kelimedir. Hidâyet (hüdâ, hedy) "doğru yola gitmek, doğru yolu göstermek" manasında mastar, "doğru yol, kılavuzluk" anlamında isim olarak kullanılır ve "amaca ulaştıracak yolu gösterme, bu yol için kılavuzluk etme" diye tanımlanabilir. Dalâlet (dalâl, dalâlet) ise "kaybolmak, telef olmak, şaşırmak ve yanılmak" gibi manalara gelmekle beraber asıl manaları " bilerek veya bilmeyerek doğru yoldan az veya çok ayrılmak, azmak ve sapmak"tır. Genellikle "maksada ulaştıran yolu bulamamak, istenilen sonuca götürmeyen yola girmek" veya "istenen her türlü neticeye ulaştırıcı yoldan ayrılmak" şeklinde tarif edilen dalâlet daha çok "hak yoldan sapmak" manasında kullanılır.

Kuran'ı Kerimde hidâyet ve dalâlet kavramları özellikle Mekkî surelerde ele alınmaktadır. Mesela Allah Teâlâ'ya hidâyet ve dalâletin izafesine dair Kur'ân'da pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlardan birini örnek vermek gerekirse *"Allah, kime hidayet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın."*[1] ayet-i celilesinde Allah Teâlâ hidayetin ve dalâletin kendisinden olduğunu, bunu davet eden kişinin elinden değil, İslam'a davet edilen kişiyi doğru yola getirecek olanın kendisi olduğunu bize bildirmektedir. Bunun için bizim büyüklerimiz "Sefer bizden,

[1] Kehf,18/17

zafer Allah'tan." sözünü çokça kullanagelmişlerdir.

Şunu belirtmek gerekir ki hidâyet bazen Peygamber aleyhisselâma nisbet olunur. Bu onun hidâyete vesile olması ve ona davet etmesi münasebetiyledir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim bu konuda *"Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun..."*[2] ayetini delil getirmektedir. Hidâyet bazen hidâyeti bulmaya sebep teşkil eden Kur'ân-ı Kerim'e de nispet edilir, şu ayet-i kerimede olduğu gibi *"Gerçekten bu Kur'ân en doğru olan yola götürür..."*[3] Dalâlet ise, kul sapkınlığı seçtiği takdirde Allah Teâlâ'nın onu kulda meydana getirmesi bakımından Cenab-ı Hakka nisbet edildiği gibi sapkınlığa sebep olma ve ona davet etme açısından şeytana da nispet edilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ (şeytanın sözlerini) şöyle beyan etmiştir: *"Onları mutlaka saptıracağım, mutlaka onları kuruntulara sokacağım..."*[4]

1. Hidayet ve Dalâletin Yolları

İnsanları dünya hayatında hidâyete götüren veya dalâlete yönelten bir takım sebepler vardır. Bunları Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye üzerinden tespit edebiliyoruz. Dalâlete saptıranları şeytana uyma, nefis ve hevaya uyma, şeytanın kişi saptırması olarak sıralayabiliriz. Hidâyete götüren yollar ise insanın niyeti ve çabası,

[2] Şura, 42/52
[3] İsra,17/9
[4] Nisa 4/ 119.

Esmaü'l Hüsna

- **el-Ğanî** ﴿الْغَنِيُّ﴾

Ganî kelimesi, sözlükte *"zengin olmak, ihtiyacı bulunmayıp müstağni kalmak; bir yerde ikamet etmek, hayatiyetini sürdürmek"* mânalarındaki gına (ganâ') kökünden sıfat olup *"zengin, kendi varlığıyla yetinip başkasına muhtaç olmayan, müstağni"* anlamına gelir. Gına kökü Kur'ân-ı Kerîm'de on sekiz âyette de ganî ismi Allah için kullanılmıştır.

"(O azabın sebebi) şu ki, onlara peygamberleri apaçık deliller getirmişlerdi, fakat onlar: Bir beşer mi bizi doğru yola götürecekmiş? dediler, inkâr ettiler ve yüz çevirdiler. Allah da hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi. Allah ğanîdir, hamde lâyıktır."

[Teğabun 6/64]

- **el-Muğnî** ﴿الْمُغْنِيُّ﴾

Sözlükte *"zengin olmak, ihtiyacı bulunmayıp müstağni kalmak"* anlamındaki gınâ (ganâ') kökünden türemiş bir sıfat olan muğnî *"zenginlik verip tatmin eden"* demektir. Muğnî ismi sadece Tirmizî'nin doksan dokuz esmâ-i hüsnâ rivayetinde yer almıştır.

(Tirmizî, "Daâvât", 82)

- **el-Mani'** ﴿الْمَانِعُ﴾

Sözlükte *"mahrum etmek, vermemek, engel olmak"* mânasındaki men' kökünden türemiş bir sıfat olup *"kötü şeylere engel olan, bunların gerçekleşmesine müsaade etmeyen" anlamında Allah'ın isimlerinden biridir. Men' kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de on altı âyette yer almakla birlikte bunların hiçbirinde men' eylemi Allah'a nisbet edilmemiştir. "Mûcizeler göndermemize engel olan tek şey öncekilerin bu tür mûcizeleri yalanlamış olmasıdır"* meâlindeki âyette geçen men' fiilinin (el-İsrâ 59/17) zât-ı ilâhiyyeye izâfe edilmesi *"Allah'ın mûcize göndermeyi terketmesi"* anlamında bir istiare olarak kabul edilmiştir.

İMAN DAVASI

اِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يَشَآءُ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

"(Resûlüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir."

[Kasas 28/56]

peygamberin hidâyete vesile olması, ilâhi kitaba tabii olması gibi sebeplerdir. Aslında kişiyi şeytana tabii ettiren, şeytana uydurup dalâlete saptıran kendisidir.

Hz. Peygamber (sas) bir hadisi şerifinde bunu bize şöyle anlatmaktadır: *"Günah ilk defa yapıldığı zaman kalpte bir siyah nokta yani kara bir leke olur. Eğer sahibi pişman olur, tövbe ve istiğfar ederse kalp yine parlar. Etmez de günah tekrarlanırsa, o leke de artar, sonra arta arta bir dereceye gelir ki, leke bir kılıf gibi bütün kalbi kaplar ki Mutaffifîn sûresinde 'Hayır, onların işleyip kazandıkları şeyler, kalplerinin üzerine pas tutmuştur.' âyetindeki "rayn" da budur."*[5] Kişinin kendi elleri ile yaptığı fena işler kendisini sapkınlığa sürüklemektedir. Allah Resûlu (sas) bunun için günde yetmiş defadan fazla Allah Teâlâ'ya istiğfarda bulunmuştur.

Gene bu konudaki ayette belirtildiği gibi "Şeytan onlara (birçok) vaadde bulunur ve onları kuruntulara sürükler. Oysa şeytan, ancak aldatmak için

İMAN HAKİKATLERİ

اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَاماً وَقُعُوداً وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِالسَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَالنَّارِ

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. "Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru" derler."

[Âl-i İmrân 3/190-191]

[5] İbn Mace, *Zühd*, 29.

onlara vaadde bulunuyor."[6] O zaman anlaşılmalı ki kişinin yaptığı günahlar bir kağıdın üzerine dökülmüş silinebilir bir mürekkep gibi iken daha sonra matbu silinmez hale gelebilmektedir. Diğer deyişle alışkanlık daha sonra huy olur. Ne silinir ne çıkar o vakit ne iman yolu kalır, ne de küfre çare.

2. Hidayetin Asıl Kaynağı

Kur'ân, hidayetin ise Allah'ın elinde olduğunu, Allah'ın hidâyet vermediğine kimsenin hidayet veremeyeceğini, eğer Allah dileseydi herkesin hidayet üzere olacağını söylemektedir.[7] Kişinin bâtıl yolu bırakıp, hidayete yönelmesi, Cenab-ı Hakk'ın dilemesi ve yardımı ile olur. *"De ki: Ey insanlar, size Rabbiniz tarafından bir hak geldi. Kim hidâyete, doğru yola giderse, kendi lehine doğru yola gitmiş olur. Kim de dalalet içinde olursa, saparsa; kendi aleyhine sapmış olur. Ben üzerinize vekil değilim."*[8] *"Allah kimi dalalete saptırırsa, artık onu hidâyete, doğru yola sevk edecek hiçbir kimse bulunmaz."*[9] Hidâyet, öncelikle Allah'tandır ve tek hidâyet edici O'dur. Fakat, Peygamberler Allah'ın hidâyetiyle hidâyet edici, yani insanları Allah'ın yoluna yönelticidirler.

Bu konuda Bediüzzaman'ın şu ifadeleri konuya esaslı bir ışık tutmaktadır: "Ey daire-i esbabdan zuhur eden işleri, hâdiseleri esbaba isnad eden gafil, cahil! Mal sahibi zannettiğin esbab, mal sahibi değillerdir. Asıl mal sahibi, onların arkasında iş gören kudret-i ezeliyedir. Onlar, ancak o kudretten gelen hakikî tesirleri ilân ve neşretmekle muvazzaftırlar."[10] Yani Allah'tan gelen beyanları insanlara sunarak onlara vahyi açıklayarak onları hidâyete yönlendirmek için insanlara ön ayak olurlar.

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Hüreyre'nin (ra) naklettiğine göre, Resûlullah'a (sas): *"Amellerin hangisi en faziletlidir?" diye soruldu. Resûlullah (sas): "Allah'a ve Rasûlü'ne iman etmendir." buyurdu. "Ondan sonra hangisidir? diye soruldu. "Allah yolunda cihaddır." buyurdular. "Ondan sonra hangisi?" denildi. O'da (sas) "Makbûl olmuş hacdır."* buyurdular.

[Buhârî, *İmân*, 17]

[6] Nisa 4/ 120.
[7] En'am 6/149; Nahl 16/9.
[8] Yûnus 10/108.
[9] Ra'd 13/33.
[10] Nursî, Said, *Mesnevi-i Nuriye*, s.19.

3. Hidayet ve Dâlalet Yollarında Beşerî İradenin Rolü

> **Marifet Meltemi**
>
> "Üç şeyi her kim bir araya getirse imânı tam toplamış olur: Nefsine karşı olsa da insafı elden bırakmamak, herkese selam vermek, fakir iken de infak etmek."
>
> ***Ammar b. Yasir***

Peki Allah hidâyete erdiren ve dalâlete yönelten ise insanın burada iradesi nerededir? Herkesin malumudur ki Allah yaptıklarından dolayı sorumlu tutulmaz. Ama Allah Teâlâ bize yaptığı fiilleri Kur'ân'da çoğu kez açıklamıştır. Kur'ân-ı Kerim'de "Allah'ın dilediğini hidâyete dilediğini dalâlete sevk edeceği ile alakalı ayetler –hiçbir gücün etkisinde kalmadan ve hatta hiç kimse tarafından sorgulanamayacak şekilde– yapabilecek bir kudret ve yetkiye sahip bulunduğunu gösteren tenzih ifadeleridir. Allah'ın bu ayetlerde "istediği keyfiyette hareket edebilir" şeklinde yorumlanamayacağı aşikardır. Çünkü Allah'ın alim, basir, semi, hakim ve adl gibi sıfatları onu -haşa- ne yaptığı belirsiz hareket ettiği şeklinde anlaşılmasını engellemektedir. Bunu ayeti kerime üzerinden değerlendirmek gerekirse Araf Suresi'nde şeytan Allah Teâlâ'ya şöyle buyurmaktadır: *"Şeytan dedi ki: '(Öyle ise) beni azdırmana karşılık, yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde elbette oturacağım.'"*[11] Burada şeytanın saptırmayı Allah'a izafe etmesi şöyle anlaşılmalıdır. O zaten sapıklardandı da Rabbimizin bu secde emri, bu sapıklığını açığa çıkarmıştır. Allah'ın bu emri karşısında İblis kendi düşüncesine, kendi hevâ ve hevesine kapıldığı için, kökenini, maddesini, madde-i asliyesini, yâni ırkını ileri sürerek, ırkçılık yaparak aslında kendisi sapmıştır. Ama bu sapmasının faturasını Allah'a kesmeye çalışmaktadır. Aksine Allah Teâlâ insanların imanı sevmesini istemiş bunu ayette şöyle dile getirmiştir: *"Bilin ki, aranızda Allah'ın elçisi bulunmaktadır. Eğer o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah, size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize güzel göstermiş; inkârı, fasıklığı ve (İslâm'ın emirlerine) karşı çıkmayı da çirkin göstermiştir. İşte bunlar hidâyet yolunda olanların ta kendileridir."*[12] Ayetten de anlaşılacağı üzere Allah'ın kişiye imanı sevdirmesi, Peygamber'e (sas) uyması; dalâleti ise çirkin göstermesi Peygamber'e (sas) uymaması ile alakalı bir konudur.

[11] Araf 7/16.
[12] Hucurât 49/7.

DEĞERLENDİRME

Allah Teâlâ insanı iyiliğe ve kötülüğe meyilli yaratmıştır. Kişinin iyiliğe meyilli olması onu hidayete sevk ederken, kötülüğe meyleden kişi dalâlet yoluna sapmıştır. Ayette bunu desteklemektedir: *"Sonra da o insana kötü ile iyiyi, doğruluk ile sapıklığı birbirinden ayıracak özellik ve ölçüyü öğretene veya insanlara hayrı ve şerri, itaat ve isyanı ilham ile öğreten Allah'a andolsun."*[13] Allah Teâlâ kişinin yaptığı fiiller doğrultusunda kişini hidâyete veyahut dalâlete yöneltmiştir. Hidâyet ve dalâlet yalnız O'ndandır. Onun haricinde hidayeti kimse veremez.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُۚ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحاً فَلِاَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَۙ

"Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhine olur. İyi işler yapanlara gelince, onlar da kendileri için (cennetteki yerlerini) hazırlamış olurlar."

[Rum, 30/44]

[13] Şems 91/8.

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Cennet Kapılarının Anahtarı Amel!***

Muâz b. Cebel anlatıyor:

Tebük Savaşı öncesi, Peygamber Efendimiz (sas), orduyla beraber yola çıkmıştı. Ortalık ağarınca sabah namazını kıldırdı ve ordu tekrar yoluna devam etti. Bir süre sonra güneşin ilk ışıkları görüldü ve insanlar yorgunluktan dolayı uyuklamaya başladılar. Muâz b. Cebel Resûlullah'ı (sas) peşi sıra takip ediyor, diğer sahâbîler ise binekleri üzerinde sağa sola dağılmış bir halde onların peşinde aheste aheste geliyorlardı. Peygamber Efendimiz, yüzündeki örtüyü kaldırıp gerisine bakınca ordunun içinden kendisine en yakın kişinin Muâz olduğunu gördü ve onu yanına çağırarak şöyle söyledi: *"Ey Muâz!"* "Buyur ey Allah'ın Peygamberi!" dedi Muâz. *"Yaklaş!"* buyurdular. Muâz hemen Resûlullah'ın yanına geldi. O kadar yaklaştı ki binekleri birbirine değiyordu. Hz. Peygamber (sas) dedi ki: *"İnsanların bizden bu kadar uzaklaşacağını tahmin etmiyordum."*

Muâz, "Ey Allah'ın Peygamberi, insanlar uyukluyor binekleri sağa sola dağılmış vaziyette, kâh yayılıyor kâh yürüyorlar." dedi. Peygamberimiz de *"Evet, ben de uyuklamışım."* buyurdu.

Muâz, Resûlullah'ın müjde verici yüzünü (tavrını) ve kendisine yaklaştığını fark edince şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! İzin verirsen beni hüzünlendirip rahatsız eden bir konuyu sormak istiyorum."

"Buyur, istediğini sor." buyurdu Resul-i Ekrem. Muâz, "Ey Allah'ın Peygamberi! Bana, kendisiyle cennete girebileceğim bir amel/iş şöyle, başka bir şey sormayacağım" dedi. *"Aferin! Sen bana çok mühim bir soru sordun. Bu, Allah'ın hayrını murad ettiği kişiye kolaydır."* dedi ve bunu üç kere tekrarladı Resûlullah. Böyle durumlarda Hz. Peygamber (sas), iyi anlaşılsın diye sözü üç kere tekrarlardı. Sonra buyurdu ki*: "Allah'a ve ahiret gününe iman etmen, namaz kılman, Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan ibadet etmendir ki ölünceye kadar bu hal üzere kalmalısın."* Bunun üzerine Muâz, "Ey Allah'ın Resulü, bir daha tekrarla!" deyince, Hz. Peygamber, bu sözünü de üç kere tekrarladı ve şöyle dedi: *"Ey Muâz! İstersen sana bu işin başından, direğinden ve zirvesinden bahsedeyim."*

"Elbette ey Allah'ın Peygamberi, annem babam sana feda olsun, buyur!" dedi Muâz. Allah Resulü şöyle buyurdu:

"Bu işin başı Allah'tan başka ilah olamadığına, O'nun ortalığının bulunmadığına ve Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet etmendir. Bu işin direği namaz kılmak ve zekat vermektir. Bu işin zirvesi de Allah yolunda cihaddır. Ben namaz kılıncaya, zekat verinceye, Allah'tan başka ilah olmadığına ve ortalığının bulunmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet edinceye kadar insanlarla mücadele etmekle emrolundum. Bunları yerine getirirlerse haklı bir sebep olmadıkça (hukukun gerektiği dışında) canlarını, mallarını korumuş olurlar. (Gizlendiklerinin) hesabı ise Allah'a kalacaktır."

[İbn Hanbel, *Müsned*, V, 245]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***Allah'ın Sınırlarına Dönüş Yolu: Tevbe***

Amir b. Abdikays (v. 55/675) bildiriyor:

Resûlullah'ın (sas) ashâbından olan bir grup insanla karşılaştım ve onlarla birlikte bulundum. Onlar bize şöyle derlerdi: "Kıyamet gününde imanı en saf olanlar, dünyada iken nefsini en çok hesaba çekenler olacaktır. Dünyada sevilen kişiler, kıyamet günü en çok üzülecek kişilerdir. Dünyada en fazla gülen kimseler, kıyamet gününde en fazla ağlayacak kişilerdir." Yine anlattıklarına göre Yüce Allah, farz kılmış; sünnetler koymuş ve sınırlar (hadler) belirlemiştir. Kim Allah'ın farzları ile sünnetini ifa eder ve sınırları aşmazsa, maddi manevi herhangi bir pislik taşımadan cennete girer. Allah'ın farzları ile sünnetini ifa edeni ancak sınırları aşıp sonradan tövbe eden kişi de kıyamet gününde sıkıntılar, sarsıntılar ve eziyet verici şeyler ile karşılaşır, sonrasında ise cennete girer. Allah'ın farzlarını ve sünnetini ifa eden, ancak sınırları aşıp tövbe etmeden ölen kişi, Yüce Allah'ın huzuruna Müslüman olarak çıkar. Artık Allah dilerse onu affeder, dilerse de cezalandırır.

[**Ebû Nuaym, *Hilyetü'l Evliya*, s. 453**]

HAYR VE ŞER

Kur'ân İklimi

﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ﴾

"Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz."

[Enbiya 21/35]

Nebevî Seda

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: صَلَّى لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ رَقِيَ المِنْبَرَ، فَأَشَارَ بِيَدَيْهِ قِبَلَ قِبْلَةِ المَسْجِدِ، ثُمَّ قَالَ: «لَقَدْ رَأَيْتُ الآنَ مُنْذُ صَلَّيْتُ لَكُمُ الصَّلاَةَ الجَنَّةَ وَالنَّارَ مُمَثَّلَتَيْنِ فِي قِبْلَةِ هَذَا الجِدَارِ، فَلَمْ أَرَ كَاليَوْمِ فِي الخَيْرِ وَالشَّرِّ» ثَلاَثًا

Enes b. Malik'ten rivayetle, o şöyle demiştir:

Peygamber (sas) bize namaz kıldırdı. Sonra minbere çıktı da eliyle mescidin kıble tarafına işaret etti. Sonra şöyle buyurdu: *"Yemin ederim, şimdi size namaz kıldırdığım zaman cenneti ve cehennemi şu duvarın kıble tarafında suretlendirilmişler olarak gördüm. Ben hayır ve şer halleri hususunda bugünkü gibi bir manzara görmedim."* Peygamber bunu üç defa söyledi.

[Buhârî, *Sıfati's-Salat*, 10]

HAYR VE ŞER

Kelime olarak *Hayr (Hayrat)*; "iyi olmak, iyilik etmek, üstün olmak, üstün kılmak" gibi anlamlara gelmektedir. Mastar manası "iyilik, salih amel" anlamına gelen 'hayr' kelimesi, genel manada iyi fiillerin hepsine verilen genel isimdir. Kur'ân-ı Kerîm'de 'hayr' kelimesi 176 yerde geçmektedir.

Şer (Eşrâr) ise; "kötü olmak, kötülüğe meyletmek, kötülük yapmak" manasına, mastar olarak ise "kötü, zararlı" anlamına gelmektedir. Genellikle "kimsenin hoşlanmayıp yüz çevirdiği zararlı ve kötü şey; zararlı şeylerin yayılması; bir şeyin kendi tabiatıyla örtüşmemesi" manasında kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerîm'de '*şer*' kelimesi 30 yerde geçmektedir.

Allah insanlığa iki yol tayin etmiştir; hayır ve şer yolları. Allah'ın rızasını gözetenler hayrın kapılarını sonuna kadar çalarken, şeytanın adımlarını takip etmek isteyenlerin ve gaflet içinde olanların ise çaldıkları kapılar şerrin kapılarıdır.

Hayır ve şer kavramları ilk insan Hz. Âdem ile hayat bulan kavramlardır. Âdem(as) yaratıldığında, Allah meleklere ona secde edilmesini emretti. Bu emre karşı çıkan İblis şerre ilk adım atan mahlûk olmuştur. Bundan ötürü o cennetten kovulma ile cezalandırılmıştır.[1] İblis bununla da yetinemeyecek ve Allah'ın Âdem'e (as) ve eşi Havva'ya yasakladığı ağaca onların kalbini

[1] Bakara 2/34; Araf 7/11-12; Hicr 29-30-31.

meylettirecekti. İblis bunu da başardı ve Hz. Âdem yasak ağacın meyvesinden yiyerek şerre el uzatan ilk insan olmuştu. Hz. Âdem'in (as) cezası ise dünyaya gönderilmek oldu.[2] Allah hayrı ve şerri ta Hz. Âdem'den bugüne kadar yaratmaktadır ve böylece insanları imtihan etmektedir.

1. Hayır ve Şer İnsanın Fıtratında Hangi Konumdadır?

Bu soruyu İslam âlimleri ve filozoflar çok uzun yıllar tartışmışlardır. İnsanın fıtratında hayrın ve şerrin var olup olmaması ile alakalı beş görüş ortaya atılmıştır:

1-İnsanın tabiatı aslında yaratılış itibarıyla hayırlıdır. Fakat bunun manası insan hiç hata işlemez demek anlamına gelmez. İnsan çeşitli iç ve dış amillerin etkisi altında hata işleyebilir. İnsan tabiatı itibariyle hayra yöneliktir, şerri de isteyerek yapmaz.

2-İnsan tabiatı aslında şerlidir. Bu da ortamın etlisi ile meydana gelmeyip insanın tıynetine yerleşmiş bir gerçektir. Burada eğitimin rolü vb. iyi vasıtalar ile insanın kötü isteklerine gem vurulur.

3-İnsanların bir kısmı hayırlı, bir kısmı şerli, diğer bir kısmı da hayırlar şer arasındadır ki bunlar eğitimle, ya hayırlı veya şerli olabilirler. İyi eğitim insanı hayırlı, kötü eğitim de şerli yapar. Aslında

[2] Araf 7/22; Taha 20/121.

Esmaü'l Hüsna

- **En-Nafi** ﴿اَلنَّافِعُ﴾

Sözlükte *"fayda vermek"* anlamındaki nef' kökünden türeyen nâfi' kelimesi *"fayda veren"* demektir. Allah'a nisbet edildiğinde *"dilediği mahlûka hayırlı ve faydalı şeyi veren"* mânasına gelir. Kur'an-ı Kerim'de en-Nâfi' şeklinde bir kullanım yoktur. *"Allah size bir zarar gelmesini diler veya bir fayda elde etmenizi murat ederse O'na karşı kimin bir şey yapmaya gücü yetebilir?"* [Fetih, 11/48] mealindeki ayette 'darr' ve nef' kavramları irade sıfatı yoluyla zât-ı ilâhiyyeye izafe edilmiştir.

- **En-Nûr** ﴿اَلنُّوْرُ﴾

Sözlükte *"aydın ve ışıklı olmak"* manasındaki nevr kökünden türemiş bir isim olan nûr *"aydınlık, ışık"* demektir. Kelime Allah'a nispet edildiğinde *"nur kaynağı"* veya sıfat olarak *"nurlandıran, her şeyi aydınlatan"* diye açıklanır.

"Allah göklerin ve yerin nurudur."

[Nur 35/24]

- **El-Hâdî** ﴿اَلْهَادِيْ﴾

"Doğru yolu bulmak; yol göstermek, rehberlik etmek" anlamındaki hüdâ (hedy, hidâyet) kökünden türemiş bir sıfat olup *"yol gösteren, hayır ve mutluluk veren bir hedefe rehberlik eden"* manasına gelir.

- **El-Bedî'** ﴿اَلْبَدِيْعُ﴾

"Örneği ve benzeri bulunmayan bir şeyi icat etmek, iş yapmak; ilk olmak, eşsiz ve benzersiz olmak" anlamındaki bed' kökünden türeyen bedî', *"bir şeyi yoktan var eden, bir işi ilk defa yapan; benzeri bulunmayan ilk varlık ve yaratılan şey"* manalarına gelir.

"O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol" der, o da hemen oluverir."

[Bakara 117/2]

İMAN DAVASI

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍشَراًّ يَرَهُ

"Kim zerre kadar bir hayr yaparsa, onun karşılığını (mükafatını) görür; kim de zerre kadar şer işlerse onun karşılığını (cezasını) görür."

[Zilzâl, 99/7-8]

tamamen hayırlı veya şerli olanlar ise değişmezler.

4-Her insanın bir hayır bir de şer tarafı vardır. Hayır olan tarafı insanın ruhuna dayanır, şer olan tarafı da nefsine dayanır. Ruh ilahi olduğu için hayırlı, nefs ise hayvanî olduğu için şerlidir.

5-İnsanın tabiatı aslında yaratılışı itibari ile tarafsız (nötr) olup buna ne hayırlı ne de şerli demek doğru olur. İçinde bulunduğu ortama göre hayırlı veya şerli olma ihtimali vardır. [3]

Yüce dinimiz İslam'a göre ise insan elbette hayır için yaratılmıştır. Allah, kendisine yalnızca kulluk etmesi için yarattığı insanı hayra meyilli olarak yaratmıştır. *"Her çocuk İslam fıtratı üzere doğar"*[4] diyen Hz. Peygamber (sas) de İslam olan insanın selîm, emniyetli yani hayırlı yaratıldığı gerçeğini bizlere beyan eder. Dünyaya ilk defa gözlerini açan bir insan İslamiyet'e göre tertemiz, saf ve kötülüklerden arınmıştır. Ancak daha sonra onun hayatını içinde bulunduğu ortam şekillendirir. Bir insan ölümüne kadar hata işlese, günaha girse dahi ettiği tövbeler ile yine o saflığını muhafaza eder. O işlediği hatalar

İMAN HAKİKATLERİ

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَآءً وَالْقَمَرَ نُوراً وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَّ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

"O, güneşi bir ışık (kaynağı), ayı da (geceleyin) bir aydınlık (kaynağı) kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona menziller takdir edendir. Allah, bunları (boş yere değil) ancak gerçek ile (hikmeti gereğince) yaratmıştır. O, ayetlerini, bilen bir topluma ayrı ayrı açıklamaktadır."

[Yunus 10/5]

[3] Yalçın, Mikdat, "Hayır ve Şer Yönünden İnsan Tabiatının Hakikatı ve Bunu Değiştirmede Eğitimin Rolü (Mukayeseli Araştırma)", *AÜİFD*, XXII, s.475.

[4] Buhârî, *Cenâiz* 92; Ebû Dâvûd, *Sünne* , 17; Tirmizî, *Kader,* 5

bile insan için hayırdır. Hata nasıl olur da bir insan için hayır olur? Kişi hataya düştüğünde duyduğu pişmanlık ile yaptığı tövbeler ona ecir olarak dönmektedir. Öte yandan eğer her düştüğü çukura bir çukurda kendisi kazar ise şerrin bataklığındaki yerinden asla kopamayacaktır.

Allah insanı her şeyle imtihan edebilir. İmtihan sebebi kimi zaman zorlukla, nefsin istediği çirkin şeylerle olabileceği gibi insana verilen birbirinden güzel nimetlerle de olabilir. Her iki duruma da mümin bir insan nazarıyla bakarsak hayır olarak görebiliriz. Efendimiz(sas) şöyle buyuruyor: *"Mümin'in işine hayret ederim: Çünkü onun her işi hayırdır. Bu hâl Mümin'den başka hiçbir kimse için böyle değildir. O, neşe ve sevinç ifade eden bir duruma mazhar olunca şükreder, bu onun için hayır olur; herhangi bir sıkıntıya maruz kaldığında sabreder, bu da yine onun için hayır olur."*[5] Allah'a inanmayanlar için ise durum bunun tam tersidir. Kendilerine verilen nimetler zahiren hayır gibi gözükse de o nimetler onlara ahirette azap verecek suallerin sebebi olacaklardır. Başlarına gelen musibetler ise bu dünyada işledikleri şerlerin Allah tarafından yine bu dünyada cezalandırılmalarının göstergesidir.

2. Hayrın ve Şerrin Yaratıcısı Kimdir?

Ehl-i Sünnet âlimleri genel olarak kullardan ve bütün canlılardan zuhur eden fiillerin yüce Allah tarafından yaratılmış olup Allah Teâlâ'dan başka onların hiçbir mucidinin olmadığını ifade ederler. Hz. Peygamber'in (sas) ashâbı ve ondan sonra gelen tabiîn nesli bu akide üzere bulunuyorlardı. Ama daha sonra ortaya çıkan farklı fırkalar hayrın Allah'tan olduğunu, şerrin ise kişinin kendisinin meydana getirdiğini iddia ettiler. Bu görüşü savunanların başında Mutezile mezhebi gelmektedir. Onların bu düşünceleri Mecusilerde olan hayır tanrısı ve şer tanrısı anlayışına benzemektedir. Böyle bir şey

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Abdullah b. Mesud (ra) rivayet ediyor ve diyor ki Resulullah(sas) şöyle buyurdu: *"Kimde şu üç husus bulunursa imanın tadını alır: Hak üzerinde tartışmayı terk etmek, sıkışık anlarda bile yalan söylememek, başına gelecek olanın hiç şaşmadan başına geleceğini, başına gelmeyecek şeyin de kesinlikle başına gelmeyeceğini bilmek."*

[Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, hadis no: 8790]

[5] Müslim, *Zühd*, 64.

ise tevhid anlayışına tamamıyla zıt olduğu için düşünülemez. Cebriyye gibi bazı fırkalar da her şeyi Allah yarattığı için insan yapmış olduğu şeylerden sorumlu değildir derler. Bu ise insandaki iradeyi devre dışı bıraktığı için kabul edilemez. İşin özü Allah hayrın da, şerrin de yaratıcısıdır. *"Allah, her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekildir."*[6] Hz. Peygamber (sas) de şöyle buyuruyor: *"Bir kul hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna iman etmedikçe; hatta başına gelen bir şeyin kendisinden şaşırıp başka bir tarafa gitmeyeceğine kendisini atlayan bir şeyin de kendisine dönüp gelmesine imkân olmadığına kesinlikle bilmedikçe gerçek imana erişmiş olamaz."*[7]

Kul hayrı ve şerri işleme konusunda muhayyer bırakılmıştır. Hesap gününde insan işlediği hayırlar ve şerlerden sorumlu olacaktır. *"Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir şer işlerse, onun cezasını görecektir."*[8]

Hayır ve şer ile ilgili son olarak İmam-ı A'zam şunları söylemektedir: "Biz bütün hayırların ve kötülüklerin Allah tarafından takdir edildiğini ikrar ederiz. Çünkü Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: *"Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı 'Ol!" demekten ibarettir. Hemen oluverir."*[9]

Bir başka ayet-i kerime de ise Allah(cc) şöyle buyurmaktadır: *'...Onlara bir iyilik gelirse, "Bu, Allah'tandır" derler. Onlara bir kötülük gelirse, "Bu, senin yüzündendir" derler. (Ey Muhammed!) De ki: "Hepsi Allah'tandır."...'*[10]

Her kim hayır ve şerrin Allah'tan başkası tarafından takdir edildiğine inanırsa, tevhid ve kader-i ilahi noktasında dalâlete sapmış olur.

3. Hüsn (Güzel) ve Kubuh (Çirkin)

Hayır ve şer Allah'tan yaratması ile olduğu gibi güzellik ve çirkinlik de Allah'ın kendi kudretindedir. Güzeli ve çirkini yaratan yine O'dur. Akaid

[6] Zümer 39/62.
[7] Tirmizî, *Kader* 10.
[8] Zilzâl 99/7-8.
[9] Yasin 36/82.
[10] Nisa 4/78.

kitaplarımızda güzel ve çirkin ifadeleri 'hüsün-kubuh' ile tabir olunur. Buradan hareketle hüsün ve kubhun beş manası vardır:

1-Maksada uygun olana güzel, olmayana çirkin denir. Adaletin güzel, zulmün çirkin oluşu gibi,

2-Tabiatı mülayim olana güzel, olmayana çirkin denir. Tatlı olan şeylerin güzel, acı olan şeylerin çirkin oluşu gibi,

3-Kemal sıfatı olana güzel, kusurlu ve eksik olana çirkin denir. İlmin güzel, cehaletin çirkin oluşu gibi,

4-Medh-u senaya değer olan şey güzel, kötülenmeyi ve yerilmeyi gerektiren şey çirkindir. Cömertliğin güzel, cimriliğin çirkin oluşu gibi,

5-Allah'ın medhine ve mükâfatına konu olan şey güzel, kötülemesine ve cezasına konu olan şey çirkindir. İman, ibadet ve iyilik güzeldir. Küfür, zulüm ve düşmanlık çirkindir.[11]

4. Kubuh (Çirkin) Yaratılma Hikmeti

Bu konu ile de alakalı bir soru akla gelebilir: Her türlü eksiklikten münezzeh olan Allah çirkini neden yaratmıştır? Bu soruya Taftazânî *şöyle cevap veriyor: "Hâlık olan Allah'ın hakîm olduğu sabit olmuştur.* O, neticesi güzel olmayan bir şey, -her ne kadar bu neticenin ne olduğunu bilmesek de- yaratmaz. Bunun içindir ki, biz kesinlikle şuna inanırız: Çirkin bulduğumuz fiillerde bir takım hikmet ve maslahatlar bulunabilir. Nitekim pis, zararlı ve elem verici cisimlerin yaratılmasında bu durum söz konusudur. Hâlbuki kâsibte(fiili yapan kişi) durum böyle değildir. Zira o bazen güzel bir iş, bazen de çirkin iş yapar. Onun için dinen nehyedilmiş olan çirkin bir şeyi kesbetmeyi çirkin, sefihlik, yerilmeyi ve ceza görmeyi gerektirici olarak kabul ettik. Güzel olan insan fiili yani dünyada övülme konusu ve hemen ondan sonra ahirette de sevap konusu olan fiillere güzel fiil denir. Güzel olan insan fiili de Allah Teâlâ'nın rızası iledir."[12]

[11] Taftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, s.205.
[12] Taftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, s.201-202.

DEĞERLENDİRME

Hayır ve şerrin, güzellik ve çirkinliğin Allah'ın dilemesi ile meydana geldiğini öğrendik. Burada insanın vazifesi ise hayra ve güzele erişmek için tüm gayretini göstermesidir. İnsan bu çabayı, gayreti gösterdikten sonra ise murad ettiği şeyin hayır-şer, güzel-çirkin olması Allah'ın kontrolündedir. Bunu bilen insan, elindeki tüm imkânları kullandıktan sonra tevekkül etmeli ve akıbetinin hayır olması için dua etmelidir.

Her daim şu ilkeyi akıldan çıkarmamak gerek: Hakîm-i mutlak olan, her şeyi hikmetli olarak yaratan Yüce Allah'ın yaratmasında bir çirkinlik ve şer yoktur. Mesele bunun kesbinde, yani irade sahibi insan tarafından gerçekleştirdiği tasarrufunda bir çirkinlik veya şer ortaya çıkar. Meseleyi izah eden şu söz ne de güzel söylenmiştir:

"Görelim Mevlam neyler, neylerse güzel eyler"

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْوَلَنَجْزِيَنَّهُمْ
اَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ

"İman edip salih amel işleyenlerin kötülüklerini elbette örteceğiz. Onları işlediklerinin daha güzeliyle mükâfatlandıracağız."

[Ankebut 29/7]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***İmanı Kalbe Yerleştiren Ayet!***

Resûlullah (sas) *Mekke*'deki evinin avlusunda otururken Osman b. Maz'ûn, Resûlullah'a tebessüm ederek yanından geçti. Resûlullah (sas), *"Oturmaz mısın?"* dedi. Osman, "Oturayım." dedi. Resûlullah (sas) onun karşısında oturdu. Osman onunla konuşurken bir ara Resûlullah gözlerini yukarı dikti ve bir müddet göklere baktı. Sonra gözünü sağ tarafındaki yere indirdi. Hatta Resûlullah (sas), arkadaşı Osman'dan yüz çevirip gözünü indirdiği yere doğru meyletti. Sonra kendisine söylenenleri anlıyormuş gibi başını eğmeye başladı. Osman b. Maz'ûn da bakıyordu.

İhtiyacı bitip kendisine söylenenleri aldıktan sonra, Resûlullah'ın (sas) gözleri, ilkinde olduğu gibi tekrar yukarı dikildi. Semada kaybolunca kadar Resûlullah (sas) onu izledi. Sonra ilk oturuşundaki gibi Osman b. Maz'ûn'a yöneldi. Bunun üzerine Osman, "Ya Muhammed! ne zamandır senin yanına geliyorum, fakat bu sabahki halin gibisini görmedim" dedi. Resûlullah (sas), *"Ne yaptığımı gördün?"* dedi. Osman, "Gözlerini semaya dikiyorsun, sonra sağına indiriyorsun; ardından beni bırakıp oraya yöneliyorsun. Sonra sana söylenenleri anlıyormuş gibi başını sallıyorsun." dedi. Resûlullah (sas), *"Bunu anlamak istiyor musun?"* dedi. Osman, "Evet!" dedi. Resûlullah (sas), *"Az önce sen yanımda otururken Allah'ın Elçisi (Cibrîl) bana geldi."* dedi. Osman, "Allah'ın Elçisi mi?" diye sordu. Resûlullah (sas), *"Evet! Allah'ın Elçisi."* dedi. Osman, "Sana ne dedi?" diye sordu. Resûlullah (sas), *"Muhakkak ki Allah adaleti, iyiliği ve akrabalara yardım etmeyi emreder. Çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."* [Nahl 16/90] dedi. Osman, "İşte imanın kalbimde yerleştiği ve Muhammed'i sevmeye başladığım zaman o zaman idi." dedi.

[İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 162]

❖ KÂMİL İMAN ❖

• ***İlimsiz İbadetin Faydası Yoktur!***

Ebû Hanîfe, bir gün sabah namazını müteakip birçok meselelere ait fetvalar vermişti. Çünkü bunlar o anda sorulmuştu. Bu sırada orada bulunan birisi, İmam-ı A'zam'a: "Bu vakitte hayır konuşmak ve Mevlâ'yı zikretmek lazım değil midir?" dedi.

İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe de şöyle cevap verdi: "Şu helaldir, şu haramdır diye ilâhî hükümleri açıklamaktan daha hayırlı söz olur mu? Allah Teâlâ'yı tenzih yollarını gösterip, haramdan kaçınma yollarını takrir ediyoruz. Dağarcığında azığı olmayan yolcu, yolda mahvolmaya mahkûmdur. Bunun gibi ilimden uzak kalan ibadet ehli de ibadetin faydasını göremez."

[**Heytemî, *Hayrâtü'l-Hisan*, s.194**]

RIZIK VE ECEL

Kur'ân İklimi

﴿وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هٰذَا الَّذِي رُزِقْنَامِنْ قَبْلُ وَاُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَآ اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَاخَالِدُونَ﴾

"(Ey Muhammed) iman edip salih amellerde bulunanları müjdele. Gerçekten onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Kendilerine rızık olarak bu ürünlerden her yedirildiğinde: "Bu daha önce de rızıklandığımızdır" derler. Bu, onlara, (dünyadakine) benzer olarak sunulmuştur. Orada, onlar için tertemiz eşler vardır ve onlar orada süresiz kalacaklardır."

[Bakara 2/25]

Nebevî Seda

وَالْفَرَاغُ الصِّحَةُ:النَّاسِ مِنَ كَثِيرٌ فِيهِمَا مَغْبُونٌ نِعْمَتَانِ

"İki (büyük) nimet vardır. İnsanların çoğu onlar hususunda aldanmıştır: Sıhhat, Ve boş vakittir…!".

[Buhârî, *Rikak*, 1]

32. Ders

RIZIK VE ECEL

A. Rızk

Rızık (er-Rızk, çoğulu el-Erzâk) kelimesi, Arapça (Ra-ze-ka) fiilinden türetilmiş bir isimdir. Rızık sözlükte, kendisinden faydalanılan şey olarak tarif edilir.[1] Arap dil bilimcileri rızık kelimesinin "atâ (ihsan), pay, şükür, yağmur ve yiyecek manasında kullanıldığını da tespit etmektedirler."[2]

Rızık kelimesi Kur'ân'da; ister dünyevî olsun isterse uhrevî olsun maddî manevî ihsanlar manasında kullanılmıştır. Meselâ; *"Onlara rızık olarak verdiğimiz şeylerden infak ederler."*[3] âyetindeki rızık ile, Allah'ın insana dünyada bahşettiği mal, amel, güç ve ilim gibi maddi-manevi şeyler kastedilmekte; *"Allah yolunda öldürülenleri ölü sanmayın, bilâkis onlar Rab'leri katında diridirler. Allah'ın bol nimetinden onlara verdiği şeylerle sevinç içinde rızıklanırlar"*[4] âyetinde ise sadece uhrevî ihsanlar anlatılmaktadır.

Elmalılı Hamdi Yazır Bakara sûresi 3. âyetin de *rızık kelimesi*ni maddi şeylerle beraber manevi şeyleri de içine aldığını, rızkın tanımındaki yeme ifadesinin faydalanma ile açıklanarak içecek, giyecek, ilim, marifet, kudret,

[1] Murtaza ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, Beyrut 1994, XIII, 162; Muhammed b. Yakub el-Fîruzâbâdî, *Kâmusu'l-muhit*, Beyrut 1987, s. 1144.

[2] Butrus el-Bustânî, *Muhîtu'l-Muhît*, Beyrut 1979, s. 333; Hasan Sid el-Kermî, *el-Hâdî*, Beyrut 1991, II, 160.

[3] Bakara 2/3.

[4] Âl-i İmran 3/169.

amel, evlat ve zevceye de şamil olduğunu, yani mutlak bir faydalanma ifade ettiğini söylemektedir. Fakat o da bütün bunlar için bilfiil faydalanmayı şart koşar ve bilfiil faydalanılmayan şeylerin rızık olmayacağını ifade eder.[5]

Rızkı Ehl-i sünnet kelamcıları, "Kim helal veya haram bir şey yer içerse o, onun rızkıdır"[6] *"İster helal olsun isterse haram, insanın yediği şey onun rızkıdır"*[7] "Haram olsun, helâl olsun canlıların gıdalandığı *her şey onların rızkıdır"*[8] "İster helal olsun isterse haram, Allah'ın kişiye yemesi için verdiği şeydir"[9] "Allah Teâlâ'nın canlıya, yemesi için verdiği şeydir ki, helali de haramı da kapsar"[10] diye tarif etmişlerdir.

Bu tanımlarda öne çıkan hususları şöyle sıralayabiliriz:

1-İlk tanımda yeme ile birlikte içme de rızkın kapsamına alınırken, diğerlerinde sadece yeme tabiri kullanılmıştır. Bu ya içmeyi yeme kapsamına aldıklarından, ya da onu tanımın dışında tutmak istediklerinden kaynaklanabilir. Bu ikincisi muhtemel olmakla birlikte içmeyi yeme kapsamında düşündükleri daha muhtemeldir. Örneğin küçük çocuklar da sütle beslenmekteler ve bu da rızıklanma

[5] Yazır, a.g.e., I, 192, VII, 5230.
[6] Abdulkâhir el-Bağdâdi, *Usuluddin*, İstanbul 1928, s. 144.
[7] Nureddin es-Sâbûnî, *el-Bidaye fî usûli'd-din,* çev. Bekir Topaloğlu, Ankara 1992, s. 75.
[8] Ebû Bekr Ahmed el-Beyhakî, *el-İtikad,* Beyrut 1985, s. 113.
[9] Adudüddin el-Îcî, *el-Mevâkıf,* Beyrut ty., s. 320
[10] Sa'deddin Taftazânî, *Şerhu'l- Akâid,* İstanbul 1976, s. 127; Seyyid Şerif el-Cürcânî, *et-Ta'rifât,* Beyrut 1996, s. 147.

Esmaü'l Hüsna

- **el-Vâris** ﴿الْوَارِثُ﴾

Sözlükte veraset kökünden türemiş olan el-Vâris ismi, el-Bâkî ismiyle aynı anlamdadır. Ölümsüz hayat sahibi, zâtı, kuralları ve nimetleri daim olan anlamlarına gelmektedir. Kur'ân'da bu kelime 6 yerde geçmektedir.

- **er-Reşîd** ﴿الرَّشِيدُ﴾

Sözlükte rüşd kökünden türemiş olan er-Reşîd ismi; kişinin sevdiği şeye ulaşması, salah ve istikamet anlamlarına gelir. Reşîd kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de 3 yerde geçmektedir. Istılah olarak bu kelime, yol gösteren, mürşid, Allah Teâlâ'nın kulunu irşadı, kulunun kalbine kendisini tanıtmaya iletmesidir.

- **es-Sabûr** ﴿الصَّبُورُ﴾

Sözlükte sabera kökünden türemiş olan es-Sabûr ismi; nefsi, üzüntü, endişe ve korkudan hapsetmek, nefse hakim olmak anlamlarına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de es-Sâbur kelimesi geçmemektedir. es-Sabûr sözcüğünün anlamı Allah Teâlâ'nın hilm ile davranarak cezalandırmayı ertelemesi anlamına gelir.

- **el-Bâkî** ﴿الْبَاقِي﴾

Sözlükte 'bky' kökünden gelen baki ®kalan, kalıcı/ sözcüğünden alıntıdır. El-Bâkî kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de 113 yerde geçmektedir. Istılah olarak bu kelime, Varlığının sonu olmayan, sonsuz ve baki olan anlamına gelir.

"Bize, hatalarımızı ve senin bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah hem daha hayırlı hem daha bâkidir."

[Tâhâ 73/20]

İMAN DAVASI

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوٓا اَوْلَادَهُمْ سَفَهاً بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَآءً عَلَى اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

Bilgisizce çocuklarını öldürenler, Allah'ın kendilerine verdiği rızkı -Allah'a iftira ederek- haram sayanlar, mutlaka ziyan etmişlerdir. Gerçekten onlar sapmışlardır. Doğru yolu bulmuş da değillerdir.

[En'am 6/140]

anlamına gelir. Bu yüzden biz de yeme-içmeyi birlikte düşünüyoruz. Nitekim başka bir tarifte rızık "Canlıların beslendiği gıdalar ve içecekler"[11] *şeklinde de tanımlanmıştır.*

2-Bu tanımlarda rızık sadece yenilen-içilen şeylerden ibaret sayılmakta, bu suretle giyecekler ve kendisinden değişik yollarla yararlanılan diğer şeyler tanımın dışında bırakılmaktadır. Bu, dilde rızkın ağırlıklı olarak yenilen-içilen şeyler için kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

3-İlk iki tanımda sadece insan, rızıklandırma kapsamı içine alınırken, diğerlerinde insan dışındaki canlılar da bu kapsama dahil edilmiştir. Bu, onların diğer canlıların rızıklanmadığı düşüncesinde olduklarından değil, Mutezile tarafından insanın rızkı tartışma konusu yapıldığından ve rızkın kelam ilminin temel konularından insan fiilleri konusu içinde ele alındığından kaynaklanmaktadır. Ancak doğru bir tanımlama yapılacaksa umumiyet

İMAN HAKİKATLERİ

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَوَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُالْاَمْرَ ؕ فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ ۚ فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ

De ki: "Sizi gökten ve yerden kim rızıklandırıyor? Ya da işitme ve görme yetisi üzerinde kim mutlak hakimdir? Ölüden diriyi, diriden ölüyü kim çıkarıyor? İşleri kim yürütüyor?" "Allah" diyecekler. De ki: "O halde Allah'a karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?"

[Yunus 10/31]

[11] Seyyid Şerif el-Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf,* Kahire 1907, VIII, 172; Kemaleddin el-Beyâzî, *İşârâtu'l-merâm min İbârâti'l-İmam,* Kahire 1949, s. 235; M. Ali b. Ali Tehânevî, *Keşşafu ıstılâhâti'l-fünün,* İstanbul 1984, I, 581.

ifade eden bir kelimenin kullanılması daha uygundur. Zira diğer canlılar da rızıklanmaktadırlar.

4-Bu tanımlarda helal ve haram kavramlarıyla meşruiyet konusuna da atıf yapılmıştır. Bu atıf şüphesiz ki haramı rızık saymayan Mutezilî düşünceyi reddetmek için konulmaktadır. Mutezile tarafından rızk tanımlarına haram kaydının konulması, rızkın diğer canlıları kapsayacak şekildeki tanımıyla çelişmektedir. Zira helallik-haramlık mükellef insanla ilgili hükümlerdir. Dolayısıyla rızık bütün canlılar içinse bu kaydın konulmaması gerekir. Dolayısıyla Ehl-i sünnetin haram-helal kaydını koyması umumiyet ifade etmesi içindir.

5-Son iki tanımda dikkat çeken bir husus da rızkın Allah'a nispet edilmesidir. Taftazânî, rızkın Allah'a izâfe edilmesini tanımın önemli bir unsuru saymış ve diğer tariflerde rızkın Allah'a nispet edilmediğini söyleyerek eleştirmiştir.[12] Bu da yegâne rızıklandırıcının (Rezzak) Allah olmasından ve Kur'ân'ın rızık kelimesini daima Allah'a nispet etmesinden kaynaklanmaktadır.

Rızkın sadece gıdalanılacak şeyler olarak tanımlanması, bazı kelamcılar tarafından dar kapsamlı bulunmuştur. Bu yüzden tanıma, gıdalanma/yeme-içme kelimelerinin yerine daha genel bir anlamı ifade eden faydalanma kelimesini koyarak tanımlamanın daha uygun olacağı kanaatine varmışlardır.

Rızkın Çeşitleri

Rızık kavramının daha geniş bir anlam alanına sahip olması gerektiğini düşünen Gazâlî ise rızkı dört gruba ayırarak tanımlamaya çalışmıştır.

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DÜNYASINDA İMAN

Ebû Hüreyre'den (ra) rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurur: *"İman, yetmiş küsur şubeye ayrılır. En üst derecesi lâilâhe illallah sözü, en alt derecesi ise yolda insanlara eziyet veren bir şeyi alıp kenara koymaktır. Hayâ da imandan bir şubedir."*

[Buhârî, *İman*, 2]

[12] Taftazânî, *Şerhu'l- Akâid*, s. 127.

1-*Mazmun* (garanti altına alınan) rızık: Diğer sebepler olmaksızın bünyenin hayatiyetini sağlayan gıda gibi şeylerdir. Cenab-ı Hak bu nevi rızkı garanti etmiştir.

MARİFET MELTEMİ
"Namazı terk edenin İslam'dan nasibi yoktur."
Hz. Ömer b. Hattâb (ra)

2-*Maksum* (taksim edilmiş) rızık: Yiyecek, içecek ve giyeceklerden Allah'ın insanlara taksim edip Levh-i Mahfuz'da yazdığı şeylerdir. Bunların her biri yazıldığı şekilde, muayyen zamanlarda ve belirlenmiş miktarlarda verilir, artmaz, eksilmez, erken gelmez ve gecikmez.

3-*Memluk* (sahip olduğumuz) rızık: Dünya mallarından Allah'ın takdir ederek insanların mülkiyetine verdiği şeylerdir. Zira Allah'ın; "Sizi rızıklandırdığımız şeylerden infak edin"[13] emri, malik olduklarınızdan infak edin demektir.

4-*Mev'ud* (va'd edilen) rızık: Allah'ın müttakî kullarına takva şartıyla, helâl yoldan ve meşakkatsiz olarak vermeyi va'd ettiği rızıklardır. Nitekim; *"Kim Allah'tan sakınırsa Allah ona bir kurtuluş yolu hazırlar ve ummadığı yerden rızıklandırır"*[14] âyetinde bahsedilen rızık bu tür içerisinde değerlendirilir.[15]

Görüldüğü gibi İmam Gazâlî, bedende kullanılarak veya depo edilerek vücudun kıvamını sağlayan şeyleri, sahip olduğumuz malları, yediğimiz, içtiğimiz ve giydiğimiz şeyleri ve bize va'd olunanları rızkın kapsamı içine dahil etmiştir. Bu verdiğimiz bilgilerden anlaşılıyor ki sahip olduğumuz fakat istifade etmediğimiz, başkalarını da istifade ettirmediğimiz şeyleri de göz önünde bulundurarak bu tarifin kapsamını biraz daha geniş tutmak amacıyla bunu yapmışlardır.

B. Ecel

Ecel ise sözlükte geleceğe ait olmak üzere "belirlenmiş zaman, muayyen bir müddetin sonu" anlamına gelen ecel bu temel anlamından hareketle iddet süresi ve borcun vadesi için de kullanılır. Kur'ân-ı Kerim'de hayat süresinin

[13] Münafikun 63/7.
[14] Talâk 65/2-3.
[15] Gazâlî, *Minhâcü"l-âbidin (Sirâcu't-talibin ile birlikte)*, Kahire 1953, s. 88-97.

sonu (ölüm vakti), borç için belirlenen son ödeme tarihi, boşanan veya eşi ölen kadının tekrar evlenmeden önce beklenmesi gereken süre (iddet), kafirlerin helak edilmeden evvel kendilerine tanınan müddet anlamlarında olmak üzere ecelin hepsi de sözlük manasıyla ilgili çeşitli kullanışları vardır.[16]

İslam dini inancında ecel önceden yüce Mevlamız tarafından belirlenmiştir ve bu belirlenen süre asla erkene alınmamakta ya da geciktirilmemektedir. Bu konular ile alakalı Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur. *"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar, ne de bir an ileri gidebilirler"*[17]. *"Allah eceli geldiğinde hiçbir kimse için erteleme yapmaz..."*[18] Bu konu Kur'ân-ı Kerim'de şöyle geçer. *"Her ümmetin takdir edilmiş bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman ne bir saat geri kalırlar, ne de ileri giderler."* [19]

O halde her fert ve her cemaatin hayatı muayyen olup, eceli geldiği zaman hayatı mutlaka son bulacaktır. Her canlının hayat bulması, Hak Teâlâ'nın halk ve takdiriyle olduğu gibi, hayatının nihayete ermesi de, Cenâb-ı Hakk'ın takdiriyledir. Çünkü Allah, muhyî ve mümittir. Hayat ve ölüm, Hak Teâlâ'nın 'Tekvin' sıfatının tecellileridir. Yani canlılara hayat vermek de, hayatını sona erdirmek de Allahu Teâlâ'nın Fiillerindendir.

Ecel kelimesi Kur 'an'da ki kullanılışlarına benzer şekilde çeşitli hadislerde de yer almaktadır.[20] Bazı hadisiere göreceli gelmeyen hastalar şifa bulur; bu sebeple ziyaretçiler hastalar için şifa dileğinde bulunmalıdır.[21] Bir kısım hadislerde ecelin insanın emellerine ulaşmasına engel oduğu, her insanın ecelinin önceden takdir edildiği bildirilirken diğer bir kısmında, çok uzun ömürlü olmaktan Allah'a sığınan Hz. Peygamber'in kendisine hizmet edenlere uzun ömürlü olmalarıiçin dua ettiği, akrabayı ziyaret edip onları gözetmenin, komşulara karşı güzel davranmanın ve sadaka vermenin ömrü uzattığı ifade edilmiştir.

Ashâbın anlayışına göre eceli gelmeyen insanın bir hastalıktan ölmesi veya herhangi bir kimse tarafından öldürülmesi, buna karşılık eceli gelen

---

[16] M F. Abdülbaki, *el-Mu'cem,* "ecl" md; Wensinck, *el-Mu'cem,* "ecl" md.
[17] el-Arâf 7/34; Yûnus 10/49.
[18] Münâfikun 63/11.
[19] Yunus 10/49.
[20] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* I, 239; V, 197; Tirmizî, "Tefsir", 2.
[21] Müsned, lll, 156; VI, 159 ; Buhârî,"Da'avat",26; İbn Ma ce, "Mukaddime", 10; Tirmizi ,"Da'avat", 113

kimsenin de ölümden kurtulup yaşamaya devam etmesi mümkün değildir. Nitekim düşmanlarıyla korkutulan Hz. Ali, ecelin insanı ölümden koruyan sağlam bir kalkan olduğunu söylemiş ve insanın eceli gelince de düşmanı tarafından atılan okun hedefinden sapmayıp o insana isabet edeceğini, yaralanması halinde ise iyileşmeden öleceğini belirtmiştir.

Ecelin Çeşitleri

Ecel, İslâm dînin de iki kısım olarak bildirilmiştir. Bunlardan birine "ecel-i müsemmâ", diğerine "ecel-i kazâ" denilmiştir.

1-Ecel-i müsemmâ: Bu ecel, hiç değişmez. Herkesin bir ecel-i müsemmâsı vardır ve ecel hâzır olduğu vakit, bir an gecikmez ve vaktinden önce gelmez. Canlı, takdir edilen o anda ölümü tadar. Bu ecelden kaçmak, kurtulmak mümkün değildir. Bu bakımdan, meselâ harplerden kaçanlar ölümden kaçtıkları için değil, ecelleri henüz gelmediği için kurtulmuşlardır. Aynı şekilde tâun (vebâ) gibi bulaşıcı hastalık bulunan yerlerden uzaklaşanlar da henüz ecelleri gelmediği için yaşamaya devâm ederler. Buralardan kaçmayıp sabredenlerden ölenler ise ecelleri geldiği için ölmüşler, yaşamaya devâm edenler de ecelleri gelmediği için ölmemişlerdir. Afrika'da açlıktan ölenler, ecelleri geldiği için ölmüşlerdir. Trafik kazâları gibi, onların da ölüm sebebi açlık olmuştur. Onlara yardımcı olmak çok iyidir ve sevaptır. İntihâr eden, başkası tarafından öldürülen veya kazâ netîcesinde ölen kimseler için halk arasında "Eceli ile ölmedi!" denilmesi yanlıştır. Çok tehlikeli hallerden sağ sâlim kurtulanların yanında ufacık ve değersiz görünen sebeplerle ölüp gidenler düşünülürse ecel-i müsemmâ'nın anlaşılması kolaylaşabilir.

2-Ecel-i kazâ: Bir sebebe bağlı olarak değiştirilmesi takdir edilmiş eceldir. Bir kimse, Allahu Teâlâ'nın beğendiği iyi işi yapar, yâhut sadaka verir, hac ederse ömrü 60 sene, bunları yapmazsa 40 sene diye takdir edilmesidir. Allahu Teâlâ'nın beğendiği iyi işler, kabul olan duâlar, takdir edilen kazânın değişmesine, yâni artmasına sebeb olabilir.

DEĞERLENDİRME

Rızık ve Ecel kavramları, akaid konuları içerisinde kader kavramı ile yakından ilgisi olan bir husustur. Esasen bir insanın rızkı da eceli de her şeyde olduğu gibi Allah'ın katında takdir ve tespiti yapılmış bir olgudur. Rezzak-ı mutlak olan Allah, her canlının olduğu gibi insanın da yaşamını devam

ettireceği temel rızkını onun varlık sahnesine çıktığından beri tespit etmiş ve garantilemiştir. Çevremizde açlıktan ölenlerin olması rızkın eksikliğinden değil, imtihanın sırrınca rızkın beşeri arızalar (zulümler) dolayısıyla sahibine ulaşmamasıdır.

Ecel meselesi de fani dünyanın her daim hatırlatılması ve belli bir zaman diliminde önemli vazifeleri ifa etme adına bu alemde yaratılmış olduğu fikrini insana her daim hatırlatmalıdır.

Nihayetinde rızıkın da ecelin de Allah'ın takdiri ile gerçekleşeceğini bilmek bir mü'mini inanılmaz derecede güçlü ve azimli kılmaktadır. Bu itikad içinde olan bir mü'min, rıza-i ilahi yolunda korkmadan, endişelenmeden, ümitsizliğe kapılmadan büyük mücadelelere girişebilir. İnsanlık tarihinin en güzide kahramanları sahâbenin hayatı buna en güzel örnektir. Ölümden korkmadan, rızık endişe içerisine girmeden rıza-i ilahiyi yolunda ilay-ı kelimetullah uğrana yaşamlarının son nefeslerine kadar mücadele içinde olabilmek ancak her şey taht-ı kudretinde olan Allah'a olan hakiki iman ile olabilir.

İMANIN MEYVESİ: SALİH AMEL

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَداً لَهُمْ فِيهَا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلاًّ ظَلِيلاً

"İman edip salih ameller işleyenleri ise, içinden ırmaklar akan, içlerinde ebedi kalacakları cennetlere koyacağız. Onlara orada tertemiz eşler vardır. Onları, koyu gölgeler altında bulunduracağız."

[Nisâ 4/57]

❖ KÂMİL İMAN ❖

İbn Abbâs (ra) bir gün Peygamberimiz'in mescidinde îtikâfta iken bir kimse yanına gelerek selâm verdi ve oturdu. İbn Abbâs (ra):

–Kardeşim, seni yorgun ve kederli görüyorum, dedi ve konuşmaları şöyle devâm etti:

–Evet, Ey Resûlullâh'ın amcaoğlu! Kederliyim. Falan şahsın benim üzerimde velâ hakkı var (mal mukâbilinde beni âzâd etmişti), fakat şu kabrin sâhibi (Allah Resûlü) hakkı için söylüyorum ki onun hakkını ödeyemiyorum."

–Senin hakkında onunla konuşayım mı?

–Sen bilirsin.

İbn'i Abbâs (ra) ayakkabılarını alarak mescitten çıktı.

Adam ona:

–Îtikâfta olduğunu unuttun mu, niçin mescitten çıktın? diye seslendi.

İbn'i Abbâs (ra):

–Hayır! Ben, şu kabirde yatan ve henüz aramızdan yeni ayrılmış olan muhterem zâttan duydum ki, (bunları söylerken gözlerinden yaşlar akıyordu):

"Her kim, din kardeşinin bir işini tâkip eder ve o işi görürse, bu kendisi için on yıl îtikâfta kalmaktan daha hayırlıdır. Hâlbuki bir kimse Allah rızâsı için bir gün îtikâfa girse, Cenâb-ı Hak o kimse ile cehennem arasında üç hendek yaratır ki her hendeğin arası doğu ile batı arası kadar uzaktır."

[**Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, III, 424-425**]

❁ KÂMİL İMAN ❁

Bir bedevi gelerek Resûlullah'a (sas) iman etti. Sonra da sordu: "Seninle hicret edeyim mi?" Resulullah (sas) onu ashâbından birine teslim edip meşgul olmasını söyledi. Sonra yapılan gazvede Resulullah (sas), bir miktar ganimet elde etmişti. Bunu taksim etti ve bedeviye de bir pay ayırdı. Bedevi:

-Bu nedir? diye sordu.

Resulullah (sas):

-Bu payı sana ayırdım, dedi.

Adam:

-Ben bunun için sana tabi olmuş değilim, ben eli ile boğazını göstererek şuraya bir ok atılıp ölmem ve cennete gitmem için sana tabi oldum, dedi.

Resulullah (sas) da:

-Sen Allah'a sadık oldun mu, O da sana sadık olur (dilediğini verir), dedi.

Askerler bir müddet durdular. Sonra düşmanla mukatele etmek üzere kalktılar. Adamcağızı, az sonra sırtlayıp Hz. Peygamber'e (sas) getirdiler. Tam gösterdiği yere bir ok isabet etmiş ve ölmüştü. Resûlullah (sas): *"Bu, o adam mı?"* diye sordu: "Evet, odur!" dediler. "Öyleyse o Allah'a doğru söyleyip sadakat gösterdi, Allah da ona sadakat gösterdi" dedi. Adam, Resûlullah'ın (sas) cübbesi ile kefenlendi. Resulullah (sas) cenazeyi öne çıkardı, üzerine namaz kıldı. Okuduğu duadan işitilenler arasında şu da vardı:

"Ey Allahım! Bu senin bir kulundur. Senin yolunda hicret etmek üzere memleketinden ayrıldı. Şehid olarak öldürüldü. Ben buna şahidlik ediyorum."

[**Nesâî, *Cenaiz*, 61/4**]

KAYNAKÇA

Bulut, Mehmet, Delilleriyle *İslam Akaidi-islam İnanç Esasları*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2010

Müslim, b. el-Haccac, *Sahih-u Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993

en-Nevevî, Muhyiddin, *el-Minhac Şerhu Sahih-i Müslim b. el-Haccac*, Daru'l-Marife, Beyrut, 2007

en-Nevevî, Muhyiddin, *Sahihi Müslim Şerhi*, Polen Yayınları, 2013

Ahmed b. Hanbel, el- Müsned, el- Mektebetü'l-islamî, Beyrut, Lübnan, 1993

Buharî, Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah, *Sahihü'l-Buharî, Mektebetü't-Tevfikiyye*, Kahire, Tarihsiz

Sahihi İmamı Buhârî Şerhi, Sağlam Yayınevi, 2010

İbn Hacer el-Askalanî, Ebi'l-Fadl Ahmed b. Ali, *Feth'ul-Barî Bi Şerhi Sahihü'l-Buhârî*, Mektebetu Mısr, Tarihsiz

İbn Hacer el-Askalanî, *el-isâbe Fi Temyiz'iz* -Sahabe, Daru'l-Kutubi'l-ilmiyye, Lübnan, 2010

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Dia), Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1999

Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali, Diyanet Vakfı Yayınları, 2003

Rağıb, el-isfehanî, *Müfredâtü Elfazi'l-Kur'ân*, Tahkik: Safvan Adnan Davudî, Darü'l-Kalem, Dımaşk, Şam, 2002

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Haşimî el-Basrî, *Kitabü't-Tabakâti'l-Kebîr*, Mektebetü'l-Hanci, Mısır, 2011; Terc: Siyer Yayınları, İstanbul, 2014

Zehebî, Muhammed b. Osman, *Siyeru A'lemu'n-Nubela*, Muessesetu'r-Risale, 1982

İbn Cevzî, Cemaleddin Ebu'l-Ferec, *Sıfat'us-Safve*, Terc: Abdulvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2006

İmam Ebu Hanife, *Fıkhul Ekber*, Aliyyül Kari Şerhi, Hisar Yayınları, 2010

Attar Ferîdüddin, *Tezkiretü'l Evliya*, Terc. Süleyman Uludağ, Semerkand Yayıncılık

Abdulkadir Geylani, *el-Feth'ur-Rabbani Alemlerin Anahtarı*, Çeviren: Osman Güman, Gelenek Yayınları ,Mart 2013, 6.Baskı

Taberanî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*

Davudoğlu Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Işık Yayınları, 2013

İbn Manzur, *Lisanü'l-'Arab*,; Kamus Tercümesi

Sahabeden Günümüze Allah Dostları, Şule Yayınları, 1995

İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlmi Kelam*, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, 1923-1925

Gölcük, Şerafettin - Toprak, Süleyman, *Kelam*, Tekin Kitabevi, Konya,2012

Kılavuz, A. Saim, *Anahatlarıyla İslam Akaidi ve Kelama Giriş* , Ensar Neşriyat, 2016

Teftazani, Sa'düddin Mes'ud b. Fahriddin Ömer b. Burhaniddin Abdillah el-Herevi, Şerhü'l *-Akaidi'n-Nesefi*, Mektebetü Darul Beyrut, Dimeşk

Kuşeyri, Abdülkerim, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi*, Çev. Uludağ Süleyman, 1. Baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, 1978.

el-Mekki, Ebu Talib, *Kutu'l Kulub-Kalplerin Azığı*, çev. Tan Muharrem, 2. Baskı, c.3, İstanbul:iz Yayınları, 2004.

Zehra, Ebu Muhammed, *İslam'da İtikadi Siyasi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, çev. Kaya Sıbgatullah, 1. Baskı, İstanbul, Çelik Yayınevi, 2011.

Aydın, Ali Arslan, *İslam İnançları Tevhid ve İlm-i Kelam*, 7. Baskı, c.1, İstanbul, Gonca Yayınevi, 1984

Karagöz, İsmail, *Esma'i Hüsna*, 2. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011

Hasan el-Benna, *Risaleler*, Hikmet Yayınları, 1980

Tirmizi, *Süneni Tirmizi*, Süneni Tirmizi Tercemesi, çev. A. Parlıyan, Konya, Konya Kitapçılık, 2007.

Mustafa Sabri Efendi, *Mevkıfü'l-Akl*, Kahire 1401/1981, I, 437, 440

Canan, İbrahim, *Kütübü Sitte Hadis Ansiklopedisi*, İstanbul, Akçağ Yayınları, 2014.

Gazali, Zeynep, *Zindan Hatıraları*, İstanbul, Madve Yayınları, 2001.

Abdurrahman E'ssülemi, *Uyubu'n Nefs*, Nefsin Ayıpları, çev. Mehmet Ali Kara, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2011.

Fahreddin Er-Razi, Mefâtihu'l-Gayb(2014), Tefsir-i Kebir(Prof. Dr. Suat Yıldırım,Prof. Dr. Sadık Kılıç,Prof. Dr. Lütfullah Cebeci,C. Sadık Doğru.çev.) İstanbul:huzur Yayın Dağıtım

Muhammed Et-Temimî, *Kitabu't Tevhid*, çev. Ahmet İhsan Dündar, İstanbul, Guraba Yayınları, 2006.

Gazali, *el-Mustasfa*, çev. Yunus Apaydın, İstanbul, Klasik, 2007.

Mustafa Sabri Efendi, *Mevkıfü'l-Akl*, Kahire

Abdulbaki, Muhammed Fuad, *el- Mûcem'ul-Mufehres Li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dârü'l-Hadis, Kahire, Mısır, 1996

Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr, *el-itkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kitabu'l Arabî, Beyrut, Lübnan, 2003

Zerkeşî, Bedrüddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an*, Mektebü Darü't-Teras, Kahire, Tarihsiz

el- Heysemî, Nureddin, *Mecmau'z-Zevâid ve-Menbau'l-Fevâid*, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2007

Nursi, Bediüzzaman Said, *Şualar*, Sözler Neşriyat, İstanbul, 2015

Nursi, Bediüzzaman Said, *Sözler*, Sözler Neşriyat, İstanbul, 2015

İslam İlmihali, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012

Draz, Muhammed Abdullah, *Kur'an'a Giriş* (Orj.adı: Initation Au Koran), Terc.: Salih Akdemir, Otto Yayınları, Ankara, 2010.

En Mühim Mesaj Kur'ân (Orj.adı: en-Nebe'ul-Azîm), Terc.: Suat Yıldırım, Yeni Akademi Yayınları, İzmir, 2011.

Bakıllanî, Ebi Bekr Muhammed Bin Et Tayyib, İcazul Kur'an, Daru'l-Kutubi'l-ilmiyye, Beyrut, 1973

er-Razi Fahreddin, *Mefâtîhu'l-Ġayb*, Mektebetü'1-Külliyyâti' Ezheriyye, Kahire, 1938

Kutub, Seyyid, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, Terc.: Mehmet Yolcu, Özgün Yayıncılık, 1991

Şeltut, Mahmud, *Akaid ve Şeriat*, Yöneliş Yayınları, Terc: Muharrem Tan, İstanbul, 1991

Tehavenî, Muhammed A'la b. el-Farûkî el-Hanefî, *Mevsuatı Keşşâfı Istılahâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, Beyrut, 1996

Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Azim Dağıtım, 2014

Ebû Davûd, Süleyman b. el-Eşas, *Sünen-i Ebi Davûd*, Daru'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, 1994/1414

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-isfahani, *Hilyetu'l-Evliya*, Mısır, 1932

İbnu'l-Esir, Ebû'l Hasen İzzüddin Ali b. Muhammed, *el-Kami'l Fi't-Tarih*, Hikmet Yayınları, İstanbul, 2008

İbn Hacer, el-Askalani, *Fethu'l-Bari*, Polen Yayınları, İstanbul, 2009

İbn Kesir, İmamûddin Ebu'l-Fida, *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1984/1404

Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *Sünen-i Kübra*, Kalem Yayıncılık, İstanbul, 1981

Tirmizi, Muhammed b. İsa, *Sünen-i Tirmizi*, Daru'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, 1994/1414